

Ἡ ΠΡΩΤΗ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΤΟΜΟΣ Δ'.

—1955—

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

Α Π Ο Σ Π Α Σ Μ Α

τῆς Ἐπιθέσεως τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας
κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ
περὶ τῶν πεπραγμένων ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ ἔτος 1954
ἀναγνωσθείσης δι' αὐτοῦ κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἀκα-
δημίας τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου 1954

.....
.....
Μετὰ ἄμεσον ἀπόφασιν τῆς Ὀλομελείας ἀπονέμεται β ρ α β ε ῖ -
δ ν εἰς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις ἐκδιδόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα " Ἡ -
κ ε ι ρ ω τ ι κ ῆ Ἑ σ τ ῖ α " διὰ τὴν ἀξιόλογον πνευματικὴν
καὶ πολιτιστικὴν συμβολὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῆς ἠπείρου.

Ἀκριβὲς ἀπόσπασμα

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5ῃ Ἰανουαρίου 1955

Ὁ Ἐφορος

Γεώργιος Βεατέος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΕΑΤΕΟΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΥΧΗ ΑΓΑΘΗ.

ΕΔΟΞΕ ΤΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ,"
"ΒΡΑΒΕΥΣΑΙ,"

ΟΤΙ ΣΠΟΥΔΑΙΩΣ ΣΥΜΒΑΛΛΕΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙ
ΣΤΙΚΗΝ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΡΟΟΔΟΝ

ΑΝΕΙΠΕΙΝ ΔΕ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ ΕΝ ΤΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙ ΕΤΟΥΣ
ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΚΑΙ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΕΝΑΚΟΣΙΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΧΙΛΙΟΣΤΟΥ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΙΩΑΚΙΜΟΓΛΟΥ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗΝ ΣΥΝΕΔΡΙΑΝ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ ΤΗΣ 30[12]1954

Παρουσία τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Παύλου ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γεώργ. Ἰωακειμόγλου παραδίδει τὸν τίτλον βραβεύσεως τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» εἰς τὸν Διευθυντὴν αὐτῆς κ. Μιχαὴλ Μάνον.

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἜΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΤΟΣ Δ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1955

ΤΕΥΧΟΣ 33

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΒΡΑΒΕΥΣΙΝ

ΣΤΑΘΜΟΣ ΚΑΙ ΑΦΕΤΗΡΙΑ

“Όταν τὸν Μάιον τοῦ 1952 οἱ πρωτεργάται τῆς προσπάθειας αὐτῆς ἐλάμβανον τὴν ἠρωϊκὴν, αὐτόχρονα, ἀπόφασιν νὰ θέσουν εἰς κίνησιν τὸν μηχανισμόν τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἔστιας», δὲν ἦσαν ὀλίγοι ἐκεῖνοι ποὺ ἐκίνων δυσπίστως καὶ διστακτικῶς τὴν κεφαλὴν, πρὸ τῶν μεγάλων, ἀληθῶς, διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπιδιώξεων, τὰς ὁποίας ἀρχήθεν εἶχομεν διακηρύξει ὡς σκοπὸν καὶ ἐπίτευγμά μας. Ἄλλὰ δὲν ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι, ὀρρωδούντες πρὸ τῆς ἐκτάσεως τῶν θεμάτων καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ περιοδικοῦ, μὰς συνεβούλευον ἐντόνως καὶ πιεστικῶς τὸν περιορισμὸν τῶν σελίδων τοῦ εἰς πολὺ μικρότερα ὄρια διὰ νὰ ἀποφευχθῆ, κατ' αὐτούς, ἢ ἀλλέως βεβαίαι διάκοπὴ τῆς ἐκδόσεως, ἂν ὄχι διὰ λόγους οἰκονομικῆς ἐπαρκειας, ἀπὸ ἔλλειψιν, ὅπωςδὴποτε, ὕλης καὶ συνεργασίας.

Παρὰ ταῦτα ἀπτόητοι καὶ θαρραλέοι ἠρχίσασμεν τὴν δύσκολον πορείαν μας, τὴν ἀνηφορικὴν μας ἀνοδον, χωρὶς νὰ ὑπολογίζωμεν τὰς ἀπαισιόδοξους προκαταβολικὰς Ἱερεμιάδας.

Ἄνιδιοτελεῖς καὶ πεισματικῶς ἐπίμονοι, αἰσθανόμενοι ὡς ἀντίρροπον γύρω μας τὰς παροτρυντικὰς λαχὰς καὶ τὴν θέρμην τῆς ἐνθουσιαστικῆς, ὑποστηρίξεως τῆς ἀνυστεροβούλου ἠπειρωτικῆς διανοήσεως, ἀκούοντες καὶ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀκόμη βήματά μας τὰ ἄδολα χειροκροτήματα τοῦ ἀνωγύμου συντοπίτου μας—σοφοῦ ἢ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, πλουσίου ἢ ἐνδεοῦς—σὺν τῷ χρόνῳ, ἀπεκτῶμεν βαθεῖαν συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς μας ἀλλὰ καὶ τῆς δυνάμεώς μας καὶ ἐν ταύτῳ τῆς μεγάλης εὐθύνης, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἄρωμεν εἰς τοὺς ὤμους μας.

Κοπιῶντες καὶ πεφορτισμενοὶ ἀλλὰ πάντοτε σταθερῶς καὶ ἐπιμόνως προχωροῦντες, ὑπερήφανοι, εἴμεθα σήμερον εἰς θέσιν νὰ παρουσιάσωμεν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν καὶ πανελληνίον διανόησιν—προτόντα δὲν αὐτὰ τῆς ἀνυστεροβούλου καὶ ἀφιλοκέρδου συνεργασίας ἑκατοντάδος καὶ πλέον πο-

λυτίμων συνεργατών και πλήθους άλλων ένθουσιαστικῶν ένισχυτῶν—τρεις όγκώδεις τόμους περιοδικού, καλυπτομένους υπό άνω τῶν τριῶν χιλιάδων σελίδων ύλης, τῆς όποίας τὸ περιεχόμενον άποτελεῖ σημαντικὴν συμβολὴν εἰς τὴν ιστορίαν, τὴν άρχαιολογίαν, τὴν λαογραφίαν, τὴν έπιστήμην, τὴν άνοικοδόμησιν, τὴν παιδείαν και τὰ ήπειρωτικά έν γένει γράμματα, με τὰς τόσον βαρείας και παλαιοτάτας παραδόσεις, και μίαν νέαν πνευματικὴν άκτινοβολίαν τοῦ παναρχαίου, βασανισμένου, διχοτομημένου αλλά και ένδόξου αὐτοῦ τόπου, όστις δέν γνωρίζει εἰμὴ νά προσφέρῃ εἰς τὸ ἔθνος θαυμαστοῦς ήρωας, διαπρεπεῖς λογάδας, μεγάλους εὐεργέτας, και έντίμους ανθρώπους.

Τύχη άγαθῆ!

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ άνώτατον τῆς χώρας πνευματικόν ἴδρυμα, μετ' άμεσον άπόφασιν τῆς όλομελείας, άθρομήτως, διεπίστωσε τώρα ότι ή μέχρι τοῦδε άγωνιώδης και άνηφορικὴ προσπάθειά μας συνετελέσσε σπουδαίως, έκτός τῶν άλλων, και εἰς τὴν άνώψωσιν τοῦ πνευματικοῦ και έκπολιτιστικοῦ επίπεδου τοῦ ήπειρωτικοῦ λαοῦ! Βαθυτάτη συνεπῶς εἶναι ή εὐγνωμοσύνη μας πρὸς τὸ Ἀνώτατον πνευματικόν ἴδρυμα τῆς χώρας μας.

Γεμάτοι με δέος και συγκίνησιν, έντικρύζομεν τὴν βαρείαν διαπίστωσιν. Και δεχόμεθα τὴν μεγάλην τιμὴν διὰ λογαριασμόν τῆς Ἡπειρου μας, τῆς διανοήσεώς της και τοῦ υπέρόχου λαοῦ της, άπό τὰ σπλάχνα τοῦ όποίου προέρχονται ὅλοι εκείνοι, οἱ όποιοι έκράτησαν τὸ καταθλιπτικόν βάρος τῆς έπιβιώσεως τοῦ ἔργου τούτου και άπετέλεσαν τὸ πνευματικόν του βάθρον: Ὁ στενώτερος κύκλος τοῦ περιοδικοῦ ἢ πλειάς τῶν πολυτίμων συνεργατῶν οἱ πολυπληθεῖς συνδρομηταί και άναγῶσται του· ὁ άνώνυμος δηλαδή Ἡπειρώτης, όστις περιεχαράκωσε τοῦτο οἰκονομικῶς και τοῦ δίδει τὴν δυνατότητα νά συνεχίξῃ τὸν ὠραῖον άγῶνά του. Ἡ έπίσημος αὐτὴ άναγνωρίσις τῶν έπιτευγμάτων τῆς Ἡπειρωτικῆς διανοήσεως δημιουργεῖ ήδη δι' ὅλους βαρυτέραν εὐθύνην· τὴν εὐθύνην τὴν όποίαν φέρει μεθ' έαυτῆς—και έπιτάσσει—μία τόσον έπίσημος και πάνδημος έπιδοκιμασία.

Τώρα άκριβῶς, ὅσοι ανέλαβον τὴν εὐθύνην τῆς έκδόσεως της «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας» ἔχουν περισσότερον άπό κάθε άλλην φορὰν άνάγκην τῆς βοηθείας, τῆς συνδρομῆς, τῆς συνεργασίας, τῆς συμπαραστάσεως και τοῦ ένθουσιασμοῦ, ὃχι μόνον εκείνων οἱ όποιοι στοργικῶς ένηγκαλισθησαν τὸν άγῶνα των, αλλά και ὄλων εκείνων, οἱ όποιοι διὰ διαφόρους λόγους ἔχουν μείνει μέχρι τοῦδε εἰς τὸ περιθώριον. Ὁ κύκλος τῶν συναγωνιζομένων εἰς τὸν κατ' έξοχὴν ήπειρωτικόν αὐτὸν άγῶνα, πού έλάμπρυνε μέχρι σήμερον αλλά και θά λαμπρύνῃ—έν τὸ θελήσουν—άκόμη περισσότερον, εἰς τὸ μέλλον, τὴν Ἡπειρον, πρέπει νά διευρυνθῆ και νά διευρύνεται καθημερινῶς περισσότερον.

Ἡ βράβεισις τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας», άποτελεῖ βεβαιότατα, μίαν τιμητικὴν δι' αὐτὴν και τοὺς συνεργάτας της δικαίωσιν. Ἡ μεγαλυτέρα δμως δικαίωσις της θά εἶναι ή αύξησις τῆς πνευματικῆς της προσφορᾶς και άκτινοβολίας και ή άπρόσκοπτος συνέχισις τῆς έκδόσεώς της.

Τὸ υποσχόμεθα διότι τὸ πιστεύομεν!

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΡΑΒΕΥΣΙΝ ΤΗΣ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ», ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

‘Ο *‘Ακαδημαϊκός κ. Δημ. Μπαλάνος.*

«... Έννοείτε πόσον με εὐχαρίστησεν ὅτι ἡ ‘Ακαδημία παμψηφεί ἐδέχθη τὴν πρότασιν περὶ βραβεύσεως τοῦ περιοδικοῦ «‘Ηπειρ. ‘Εστία», τὸ ὁποῖον καὶ μετὰ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν λαογραφικὴν, ὡς καὶ τὴν ἐκλαϊκευτικὴν του ὕλην προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς ‘Ηπείρου.

Σὰς συγχαίρω ἐγκαρδίως καὶ εὐχομαί μετὰ τὸν ἴδιον ζῆλον νὰ συνεχίσετε τὴν ὄραϊαν σας προσπάθειαν...»

‘Ο *Σύνδεσμος ‘Ελλήνων Λογοτεχνῶν.—‘Αθήναι (τηλ)κῶς.*

«...Σύνδεσμος ‘Ελλήνων Λογοτεχνῶν σὰς συγχαίρει ἐγκαρδίως διὰ βράβειον ‘Ακαδημίας, ἐπὶ τῆς ἀξίας πνευματικῆς, ἐθνικῆς συμβολῆς περιοδικοῦ σας.

Σταμπολῆς, Μαρκάκης»

‘Ο *‘Ιστοριοδίφης κ. Κωνστ. Μέρτζιος, ἄ. μ. ‘Ακαδημίας ‘Αθηνῶν (τηλ)κῶς* ἐκ Βενετίας.

«...Συμπληγερῶς εὐφρόσυνον γεγονός βραβεύσεως περιοδικοῦ ὑπὸ ‘Ακαδημίας ‘Αθηνῶν συγχαίρω θεομότατα ἐκδότας, ὡς καὶ τακτικούς καὶ ἐκτάκτους συνεργάτας, τῶν ὁποίων οἱ μόχθοι ἀνέδειξαν ‘Ηπειρωτικὴν ‘Εστίαν ἐφάμιλλον τῶν καλλιτέρων ἐν ‘Ελλάδι περιοδικῶν. Εὐχομαί ἵνα ἐπαξία βράβειος ἀποτελέσῃ ἀφετηρίαν διὰ νέας πνευματικὰς ἐξορμήσεις...»

‘Ο *τ. ‘Υπουργὸς καὶ λογοτέχνης κ. Χρ. Σολομωνίδης* (‘Αθήναι).

«...Παναγυρίζω μαζί σας γιὰ τὴ μεγάλη, ἀλλὰ δικαία, τιμὴ πού ἡ ‘Ακαδημία ἔκανε στὴν «‘Ηπειρ. ‘Εστία». Θεομότατα συγχαρητήρια...»

‘Η *Ποιήτρια κ. Χρυσάνθη Ζιτσαία* (Θεσσαλονίκη).

«...Τὰ θεομότατα συγχαρητήριά μου γιὰ τὴν τιμὴ πού ἔγινε στὴν «‘Ηπειρ. ‘Εστία» ἐκ μέρους τῆς ‘Ακαδημίας ‘Αθηνῶν. Εἶναι μιὰ δίκαιη ἀναγνώριση, πού μᾶς γιομίζει ὅλους χαρὰ καὶ ὑπερηφάνεια. Σὰς εὐχομαί νὰ ἐξακολουθήσετε μετὰ τὴν ἴδια ἐπιτυχία τὸ δύσκολο καὶ μεγάλο αὐτὸ ἔργο, πού ἐξυψώνει τὸν τόπο μας καὶ συνεχίζει τὴν πνευματικὴν ‘Ηπειρωτικὴν παράδοση...»

‘Ο *Συντ)ρχης ἐ.ἀ. καὶ ‘Ιστοριοδίφης κ. Γεώργ. Μ. Θεοδορίδης* (‘Αθήναι)

«...‘Η μεγάλη αὐτὴ τιμὴ ἀνήκει εἰς σᾶς διὰ τὴν ὑπέροχον φιλοπατριῶν καὶ τὴν ἐπιμονὴν σας ὅπως στερεωθῆ καὶ προοδεύσῃ καὶ θαναμαστὸν αὐτὸ ἔργο, καθὼς καὶ εἰς τὴν πολυτιμοτάτην συμβολὴν τῶν ἐκλεκτῶν τακτικῶν συνεργατῶν σας, οἱ ὁποῖοι τιμοῦν ἐξαιρετικὰ τὸ ‘Ηπειρωτικὸν ὄνομα. ‘Εδώσατε διὰ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μόχθου σας τὴν μεγάλην αὐτὴν τιμὴν εἰς τὰ Γιάννινα καὶ ὀλόκληρον τὴν ‘Ηπειρον καὶ συνετελέσατε ὥστε νὰ θεωρῶμαι αὐτὴ πάντοτε ἡ χώρα τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ...»

‘Ο *Λογοτέχνης κ. Γιώργος Πράτσικας* (‘Αθήναι).

«... Δοκιμάσαμε μεγάλη χαρὰ γιὰ τὴ βράβειον, ἀπὸ τὴν ‘Ακαδημία ‘Αθηνῶν, τῆς «‘Ηπειρ. ‘Εστίας». Ἦταν μιὰ πράξη δικαιοσύνης, μιὰ ἐπιβράβευση διὰ τὸν μόχθου σας καὶ τῶν ἀγῶνων σας γιὰ νὰ κρατηθῆ τὸ περιοδικὸ στὸ πνευματικὸ ὕψος πού βρισκεται...»

Ο Διευθυντής του Ραδιοφ. Σταθμού Θεσ)νης και λογοτέχνης κ. Γεώργιος Δ. Λύμας:

«...Γεμάτος χαρά αλλά και περηφάνεια διάβασα την είδησι για τή βράβευσι από την 'Ακαδημία τής «'Ηπ. 'Εστίας».

'Ετσι αναγνωρίζεται περίτρανα ή αξία του διαλεχτού μας περιοδικού αλλά και βραβεύεται, ή πίστη σας. 'Η πίστη σας στις ήπειρωτικές δυνατότητες και στη λαχτάρα του 'Ηπειρώτη να βοηθήση στην ανάδειξι ενός περιοδικού αξίας...»

Ο ποιητής κ. Τάνης Τσιάνος (Αθήναι).

«...Είμαι ένθουσιασμένος για την τιμή που έγινε στον τόπο μας και τή διανόησή του. 'Η βράβευση τής 'Ακαδημίας είναι ή μεγαλύτερη αναγνώριση τής προσπάθειάς σας και του κύρους τής θαυμάσιας «'Ηπειρωτικής 'Εστίας» μας...»

Η Λογοτέχνης—'Ιατρός Δις 'Ηδ Λαμπίρη (Κωνσταντινούπολις)

«...Με την έκφραση τής πιό τρανής χαράς για την αξία βράβευση του μόχθου σας του πνευματικού και τής θερμής εϋχής για τὸ αἰώνιο μεσουράνημα τής «'Ηπειρ. 'Εστίας» μας...»

Ο Τραπεζιτικός κ. Γεώργ. Καλυδόπουλος (Αθήναι).

«...'Η πανηγυρική ἀναγνώρισις και ή ἀπονομή βραβείου ἀπ' την 'Ακαδημία τῶν 'Αθηνῶν για τὸ ἔργο που ἐπετεύχθη ἀπ' την «'Ηπειρωτική 'Εστία» ἀπὸ ιστορικής, λαογραφικής και λογοτεχνικής ἀπόψως, γεμίζει με χαρά και ὑπερηφάνεια τήν καρδιά κάθε 'Ηπειρώτου που πονάει κι' ἀγαπάει τήν ἀρχοντική, ἀλλά λησμονημένη πάντα πατρίδα 'Ηπειρο.

Δεχθῆτε γι' αὐτὸ τὰ πιό ἐγκάρδια και εὐκρινῆ συγχαρητήριά μου· σεις και οἱ πολῦτοιμοι συνεργάται σας και ὀπλισθῆτε με θάρρος, καρτερία και ἐλπίδα, για τή συνέχισι τῶν σκληρῶν, ἀλλ' ὠραίων και εὐγενικῶν ἀγῶνων σας και τή διάσωσι τῶν ποικίλων και ἀνεκτιμήτων θησαυρῶν τής 'Ηλείρου και τήν προβολή αὐτῶν στα μάτια ὄσων ἀγνωσθῶν ή ξεχνοῦν τή μεγάλη της ιστορία...»

Ο Δημοσιογράφος κ. Στέφ. Πάνος Διπλωτής (Αθήναι).

«...Συγχαρητήρια για τὸ ἐπαξίως κτηθὲν 'Ακαδημαϊκὸν γέρας τής «'Ηπειρ. 'Εστίας»...»

Ο κ. Νικ. Κ. Τσάκας, Ξενοδοχεῖον «Λονδῖνον» (Αθήναι).

«...'Η βράβευσις του ἀρίστου και μοναδικού εἰς τήν 'Ελλάδα περιοδικού σας παρὰ τής 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, ἔχαροποίησε πάντας τοὺς ἐκτιμώντας τήν ἀξίαν του και τοὺς μόχθους ὑμῶν τε και τῶν ἐκλεκτῶν συνεργατῶν σας...»

Ο στρατιώτης κ. Εὐθ. Παπανικολάου (Β.Σ.Τ. 902)

«...Τὸ βραβεῖο, που ἀπένειμε ή 'Ακαδημία 'Αθηνῶν, τὸ μόνο και μεγαλύτερο πνευματικὸ ἴδρυμα στην 'Ελλάδα, στο θαυμάσιο περιοδικό σας, είναι ή ἀναγνώριση και ή ἐπιβράβευση τῶν, πραγματικά, ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν σας. Τὰ Γιάννινα και γενικώτερα ή 'Ηπειρος ἔξακολουθοῦν να κρατοῦν τὰ σκῆπτρα τής πνευματικῆς ἐπαρχίας ὅπως πρώτα...».

Ο Δημοδιδάσκαλος Νίκος Κοσμάς (Λαγκαδάς).

«...Περίμεγα μιὰ τέτοια δικαιοση του μόχθου ή καλύτερα τής θυσίας σας, για να εἴμαστε μέσα στα πράγματα. 'Η 'Ακαδημία ἔδειξε πὸς στέκει στο ὕψος τής ἀποστολῆς της, σὰν ἀνώτατο πνευματικὸ ἴδρυμα. Τώρα είναι ή σειρά τῶν 'Ηπειρωτῶν να συνδράμουν τήν προσπάθειάν σας: οἱ διανοούμενοι πνευματικά· οἱ ἄλλοι, οἱ Κοινότητες, τὰ Σχολεῖα, τὰ Σωματεῖα κλπ. ὑλικά. 'Ετσι θα ἔξασφαλιστῆ ή ἐπιβίωση τής ὠραιότερας πνευματικῆς προσπάθειάς τής 'Ηλείρου μας...».

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

† ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου Κορυτσᾶς

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ*

ΛΟΓΙΟΙ-ΣΧΟΛΕΙΑ & ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ

ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ

Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐλάμβανον τὴν μόρφωσιν ὅλοι οἱ περίοικοι τῆς ὑπαίθρου καὶ πέραν τῶν ὄριων, ἐρχόμενοι εἰς συνεχῆ ἐπαφήν ἕνεκα τοῦ ἀκμάζοντος ἐμπορίου. Οἱ Ἰωαννῖται εἰς ἄκρον δραστήριοι πρὸς τοῦτο διέπλευσαν τὸν Ἀδρίαν καὶ ἡ Πάργα ἐκυριάρχει διὰ τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ εἰς τὸ στενὸν τοῦ Ὀτράντου. Συνήψαν οὕτω σχέσεις πρῶτον πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἔπειτα πρὸς τοὺς Γενουηνοὺς καὶ τοὺς Λατίνους, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου πρὸς ἄλλας πόλεις. Ἐν Βενετίᾳ βλέπομεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος πολλοὺς Ἰωαννίτας ἐγκατεστημένους, ὅπου ἔδρυσαν καὶ τὰ περίφημα τυπογραφεῖα. Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ ἀληθείᾳ, ὡς τὸ πάλαι ἐν Ἀθήναις, συνητήθη ὁ Κερδοφῶς μετὰ τὸν Λόγιον Ἐρμῆν. Καὶ ἐνῶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου κατέστη τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου καὶ δὴ τοῦ διαμετακομιστικοῦ διὰ τὴν κάτω Ἀλβανίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἐξήγοντο βιομηχανικὰ προϊόντα καὶ εἰσήγοντο ἀπ' εὐθείας διὰ τῶν Ἀγίων Σαράντα καὶ τῆς Ἡγουμενίτσας, συνδεομένων τῶν λιμένων τούτων ἀμέσως μετὰ τὰς χώρας ταύτας. Πολλοὶ ὅμως ἐπρότιμων ἕνεκα τῆς ληστείας, ἣτις ὠργιάζεε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τὴν ἀγορὰν τῶν Ἰωαννίνων καὶ οὐκ ὀλίγοι ἐπολιτογραφοῦντο ἐνταῦθα, καὶ ἄλλοι ἔπεμπον τὰ τέκνα των πρὸς μόρφωσιν, καὶ οὕτως ἐπυκνώθη ὁ πληθυσμὸς καὶ ἠυξήθησαν τὰ εἰσοδήματα τῆς πόλεως. Οἱ ἐνταῦθα παραμένοντες κλάδοι τῶν ἀποδημοσῶν γενεῶν ἐπεκτείνουσι τὸ ἐμπόριον περαιτέρω, πλὴν τῆς Ἰταλίας, ἐντὸς τῆς Αὐστρίας καὶ Γερμανίας ἔτι δὲ καὶ αὐτῆς τῆς Γαλλίας. Ἡ Τεργέστη ἦτο ἠπειρωτικὴ ἀποικία (!). Ἐκεῖθεν οἱ Μοσχοπολίται, οἵτινες ἐπροχώρησαν εἰς Βουδαπέστην καὶ Βιέννην καὶ πέραν αὐτῆς, συνεσώρευον τὸν χρυσὸν πρὸς συντήρησιν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων. Ὅπως δὲ ἐνταῦθα παραπλεύρως ἐλειτούργει τὸ «Ὀρφανο-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

1. Βλ. Alex. Reg, Die griechischen Kaufleute in Wien (Ἀπόσπ. ἐκ τῆς N. Fr. Presse τοῦ Christ Reiser) καὶ γενικῶς F. Beaujour Tableau du commerce de la Grece 1787—1797, Paris, τόμ. I—II, 1800. Αἱ ὁδοὶ αὗται ἄς διήνοιξαν οἱ Ἰωαννῖται, ὑπῆρξαν θεοῦ ὄφρον διὰ τοὺς Βαλκανίους· ἐκαλλιέργησαν οὕτω τὰς σχέσεις αὐτῶν καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἦσαν χρήσιμοι. (βλ. Ἠπειρ. Ἔοσις Β', σ. 350) Κ. Μέρτζιου. Ἰωάννινα—Βενετία, Ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία τῶν ἐτῶν 1723—1730. (Ἠπειρ. Χρον. ΙΑ' 1936, σ. 257—284).

διοικητήριον», οὕτω καὶ ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τὰ ἐκπαιδευτήρια πλεῖστα φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα (*). Ὁ κ. Κ. Σκευδέρης ἐν τῇ «Ἱστορία τῆς... Μοσχοπόλεως» Ἀθήναι, ἐκδ. 6', 1928, σ. 39 γράφει περὶ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ: «Μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς πόλεως οἱ Μοσχοπολίται ἐγκατεστάθησαν ἐν Μοναστηρίῳ, Περλεκέ, Βελεσσοῖς, Ἀχρίδι, Βελιγραδίῳ, Πολωνία, Βιέν· η. Βουδαπέστη καὶ ἄλλαχού ἐπιδοθέντες εἰς τὸ ἐμπόριον, διακρινόμενοι διὰ τὸ ἀριστοκρατικὸν τοῦ χαρακτήρος των. Ἡ Βιέννη ἐφιλοξένησε τοὺς πλείστους, ἀφοῦ αὕτη καὶ προηγουμένης ἦτο γνωστὴ εἰς αὐτοὺς, διότι ἀντήλασσαν τὰ προϊόντα τῆς πατρίδος των μετὰ τῆς Αὐστρίας. Τὸ ἐμπόριον μετήλθε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας Σίνα, Σίμων». Κατὰ τὸν διδάσκαλον Χαρίτωνα Μαργαρίτην συγχρόνῳ Κοσμᾶ τῷ Θεσπρωτῷ ἐπισκεψάμενον τὴν Μοσχόπολιν «αὕτη ἦτο ἐμπορικωτάτη πόλις· ἀπὸ διάφορα μέρη ἐπήγαιναν καὶ ἐπρομηθεύοντο τὰ ἐμπορεύματα των· ἀπὸ τὸ Δέλβινον καὶ Δρόβιανην ἐπήγαιναν δύο καὶ τρεῖς φορές τὸν χρόνον καὶ ἐφώνιζον διάφορα τοπικὰ πράγματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ φλοκάτες, τὰς λεγομένας «μοσχοπολιάνικες» καὶ διὰ τὰς ὁποίας... εἰς τοὺς γάμους ἐρωτοῦν τὴν νύμφην:

Τὶ καλάφερές τῶν πενθερικῶν σου;

Ἐφερα ρουτὶ (ὄποκάμισο) μὲ μόντο καὶ τσεμπέρι μὲ μετᾶξι.

Ἐφερα καὶ τοῦ γαμπροῦ μοσχολιάνικη φλοκάτα» (αὐτ. σ. 54) (*).

Οἱ Μετσοβίτες ἀπὸ τοῦ 1754 ἱδρύνου σπουδαίους ἐμπορικοὺς οἴκους εἰς Λιδόργο, Σέρρας, Βιέννην, Κων(σταντι)νοπολιν, Ὀξησσόν, Ἀλεξάνδρειαν, Μόσχαν, Βενετίαν Θεσσαλονίκην, Νεάπολιν, Τεργέστην, Ρώμην κλπ. Ἀνέπτυξαν σχέσεις ἐμπορικῆς μὲ τὰ ἐμπορικώτερα κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀφρικῆς καὶ ἔγιναν σιγὰ σιγὰ σπου-

2. Σπ. Λάμπρος, Σελίδες ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων (ἀνάτ. ἐκ τοῦ Ν. Ἑλληνομνήμονος) Ἀθήναι 1928, σ. 22—23. *Περὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ Κουτσοβλάχων καὶ τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πρὸς τὰς εὐρωπ. πόλεις σχέσεων ἔχοντες πολλὰς πραγματείας* δημοσιευθεῖσας ἰδίως παρ' ἐκρουμανισθέντων ἐλλήνων. Οὗτοι κατὰ τὰς πεπλανημένας τῶν Ρουμάνων θεωρίας ἀποκαλοῦσι τοὺς Κουτσοβλάχους ἐν γένει Ρουμάνους ὡς ὁ Βαλέριος Παπαχατζήσγραψας τὸ ἐξῆς ἀξιόλογον ἔργον: *Les Roumains de l' Albanie et le commerce vénétien au XVIIe et XVIIIe siècle* par Valère Parahigi (ἐν *Mélanges de l' école roumaine en France* 1931, σ. 29—124. Ἐπειτα παρὰ τοῦ μακ. Χρ. Σούλη παρακληθεὶς ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν I' τόμον τῶν Ἠπ. Χρονικῶν 1935, σ. 270—288 περίληψιν τούτου (βλ. καὶ Θ', 1931, σ. 254—5).

3 Ὁ Ἰώσηπος ἐν τῇ «Ἀπολογία» εἰς τοὺς συνδρομητὰς ἀναφέρει Μοσχοπολίτας ἐγκατεστημένους ἐν Αὐστρουγγαρία σ. V, 2 καὶ VIII—IX. Τοιοῦτους ἀνέγραψε καὶ ὁ Λάμπρος ἐν Ν. Ἑλλήν. τομ. Η', 279 ἐ. Περὶ Σίνα 293 ἐ. καὶ ἐπιτύμβια Μοσχοπολιτῶν καὶ Καστοριανῶν ἐν Πέστη σ. 462 ἐ. καὶ ΙΗ', σ. 54, 66, 69. Ὅλοι οὗτοι ἦσαν ἐμπορευόμενοι καὶ εἶχον στολισετὴν Κοινότητα των μὲ ἄλληλ. σχολεῖον καὶ λαμπρὸν ναόν. Περὶ πάντων τούτων ὁ βουλούμενος νὰ μάθῃ πλεῖον αἶς ἴδῃ τὸ βιβλίον μου: «Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ Νέα Ἀκαδημία αὐτῆς» κτλ. Ἀθήναι 1935 ἀπ' ἀρχῆς ἕως σ. 64. Περὶ τῆς διασπορᾶς, τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος καὶ δὴ τῆς ἐπιδόσεως τῶν Μοσχοπολιτῶν εἰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμιας σ. 73—82. Περὶ τῶν σπουδαιότερων πόλεων τῆς Οὐγγαρίας ἐν αἷς εἶχον πολιτογραφηθῆ. Περὶ τοῦ ἐν Πέστη μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τῆς Κυμῆσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἄλλων φιλανθρ. καταστημάτων καὶ σχολείων σ. 131—164. Ἀλλὰ περὶ τῶν ἐκτάκτων ἀρετῶν καὶ τῆς φιλομουσίας τῶν Μοσχοπολιτῶν, τῆς πρὸς τὸ ἐμπόριον ἐκτάκτου ἰδιοφυΐας δι' ἧς ὑπερέβαλον καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἰσραηλίτας ὁ «Μοσχοπολιτῶν ἔπαινος» συνταχθεὶς ὑπὸ Ἀλεξάνδρου τινὸς Λατινιστῆ περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ὃν ἀπεδώκαμεν χάριν τῶν πολλῶν ἐν Ἑλληνιστὶ γλώσσῃ ἐν σ. 61—64. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνετυπώθη συμπληρωμένον ἐκ τῆς «Θεολογίας».

δαίοι μεγαλέμποροι» (1). Δυστυχῶς περὶ τῆς δράσεως καὶ ἱκανότητος τῶν Ἑπειρωτῶν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ, ὅπερ παρέσχε τὴν πρώτην ὄθησιν πρὸς τὰ γράμματα, δὲν ἔχομεν μέχρι τοῦδε τὴν ἀρμόζουσαν μονογραφίαν. Δὲν ἦσαν οἱ Ἑπειρῶται χρυσοκάνθαροι, εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα πολὺ διάφορον τῶν φιλοπλούτων τοῦ αἰῶνος μας. Τὸ πνεῦμα τούτο εἶναι ὄντως ἀληθινόν, ὅταν ἐγκειται εἰς τὴν ἐπίμονον καὶ σταθερὰν ἐφαρμογὴν καθῆ ἀποφάσεως ληφθείσης ἔπειτα ἀπὸ ἀνωτέρου εἴδους διανοητικῆν ἐργασίαν. Δὲν ἐμοιάζει μὲ τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο τῶν ταπεινῶν ὑπολογισμῶν, οἵτινες ἀφαιροῦν πᾶσαν ὠραιότητα καὶ ἀξίαν ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ μεταβάλλουν τὸν ἄνθρωπον εἰς χρυσοθήραν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τυχοδιώκτην τοῦ χειρίστου εἴδους. Οἱ πλουτίζοντες τότε Ἑπειρῶται, ὡς ἦσαν οἱ Ζωσιμάδαι, Καπλάναι καὶ Τοσίτσαι, δὲν ἐποίουν σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν τοῦ χρήματος· καὶ ἀφοῦ ἐπλήρουν τὰ ταμεῖά των γὰ ἐπαναπαύονται τρώγοντες καὶ πίνοντες καὶ τὰς ἄλλας ἡδονικὰς ἀπολαύσεις εἰς ὑπερβολὴν ἐπιδιώκοντες, ἀλλ' ὑπελάμβανον τὸν πλοῦτον μέσον διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν εὐγενεστέρων σκοπῶν, τῆς παιδείας καὶ φιλανθρωπίας, συνδυάζοντες ἐν ἀγαστῇ ἁρμονίᾳ μετὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, δι' ὧν αὐξάνει ὁ πλοῦτος. Οὗτοι δὲν ὑπῆρχον δι' ἑαυτοῦς μόνον πλούσιοι, ἀλλὰ παρείχον καὶ εἰς ἄλλους τὰ μέσα γὰ πλουτῶσιν, ἀποφεύγοντες ὡς πρὸς τὴν τοῦ πλοῦτου χρῆσιν τὰ δύο ἄκρα τὴν πλεονεξίαν καὶ φιλαργυρίαν καὶ ἐγκολπωσάμενοι τὸ μέσον, τὴν ἐλευθερίωτην κατ' Ἀριστοτέλην. Καὶ τὰς μὲν εὐεργεσίας τούτων ἐν τῇ γενετερᾷ αὐτῶν καὶ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι γνωρίζουσι πάντες· ἀγνωστοῦσι δὲ μὲν ἐν τῇ ξένη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τουρκικῇ ἐτι ἐπικρατεία, δι' ὧν πολυύμνητον ἐκτέησαντο ὄνομα καὶ μνήμην ἄλλοις ἐκτέησαντο, καὶ δι' ὧν ἀποδεικνύεται, ὅτι δὲν ἦσαν ψωμάδες καὶ σιμιτζήδες, μπακάλιδες καὶ γανωτζήδες, ὡς ἐπεκράτησε κακῶς γὰ ἀποκαλῶνται παρὰ τῶν πολλῶν, ἀλλ' ἐπὶ τολοὶ τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας καὶ δορυφόροι τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὸς ὁ ἀπλοῦς καὶ ἀγράμματος μπακάλης ἢ φούρναρης ἐσχημάτιζε περὶ ἑαυτὸν κύκλον θαυμαστῶν, διότι μετὰ τῆς σωματικῆς τροφῆς μετέδιδε ἀνεπαισθητῶς καὶ τὴν πνευματικὴν· ἐντεῦθεν ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Ἑπειρῷ τε καὶ Ἀθῶνι «ψωμί» γὰ σημαίνη καὶ θέσιν μικρὰν ἢ μεγάλην. Ὁ ἄρτος ὑπῆρξεν ἡ μεγαλ' ὑέρα κα ἀκτησις τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Πε' ασγοὶ πρῶτοι εἰτήγαγον τὸν σίτινον ἄρτον καὶ τὴν ἔψησιν καὶ ἐφήρμοσαν τὸ πῦρ τοῦ Προμηθέως, ὅπερ μετένεγκον ἐκ τοῦ Καυκάσου, εἰς παρασκευὴν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων (2), τὸ πῦρ τὸ ὀλικόν, ἔπειτα ἐπενόησαν καὶ τὸ πῦρ τὸ πνευματικὸν εἰς τὸ ἀρχαιότατον καὶ «σεβασμιώτατον» μαντεῖον τῆς Δωδωνῆς, ἐν ᾧ χρόνῳ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων ἦσαν θαλανηφά-

1. Δημ. Ζῶτος. Ἡ ἔσθησις τῶν Ἑπειρωτῶν, ἐκδ. Β', Ἀθῆναι 1936, σ. 17 καὶ 18 ὅπου ὁμιλεῖ ὁ φιλόπατρις ἀνὴρ καὶ περὶ τῆς Βλαχίας καὶ ἄλλων ξένων χωρῶν, αἵτινες «ἔχι μόνον πηγὴ πλοῦτου καὶ θησαυροῦ ἦταν διὰ τὴν ἡπειρ. πατρίδα μας, ἀλλὰ καὶ πηγὴ πολιτισμοῦ». Ἐπιθε καὶ Κ. Φιλτάτις, Οἱ πλανόδιοι Ἑπειρῶται τεχνῖται καὶ ἡ ἔθνηκὴ μας ὑπόθεσις, Ἀθῆναι 1928, ὅπου γράφει (σ. 27), ὅτι τεχνῖται ἦσαν οἱ δημιουργοὶ τῆς Φιλ. ἑταιρείας Σκουφᾶς καὶ Τσακάλωφ (γούναρης) ὅπως καὶ ὁ Ζῶης Καπλάνης καὶ οἱ Τοσίτσαι.

2. Εἶναι περιττόν, ὅτι καθὼς ὁ Προμηθεὺς εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργεσίας προσεταλάθη ἐπὶ τοῦ Καυκάσου καὶ γῦπες κατέτρωγον τὰ σπλάχνα του τὴν ἡμέραν. ἄπερ τὴν νύκτα πάλιν ἠῆσαν, οὕτω καὶ οἱ Ἑπειρῶται κατεδικάσθησαν εἰς ἀειφορίαν πλανόδιοι καὶ ἀπολαμβάνουσιν ἄλλοι ἐνταῦθα τὰ ἀγαθὰ των καὶ τὰς θέσεις...

γει, ὡς γράφει ὁ Θουκυδίδης. Ὁ ὕλικός ἀρτος ἐγένετο καὶ πνευματικὴ τροφή, ὁ «ἄρτος τῆς ζωῆς», ὡς ἐν τοῖς Ἐδαγγελίοις καλεῖται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις ἐδίδαξε τὴν θεῖαν ἐν τῷ κόσμῳ σοφίαν (1).

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας, ὅταν ἐπληθύνθησαν οἱ Ἕπειρώται, ἔκαμαν καὶ μονίμους ἐγκαταστάσεις ὡς μαρτυροῦσι αἱ ὀνομασίαι τῶν χωρίων, εἰς ἃ ἔδωκαν τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος των, ὅθεν μετώκησαν (2) ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἸΔ' αἰῶνος ὀμαδικῶς, ἔπειτα ἐπὶ Τουρκοκρατίας σποραδικῶς περισσότεροι εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, καὶ μάρτυρες ἀξιοπίστοι τὰ οἰκογενειακὰ τῶν ἑπτανησίων ὀνόματα. Ἄλλ' ἔχομεν καὶ τὰ τῆς ὑπαίθρου «συνοικέσια». Τὰ χωρία ταῦτα, εἰς ἅπερ ἐκ διαφόρων χωρίων συνεκστρώθησαν οἱ Πανηπειρώται, φέρουσι μὲν καὶ ἄλλα ὀνόματα—ἐνίοτε δὲ εἶναι πλείονα τοῦ ἐνὸς καλύπτοντα ὀλόκληρον περιφέρειαν—ἀλλ' ἰδίως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ λέγονται Ἀρβανιτοχώρια, καὶ ἐν τῇ λογικῇ γλώσσῃ Ἀλβανοχώρια, εἰς διάφορα τῆς Τουρκίας μέρη καὶ πέραν τῶν ὁρίων αὐτῆς. Θὰ μνημονεύσω ἐνταῦθα τὰ σπουδαιότερα κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν:

1. Ἀρβανιτοχώριον τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου, ὅπου καὶ μονὴ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου (3).

2. Ἀρβανιτοχώριον τῆς ἐπαρχίας Δέρκων, ὅθεν κατήγετο ὁ κατὰ τὰξίτη 1841 ἀρχιερατεύσας καὶ μεγάλως δράσας ἐν Ἄρτῃ Ἀβέρκιος, ἀπλοῦς καὶ ἀγράμματος, ἀλλ' εὐλαβὴς καὶ φιλόμουσος (4). Εἶναι τὸ γνωστὸν εἰς τὸν Βόσπορον Ἀρναούτ—κιοί, ἔχον κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος περὶ τὰς 150 οἰκογενεῖας καὶ ναὸν τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου. Ἐντεῦθεν κατήγετο ὁ μακ. Σάρδεων Γερμανὸς ἐσχάτως ἀποθανὼν ὡς συνοδικὸς ἐν ΚΠόλει, ὁ τὰ μάλιστα ἐργασθεὶς διὰ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἀλβαν. ἐκκλησίας καὶ τὴν ἄρσιν τοῦ Βουλγ. σχίσματος. Ὁ Ἀραβαντινὸς (Χρονογρ. τόμ. Α', σ. 250) γράφει ταῦτα: «Κατὰ τὸ 1754 ἢ τότε κωμόπολις τῶν Κουρέντων Βαενίτη ὑπέστη ἐπίθεσιν ὑπὸ ἀρματωλοῦ Λάμαρης, τοῦ Χονδρομάρα καὶ ἔκτοτε ἠρημώθη. Λέγεται, ὅτι ταύτης ἀποικία ὑπῆρξε τὸ Ἀρβανιτοχώριον, παραχωρηθὲν ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τοὺς παραπονηθέντας πρόσφυγας τῆς κωμοπόλεως».

Ἀρβανιτοχώριον Βουλγαρίας (βλ. Ἀρβανιτοχώριον Τυρνάβου).

1. Περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἐπιούσιος βλ. Κόντου, Φιλολ. παρατηρήσεις ἐν Ἀθηνῶν, τομ. 5', σ. 331. Βλ. σπουδαῖαν περὶ τούτου πραγματείαν ἐν τῇ Τεργεσταίᾳ «Νέα ἡμέρα» (1887, ἐτ. ΙΓ'. ἀριθ. 643—644) δημοσιευθεῖσαν ἐξ ἧς καταφαίνεται, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι ἐρμηνευταὶ ἦσαν διηρημένοι καὶ ὡς ἄρτον ἐπιούσιον οἱ μὲν δέχονται τὸν σωματικόν, οἱ δὲ τὸν ἐπουρανίον.

2. Τοῦτο ἐξετάζω εἰς τὸ ἀνέκδοτον τοπωνυμικόν μου, ὅπου ἀποδεικνύω, ὅτι πολλοὶ ἐξετοπίσθησαν βίᾳ ὑπὸ τοῦ τυράννου, ὡς οἱ προγονοὶ μου ἐκ τοῦ ὄρους τοῦ Σουλίου Κουρίλα καὶ τοῦ ἐπωνύμου χωρίου διωχθέντες κατὰ τὴν πρώτην τῶν Σουλιωτῶν ἐπανάστασιν μετώκησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κοροτσᾶς παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Δεβόλεως, ὅπου νῦν τὸ τουρκ. χωρίον τῆς Ἀλβανίαν Κουρίλα ἐπαναστατήσαντες δὲ τῷ 1820 μετὰ τὸν πόλεμον ἔκτισαν τὴν Ζήτσοισταν εἰς τὰς ὑπαρείας τοῦ Μωράβα, ἐγγὺς τοῦ Σουλίου. Σημειωτέον, ὅτι ἡ διασπορὰ τοῦ Σουλίου ἦτο ἀφάνταστος, μέχρι νῦν ἔχω σημειώσει δύο δεκάδας χωρίων φερόντων τὸ ὄνομα τοῦτο.

3. Μαν. Γεδεών, Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ, Ἀθῆναι 1934, σ. 110.

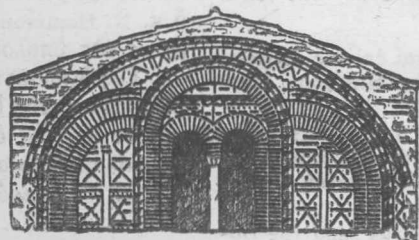
4. Δοκίμιον ἱστορικῆς τιμῆς περιλήψεως τῆς ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου Ἕπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς ὡσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης συλλεχθὲν καὶ συνταχθὲν παρὰ τοῦ μητρ. Ἄρτης Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντίου, Ἀθῆναι 1884, σ. 125. Οὗτος γράφει Ἀλβανοχώριον.

3—4 Ἀρβανιτοχώριον Κάσου (Ἄνδρου κλπ. νήσων). Οἱ τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου συγγράψαντες Τρύφων Εὐαγγελίδης καὶ Μ. Μιχαηλίδης—Νουάρως (Ἀθήναι 1936, σ. 14) ἀποφαίνονται: «ἀπέκησαν εἰς τὴν νήσον Ἀλβανοὶ Ἕλληγες καὶ ἐκτίσαν τὸ Ἀρβανιτοχώριον». Αἱ νῆσοι αὐταὶ ἐρημωθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν περαιτῶν «ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶν ξένους κατοίκους καὶ μάλιστα Ἀλβανούς ἦδη ἀπὸ τοῦ 1418» (σ. 26—27). Ἐνταῦθα τὸ πρῶτον βλέπω νὰ ἀνάγεται ἡ κἀθοδος τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸν ΙΓ' αἰῶνα: «Οὕτως ὁ δυνάστης τῆς νήσου Ἰου Μάρκος Κρίσπος ἐκάλεσεν ἐκ Πελοποννήσου Ἀλβανούς ἐκ τῶν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνος ἀποικισάντων» (1). Πολλοὺς ἐποίκους Ἀλβανούς ἐδέξατο καὶ ἡ Ἄνδρος καὶ δὴ εἰς τὸ θόρειον μέρος κατὰ πρόσκλησιν τοῦ δουκὸς τῆς νήσου Ἀνδρέου Ζάνου (1427—1437) καὶ ἔκτοτε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπεκλήθη ὑπὸ τῶν Ἀνδρίων Ἀρβανιτιὰ ἢ Ἀρβανιτοχώρια (Γαύρειον Ἄργα ἢ Ἀρνᾶ) (2). Καὶ παραπέμπω εἰς τὴν κυρίαν πηγὴν, τὴν «Ἄνδρον», τοῦ μακ. Δ. Πασχάλη, τόμ. Β', Ἀθήναι 1927, κεφ. ΚΒ'. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐν Ἄνδρῳ σ. 149—162. Οὗτος προσθέτει καὶ τοὺς Ἀλβανούς τῆς Βουρκοῦ τῆς 156.

(Συνεχίζεται)

1. Ἀδτ. σ' 27. Βλ. F.W. Hasluck, Albanian settlements in the Aegean Islands ἐν τῇ Annual of the British school at Athens, τόμ. XV, σ. 222 ἑ.

2. Βλ. Φερδινάνδον Γρηγορόδιον, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν (μετάφρ. Σπ. Λάμπρου, Βιβλ. Μαυραολῆ, τόμ. Β', σ. 204 ἑ. ἐφεξῆς ὁ Εὐαγγελίδης παρενέρι: τὴν διασπορὰν τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὰς νήσους Αἴγιναν Σαλαμίνα, Πόρον, Ἰθράν καὶ Σπέτσας, Κύθνον, Σκόπελον, Ψαρά, Σάμον, (Ἀρβανοὶ καλούμενοι: A description of the present state of Samos..London 1648, σ. 6—9) ὧν σώζονται τὰ χωρία Δέκα καὶ Ἀρβανίτες Ἄνω καὶ κάτω Ἀρβανίτες, Ἀστυπάλαιαν, Κύπρον, Προικόννησον κλπ. σ. 28—31. Ἀλλὰ περὶ τῶν νήσων βλ. Δ. Πασχάλην, Ἀλβανοὶ εἰς τὰς Κυκλάδας 1934.

ΑΙ ΔΙΟΔΟΙ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ

Μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ὑψώνεται ἡ κακοτράχηλη Πίνδος. Δοξασμένον βουνὸν. Ἀπὸ δῶ ξεκίνησαν οἱ Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφτες στὸ μεγάλο σηκωμὸ τοῦ Γένους. Ἐδῶ στὴν Πίνδον ἔγραψε καὶ ἡ νεώτερη Ἑλλάδα τὸ ἔπος τοῦ 1940. Κακοτράχηλη ἡ Πίνδος. Ἄγρια τὰ φαράγγια της. Ἀπότομες οἱ πλαγιές της, σὰν νὰ τις ἔκοψες μὲ τὸ μαχαίρι. Γυμνοὶ οἱ βράχοι της. Κι' ὁμως δὲν μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἡ Πίνδος ἦταν ἀδιάβατη στὰ ἀρχαῖα χρόνια καὶ ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία δὲν εἶχαν καμιά ἐπικοινωνία. Τὸ ὅτι ἐπικοινωνοῦσαν οἱ δύο λαοὶ—Ἠπειρώτες πῆγαιναν στὴ Θεσσαλία καὶ Θεσσαλοὶ στὴν Ἠπειρο—μᾶς τὸ ἀναφέρουν οἱ ἱστορικοὶ, Ἡρόδοτος, Στράβων, Πλίνιος, Ὅμηρος, Στέφανος Βυζάντιος κ. ἄ. Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὁ Ἄλ. Πάλλης⁽¹⁾, ὁ σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου καὶ Ἠπειρωτολόγος κ. Δ. Ε. Εὐαγγελίδης⁽²⁾, ὁ Ἀγγλος καθηγητὴς κ. Ν. Hammond⁽³⁾, ὁ ἐπιμελητὴς τῶν κλασικῶν ἀρχα στήτων Ἠπείρου κ. Σωτ. Γ. Δάκαρης⁽⁴⁾ κ. ἄ. Ἀρνήθηκε τὰς διόδους τῆς Πίνδου καὶ τὴν ἐπικοινωνία τῶν δύο λαῶν ὁ σεβαστὸς μου καθηγητὴς καὶ τῶρα

Γυμνασιαρχὴς κ. Κ. Δ. Στεργιόπουλος⁽⁵⁾.

Μὲ τὴ μελέτη μου αὐτὴ θὰ παρουσιάσω καὶ γὼ ὡς σμένα στοιχεῖα ποὺ ἀποδοκίμουν τὴν ὑπαρξὴ τῶν διόδων τῆς Πίνδου καὶ τὴν ἐπικοινωνία Ἠπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν.

Ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο λαῶν, Ἠπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν, γινόταν διὰ τῶν διόδων τῆς Πίνδου. Πῶς γινόταν; Αὐτὸ θὰ τὸ ἀποδείξουμε μελετώντας τὶς σημερινὲς διαβάσεις καὶ τὴ σημερινὴ ἐπικοινωνία.

Τὸ ἔδαφος τῶν διόδων, ὅπως διεπίστωσα αὐτοπροσώπως, εἶναι βατὸ καὶ σὲ ὀρισμένα μέρη κατάλληλο γὰρ στρατοπέδευση καὶ ἀνάπαυση. Ἐχει μικρὰ ὄροπέδια μὲ τροφή καὶ ἄφθονα νερὰ γιὰ τὰ ζῶα. Στὰ ὄροπέδια αὐτὰ ἐγκαθιστοῦν οἱ κτηνοτρόφοι τὸ καλοκαίρι τὶς σιάνες.

Αἱ κυριώτεροι διόδοι τῆς Πίνδου εἶναι:

1) Ἡ δίοδος τοῦ Μετσόβου, 2) Ἡ δίοδος τοῦ Συρράκου, 3) Ἡ δίοδος τοῦ Μπάρου·Καλαρρυτῶν 4) Ἡ δίοδος τῶν Κριθαριῶν—Ματσουκίου, 5) Ἡ δίοδος τοῦ Αὐτιοῦ—Μελισσουργῶν καὶ 6) Ἡ δίοδος τοῦ Βουλγαρελίου.

Μὲ τὴ δίοδο τοῦ Μετσόβου ἀσχολήθηκε λεπτομερῶς ὁ κ. Δ. Ε. Εὐαγγελίδης⁽⁶⁾ καὶ ὁ κ. Ν. Hammond⁽¹⁾ Ἐμεῖς θ' ἀσχοληθῶμε μὲ τὰς ὑπολοίπους

Τὰς διόδους τῆς Πίνδου ποὺ ἐπιβάλλουν οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς καὶ ἡ φύση χρησιμοποιοῦν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια οἱ Ἠπειρώτες καὶ οἱ Θεσσαλοὶ.

Οἱ Ἠπειρώτες σήμερα δρασκελίζουν

6. Κ. Δ. Στεργιόπουλου: «Αἱ διόδοι τῆς Πίνδου κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους», στὸ «Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἀμαντὸν», 1940, σελ. 287.

6. Ὄπου καὶ πῶς πάντα,

7. Ὄπου καὶ πῶς πάντα,

1. Ἄλ. Πάλλης: «Μελέται ἐπὶ τῆς ἀρχαίας χωρογραφίας καὶ ἱστορίας τῆς Ἠπείρου», Πανδώρα, τόμ. 9 1858.

2. Δ. Ε. Εὐαγγελίδης: «Ἀπὸ τὴν πρὸ παλῖα ἱστορία τῆς Ἠπείρου. Ἠπειρος καὶ Θεσσαλία», μελέτη, περ. «Ἠπειρωτικὴ Ζωή», χρόνος Α', σελ. 15.

3. Ν. Hammond: Epirus and the Dorian invasion στὸ Annual of the British School at Athens, τόμ. XXXII, 1933, σελ. 133.

4. Σωτηρίου Γ. Δάκαρης: Ἡ ἔθνικότης τῶν ἀρχαίων Ἠπειρωτῶν, μελέτη, Ἰωάννινα 1954. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν Γ' τόμο τοῦ περ. «Ἠπειρωτικὴ Ἔστis».)

την Πίνδο με τὰ κοπάδια τους τὸ Φθινόπωρο πού τὰ κατεβάζουν σὸ Θεσσαλικὸ κάμπο γιὰ νὰ τὰ ξεχειμάσουν. Καὶ τὴν Ἀνοιξή πού τὰ ἀνεβάζουν γιὰ νὰ τὰ ξεκαλοκαίρουν. Ἐπίσης δρασκελίζουν τὴν Πίνδο με τὰ κοπάδια τους καὶ οἱ Θεσσαλοί.

Τὸ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑπειρωτῆς ἐπιδίδονταν στὴν κτηνοτροφία, ὅπως καὶ σήμερα δὲν ἀμφισβητεῖται ἀπὸ κανέναν. Τὴν ἐπίδοσιν των αὐτὴ μᾶς τὴν ἀναφέρει ὁ Πίνδαρος (Νεμ. Δ, 84). «Βουβόται πρῶνες ἔξοχοι—ψηλὰ βουνά πού βόσκουν βόδια», λέει γιὰ τὰ Ἑπειρωτικὰ βουνά. Καὶ ὁ Ἰούλιος Καίσαρ (De bello civili III 4), πού ἐξαίρει τὸν εἰς ποίμνια πλοῦτον τῆς Ἑπείρου.

«Κτηνοτροφικὰ κατὰ τὸ πλεῖστον φύλα—λέει ὁ κ. Σωτ. Ι. Δάκαρης (8)—οἱ πρῶτοι κτόικοί τῆς (τῆς Ἑπείρου) παρέμειναν κτηνοτρόφοι καὶ γεωργοὶ σ' ὅλη τὴν ἀρχαία περίοδο. Πλάνητες κτηνοτρόφοι δρασκελίζαν τὴν ἀνοιξή με τὰ κοπάδια τους τὴν Πίνδο καὶ ἀπὸ κεῖ κατέβαιναν ὡς τὴν Ἑπειρόν».

1. Οἱ ἰσοπάνηδες λοιπόν, γιὰ τὴν τέτοιον ἦταν σ' ἀρχαία χρόνια οἱ Ἑπειρωτῆς καὶ οἱ Θεσσαλοί, πρωτοχρησιμοποίησαν τὰς διόδους τῆς Πίνδου, πού ἐπέβαλαν οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἕδα ἡ φύση. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο τῆς ὑπάρξεως τῶν διόδων τῆς Πίνδου καὶ τῆς ἐπικοινωνίας Ἑπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν.

Καὶ τώρα ἄς δοῦμε τί γίνεται σήμερα πάνω στὴν Πίνδο.

α) Ἡ δ ἰ ο δ ο ς τ ο ὺ Μ π ἄ ρ ο υ . Οἱ κτηνοτρόφοι τῶν Καλαρρυτῶν παραχειμάζουν τὸ Θεσσαλικὸ κάμπο. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ τοὺς ἔσπρωξε ν' ἀναζητήσουν διόδον στὴν Πίνδο. Καὶ σὰν τέτοια βρῆκαν τὴν διόδον τοῦ Μπάρου πού προσφέρει ἡ φύση. Αὐτὴ ἀσφαλῶς πρόσφερε καὶ στὰ ἀρχαία χρόνια. Ἀφειρητὰ τῆς διόδου εἶναι οἱ Καλαρρυτῆς καὶ τέρμα τὸ Θεσσαλικὸ χωριὸ Λεπινίτσα, στοὺς πρόποδες τῆς Πίνδου. Τὸ ὑψόμετρο τοῦ Μπάρου εἶναι 1.910.

Καλαρρυτῆς—Μπάρου (κορυφή) εἶναι 2.30 ὥρες. Μπάρου—Λεπινίτσα 3.30 ὥρες. Ἡ ὅλη διαδρομὴ 6 ὥρες. Ἀνεβαίνοντας ἀπὸ τὴς Καλαρρυτῆς κ' ὕστερα ἀπὸ 20' τῆς

ὥρας φτάνουμε στὸ παρεκκλήσι τῆς Παναγίας. Μετὰ ἀπὸ ἄλλα 30' τῆς ὥρας φτάνουμε στὴν τοποθεσίαν «Λειβάδια». Ἡ τοποθεσία αὐτὴ βγάζει ἄφθονο χόρτο, πού τὸ μαζεύουν οἱ Καλαρρυτιῶτες γιὰ τὰ ζῶα τους, τὸ χειμῶνα. Στὴ ΒΑ. ἀκρὴ τῶν «Λειβαδιῶν» ὑπάρχει βρύση με πέτρινο κανοῦλι καὶ «κοπάνα» γιὰ νὰ ποτίζονται τὰ ζῶα. Ἡ βρύση αὐτὴ λέγεται «Γκούρα—καίλου». Κουτσοβλάχικη λέξις πού θὰ πῆ πηγὴ τοῦ ἀλόγου.

Ὑστερα ἀπὸ 10' τῆς ὥρας ἀνάβαση φτάνουμε στὴ βρύση τοῦ «Ἀρλέτου». Ἐδῶ φέτος ἡ Δασικὴ ὑπηρεσία ἔφτιαξε ποτίστρες γιὰ τὰ ζῶα. Μετὰ ἀπὸ ἄλλα 10' ἀνάβαση φτάνουμε στὴν πηγὴ «Γκουτσαμάνη». Ἀπὸ τὴν πηγὴ «Γκουτσαμάνη» κ' ὕστερα ἀπὸ 40' τῆς ὥρας φτάνουμε στὴν τοποθεσίαν «Νικουλίτσα», πού εἶναι γεμάτη βοσκοτόπιε. Ἐδῶ ὑπάρχει καὶ ὁμώνυμη βρύση με πέτρινο κανοῦλι. Μετὰ ἀπὸ ἄλλα 30' τῆς ὥρας ἀνάβαση φτάνουμε στὸ Μπάρου, στὴν κορυφή.

Ἀφοῦ διαβοῦμε τὸ Μπάρου ἀρχίζουμε πιά νὰ κατηφορίζουμε. Σὲ 30' τῆς ὥρας κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴ φτάνουμε στὴν τοποθεσίαν «Νιούβλι». Ἐδῶ ὑπάρχουν πηγὲς πού ἀφρίζουν κατακάθαρα νερά, πού χύνονται στὸν Ἀχελῷο.

15' κάτω ὅπου τὸ «Νιούβλι» συναντοῦμε τοποθεσίαν γεμάτη στάνες. Ἀπὸ δῶ καὶ κάτω ἀρχίζουν δάση με ἔλατα, μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατέρχεται ὁ δρόμος. Ἡ διαδρομὴ μέσα στὸ δάσος εἶναι 2 ὥρες. Στὴν ἀρχὴ τοῦ δάσους βρίσκουμε τὴν τοποθεσίαν «Νέγκρι» με ἄφθονα νερά. Ἐδῶ ψαρεύονται ἄφθονες καὶ νοστιμότητες πέστροφες. Κατηφορίζοντας φτάνουμε στὸ «Μοναστήρι τῆς Λεπινίτσας», καμμένο τώρα ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς. Ἐδῶ τελειώνει καὶ τὸ δάσος. Ἐδῶ εἶναι καὶ «ἡ βρύση τοῦ Μοναστηριοῦ», ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν. Μετὰ ἀπὸ 15' τῆς ὥρας φτάνουμε σ' ἕναν παραπόταμον τοῦ Ἀχελῷου πού μαζεύει τὰ νερά τοῦ Χαλικιοῦ καὶ τῆς Λεπινίτσας. Περνοῦμε τὴ γέφυρα καὶ σὲ 30' φτάνουμε στὸ χωριὸ Λεπινίτσα.

Τὸ Μπάρου τὸν περνοῦν οἱ Καλαρρυτιῶτες καὶ τὸ χειμῶνα, τότε πού τὰ χιόνια εἶναι ἄφθονα πάντα στὴν Πίνδο. Μὲ εἰς

8. Ὅπου καὶ πῶς πάνω.

κλάπες (*) στὰ πόδια καὶ κουκουλωμένοι γέροντες στὸ περήφανο βουνό.

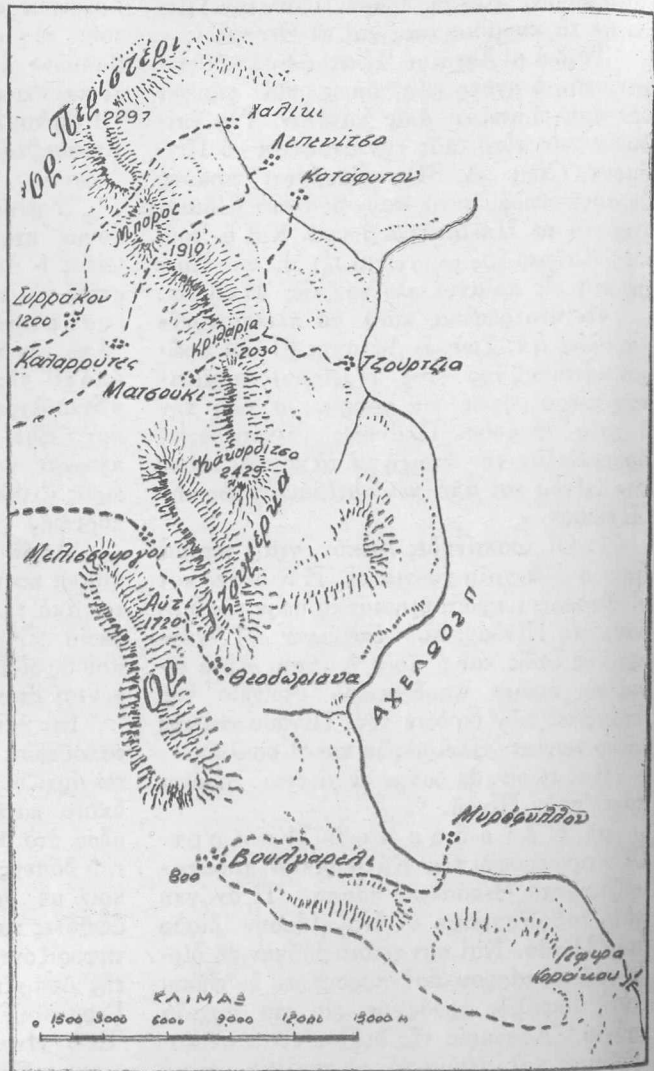
Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1944 δρασκελιστὸ Μπάρο καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, πηγαίνοντας ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὴν Ἠπειρο. Τέσσερες ἀνθρώποι ξεκινήσαμε ἀπὸ τὴ Λεπινίτσα τὸ πρωί. Τὸ χιόνι ἦταν παγωμένο καὶ ἔτσι πατούσαμε μὲ εὐκολία. Κατὰ τὸ μεσημέρι ἤμασταν στὸ Μπάρο, στὴν κορυφή. Τὸ θέαμα ἀπὸ κεῖ ἐπάνω, ἂν καὶ ὄλα ἀσπροβολοῦσαν καὶ τὸ ξεροβόρι σφύριζε μανιασμένα, ἦταν ὑπέροχο. Γιὰ λίγο σταθήκαμε νὰ χαροῦμε. Τὸ ἀπόγευμα εἶχαμε κατεβεῖ στὶς Καλαρρύτες.

Τὴ δίοδο αὐτὴ πού πρωτοχρησιμοποίησαν οἱ τοπᾶνδες, αὐτὴ τὴν ἴδια χρησιμοποίησαν ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ὅταν ἀναπτύχθηκαν οἱ τοπικὲς οἰκιακὲς βιομηχανίες οἱ ἀργυροχόοι καὶ οἱ χρυσοχόοι τῶν Καλαρρυτῶν (**). Κατέβαιναν στὰ χωριά τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ σ' ἄλλα Θεσσαλικά γιὰ νὰ πωλήσουν τὰ δαχτυλίδια, τὰ σκουλαρίκια, τὰ μαχαιροπήρουνα, τὰ περιδέραια, τὶς παλάσκες καὶ τ' ἄλλα ἀσημικά. Ἡ δίοδος τοῦ Μπάρου, ὅπως καὶ ὄλα οἱ δίοδοι τῆς Πίνδου ἔχουν καὶ στρατιωτικὴ σημασία. Τὸ 1821 ὁ Χουρσίτ Πασᾶς πού πολιόρκουσε στὰ Γιάννινα τὸν ἀποστάτη τῆς πύλης, Ἀλὴ πασᾶ, γιὰ νὰ μὴν δυσκολεῖ τὴν ἐπικοινωνία του μὲ τὴ Θεσσαλία ἔστειλε στρατεύματα καὶ κατέλαβαν τὸ Συροάκο καὶ τὶς Καλαρρύτες γιὰ νὰ ἐλέγχει τὴ δίοδο τοῦ Μπάρου.

9. Κλάπες, βέργες ἀπὸ ἔλατα λυγισμένες σὸν τόξο, σὲ σχῆμα πετάλου. Τὶς πλέκουν μὲ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ χερῶν. Πάνω σ' αὐτὲς δέονται τὰ παπούτσια καὶ ἔτσι δὲν βουλιάζουν στὸ χιόνι.

10. Χρῆστου Ι. Σοῦλη: Καλαρρύτες, ἄρθρο στὴ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.

β) Ἡ δίοδος τῶν Κριθαριῶν—Ματσουκίου. Οἱ Ματσουκιῶτες κτηνοτρόφοι παραχειμάζουν κ' αὐτοὶ τὰ κοπάδια τους στὸν κάμπο τῆς

Θεσσαλίας. Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ τοὺς ἐσπρωξέν' ἀναζητήσουν δίοδο στὴν Πίνδο. Ἡ φύση τοὺς ἐπέβαλε τὴ δίοδο τῶν Κριθαριῶν. Ἀπειρία τῆς δίοδου εἶναι τὸ Ματσουκί καὶ τέρμα τὸ Θεσσαλικὸ χωριὸ Τζιούτζια, στοὺς πρόποδες τῆς Πίνδου. Τὸ ὑψόμετρο τῶν Κριθαριῶν εἶναι 2,080.

Ματσουκί—Κριθάρια (κορυφή) εἶναι

2.30 ὥρες. Κριθάρια—Τζιούρτζια 3 ὥρες. Ἡ ὄλη διαδρομὴ εἶναι 5. 30 ὥρες. Κατεβαίνοντας πρὸς τὴ Τζιούρτζια καὶ στὰ μισὰ τοῦ δρόμου εἶναι ἡ βρύση «Γκρέκου» μὲ πέτρινο κανοῦλι. Ἀπὸ τὴ βρύση καὶ κάτω ἀρχίζουν δάση μὲ ἔλατα.

Στὰ «Κρ θάρια», στὴν κορυφή, ἡ δίοδος διακλαδίζεται. Ἐνας δρόμος πάει στὴ Τζιούρτζια, πὸν ἀναφέραμε, καὶ ὁ ἄλλος, ἀφοῦ περάσει τὴν τοποθεσίαν καὶ τὴν πηγὴ «Κούτσουρο» 30' τῆς ὥρας κάτω ἀπὸ τὰ «Κριθάρια», κατεβαίνει στὸ Θεσσαλικὸ χωριὸ Κότορ, τὴν Κατάφυτο. Ἡ τοποθεσία «Κούτσουρο» εἶναι πλούσια σὲ βοσκοτόπια. Ἐδῶ βόσκουν πολλὰ κοπάδια τῶν Πραμάντων καὶ τοῦ Ματσουκίου. Στὰ παλιὰ χρόνια ξεκαλοκαίριζαν τὰ βάρδια τους καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Μιχαλιτοῦ καὶ τοῦ Προσηλίου.

γ) Ἡ δίοδος τοῦ Αὐτιοῦ—Μελισσοῦργῶν. Τὴ χρῆσι μοποιοῦν οἱ κτηνοτρόφοι τῶν Μελισσοργῶν, τῶν Πραμάντων καὶ τῶν Θεοδωριανῶν. Ἀφετηρία τῆς δίοδου εἶναι οἱ Μελισσοργοὶ καὶ τέρμα τὰ Θεοδώριανα, ἡ ἀρχαία Θεοδωρία. Ἡ ἀρχαία Θεοδωρία δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἐπικοινωνοῦσε μὲ τὴν Ἡπειρὸν, ἀφοῦ εἶναι πρὸς σιμὰ σ' αὐτὴ καὶ ἐπικοινωνοῦσε ἀπὸ τὸ Αὐτὶ καὶ ἀπὸ τὸ Βουλγαρέλι.

Τὸ ἴδιο γίνεταί καὶ σήμερον. Οἱ Θεοδωριανῆτες ἐπικοινωνοῦν μὲ τὴν Ἄρτα καὶ τὰ Γιάννινα ἀπὸ τοὺς παραπάνω δρόμους.

Τὴ δίοδο τοῦ Αὐτιοῦ τὴν πέρασε καὶ ὁ ὑποφαινόμενος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1944. Τὸ ὑψόμετρο τοῦ Αὐτιοῦ εἶναι 1720.

Μελισσοργοὶ—Αὐτὶ (κορυφή) εἶναι 2 ὥρες. Αὐτὶ—Θεοδώριανα 1.30. Ἀπὸ τοὺς Μελισσοργῶν ὡς τὴν τοποθεσίαν «Μπαλτινήσι», στὰ μισὰ τῆς ἀνάβασης βαδίζομε μέσα σὴ δάση ἀπὸ ἔλατα. Στὴν τοποθεσίαν «Μπαλτινήσι» ὡς τὸ Αὐτὶ, (κορυφή) τὸ ἔδαφος εἶναι γυμνὸ. Ἀπὸ τὸ Αὐτὶ, κατηφορίζομε γιὰ τὰ Θεοδώριανα, 30' τῆς ὥρας βαδίζομε σὲ γυμνὸ ἔδαφος. Τὴν ὑπόλοιπον διαδρομὴν τὴν βαδίζομε σὲ καλλιεργημένη ἔκτασιν τῶν Θεοδωριανῶν.

Ἀπὸ τὰ Θεοδώριανα ξεκνοῦν δυὸ δρόμοι. Ἐνας πάει Νεράϊδα (Γρεβενὸ)—Μεσοχώρα (Βετρίστα)—Πόρτα. Καὶ ὁ ἄλλος Βουλγαρέλι.

Ἀπὸ τοὺς Μελισσοργῶν ξεκινᾷ καὶ ἄλλη δίοδος, ἀριστερὰ τῆς δίοδου Αὐτὶ. Ὁ δρόμος αὐτὸς ἀφοῦ περάσει ἐπὶ 30' τῆς ὥρας μέσα ἀπὸ δάση μὲ ἔλατα ἀνεβαίνει στὴν τοποθεσίαν «Σταυρὸς» ἢ «Ἀνθρωπάκι», στὴν κορυφογραμμὴ τῆς Πίνδου.

Ἀπὸ τὸ «Σταυρὸ» ὁ δρόμος κατεβαίνει στὸ Θεσσαλικὸ χωριὸ Μουτσιάρα, στοὺς πρόποδες καὶ αὐτὸ τῆς Πίνδου.

δ) Ἡ δίοδος τοῦ Βουλγαρέλιου. Ἀπ' αὐτὴ περνᾷ τὴν ὁδημῶσιον δρόμον Ἄρτα—Βουλγαρέλι—Θεοδώριανα.

Τὸ πλάσιον τῶν διοδῶν ποικίλει. Ἀπὸ 0, 80—2μ. Ἀπὸ τοὺς παραπάνω δρόμους περνοῦσιν καὶ περνοῦν ἀκόμη σήμερον οἱ χριστιανοὶ τῶν Χουλιανοχωριῶν καὶ τῶν Τζουμέρκων πηγαίνοντας γιὰ ἐργασία στὰ χωριά τοῦ Ἀσπροποτάμου, τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου καὶ τῆς Λαμίας. Ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτοὺς κουβαλοῦσαν καὶ κουβαλοῦν τὸ καλοκαίρι οἱ Τζουμερκιώτες ἀγωγιᾶτες τὸ Θεσσαλικὸ σιτᾶρι σιὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων. Οἱ ραφιᾶδες (11) τῶν Σχωρετσάνων ταξιδεύαν στὰ χωριά τοῦ Ἀσπροποτάμου. Γιὰ νὰ πᾶν νὰ ἐργαστοῦν ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ δισβοῦν τὴν Πίνδο. Ποιὰ δίοδο ἀκολουθοῦσαν; Τὴ δίοδο τοῦ Βουλγαρέλιου. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρὸς σιμὰ σιὰ Σχωρετσάνα.

Αὐτὴ εἶναι ἡ σημερινὴ ἐπικοινωνία Ἡπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν. Κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο γινόταν καὶ στὰ ἀρχαία χρόνια.

Ὁ Ἄλ. Πάλλης (12) στὴ μελέτη του γιὰ τὴν ἀρχαίαν χωρογραφίαν καὶ ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου (Πανδῶρα, τόμ. 9, 1858, σελ. 157) γράφει: «ἐκ πολλῶν ἐξάγεται ὅτι μετὰ τὸ Ἡπειρὸν καὶ Θεσσαλίαν συχνὰ παλιέρῳιαι τῶν λαῶν συνέβαινον».

Ὁ κ. Δ.Ε. Εὐαγγελίδης (13) λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῆς Δωδώνης ὁμως μαθαίνομε ὅτι Ἡπειρώτες πῆγαιναν

11. Χρὶστοῦ Ι. Σοῦλη: «Τὰ Μπουκουραῖκα τῶν Τζουμέρκων. ἤτοι περὶ τῆς συνθηματικῆς γλώσσης τῶν ραφιᾶδων τῶν Σχωρετσάνων τῶν Τουμέρκων», μελέτη, περ. «Ἡπειρωτικά Χρονικά», τόμ. Γ', σελ. 310.

12. Ὅπου καὶ πρὸ πάντων.

13. Ὅπου καὶ πρὸ πάντων. Καὶ Δ.Ε. Εὐαγγελίδης: «Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἡπείρου», μελέτη, Ἀθήνα 1947.

συχνά στη Θεσσαλία και Θεσσαλοί στην "Ηπειρο...»

Θεσσαλοί έρχόνταν και στη Δωδώνη και ρωτοῦσαν τὸ Μαντεῖο.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ τῆς Πίνδου, πού ἔχει τὶς περισσότερες διαβάσεις, κατοικοῦνταν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια. Αὐτὸ μᾶς τὸ μαρτυροῦν τὰ διάφορα ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ τεῖχη καὶ οἱ Ἀκροπόλεις πού σώζονται. Βορειοανατολικῶς τῶν Καλαρρυτῶν εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως "Α β α τ ο ν.

Κοντὰ στοὺς Μελισσοουργούς, σὴν τοποθεσίᾳ «Ζελεούστη» εἶναι τὰ ἐρείπια ἀρχαίου συνοικισμοῦ. Δυτικῶς τῶν Πραμάντων, σὴν τοποθεσίᾳ «Παναγία» εἶναι τὰ λείψανα ἀρχαίου συνοικισμοῦ, στὸν ὁποῖον βρέθηκαν νομίσματα, ἀγάλματα καὶ ἀγγεῖα.

Στὸ Μιχαλίτσι, ὅπως θὰ δοῦμε σὴν μελέτη μας πῶς κάτω, ὑπάρχουν ἀρχαῖα ἑλληνικὰ τεῖχη. Ἐπίσης καὶ στοὺς Χουλιαρᾶδες (14).

2. Π α ρ α δ ὀ σ ε ι ς. Δεύτερο ἀπόδεικτικὸ στοιχεῖο τῶν διόδων καὶ τῆς ἐπικοινωνίας Ἠπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν εἶναι οἱ παραδόσεις.

Στὴν ἰδιαιτέρα μου πατρίδα, στὸ Μιχαλίτσι—Ἰωαννίνων, σώζεται παράδοση πού λέει, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ προῆλθαν ἀπὸ τὴ Μηλιά, Θεσσαλικὸ χωριὸ στοὺς πρόποδες τῆς Πίνδου, μεταξὺ Τζιούρτζιας καὶ Κατάφυτου.

Παραθέτω τὴν παράδοση, ὅπως λέγεται ἀπὸ τοὺς γέροντες πού διατηροῦν τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.

«Ἰδὼ τοῦ χωριοῦ μας οἱ πρῶτ' ποῦρθαν κι' ἔκατσαν ἦταν ἀπ' τ' Μ'πλά. Ἐχασαν τ' ἀλογά τ'ς, κι' ἀφοῦ κόσιψαν μέρις πουλλές τ' ἄβραν ἀπὸν στ' Ἀλουγουμάντρια (15). Τ'ς ἄρισ' οὐ τόπους γιατί τότε ἦταν οὔλου δένδτρα κι' πουρνάρια. Ἦταν γιμάτους λόγγα. Ἀφοῦ τ'ς ἄρισι πῆγαν κι' πῆραν τ'ς φαμπλιές τ'ς κι' ἦρθαν κι' ἔκατσαν ἀπὸν στ' Ἀλουγουμάντρια. Ὑστίρα

14. Χ ρ ῖ σ τ ο υ Ι. Σ ο ὕ λ η: «Τοπωνυμικὸν τῶν Χουλιαρᾶδων», μελέτη, περ. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ», ἔτος 7ον, σελ. 216.

15. Τοποθεσίᾳ κειμένη Β. τοῦ χωριοῦ Μιχαλίτσι.

κατέβκαν στοῦ Παλιουχώρ' (16). Ἰδὼ τοῦ χωριοῦ ἔφται τὰ τιτρακόσια σπῖτια. Κι' τάτηταν πολὺ σ' μά. Ἀλλὰ ἔπισι, γέμ, πανούκλα κι' χουλέρα κι' ξεπιάστριψι τοὺν κόσμου. Κάτ' λίγισ φαμπλιές π' οὔμαν βῆκαν ἀπὸν στοῦ χωριοῦ (17) κι' ἔκατσαν. Τέσοιρις φαμπλιές ἦρθαν τότε. Οὐ Λαγός κι' οὐ Τήγανους, οὐ Νάκους κι' οὐ Κρικῶν'ς κι' οὐ Κουτσῆς μὶ τοῦ δαυλι (18). Ἀπ' τοῦ Λαγὸ εἶνι οἱ Λααῖοι, ἀπ' τοῦν Τήγανου οἱ Κουσμαῖοι ἀπ' τοῦ Νάκου οὐ Ἀλιξαῖοι. Ἀπ' τοῦν Κρικῶν' οἱ Κρικουνναῖοι κι' ἀπ' τοῦν Κουτσῆ οἱ Κουστ' λαῖοι».

(Εἰπώθηκε ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη χήρα Στ. Λαγοῦ, ἀπὸ τὸ Μιχαλίτσι, ἑτῶν 85 ἀγράμματη).

Τὰ ἐπιθετα Κοσμᾶς, Λαγός, Κρικῶν'ς, Ἀλεξίου καὶ Κωστούλας εἶναι καὶ σήμερα στὸ Μιχαλίτσι. Οἱ Κωστουλαῖοι σιὰ προπολεμικὰ Μητρῶα Ἀρρένων τῆς Κοινότητος πού κήηκαν κατὰ τὴν πυρπόληση τοῦ Κοινοτικῦ καταστήματος ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς γραφόντα «Κωστούλας ἢ Κωτσῆς».

Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση αὐτὴ οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ Μιχαλιτισίου προῆλθαν ἀπὸ τὴ Μηλιά τῶν Τρικάλων. Εἶναι γνωστὸ ἐπίσης καὶ στοὺς κατοίκους τῆς Μηλιάς ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Μιχαλιτισίου προῆλθαν ἀπ' αὐτοὺς καθὼς μὲ πληροφόρησαν συγχωριανοί μου πού ἐργάστηκαν σὴν Μηλιά ὡς χτίστες. Γιὰ νὰ διαβοῦν τὴν Πίνδο οἱ κά οἰκοι τῆς Μηλιάς πού ἀναζητοῦσαν τὰ ζῶα τους ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσαν κάποια ὁδο. Καὶ ἡ πῶς οἱ σ' αὐτοὺς εἶναι ἡ δίοδος τῶν Κριθαριῶν—Ματσουκίου. Αὐτὴ καὶ θὰ ἀκολουθήσαν.

Ἡ χρῆση τῶν παραδόσεων ἐπιβάλλεται, γιατί εἶναι σπουδαιότατα ἱστορικὰ στοιχεῖα. Καὶ ὅπως ἡ ἱστορία στὸ στόμα τοῦ λαοῦ δὲν παραμορφώνεται ἔτσι καὶ οἱ παραδό-

16. Ἐκτασις καλλιεργούμενη. Ἄλλοτε τὸ χωριὸν Μιχαλίτσι βρισκονταν σ' αὐτὴ τὴν τοποθεσίᾳ. Ἐδῶ τὸ 1938 ὁ κ. Γ. Ἀνδρέου καθὼς ἔκοβε τὰ θεμέλια γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ σπιτιοῦ του βρῆκε πῆλινα δοχεῖα, τεμάχια κεραμιδιῶν κ. ἄ.

17. Τοποθεσίᾳ, συνοικία.

18. Τὸ δαυλι, λέει ἡ παράδοση, τὸ εἶχαν νὰ περπατοῦν καὶ νὰ ψάχνουν τὴ νύχτα γιὰ τὰ ἄλογα.

σεις, κι' αν τυχαίνει να είναι παραφορτωμένες, δὲν χάνουν τὴν ιστορικότητά τους.

«Ἡ παράδοση—λέει ὁ κ. Δ. Ε. Εὐαγγελίδης⁽¹⁹⁾ εἶναι τὸ καταστάλαγμα τῆς ιστορικῆς πείρας τῶν λαῶν ποὺ περνάει ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ καὶ ποὺ ποτὲ δὲν δημιουργεῖται χωρὶς λόγο, ἀλλὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀποταμιευμένη μνήμη τῶν ἀνθρώπων». «...ἡ παράδοση—λέει ὁ κ. Ν. Τωμαδάκης—εἶναι μέγας συντελεστὴς τῆς ἱστορίας καὶ μάλιστα τῆς ἰδικῆς μας, τῆς Ἑλληνικῆς».

3. Τ ο π ω ν υ μ ί ε ς. Τρίτο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο εἶναι οἱ τοπωνυμίες.

Στὴν ἰδιαιτέρα μου πατρίδα ὑπάρχει Κ α ῖ ς α ρ. Ἀπὸ τὴν τοπωνυμία αὐτὴ περνάει ὁ ἡμιονικὸς δρόμος Ἰωάννινα—Κουτσελὸ—Τσίμβο—Μιχαλίτσι. Ὁ δρόμος αὐτὸς σὸν Κλαροῦτ.νὸ (κ. Ντουβιάκα) παρὰ πτόταμο τοῦ Ἀράχθου τριχοτομεῖται. Ἐνας πάει Καλαρρύτες—Μπάρο—Λεπινίτσα. Ὁ ἄλλος Ματσούκι—Κριθάρια—Τζιούρτζια. Καὶ ὁ ἄλλος Πράμαντα—Μελισσουργοῖ—Αὐτὶ—Θεοδώριανα.

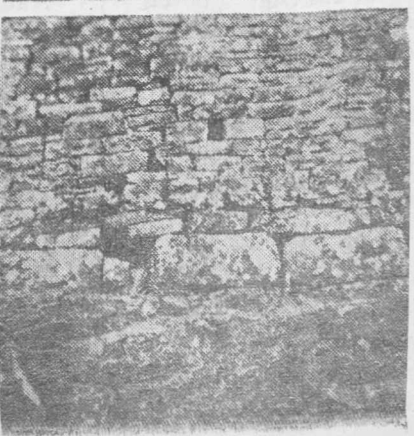
Ἡ τοπωνυμία αὐτὴ θὰ εἶναι ἀπὸ τὰ Ρωμαϊκὰ χρόνια. Τότε ἡ Ἠπειρος ἔγινε θέατρο πολέμων. Θὰ ἦρθε καὶ δῶ τότε Ρωμαϊκὸς στρατὸς, ὁ ὁποῖος, χρησιμοποιώντας τὰς ἀνωτέρω διόδους, ξεχύθηκε στὴ Θεσσαλία χτυπώντας τοὺς ἐχθροὺς τῆς κοσμοκρατίας. Τὰς διόδους τῆς Πίνδου χρησιμοποίησαν καὶ οἱ Οὐρησιγόθοι, μὲ ἡγήτη τὸν ἀνδρῆιο Ἀλάριχο⁽²⁰⁾. Ὁ Ἀλάριχος μὲ τὰ στρατεύματά του εἶλε καταλάβει ὅλη τὴ Θράκη καὶ Μακεδονία. Ὅταν δμως ἔμαθε ὅτι ὁ Στελίχων ἐτοιμαζόνταν νὰ τὸν χτυπήσῃ τράπηκε πρὸς νότο καὶ μπήκε στὴν Ἠπειρο. Προχώρησε μέχρι τὴ Νικόπολη, τὴν ὁποία καὶ κατέστρεψε. Ἀπὸ τὴ Νικόπολη καὶ διὰ τῶν διόδων τῆς Πίνδου τράπηκε πρὸς τὴ Θεσσαλία. Ὁ Στελίχων προχώρησε κι' αὐτὸς στὴ Θεσσαλία γιὰ νὰ τὸν χτυπήσῃ.

Τριακόσια μέτρα πάνω ἀπὸ τὴν τοποθεσία «Καῖσαρ» εἶναι ἡ τοποθεσία «Χω-

ρό». Ὁ ἡμιονικὸς δρόμος Ἰωάννινα—Μιχαλίτσι—Πράμαντα περνάει καὶ ἀπὸ δῶ. Στὴν τοποθεσία αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκκλησία «Ἁγιοὶ Πάντες», ρυθμοῦ Τρίκλιτος Βασιλικῆ μετὰ τρούλου. (Εἰκ. 1).

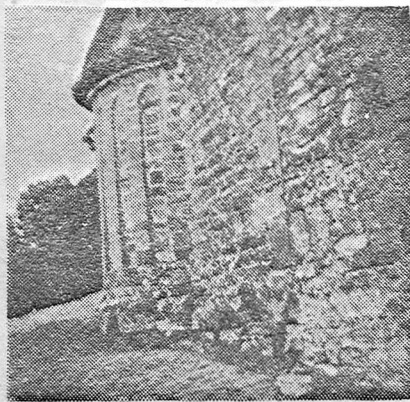
Εἶναι χτισμένη πάνω σὲ ἀρχαία Ἑλληνικὰ τεῖχη, ὅπως φαίνεται στὴν εἰκόνα 2 γαί 3.

19. Ὅπου καὶ πῶς πάνω,

20. Σωκράτους σχολαστικὸς Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία, 7. 10. «Γενόμενος δὲ (ὁ Ἀλάριχος) ἐπὶ τὰ Ἰλλυριῶν, εὐθύς πάντα ἀνέτρεπε. Διαβαίνοντι δὲ αὐτῷ Θεσσαλοὶ ἀντίστησαν περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ, ὅθεν δι' ἄρους Πίνδου ἐπὶ Νικόπολιν τῆς Ἠλείρου διαβῆναι ἔστι».

Τὸ ἱερό τῆς ἐκκλησίας εἶναι κι' αὐτὸ χτισμένο πάνω σὲ ὀγκόλιθους ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τειχῶν, ὅπως φαίνεται στὴν εἰκόνα 4.

Τὸ μῆκος τῶν λίθων εἶναι 1,50—1,80 μ. καὶ τὸ ὕψος 0,40—0,50 μ.

Γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία βλέπει κανεὶς κομμάτια κεραμιδιῶν, πυθμένες ἀγγείων καὶ λαβές.

Ἐἴκοσι μέτρα κάτω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, στὸν ἀγρὸ τοῦ κ. Κ. Σιούλα βρέθηκαν καὶ βρίσκονται πῆλινα δοχεῖα, ἐργαλεῖα, κεραμῖδια.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω καταφαίνεται ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη κρύβει ἕνη ἀρχαίας ζωῆς. Μιὰ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη θὰ φέρῃ στὸ φῶς ἀρκετὴ ἱστορία θαμμένη ἀπὸ τὸ χῶμα.

4. Τὰ Κάστρα. Τέταρτο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο εἶναι τὰ κάστρα. Στὰ χωριὰ τῶν Τζουμέρκων, Γουργιανὰ καὶ Κουκούλια ὑπάρχουν Ἀκροπόλεις, περιτοχι σμένοι λόφοι Ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων⁽²⁾. Ἀπὸ τὰ Γουργιανὰ καὶ τὰ Κουκούλια περνάει ὁ ἡμιονικὸς δρόμος Ἰωάννινα—Κατσανοχώρια—Πλάκα—Κουκούλια—Γουργιανὰ—Βουλγαρέλι—Θεσσαλία. Τὰ κάστρα λοιπὸν

21. Βασιλείου Κ. Πεταλά: «Τὰ Κάστρα Γουργιανῶν καὶ Κουκουλιῶν», μελέτη, περ. «Ἑπειρωτικὰ Γράμματα», τόμος Α', σελ. 81.

αὐτὰ, ποὺ ἐλέγχουν τὴ δίοδο, χτίστηκαν, ὅπως πολὺ ὀρθὰ συμπεραίνει ὁ κ. Πεταλάς, γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὰ ρεύματα τῶν ἐπιδρομικῶν κινήσεων, ποὺ ἡ κατεύθυνσή τους ἦταν ἀπὸ Βορρὰ πρὸς Νότον. Στὴν προκειμένη περίπτωση τὰ ρεύματα ἀκολουθώντας τὸ δρόμο ποὺ ἀναφέραμε κατευθύνονταν διὰ τῆς δίοδου τοῦ Βουλγαρελίου πρὸς τὴ Θεσσαλία.

5. Ἡ τελευταία ἐθνικὴ μας περιπέτεια, τὸ τελευταῖο ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο. Τὰς διόδους τῆς Πίνδου, ποὺ εἶδαμε, τὶς διέβησαν καὶ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα καὶ μάλιστα μὲ βαρὺ ὄπλισμό (πυροβόλα, μεταγωγικὰ κ. ἄ), τὸ φθινόπωρο τοῦ 1943 (Ὀκτώβριο, Νοέμβριο), ὅταν ἔκαψαν καὶ ῥήμαξαν τὰ ὄμορφα χωριὰ μας. Πάνω στὴν Πίνδο μάλιστα συνήψαν καὶ μάχες μὲ τὰ ἀνταρτικὰ σώματα. Ὅπως διέβησαν τὴν Πίνδο οἱ σημερινοὶ στρατοὶ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς θὰ τὴ διέβησαν καὶ σ' ἀρχαῖα χρόνια.

Μεγάλες γεωλογικὲς μεταβολὲς στὴν Πίνδο, ποὺ νὰ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Πίνδος στὰ ἀρχαῖα χρόνια ἦταν ἀδιάβατη ἀλλὰ σήμερα οἱ μεταβολὲς δημοῖοργησαν τὶς διαβάσεις, δὲν ἔχομε.

Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν εἶναι:

Αἱ δίοδοι τῆς Πίνδου ὑπῆρχαν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα. Αὐτὲς ἐξησφάλιζαν τὴν ἐπικοινωνία Ἑπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν. Ἡ Πίνδος δὲν στάθηκε καθόλου ἐμπόδιο στὶς σχέσεις τῶν δύο λαῶν, ὅπως θέλουν νὰ πιστεῦσιν οἱ μερικοὶ.

Οἱ δύο λαοὶ συγγενεῖαν μεταξὺ τους, γιὰτὶ ἦταν Ἕλληνες. Ἔτσι ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο λαῶν ἦταν πολὺ συχνή. Ἐὰν οἱ Ἑπειρωτὲς ἦταν βάρβαροι, ὅπως θέλει νὰ πιστεῦῃ ὁ Σουηδὸς ἐρευνητὴς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας Martin Nilsson, τότε δὲν θὰ εἶχαμε καμιὰ ἐπικοινωνία τῶν δύο λαῶν.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΔΑΚΑΡΗ

'Επιμελητοῦ Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων Ἡπείρου

Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ *

5. Οἱ ἀνασκαφές στή Δωδώνη

Οἱ ἀνασκαφικῆς ἔρευνες τῆς Δωδώνης, πού ἐκτελοῦνται κάθε χρόνο ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ καθηγητοῦ κ. Δ. Εὐαγγελίδη καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἐπιμελητοῦ Ἀρχαιοτήτων Σωτ. Δάκαρη, συγκεντρῶνουν πάντοτε τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον. Γιατὶ στὸν ἱερὸ χῶρο τῆς Δωδώνης, σύμφωνα μ' ὅσα μπορεῖ κανένας ἔμμεσα νὰ συμπεράνη ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες φιλολογικῆς μαρτυρίες, ἐγκαταστάθηκε ἐκεῖ μιὰ ἀπ' τὶς ἀρχαιότερες προελληνικῆς λατρεῖες, κί' ἀργότερα, μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τῶν Ἑλληνικῶν φύλων στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο (2500—2000 π. Χ.), καθιερώθηκε ἐκεῖ γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἀρχαιότερη λατρεία τοῦ ὑπεράτου Θεοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ Πανθέου, τοῦ Δωδωναίου Διὸς. Ἐκτὸς αὐτοῦ, τὰ χῶματα τῆς Δωδώνης κρύβουν ἀκόμα εὐρήματα μεγάλου ἐνδιαφέροντος καὶ κάθε χρόνο φιλοδωροῦν τὸν ἐρευνητὴ μὲ μερικὰ ἀπροσδόκητα καὶ ἐξαιρετικῆς διατηρήσεως εὐρήματα. Εἶναι τὰ ἀφιερῶματα χιλιᾶδων Ἑλλήνων, πού ἡ ἀγωνία τοῦ ἀγνώστου μέλλοντος, ὁ ἀγῶνας τῆς ζωῆς, ἡ εὐσέβεια καὶ τὸ ἱερὸ δέος τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας πρὸ τῆς θείας μεγαλωσύνης, ὡδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὰ «σεμνὰ βᾶθρα» τῆς Δωδώνης, γιὰ νὰ ἐξιχνιάσουν καὶ νὰ συμβουλευθοῦν τὴ μυστηριώδη βούληση τοῦ ἀνακτος Θεοῦ, «τοῦ πατέρα τῶν Θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων».

Ἄλλὰ τὸ μυστικὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐπίγειας κατοικίας του στὴ Δωδώνη, τῆς λατρείας του στὴ ρίζα μιᾶς ὑψικόμου καὶ εὐπροσηγούρου δρυὸς, μένει

ἀκόμα ἀνεξιχνίαστο, ἴσως γιὰ πάντα ἀνεξερεύνητο. Φαίνεται ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἐξαιρετικῶς πρωτογόνου πολιτισμοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν, ὡς τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, ἡ ἀρχαιοτάτη λατρεία περιωριζόταν στὸ ὑπαιθρο ἢ σὲ κτίσματα πρόχειρα, φτιαγμένα μὲ εὐφθαρτὸ ὕλικό, πού ὁ χρόνος εὐκολὰ τὰ ἐξαφάνισε. Κτισμένα καθὼς ἦταν στοὺς πρόποδες τοῦ γηλόφου, παρασύρθηκαν ἀπὸ τὰ νερὰ μὲ τὸν καιρὸ, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχαν βαθεῖες ἐπιχώσεις, γιὰ νὰ τὰ προστατέψουν. Ἴσως ἀκόμα καὶ ὁ ἐξωραϊσμός τοῦ ἱεροῦ Μαντείου στὰ τέλη τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος ἢ στίς ἀρχές τοῦ Δ', μὲ συγχρονισμένα καὶ εὐπρεπῆ οἰκοδομήματα, συνετέλεσε στὴν πλήρη σχεδὸν ἐξαφάνισή τῶν ἀρχαιότερων λειψάνων τῆς λατρείας τοῦ Διὸς.

Οὔτε τὸ ριγηλὸ θρόισμα τῆς ἱερῆς Βαλανιδιάς, οὔτε τὸ μαντικὸ φλοίσβισμα τῆς πηγῆς, οὔτε τὸ πέταγμα τῶν ἀγριοπεριστριῶν, οὔτε κί' ὁ φλύαρος ἤχος τῶν δωδωναίων λεβήτων, πού περιέβαλλαν τὴν ψηλόκορμη Βαλανιδιά, δὲν ταράζουν πιά τὸ σιωπηλὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔρημου χῶρου τῆς Δωδώνης.

* *

Ἡ ἀνασκαφή, κατὰ τὰ τελευταῖα τρία χρόνια, περιωρίστηκε στὸ χῶρο, πού ἐν μέρει εἶχε ἀνασκάψει ὁ Καραπάνος, καὶ εἶχε ἀποκαλύψει καὶ ἐξερευνήσει ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Εὐαγγελίδης, κατὰ τὴν περίοδο 1929—1934 (*). Ἐπὶ πλέον ἐξερευνήθηκε ἐν μέρει καὶ καθαρίστηκε ὁ χῶρος δυτικὰ τῶν οἰκοδομημάτων ἔτσι, ὥστε στὰ προσεχῆ χρόνια ὀλόκληρη ἡ περιοχὴ ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ Βασιλικὴ μέχρι τὸ θέατρο νὰ ἀποκαλυφθῇ.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ 31ου τεύχους.

Λαμβάνεται πρόνοια, ώστε να διευθετηθεί κατά το δυνατόν ο ανασκαπτόμενος χώρος, ώστε το σύνολο των οικοδομημάτων να αποκτήσει ενότητα και να αποθήναι αντιληπτή ή σημασία των στους επισκέπτες του Μαντείου.

Κατά την τριετή περίοδο των ανασκαφών εξερευνήθηκε τελείως το μεγάλο κεντρικό οικοδόμημα του Ίερού και οι δύο μικρότεροι ναοί, που βρίσκονται ανατολικά και δυτικά του οικοδομήματος (εἰκ. 1) (2).

Από την έρευνα αυτή προέκυψε, ότι το μεγάλο τετραγωνικό οικοδόμημα (στο κέντρο τῆς εἰκ. 1), όπως μάς αποκαλύπτεται τώρα, παρουσιάζει τέσσερες, ίσως και πέντε, διαδοχικές κατασκευές. Αρχικά, κατά τους κλασσικούς ακόμα χρόνους, υπήρχε ένας μικρός ναός, διαστάσεων 6,60X4,30 μ., με πρόναο και σήκό, έστραμμένος προς νοτιοανατολικά. Το ναΐσκο αυτόν όχι πολύ αργότερα τον περιέβαλαν με μνημειώδη, σχεδόν τετράγωνο, περίβολο, διαστάσεων 20,80 X 19,20 μ., κατασκευασμένο με λιθάρι καλής ποιότητας και με έπιμελημένη εργασία. Ο δόρειος τοίχος του ένωματώθηκε στη

βόρεια πλευρά του περιβόλου, οι λοιπές τρεις πλευρές του περικλείστηκαν στον περίβολο αυτό.

Συγχρόνως, έσωτερικά του περιβόλου, κατασκευάστηκε, στις τρεις τουλάχιστον πλευρές του, στοές, που στηρίζονταν σε ξύλινα στηρίγματα. Στη νότια έξωτερική πλευρά του περιβόλου κατασκευάστηκε ή είσοδος, στεγαζόμενη κάτω από λίθινο πρόπυλο με τέσσερες κίονες στην πρόσοψη και από δυο στις κάθετες πλευρές.

Αργότερα, κατά τους προχωρημένους Έλληνιστικούς χρόνους, ο ναός κατασκευάστηκε μεγαλύτερος (14X7 μ. περίπου). Διέλυσαν τον παλαιότερο μικρό ναό και με το υλικό του κατασκεύασαν τον καινούργιο ναό λαμπρότερο. Συγχρόνως, φαίνεται, διέλυσαν και τις στοές με τους ξύλινους κίονες και κατασκεύασαν νέες πιο στεγές και με πλατύ στυλοβάτη για λίθινους τώρα κίονες. Στα δεξιά του κεντρικού οικοδομήματος τῆς εἰκ. 1 είναι καθαρή ή διάκριση του στενού στυλοβάτη από τον πλατύτερο. Για τον καινούργιο, το μεγαλύτερο ναό, χρειάστηκε να κατασκευασθή το βόρειο τμήμα

Εἰκ. 1. Ἀποψη ἀπὸ Βορρᾶ τοῦ κεντρικοῦ οικοδομήματος καὶ τῶν δύο μικρῶν ναῶν. Νοτιώτερα ὁ σημερινὸς δρόμος καὶ ἡ κοιλάδα τῆς Δαδῶνης.

του ναού, τὸ ἄδυτο, ἔξω ἀπὸ τὴν βορεινὴ πλευρὰ τοῦ περιβόλου. Ἔτσι τὸ ὅλο οἰκοδόμημα ἀποκτοῦσε συμμετρία, γιατί ἡ βορεινὴ προβολὴ τοῦ ναοῦ ἀντιστοιχοῦσε στὸ πρόπυλο τῆς νότιας πλευρᾶς. Τὴν βορεινὴν προβολὴ τοῦ ναοῦ ἴσως τὴν ἐπέβαλε καὶ ἄλλος λόγος: νὰ διατηρηθῇ ἀνέπαφη ἡ ὑπαίθρια αὐλὴ, ποὺ θρῖσκόταν στὴν νότια πλευρὰ τοῦ ναοῦ. Ἴσως ἐκεῖ ἡ ὑπαρξὴ θεοῦ ἢ ἄλλου πράγματος, σχετικοῦ μὲ τὴ λατρεία, ἀπαιτοῦσε τὴν διατήρησιν τοῦ χώρου ἐλευθέρου. Τὰ μόνια ἴχνη, ποὺ βρέθησαν στὴν αὐλὴ, ἦταν λείψανα ἀπὸ μιὰ πρόχειρη, ἀλλὰ παλαιότερη, καλύβα μὲ ἐλλειψοειδῆ σχῆμα, ἴσως ὄχι ἀσχετὴ μὲ τὴ λατρεία τῆς Δωδώνης.

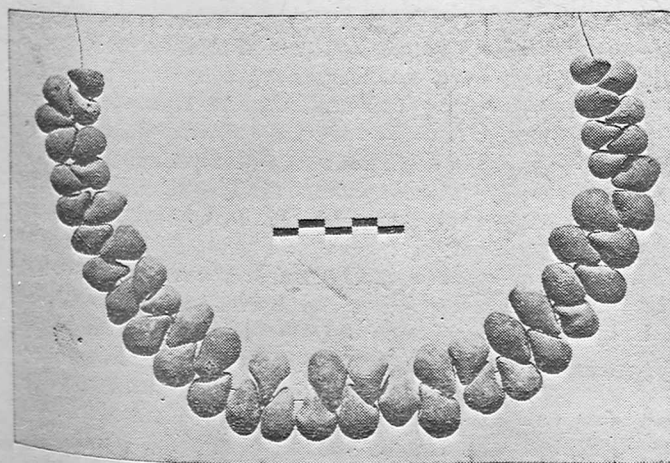
Ἀργότερα, τέλος, πιθανῶς μὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Δωδώνη, ὁ ναὸς φαίνεται ὅτι περιέπεσε σὲ ἀχρηστεία. Τὸ δόρειο τμήμα τοῦ ναοῦ, τὸ ἄδυτο, μαρτυρεῖ μερικῆς, πολὺ πρόχειρες ἐργασίες καὶ ἀσχετες μὲ τὸν προορισμὸ τοῦ ναοῦ, γιατί οἱ τοῖχοί του φέρουν φανερὰ ἴχνη ἐπιχρισμάτων. Ἴσως τὸν χώρον αὐτὸ οἱ Χριστιανοὶ τὸν χρησιμοποίησαν γιὰ δεξαμενὴ.

Στὴ Β.Δ. γωνία τοῦ οἰκοδομήματος βρέθησαν ἴχνη προϊστορικῆς ἐστίας, ὄστρακα προϊστορικὰ καὶ πλῆθος ἀπὸ πῆλινες ψήφους (χάντρες), μὲ μερικῆς ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀποτελεῖται τὸ περιδέραιο τῆς εἰκ. 2.

Ἐκτός ἀπὸ τὰ εὐρήματα αὐτά, βρέθη-

καν μερικὰ θραύσματα ἀπὸ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ οἰκοδομήματος, χρήσιμα γιὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν διαφόρων κατασκευῶν τοῦ κτηρίου, μερικὰ πῆλινα ὁμοιώματα, ποὺ παριστάνουν συνήθως ἀναθηματικὰ χέρια καὶ πόδια, ἀνάλογα μὲ τὰ σημερινὰ ἀσημένια ἀφιερῶματα στὶς ἐκκλησίες, νομισματα, χρηστήριες ἐπιγραφές. Τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον εὕρημα στὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ εἶναι λίθινη ἐπιγραφή, ποὺ ἀφορᾷ ψήφισμα τῶν Μολοσσῶν ἐπὶ Βασιλέως Νεοπτολέμου, γιοῦ τοῦ Ἀλέκτα, μὲ τὸ ὅποιο χορηγοῦνται πολιτικὰ δικαίωματα σὲ δυὸ ξένες γυναῖκες. Τὸ ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς, ποὺ χρονολογεῖται στὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ Δ' π.Χ. αἰ., βρίσκεται στὴ μνημόνευσιν μερικῶν Αἰτωλικῶν φύλων καὶ μιᾶς συναρχίας ἀρχόντων ἀγνωστων ὡς τώρα.

Ἀνατολικὰ τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ ἔγινε ἐκκαθάρισις καὶ μελέτη τοῦ μικροῦ ναοῦ, (εἰκ. 1 ἀριστερά), ποὺ εἶχε ἀνεύρει κατὰ τὴν περίοδον τῶν ἀνασκαφῶν 1929—1934 ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Εὐαγγελίδης. Κατὰ τὴν ἔρευνα αὐτὴ βρέθηκε καὶ σπόνδυλος ἰωνικοῦ κίονος τοῦ ναοῦ, ποὺ τοποθετήθηκε στὴν πρόσοψίν του. Σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιότερους ὑπολογισμοὺς τοῦ κ. Καθηγητοῦ, ποὺ ἐπιβεβαιώνονται τώρα, ὁ ναὸς ἔφερε στὴν νότια πρόσοψίν του τέσσερες ἰωνικοὺς κίονας. Ἦταν δηλ. ὁ ναὸς πρόστυλος τετράστυλος. Στὸ βάθος τοῦ κυρίως ναοῦ, τοῦ σηκοῦ, ὑπῆρχε βάθος, ἐποχωριζόμενον ἀπὸ τὸ λοιπὸν ναὸ μὲ θωράκιο ἀπὸ πλάκες, χρήσιμο γιὰ τὴ στήριξιν τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος κάποιου θεοῦ. Τὸ οἰκοδόμημα λοιπὸν δὲν ἦταν ὁ τύπος τῶν θησαυρῶν, οἰκοδομημάτων, ποὺ ἀπαντοῦν συνήθως στὰ μεγάλα ἱερά, ἀλλὰ ναὸς γιὰ τὴ λατρεία κάποιου θεότητος. Τὸ ἀπροσδόκητον εὕρημα στὸ ναὸ αὐτὸ ἦταν ἓνα χάλκινον ἀγάλματιον καθήμενον, ποὺ βρέθηκε στὴ θεμελίωσιν τοῦ ναοῦ, χρονολογούμενον στὸν ΣΤ' π.Χ. αἰ., καὶ μιὰ ἄλλη λίθινη ἐπιγραφή, ἀτυχῶς πολὺ

Εἰκ. 2. Προϊστορικὸν περιδέραιον ἀπὸ πῆλινες ψήφους

έλλιπής. Ἡ ἐπιγραφή, τὴν ὁποία μελετᾷ ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Εὐαγγελίδης, ἀναφέρεται πάλι σὲ χρήγηση πολιτικῶν δικαιωμάτων σὲ ξένους πολίτας καὶ στὶς οἰκογένειές των καὶ στοὺς ἀπογόνους των. Ἀκόμα χορηγοῦνται σ' αὐτοὺς καὶ γὰς ἔγκτασις καὶ ὄσα πάντα τίμια.

Τοῦ δυτικοῦ ναύκου (εἰκ. 1 δεξιὰ) σώζεται μόνον ἡ θεμελίωση καὶ μέρος τῆς εὐθυνηρίας Βρέθηκε ἀκόμα τμήμα τῆς παραστάδος τοῦ προνάου, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται, ἀπέληγε ἐδῶ σὲ ἡμικίονια. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα λείψανα συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ναὸς αὐτὸς ἦταν ὅμοιος μὲ τὸν προηγούμενον, ποὺ βρισκόταν ἀνατολικά τοῦ τετραγωνικοῦ οἰκοδομήματος. Στους ὑστερο-Ρωμαϊκοὺς χρόνους ὁ ναὸς ἔχασε τὸν προσωρισμὸν του καὶ περιήλθε σὲ ἀχρηστία· γιατί μέσα σ' αὐτὸν διαπιστώθηκε ὑπαρξὴ λάκκων, γεμάτων ἀπὸ ἀπορρίματα. Μεταξὺ τῶν ἀπορριμμάτων αὐτῶν βρέθηκαν καὶ μερικὰ ὑστερορωμαϊκὰ νομίσματα, καὶ ἓνα Βυζαντινὸ, καὶ θραύσματα ἀπὸ πῆλινα λυχνάρια. Τὰ τελευταία συγκολλήθηκαν· κι' ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν εὐρημάτων θὰ ἐξακριβωθῇ ὁ περίπου χρόνος τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ ναοῦ, ποὺ εἶναι φυσικὸ νὰ ἀποδοθῇ στὴν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ Δωδώνη, ποὺ προκάλεσε τὴν καταστροφὴ τῶν εἰδωλολατρικῶν οἰκοδομημάτων.

Στὸ στρώμα ὑπὸ τὸ δάπεδο τοῦ ναοῦ βρέθηκαν ἀφθονα τεμάχια προϊστορικῶν ἀγγείων, γιὰ τὰ ὁποία ἔγινε ἄλλοτε λόγος ('Ηπ. Ἐστ. τόμ. Γ', 1954 σ. 678 καὶ 680). Ἐπίσης συλλέχτηκαν μερικὲς ψῆφοι (χάντρες) ἀπὸ ὄρεα κρύσταλλοι καὶ χάλκινο σύρμα, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ σκελετὸ τοῦ περιδεραίου, χρηστήριες ἐπιγραφές, ἓνας οὐτάφυλλος ῥόδαξ ἀπὸ χρυσό, χάλκινη ἀρχαϊκὴ λαβὴ ἀπὸ οἰνοχόη, ποὺ ἀπέληγε σὲ κεφαλή γυναικας, ποὺ φορεῖ τὸν πόλο, κ. ἄ.

Δυτικὰ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ διαπιστώθηκε ἡ ὑπαρξὴ νέου οἰκοδομήματος. Ἡ ἀποκάλυψή του θὰ εἶναι δύσκολη, γιὰ τὸ κτήριον εἰσχωρεῖ κάτω ἀπ' τὶς θαθεῖες ἐπιχώσεις τοῦ σημερινοῦ βατοῦ δρόμου, ποὺ διέρχεται μπροστὰ ἀπ' τὰ ἱερὰ οἰκοδομήματα, ποὺ περιγράψαμε, ἀλλὰ κρίνεται ἐνδιαφέρουσα ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιμελημένης κατασκευῆς τῶν τοίχων τοῦ κτηρίου καὶ τῶν πολλῶν πηλί-

ων εἰδωλίων (τερρακόττες), ποὺ βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ κτίσματος.

Ἀμέσως δυτικώτερα καὶ μέχρι τοῦ θεάτρου ἐκτείνεται τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα, ποὺ εἶχε ἀνασκάψει μερικὰ ὁ Καραπάνος. Ἀπὸ τὶς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς τοῦ κτηρίου προκύπτει, ὅτι πρόκειται γιὰ οἰκοδόμημα μὲ δυὸ στοῖες στὴ βορρεια πλευρὰ, σὲ διάφορο ὕψος θεμελιωμένες, καὶ ὑποστυλωμένες μὲ τρεῖς κάθε μιὰ ἰωνικὸς στύλος. Τὸ μεγάλο τοῦτο οἰκοδόμημα ποὺ κατασκευάστηκε κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους, ἔχει τὴν μορφή τῶν τοίχων ὅμοια μὲ τοὺς ἀναλημματικοὺς τοίχους τοῦ θεάτρου, καὶ φαίνεται σύγχρονον μ' αὐτό. Ἴσως ἐξυπηρετοῦσε τὶς ἀνάγκες τοῦ θεάτρου, μὲ τὶς δυὸ ὑπόστυλες στοῖες, ποὺ θὰ χρησίμευαν γιὰ καταφύγιον τῶν θεατῶν, κατὰ τὴ διάρκειαν τῶν δραματικῶν παραστάσεων, τῶν πανηγυριστῶν καὶ προσκυνητῶν τοῦ Δωδωναίου Διός. Τέτοιες συνήθως στοῖες στὰ μεγάλα ἱερὰ χρησίμευαν καὶ γιὰ ἐγκοιμητήρια τῶν ἐπισκεπτῶν.

.

Εἶναι εὐλογο τὸ ἐρώτημα, ποὺ προβάλλει ἐγτονώτερον στὴν ἐρευνήτῃ: Ποιὸ ἀρά γε ἦταν τὸ σεβάσιμον Ἴερόν τοῦ Διὸς μὲ τὴν προφητικὴ βαλανιδιὰ καὶ τὴν μαντικὴ πηγὴ, ἀπ' ὅπου ἀποκαλύπτετο στοὺς θνητοὺς ἡ θέληση τοῦ Θεοῦ; Ὅσο οἱ γνώσεις μας καὶ οἱ μαρτυρίαι τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, τὸ ἐπιτρέπουν, μποροῦμε νὰ δεχθῶμε ὅτι ἀρχικὰ δὲν ὑπῆρχε στὴ Δωδώνη ναὸς. Ὑπῆρχε, ἂν κρίνουμε ἀπὸ ἄλλα πολλὰ ἀνάλογα παραδείγματα, ἓνας περιφραγμένος χώρος, ποὺ περιέκλειε τὰ ἱερὰ σύμβολα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἑρῶν καὶ τὴν πηγὴ. Ἐτοί ἦταν ὅλα τὰ ἱερὰ στοὺς Μυκηναϊκοὺς καὶ Γεωμετρικοὺς χρόνους (ΙΣΤ'—Η' π.Χ. αἰ.). Ἀπ' αὐτὰ τίποτε τὸ ξεκάθαρον δὲν ἔφεραν στὸ φῶς οἱ ἀνασκαφές, ἐκτὸς ἂν δεχθῶμε, ὅτι ἡ ἐλλειπτικὴ καλύβα τοῦ τετραγωνικοῦ οἰκοδομήματος, γιὰ τὴν ὁποία κάναμε ἤδη λόγο, ἔχει σχέση μὲ τὸ Ἴερόν αὐτό. Ἀναμφισβήτητα ὅμως κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ Ε' π.Χ. αἰ. στὸν ἴδιον χώρον τοῦ παλαιοῦ ἱεροῦ ἰδρύθηκε ὁ πρῶτος ναὸς τοῦ Διός. Τὴν ὑπαρξὴ τέτοιου ναοῦ τὴ βεβαιώνουν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ, ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Διόδωρος. Ἄν ὑποθέσουμε, ὅτι ἡ πρόοδος τῶν προσε-

χῶν ἀνασκαφῶν δὲν πρόκειται νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἀπροσδόκητα τὴν ἀπάντησιν στὸ ἐρώτημά μας—καὶ δὲ φαίνεται καθόλου πιθανόν—, τότε μπορούμε νὰ δεχθοῦμε, ὅτι τὸ τετραγωνικὸ οἰκοδόμημα (εἰκ. 1), μὲ τὸ ναὸ καὶ τὸν περίβολο, ἦταν ὁ ναὸς καὶ τὸ μαντεῖο τῆς Δωδώνης. Οἱ λόγοι, ποὺ στηρίζουν τὴν ἀποψη αὐτῆ, εἶναι πολλοὶ καὶ εὐλογοφανεῖς: 1) Ναὸς καὶ περίβολος στὸ σύνολό τους περιέχουν σὲ ἀνάπτυξη τὸ ἀρχέτυπο τῶν παλαιότερων Ἱερῶν, ποὺ περιορίζονται σὲ μιὰ μάνδρα—περίβολο μὲ θωμὸ στὸ μέσο. 2) Καταβάλλεται φροντίδα νὰ μὴ θιγῇ ἡ αὐλή. Γι' αὐτὸ ὁ ἑλληριστικὸς μεγάλος ναὸς προεκτείνεται πρὸς βορρᾶν καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν περίβολο. Πιθανῶς τὰ λατρευτικὰ σύμβολα, ἡ δρυς καὶ ἡ πηγὴ, ποὺ περιβάλλονταν ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ τίς στοῆς, δὲν ἐπέτρεψαν τὴν πρὸς νότον προέκτασιν τοῦ ναοῦ, ὅπως θὰ ἦταν φυσικόν. 3) Τὸ σχέδιο τοῦ οἰκοδομήματος δὲν προέκυψε τυχαῖα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν περίβολο καὶ τὸν κυρίως ναὸ μὲ τὸ θωμὸ καὶ τὰ λοιπὰ λατρευτικὰ σύμβολα. Παρόμοιος ἀκριβῶς τύπος ναοῦ ἀπαντᾷ στὴ Μεγαλόπολη τῆς Ἀρκαδίας, ἀφιερωμένος κ' αὐτὸς—καὶ τοῦτο εἶναι ἀξιοσημεῖωτο—στὸ Δία Σωτήρα.

4) Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι τὸ κεντρικώτερο καὶ ἐπισημότερο τῶν λοιπῶν κτηρίων τῆς Δωδώνης. Εἶναι φυσικὸ ὁ ναὸς τοῦ Διὸς νὰ κατεῖχε τὴν κεντρικὴ θέσιν καὶ τὴν ἐπισημότερη.

5) Παρατηρήθησαν διαδοχικῆς κατασκευῆς καὶ προσπάθεια ἀναπτύξεως τοῦ Ἱεροῦ, ποὺ προδίδουν ἰδιαιτέρη μέριμνα γιὰ τὸ οἰκοδόμημα αὐτό, ποὺ κανένα ἄλλο οἰκοδόμημα δὲν παρουσιάζει ὡς τώρα στὴ Δωδώνη.

6) Τὰ ἀφιερωματικὰ χέρια καὶ πόδια καὶ τὸ τιμητικὸ ψήφισμα τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ μνημονεύσαμε, δικαιολογοῦν τὴν παρουσίαν τους στὸ Ἱερόν τοῦ Δωδωναίου Διός. Ἴσως ἀκόμα τὸ ἀρχαιότερο κτίσμα, ἡ ἐλλειπτικὴ καλύβα, νὰ μὴν εἶναι ἀσχετὴ μὲ τὴν παλαιότερη λατρεία τοῦ Διός.

* *

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κινητὰ εὐρήματα, ποὺ

ἀναφέραμε πάρα πάνω, μερικὰ ἄλλα ἀξίζουν λεπτομερέστερης περιγραφῆς.

Τὸ χάλκινο ἀγαλμάτιο τῆς εἰκ. 3 παραστάει νέον ἄνδρα μὲ ἐλεύθερο τὸ στέργον

Εἰκ. 3. Χάλκινο ἀγαλμάτιο συμποσιαστοῦ (ἀρχές ΣΤ' π.Χ. αἰ. Κλίμαξ περίπου 1:1)

καὶ τὸ δεξιὸ χέρι ἀπὸ τὸ ἱμάτιο, ποὺ περιβάλλει τὸ λοιπὸ κορμὶ (*). Ἡ μορφή ὑποτίθεται ἀναπαυόμενῃ σὲ ἀνάκλιτρο καὶ ἀκουμπισμένῃ μὲ τὸν ἀριστερὸ ἀγκῶνα σὲ δυὸ μαλακὰ προσκέφαλα τοῦ ἀνακλίντρου. Μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι κρατεῖ ποτήρι, ὅμοιο μὲ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, μὲ τὸ ὁποῖο πίνει κρασί, ἀντλώντας ἀπὸ προκειμένο κρατήρα. Ἡ ἐπίπεδη θάσιν τοῦ ἀγαλματίου καὶ τὰ ἴχνη συγκολλήσεως μαρτυροῦν μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἡ μορφή ἀποτελοῦσε διακοσμητικὸ ἐπίθημα χάλκινου ἀγγείου, ἐνὸς κρατήρα συμποσίων. Ἡ ἐρμηνεῖα τῆς μορφῆς γίνεται τώρα κατανοητή. Πρόκειται γιὰ συμποσιαστή, ποὺ μᾶζι μὲ ἄλλους παρόμοιους συντρόφους κοσμοῦσαν γύρω—γύρω τὸ στόμιον τοῦ κρατήρα, ἀπ' ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἐπαιρναν κ' ἔπιναν τὸ γλυκὸ κρασί μὲ τὰ κερατοειδῆ ἀγγεῖά τους.

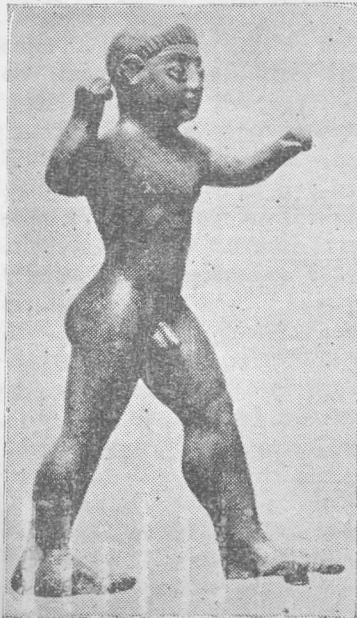
Θάταν πολὺ ἐλκυστικὴ καὶ προκλητικὴ ἡ σκηνὴ μὲ τὸν κρατήρα αὐτὸ ξεχειλισμένο ἀπὸ κρασί, ἀνάμεσα ἀπὸ ἕνα ὄμιλον ἀληθινῶν συμποσιαστῶν, νὰ πίνουν εὐχαριστημένοι καὶ νὰ συζητοῦν καλοδιάθετα καὶ σοβαρὰ διάφορα θέματα, καμμιά φορὰ τόσο σοβαρὰ, ὅσων ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς περιγράφει ὁ Πλάτωνας στὸ Συμπόσιόν του. Γιατὶ ἡ μορ-

φή τῆς εικόνας φαίνεται σὺν τὴν σταμάτησε πρὸς στιγμή τὸν πότον καὶ ἀτενίζει κατ' εὐθείαν μπροστά στὸν ἀπέναντι συμπότη καὶ συνομιλητὴ καὶ τὸν ἀκούει μὲ ζωνηρὸ ἐνδιαφέρον καὶ εὐφρόσυνη διάθεση.

Εἶναι καὶ αὐτὸ γινώρισμα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος: μέσα ἀπὸ τοὺς πότους καὶ τὶς Διονυσιακὰς γιορτὰς θὰ βλαστήσῃ καὶ θὰ ἀναπτύχθῃ σὲ λίγα χρόνια τὸ ἐκλεκτότερο ἄνθος τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας, ἡ δραματικὴ ποίηση. Ἡ μορφὴ παρ' ὅλη τὴν ἀνατομικὴ σχηματοποίηση καὶ τὶς ἀσύμμετρος ἀναλογίες (μεγάλῃ κεφαλῇ, κοντὰ πόδια καὶ χέρια), ἔχει τὴν πνευματικὴ συγκρότηση τῆς μεγάλης ἐποχῆς, ποὺ τὸ γέννησε, καὶ προδίδει ἔντονα ἀκόμα τὴ γεωμετρικὴ σύνθεση τῆς προγενέστερης δαιδαλικῆς περιόδου. Τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου, μὲγάλα αὐτιά, μάτια καὶ στόμα, εἶναι καὶ αὐτὰ ἀποδομένα μὲ ἀπλότητα, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐκρινῆ γλῶσσα τῆς τέχνης τῶν ἀρχῶν τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰῶνα.

Ὁρμητικὸς εἶναι ὁ νεαρὸς πολεμιστὴς τῆς εἰκ. 4, ποὺ διατηρεῖ ἀκόμα ὅλη τὴ φρεσκάδα τῆς

τεφροπράσινης πάτινας στίς ἀνεπαφές ἐπιφάνειες τοῦ χαλκοῦ. Νέος, μεστός, ἐντελῶς γυμνός, μὲ τὴν νεανικὴ του μόνο παρουσία, μ' ἔντονο διασκελισμὸ καὶ συμπαγῆ κορμὸ, εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῇ ἀκτάσχετος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, πρὸ τὸν ὅποι προσδύει μὲ λάμποντα μάτια καὶ

Εἰκ. 4. Χάλκινο ἀγαλμάτιο πολεμιστοῦ (περὶ τὸ 530 π. Χ. Κλ. 1:1)

αὐστηρὴ ἔκφραση. Ὁ πολεμιστὴς, πατῶντας στερεὰ μὲ τὰ δύο τοῦ πόδια, σὺν νῆαναι κολλημένα ἀπάνω στὴ γῆ, ἐκδηλώνει ὅλη του τὴ δράση, μὲ τὴ ζωνηρὴ κίνηση τῶν χερῶν, ποὺ κρατοῦσαν τὴν ἀσπίδα καὶ τὸ δόρυ, καὶ μὲ τὸν δραστικὸ διασκελισμὸ τῶν ποδιῶν, χωρὶς στὴν κίνηση αὐτὴ νὰ συμμετέχη ἐνεργὰ καὶ ἀνάλογα ὁ λοιπὸς κορμὸς. Σχηματικὰ ἔχουν ἀποδοθῆ τὰ αὐτιά, ἡ κόμη, τὰ μεγάλα καὶ ἔντονα μάτια, μὲ ἐξέχουσα τὴ γραμμὴ τῶν βλεφάρων. Συνοπτικὴ, ἀλλὰ καθαρὴ καὶ μυώδης, εἶναι ἡ κατασκευὴ τῶν γλουτῶν, τῆς κνήμης, τῶν κοιλιακῶν μυῶν καὶ ἡ ἀρθρωση τῶν γονάτων. Τὸ ἀγαλμάτιο αὐτὸ, ποὺ μπορεῖ νὰ χρονολογηθῇ γύρω στὰ 530 π. Χ., προέρχεται ἀπὸ κάποιο ἐργαστήριον Λακωνικὸ (*).

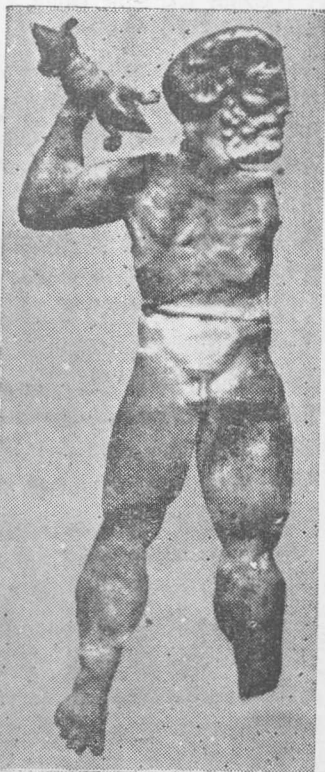
Ἡ περίτμητη μορφὴ τῆς εἰκ. 5, ὕψος 0.095 μ. ἔχει κατασκευασθῆ ἀπὸ λεπτὸ φύλλο ἀσημιοῦ. Παριστάνει τὸν Δία μὲ τὸ δεξιὸ χέρι ἀνυψωμένο, γιὰ νὰ ἐξακοντίσῃ τὸν κεραυνό, καὶ τὸ ἀριστερό, ποὺ λείπει, προτεταμένο πρὸς τὴν κατεύθυνση, ποὺ βάλλει(*). Πρὸς τὸ ἴδιο σημεῖο κατευθύνονται κεφαλὴ, κορμὸς καὶ ἀριστερὸ πόδι. Ἀλλὰ, ἐνῶ ὁ κορμὸς καὶ τὸ δεξιὸ πόδι ἔχουν μετωπικὴ κατεύθυνση, τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος ἔχουν ἀποδοθῆ σὲ κατατομῆ (profil). Ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς παραστάσεως τοῦ δεξιοῦ ποδιοῦ κατ' ἐνώπιον καὶ σὺν τὴν τὸ βλέπουμε ἀπὸ ψηλά, παρατηρεῖται ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΣΤ' π.Χ. αἰ. Διακοσμητικὸ ἀποτέλεσμα ἔχει ἐπιτευχθῆ μὲ τὴ διαγώνια θέση τοῦ καλυκομόρφου κεραυνοῦ, ἀνάμεσὸ κενό, ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ τὸ κεφάλι. Ἡ μορφὴ αὐτὴ τοῦ κεραυνοῦ εἶναι γνωστὴ στὸν Ε' π. Χ. αἰ. Ὁ τύπος τοῦ προσώπου, ὅσο διατηρεῖται, ἐκφράζει τὸ ἤρεμο μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὸ φαντάστηκε καὶ τὸ ἀποτύπωσε ἡ Φειδικὴ τέχνη (ἔργο περὶ τὸ 450 π. Χ. περίπου).

Ἰδιαίτερης μνείας ἀξίζει ἐπίσης χάλκινη λαβὴ λεκάνης τῆς ὁποίας τὰ ἄκρα ἀπολήγουν σὲ ὄρατα ἀρχαῖα κεφάλια κριαριῶν. Στὴ ράχη τῆς λαβῆς: δύο σαῦρες προσκολλοῦνται σ' ἐναγώνια ἐρωτικὴ περίπτωξη, δαγκώνοντας ἢ μιὰ τῆς ἄλλης μὲ μανία τὸ λαιμὸ καὶ μπιγόντας τὰ νύχια τῶν στίς ράχεις. Μὲ θαυμάσιο τρόπο μπόρεσε ὁ καλ-

λιτέχνης: να έκφραση την ένταση και την αγωνία του έρωτικού ένστικτου των δύο έρπετων και τή φυσική ανατομία των έλαστικών και φολιδωτων σωμάτων (τρίτο τέταρτο του ΣΤ' π.Χ. αι)⁽⁶⁾.

Πλήθος είναι οι χρηστήριες επιγραφές, που δρέθηκαν στις τελευταίες ανασκαφές της Δωδώνης. Είναι συνήθως χαραγμένες σε μικρά κομμάτια από λεπτό φύλλο μολυβιού ή σπανιώτερα σε μεγαλύτερα τεμάχια από φύλλο χαλκού, και μας φέρνουν σε άμεση έπαφή μ' άλλο εκείνο το πλήθος των προσκυνητών, που έρχονται να προσκυνήσουν και να ζητήσουν μάθη για το μέλλον: αν πρέπει να κάνουν το ίδιο ή εκείνο το έγκλημα, σε ποια θεότητα θα πρέπει να θυσιάσουν και να προσευχηθούν, για να ευδοκούν οι επιχειρήσεις, αν θα επιτύχουν σχέδιά του...

Σε μια τέτοια, πολύ ενδιαφέρουσα επιγραφή, ρωτά τον Δία τον Νάϊο και την Διώνη ή πόλη των Χαδωνών (ή Φοινίκη πιθανότατα) αν είναι καλό και συμφερότερο να χτίσουν κάπου άλλο το ναό της Πελοπιδος 'Αθηνάς(?). Άλλος ρωτά τον Θεό αν θα μπόρεση να δώσει για γυναίκα στο γυιό του, τον Ευφράνορα, τη θυγατέρα του Δαμοξένου. Ένας άλλος πάλι ρωτά αν πρέπει να πάη στην 'Αλύζια της 'Ακαρνανίας,

Εικ. 5. Περίτμητο έλασμα άργύρου με παράσταση Διός που βάλλει τον κεραυνό (μέσα Ε' π.Χ. αι. Κλ. 1:1)

'Άλλος επίσης ρωτά να μάθη σε ποιό Θεό αν θυσιάση και προσευχηθή, θα ευτυχήσει. Κάποιος, ο 'Αρίζηλος, φαίνεται ότι δέν πολυκατάλαβε την απάντηση του Θεού ή δέν έμεινε ικανοποιημένος απ' αυτή και ξαναρωτά το Θεό τι πρέπει να κάνει ή να φτιάσει για να του βγεί σε καλό και να κάνει περιουσία. Σε κάποιον άλλο, που από την έρώτησή του διαβάζουμε λίγες μόνο λέξεις, δίνεται ή έπίσημη απάντηση του Θεού: αυτή οίκειν και έξέχεσθαι (να μείνης αυτού και να μη το κουνήσης).

Τό αιώσιο ζήτημα της γυναικείας πίστεως, είναι πάντοτε φλέγον και ίσως είναι δικαιολογημένες οι άνησυχίες κάποιου Θεοδώρου ή Διοδώρου για την πίστη της φίλης του 'Αδίστης ('Ηδίστης), γιατί ζητεί να μάθη από τον Δία τον Νάϊο αν ο Φιλοκλής κοιμάται μαζί της.

Θα ήταν έξω από τα περιωρισμένα όρια του παρόντος άρθρου ή μνημόνευση όλων των επιγραφών και των πλουσιών εύρημάτων της Δωδώνης, τα όποια έν μέρει έχουν δημοσιευθή από τον σεβαστό καθηγητή κ. Δ. Ευαγγελίδη και θα συμπεριληφθούν σε προσεχή λεπτομερή δημοσίευση των ανασκαφών της Δωδώνης.

[Συνεχίζεται]

Υποσημειώσεις :

1. Σχετικά βλ. CARAPANOS, Dodone et ses ruines, Paris 1875. ΔΗΜ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, ή ανασκαφή της Δωδώνης, στα Πρακτικά της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας 1924—1934. Το ίδιο 'Ηπειρωτικά 'Ερευνη, στα 'Ηπειρ. Χρονικά 1935, τ. 10, σ. 192—264.
2. Για τις νεότερες οφαικίες έρευνας βλ. ΔΗΜ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, ή ανασκαφή της Δωδώνης, στα Πρακτικά της 'Αρχ. 'Εταιρείας 1952 σ. 279—306, και 1953 (υπό έκτύπωση).
3. Σχετικά βλ. στην υπό έκτύπωση δημοσίευση του καθηγ. κ. Ευαγγελίδη στα ΠΑΕ 1953.
4. Έκτενέστερη περιγραφή του άγαλματιού, απ' όπου καταχωρίζουμε έδω τα κυριότερα σημεία, έχει δημοσιευθή από τον καθηγ. κ. Δ. Ευγ. γελίδη στα ΠΑΕ 1952 σ. 283—86, όπου και περισσότερες εικόνες.
5. Περισσότερα βλ. ατ. σ. 286—7, όπου και σχέδιο συμπληρωμένο.
6. Περισσότερα βλ. ατ. σ. 288—89, όπου και ωραιές εικόνες.
7. Λεπτομερή δημοσίευση της επιγραφής βλ. Δ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ, στο 'Αφιέρωμα εις Γ. Οικονόμον, 1954.

ΣΤΕΦ. Ι. ΜΑΚΡΥΜΙΧΑΛΟΥ

ΑΓΝΩΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

Ἀνεκάλυψα τελευταίως σὲ ἀθηναϊκὸ παλαιο-
βιβλιοπωλεῖο ἓνα, πιθανῶς ἀγνωστο, ἔργο τοῦ
Νεοφύτου Δούκα. Πρόκειται γι' ἓνα φυλλάδιον,
τοῦ ὁποίου τὸ ἐξώφυλλο ἔχει τὰ ἑξῆς:

ΑΝΔΡΩΝ ΑΓΑΘΩΝ
ΒΙΟΣ
ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΚΟΡΑΗ
ΚΑΙ
ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΙΩΑΝΝΟΥ Α.Κ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
Οἱ ἀφιέρωται καὶ ἡ βίβλος

Ἐπι
ΝΕΟΦΥΤΟΥ ΔΟΥΚΑ

Ὅπως θέλετε, ἵνα ποιῶσιν
ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι
καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς

Ἐν Αἴγινη ἰ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ
ΚΟΡΟΜΗΛΑ 1834

Λέγω «πιθανῶς ἀγνωστο» γιατί δὲν ἀναφέρε-
ται στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τῶν Ἰκίνη—
Μέξα, πράγμα πού σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχει σὲ
καμμιά ἀπὸ τὶς Βιβλιοθήκας, Ἀθηναϊκὲς καὶ
μὴ, πού ἐρεῦνησαν οἱ συντάκτες τῆς Βιβλιο-
γραφίας.

Τὸ φυλλάδιον σὲ σχῆμα 8ο, ἀπαρτίζεται ἀπὸ
τὸ ἐξώφυλλο μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, μιὰ σελί-
δα λευκὴ, μιὰ σελίδα χωρὶς ἀριθμὸ μὲ ἀφιέρω-
σι σὲ σχῆμα σταυροῦ «εἰς τὰς ἱεράς σκιάς» τοῦ
Κοραῆ καὶ τοῦ Καποδίστρια. Ἀκολουθεῖ μιὰ
σελίδα λευκὴ καὶ 32 σελίδες (α—ββ') μὲ τὸ κεί-
μενον τῆς βιογραφίας. Καθ'αὐτὸ δὲν πρόκειται
γιὰ βιογραφία ἀλλὰ γιὰ μιὰ μεταθανάτιον ἐξύ-
μνησιν τῶν ἀρετῶν τῶν βιογραφουμένων.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴ χρονολογία πού εἶ-
ναι τυπωμένη στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ὁ Δούκας
ἔγραψε τὸ ἐγκώμιον αὐτὸ στὶς 18 Ἀπριλίου
1833 στὴν Αἴγινα, δηλ. 12 μέρες μετὰ τὸ θάνα-
τον τοῦ Κοραῆ, τοῦ ἀντιπάλου του στὶς γλωσσι-
κὲς ἰδέες. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ Δούκας ἐπο-
λέμησε πάντοτε μὲ ἰδιαίτερη σφοδρότητα τὶς
γλωσσικὲς θεωρίαι τοῦ Κοραῆ ἀλλ' αὐτὸ δὲν
τὸν ἐμπόδισε, μολὺς ἔμαθε τὸ θάνατό του γὰ
πίσιν τὴν πέννα καὶ νὰ γράψῃ ἓνα θερμὸ ἐγκώ-
μιον στὸν ἀντίπαλό του, πράγμα πού δείχνει τὴν
ἀπεραντὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἐντιμότητα τοῦ χα-
ρακτῆρος τοῦ διαπρεποῦς αὐτοῦ ἡπειρώτου δι-
δασκάλου τοῦ γένους.

Παραθέτω ἐδῶ τὸ κείμενον τῆς ἀφιέρωσεως
πού προτάσσει ὁ Δούκας στὸ βιβλίον του, πού
δείχνει τὴν ἀπεραντὴν ἀρχαιομάθειά του:

ΑΔΑΜΑΝΤΙΩ ΚΟΡΑΗ ΚΑΙ
ΙΩΑΝΝΗ ΚΟΜ. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ
ΕΥΧΑΙΜΟΝΕΙΝ

ΙΕΡΑΙ ΣΚΙΑΙ

Ἀνδράσιν ὑμῖν δοκίμοις,
Ὡν κλέος ἀμφοῖν ἰκάνει
Πᾶσαν ἀνθρώπων αἶαν
Ὅσσον Εὐρώπης τέρμα,
Δοξῆς ἔνεκ' ἀρίστης,
Οἷαν ἔλετε ἔργω,
Καθ' ἣν ἐλάχετε τάξιν
Τὸ τευχὸς ἀφοσιούται.
Θνητοῖς γὰρ οὐ' ὡς δὲ ζοοῖσι τὴν βίβλον
Δίδωσι δῶρον ἀρετῆς ὑμῖν Δούκας.
Οὐ γὰρ τεθνᾶσι πάνπαν, ὅσοις εὐκλεῆς
Βίος γ' ἔην' ἀλλ' ἀντὶ βαιῶν καὶ λυγρῶν
Εὐρανὸ λήξιν ἀμβρονον, μακαρίην'
Ἀβληχρὰ τάδε μὲν οἶδα
Σοφοῖσι περικλεέσαι
Φλαύροις φιλοφρονεῖσθαι
Ἔργοις ἐπὶ μεγίστοις·
Ἀλλὰ γ' Ἑλλήνων ἔθνος
Ἀφθιτον στέψει σῆμα
Ἀντὶ ἀγῶνων μεγάλων,
Οὓς κάμεθ' ὑμεῖς πρὸ πάτρης·
Ταῦτ' ἐστὶ τάργα ἀρετῆς πλέα,
Ἐφ' οἷσιν ἄσω ἄξιον γ' ὑμῖν ἔπος.
ΧΑΙΡΕΤΕ, ΧΑΙΡΕΤΕ, ΧΑΙΡΕΤΕ
Οἷσι γὰρ ἔργατ' ἀριστα πεπράχατο ἐν βίῳ

Τούτοις ἡ χάρις ἐν Διὸς ἔδρα οὐποτ' ὀλει-
ται.

Ὁ Δ. Θεριανός, στὸ περίφημον τρίτομον ἔργο
του γιὰ τὸν Κοραῆ, ὀνομάζει (Τόμ. Β. σελ. 217)
τὸν Νεοφύτου Δούκα «ὀνομαστότατον τῶν ἀντι-
χων τοῦ Κοραῆ» καὶ τὸν χαρακτηρίζει φιλῶ-
στα καὶ φιλάρεστο. «Πρὸς δόξαν τοῦ
σεβασμίου ἡπειρώτου, γράφει παρακάτω ὁ Θε-
ρειανός γιὰ τὸν Δούκα (Τόμ. Β. σελ. 283) πρέπει
τελευταῖον νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἡ ὑποκόφως ἀμ-
τῆ ἐκδόσει τοῦ προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς Βι-
βλιοθήκης ἀρεταμένη ἔρις, διήρκεσε κατὰ δια-
λείμματα, καὶ ἐν παρέργῳ ἐπὶ τινα ἔτη. εἶτα δέ,
ἰδίως ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑπενέ-
δωκεν εἰς ἀρρητὸν τινα ἀμοιβαίαν τῶν ἐριζόν-
των εὐλάβειαν. Ὁ μὲν Κοραῆς ἐνόησεν ὅτι ἐν τῇ
ψυχῇ τοῦ Δούκα οὐδεμία ἐλάνθανεν ἔχθρα, τού-
το δὲ ἐγένετο φανερόν καὶ ἐπὶ τῆς τελευταίας τοῦ
Κοραῆ ὄν οὐδεὶς ἄλλος οὔτε ἐθρήνησεν, οὔτε
ἐνεκωμίασε μετὰ μείζονος ἢ ὁ Δούκας εὐλογι-
νείας καὶ θαυμασμοῦ, ἀνακρηύξας αὐτὸν πάν-
των τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων σοφώτατον καὶ
ἔτερον Σωκράτην».

Ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτῆ φράσι φαίνεται ὅτι
ὁ Θερειανός ἐγνώριζε τὸ φυλλάδιον αὐτὸ τοῦ
Δούκα, γιατί πραγματικὰ στὴ σελίδα ἡ γράφει
τὰ ἑξῆς γιὰ τὸν Κοραῆ: «Ὅθεν, ἡ φήμη δι-
καιῶς καὶ ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δὲν ἔπαυσε νὰ
τὸν παραβάλλη μετὰ τοὺς ἀρχαίους ἡθικούς φι-
λοσόφους, ἐπονομάσασα αὐτὸν Σωκράτην τῶν
νέων ἑλλήνων».

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΝΙΚΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ Ο ΧΑΛΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ*

(12/24 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1798)

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΓΑΛΛΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ L. A. CAMUS BARON DE RICHEMONT

Ἐτροβήξα τὰ κανόνια μου τὸ ἓνα κοντὰ εἰς τὸ ἄλλο διὰ νὰ μὴν ἐφορμῆση μέσα εἰς τὸ μεσολαβοῦν διάστημα χρόνου, μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου κανονοβολισμοῦ, καὶ ἐχρησιμοποίησα τὸ τουφέκι μου μετὰ τὴν ἐπιδεξιότητα καὶ ἀκρίβειαν ποὺ εἶχα ἀποκτήσει ἀπὸ τὴν μετὰ πάθος ἀσκήσιν μου εἰς τὸ κυνήγι.

Σπανίως ἔχανα σφαῖραν τουφεκίζων εἰς ἀλαγόν. Οὔτε ἓνας ἀπὸ τοὺς πυροβολισμούς μου δὲν ἔπρεπε νὰ ρ'φθῆ στὰ χαμένα. Ἡ κανονοστοιχία μου εἶχε σημαντικὴν ἐπιτυχίαν μετὰ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπρεπε κάπως νὰ μετρώσω τὸν ζῆλον τῶν πυροβολητῶν μου διὰ νὰ ἐξασφαλίσω μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν πυρῶς καὶ ἡμπόρεσα ἐξ αὐτοῦ νὰ ἐκτιμῆσω ἀκριβῶς ὅλην τὴν δραστηριότητα τοῦτου ἀπὸ τὴν σύγκρισιν καὶ τὰ σχηματιζόμενα κενὰ μέσα εἰς τὰς μάζας καὶ τὰς ομάδας τῶν ἐχθρῶν, ποὺ εἶχαν χρησιμεύσει ὡς τροφὴ τῶν κανονιῶν μας.

Ὁ ἐχθρὸς ἐφευγεν ἐν μεγάλῃ συγχύσει, ἀφήνων τὸ ἔδαφος σκεπασμένον ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τραυματίας του. Κανεὶς ἀπὸ ἡμᾶς δὲν εἶχε κτυπηθῆ ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ καὶ ἠσθανόμην ἔκπληξιν πῶς ὑπῆρξε τόσον πείσμων ὥστε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλας τὰς προσπάθειάς του ἐναντίον τοῦ μετώπου τῆς γραμμῆς μας, ἢ ἄμυνα τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν, ἐνῶ θὰ εἶχε δυνηθῆ νὰ μᾶς καταλύσῃ ἐπιτιθέμενος ἀπὸ τὰ πλάγια ἐναντίον ἐκάστου πλευροῦ καὶ νὰ τὸ διασπαθίσῃ μετὰ τὸ ἱππικόν του, καθ' ὃν χρόνον θὰ προσεβάλλετο κατ' εὐθείαν τοῦτο ἀπὸ τὸ πεζικόν του. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀτομικὴν ἀνδρείαν καὶ οἱ ὁποῖοι δροῦν μαζικὰ καὶ χωρὶς τάξιν, κυριαρχοῦμενοι ὑπὸ φανατισμοῦ καὶ μετεπειθήσιν ἐπὶ τῆς ἀξίας των καὶ τῆς ἰσχύος των, βαδίζουν ἴσια πρὸς τὸν ἐχθρόν, τὸν ὁποῖον μετὰ προπέθειαν φαντάζονται ὅτι ἔχουν καθῆκον ἀμέσως νὰ συντρίψουν κάτω ἀπὸ τὸ συντριπτικὸν κτύπημα τῆς πρώτης ἐπαφῆς καὶ συγκρούσεως.

Ὅταν συναντήσουν μίαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν καὶ ἀπροσδόκητον χαλαρώουν τὰς γραμμὰς των καὶ ἀνασυντάσσονται δυσκόλως. Ἀλλὰ τώρα, δὲν εἶχαν τόσον νὰ φοβοῦνται ἀπὸ μέρος μας ἐπιθετικὴν πρωτοβουλίαν καὶ καταδίωξιν. Εἶχαν νὰ κάμουν μόνον μετὰ μὴν δρᾶκα ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠμποροῦσαν οὔτε νὰ φύγουν, οὔτε νὰ ἀντισταθοῦν ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχον καθῆκον νὰ τελειώσουν τὴν ζωὴν τους πελεκυζόμενοι ἐπὶ τόπου.

Ἦτο λοιπὸν εὐκόλον εἰς τοὺς ἀρχηγούς νὰ σταματήσουν τὴν κίνησιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς καὶ τῆς παράφρονος τρομοκρατήσεως, νὰ ἐμπνεύσουν ἐμπιστοσύνην εἰς τὰ στρατεύματά των καὶ νὰ τοὺς μεταδώσουν νέαν ὁρμὴν ἀνδρείας καὶ τόλμης, πλέον τρομερῆς τῆς προηγουμένης.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

Ὅταν εἶδαμε αὐτὴν τὴν μάζαν, ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ξεχύνεται ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ λόφου ὡς λαίλαψ μανιώδης, ἕκαστος ἀσφαλῶς ἐδοκίμασε τὸ προαίσθημα τῆς τελευταίας καὶ τρομερῆς πάλης. Ἄλλ' ἕκαστος εἶχε προαποφασίσει τὴν θυσίαν τῆς ζωῆς του καὶ ἐσκέπτετο ὄχι τόσον πῶς νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ ὅσον νὰ τὴν ἐκδικηθῇ ἀκριβᾶ. «Νὰ σκοτώνομε, νὰ σκοτώνομε». Ἦτο ἡ μόνη λέξις ἢ ὁποία ἐκυκλοφόρησε ὑπόκωφα μέσα εἰς τὰς τάξεις μας. Μόλις ὁ ἐχθρὸς ἐφθασε εἰς ἀπόστασιν βολῆς τῶν δύο πυροβολαρχιῶν τοῦ ἐξαπέστειλαν τὶς σιδηρόμαλλές των, καὶ ὅταν ἐπλησίασε περισσότερον τὸν ἐμυδραλλιοβολοῦσαν μὲ τὰ κανόνια. Ἦκολούθησα εἰς τὴν πυροβολαρχίαν μου τὴν μέθοδον, τὴν ὁποίαν εἶχα υἰοθετήσῃ κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν καὶ ἕκαμα ὁ ἴδιος χοῦσιν τοῦ τουφεκίου μου. Μόνον, καθὼς εἴμεθα ἀρκετὰ πλησίον οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, διὰ νὰ ξεχωρίζωμεν τοὺς ἄνδρας, ἐδ' ἄλεια κατὰ προτίμησιν ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἔκρινα ὅτι ἦσαν οἱ ἀρχηγοί, ἀπὸ τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐνδυμασίαν των καὶ τοὺς ἀκολουθούτους των. Διότι δὲν εἶχαμεν πρὸ ἡμῶν παρὰ τὸ ἱππικὸν τὸ ὁποῖον ἐπυροβόλει ἐναντίον μας μὲ τὰ μακρὰ τουφέκια του καὶ τὶς φοβερὰς κομπούρες του, τὸ ὁποῖον ὅμως καθόλου δὲν ἐσκέφθη νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ ὀρμητικὰ καὶ ἄφοβα, οὔτε ἐδοκίμασε νὰ μᾶς τρέψῃ εἰς φυγὴν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ φαῖ ἴσως ἀπίστευτον, εἶναι ὅμως τελείως ἀληθές. Μόνον ὅταν ὁ ἐχθρὸς εἶχε μῆξει βαθεῖά εἰς τὴν γραμμὴν μας τοὺς ἄνδρας του καὶ εἶχεν ἐπιτύχει νὰ τὴν σπάσει τελείως, τότε ἠρχίσασαμε νὰ δεχώμεθα τοὺς πυροβολισμοὺς του καὶ ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν. Ἦσαν πλέον δλέθριοι παρὰ ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους οἱ ἐχθροὶ μᾶς εἶχαν ἐξαποστείλει τιμώτερον, ὅταν μᾶς ἔβαλλον κατὰ μέτωπον. Μιὰ σφαῖρα τουφεκίου μὲ ἐκτύπησεν εἰς τὸν ὦμον, ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἤρχετο ἀπὸ μακρὰν, διότι δὲν πέρασε μέσα, μοῦ ἐπροξένησεν ὅμως ἕνα δυνατὸν πόνο καὶ μελάνιασμα εἰς τὸ δέρμα. Ἦ μᾶζα τὴν ὁποίαν εἶχαμεν μπροστά μας εἶχε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξαφανισθῆ. Ξαναπάσαμε λοιπὸν νὰ τὸν κτυπάμε μὲ τὶς σιδηρόμαλλες τῶν κανονίων μας, τὰς ὁποίας διευθύνσαμε εἰς τὰς διεσκορπισμένας ομάδας του, τοῦτο ὅμως μᾶς ἐκόστισε μερικὰς ζωηρὰς ὁμοβροντίας τουφεκίων, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἔκαναν νὰ δοκιμασθοῦμε σκληρὰ, διότι εἶδα διαδοχικῶς τρεῖς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνδρῶν μου νὰ σκοτώνονται. Τότε ἐθεώρησα καθήκον μου νὰ καρφώσω τὰ δύο κανόνια μὲ τὸν μόνον πυροβολητὴν, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀπέμενε, νὰ ὑποταχθῶ ἀγογγύσιως εἰς τὴν μοῖραν μου καὶ νὰ ὑποστῶ ὅλας τὰς συνεπείας πού μοῦ ἐπεφύλασσε τὸ πεπρωμένον καὶ ἡ τύχη. Εἶχα γεμίσει τὴν παλάσκα μου καὶ τὶς τσέπες μου μὲ φυσέκια καὶ μοῦ ἔμεναν ἀπὸ αὐτὰ καμιὰ δεκαπενταριά ἀκόμη. Ἦσαν ἀρκετὰ αὐτὰ μου τὰ πολεμοφόδια γιὰ νὰ σκοτωθῶ μαχόμενος. Ἀφοῦ ἐσπάσαμεν τοὺς ἐμβολέας καὶ τὸ φουρνόπανον τῶν δύο κανονίων μας, ἄφησα τὴν πυροβολαρχίαν μου, χωρὶς νὰ γνωρίσω τί θὰ ἀπεγινόμην, χωρὶς νὰ ἔχω καμιὰ ἰδέα πού νὰ τραβήξω καὶ τί νὰ ἀποφασίσω, ἀφήνων εἰς τὰ ἀπρόβλεπτα γεγονότα νὰ μὲ ἐμπνεύσουν διὰ τὸ καλύτερον πού θὰ ἔκαμνα. Ἐβάδιζα εἰς τὴν τύχην διατρέχων μὲ τὰ μάτια τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ τὸ τοπίον. Τὸ μοναδικὸν ὄχηρον ἐκρατοῦσε ἀκόμη καὶ ὑπερησπίζετο μὲ γεναιότητα μὲ τὰ κανόνια του καὶ τὰ τουφέκια τῶν ὑπερασπιστῶν του. Πολυάριθμοι ομάδες, πλῆθος ἱππικοῦ καὶ μεμονωμένοι ἐλεύθεροι σκοπευταὶ ἠϋλάκωναν τοὺς ἀγρούς. Μ' ἀΐσχυρη δύναμις ἱππικοῦ, τὴν ὁποίαν ὑπέθετα ὅτι ὠδήγει ὁ Ἄλῃ—πασᾶς, ἐξεχύνετο ραγδαίως πρὸς τὴν Πρίβεζαν, προφανῶς ἔχουσα τὴν πρόθεσιν νὰ ἐμποδίσῃ τὰ δύο στρατιωτικὰ μας ἀποσπάσματα νὰ ἐπιβιβασθοῦν τῆς φρεγγάτας La Brune τὴν ὁποίαν μὲ χαρὰ ἐβλέπαμε νὰ φαίνεται εἰς τὴν θάλασσαν ⁽²²⁾. Ἦ προσδοκία τῆς λεηλασίας τὴν κατηύθυνε ἐκεῖ ὅπως ἐπίσης καὶ

22. Ὁ Ἄλῃ πασᾶς δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν παρὰ μετὰ δύο ἡμέρας δηλ. τὴν 14 Ὀκτωβρίου ἢ 26 κατὰ τὸ νέον ἡμερολόγιον. Ἦ φάλαγγες τῶν Ἀλβανῶν ἢ ὁποία ἐκινήθη πρὸς τὴν Πρίβεζαν, μετὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῆς ἀντιστάσεως τῶν Γάλλων εἰς τὸν Ἅγιο—Ἰωάννη καὶ τὴν λιποταξίαν ἢ φυγὴν τῶν ἀρχηγῶν Πάνου Τσαρλαμπᾶ, Παπᾶ Μαλιτάζου, Περραιβοῦ, Χρηστάκη

ένα ὄχλον μεμονωμένων στρατωτῶν. Βαδίζων ἔτσι, βλέπω νὰ τρέχη πρὸς ἐμὲ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τάγματος Γκαμπορῦ, κρατῶν τὸ σπαθὶ του εἰς τὸ χέρι.

«Φίλε μου» μοῦ λέγει, «Κινδυνεύομεν νὰ πέσωμεν εἰς τὰ χέρια αὐτῶν τῶν ληστῶν. Λυπήσου με νὰ μὴ ὑποστῶ αὐτὴν τὴν καταισχύνην, ρίξε μου μιὰ τουφεκιά κατάστηθα».

«Τολμᾷς νὰ μοῦ τὸ προτείνης», τοῦ λέγω, «Τὸ τουφεκί μου δὲν τὸ ἔχω γεμισμένο γιὰ σένα θὰ σκοτωθοῦμε μαζί καὶ οἱ δύο, ἀλλὰ μαχομένοι. Ἐὰν εἶχαμεν αὐτοὺς τοὺς 5 ἢ 6 στρατιώτας πού βλέπεις σκορπισμένους καὶ οἱ ὅποιοι γυρνᾶν γύρω μας, ἴσως θὰ κατωρθώναμε νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ ὄχυρόν (redoute)». Ρίχνει τὰ μάτια του ἐπάνω τους καὶ τοὺς ἀναγνωρίζει ὅτι ἀνήκαν εἰς τὸ τάγμα του.

«Θὰ προσπαθῆσω νὰ τοὺς συμμαζέψω μὲν λέγει, καὶ νὰ σοῦ τοὺς φέρω κοντά σου». Μοῦ ἔσφιξε τὸ χέρι καὶ φεύγει μὲ τὸν πυλοβολητὴν πού ἀνήκειν εἰς τὸ τάγμα του. Δύστηχε καὶ ἀκριβέ μου Γκαμπορῦ. Αὐτὴ ἡ χειραψία ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ὁ σιωπηλὸς καὶ τελευταῖος μας χαιρετισμός (29).

Ἐξακολουθοῦσα ἀρᾶ τὸ βᾶδιμά μου, μὲ γεμάτο τὸ τουφεκί μου καὶ τὸ μάτι διαρκῶς νὰ κατοπτεῦγῃ γύρω. Μόλις εἶχαν περάσει πέντε λεπτά, ὅταν βλέπω νὰ ἔρχονται, ὀρμητικὰ κατ' ἐπάνω μου δύο ἱππεῖς. Στηρίζομαι καλά καὶ παίρνω θέσιν διὰ νὰ τοὺς δεχθῶ. Τοὺς ἀφήνω νὰ φθάσουν εἰς τὰ εἴκοσι βήματα καὶ μὲ μιὰ σίγουρη σπαθιά ρίχνω κάτω τὸν πρῶτον, ὁ δεῦτερος μὲ νομίζει ἄοπλον καὶ ὀρμᾶ κατ' ἐπάνω μου, ἀλλὰ ἡ θεὰ τῆς μπαγιονέτας μου τὸν ἀναγκάζει νὰ κάμῃ μιὰ κίνησι πρὸς τὰ πλάγια, τῆς ὁποίας ἐπωφελοῦμαι ἀποτόμως, διὰ νὰ τοῦ τὴν χῶσω εἰς τὸ σῶμα πίπτει ὄμως ὁ συντροφός του. Ξαναφορτώνω γρήγορα τὸ ὄπλον μου καὶ σπεύδω νὰ ἀφήσω τὸν τόπον τοῦ ἐγκλήματος, ἀφήνων τὰ ἄλγιά τους νὰ τρέχουν εἰς τὰ χωράφια.

Ἦμουν πιά ἐνώπιον τοῦ ὄχυροῦ (redoute) καὶ ἐκύτταξα νὰ τὸ πλησιάσω μετὰ προφυλάξεως καὶ ἀσφαλείας. Δὲν κατώρθωσα νὰ φθάσω καὶ εὐχαριστῶ διὰ τοῦτο τὸν Θεόν.

Εἰς αὐτὴν τὴν δυσχερῆ ὁδοιορίαν μου ὑπέστην ἐπίθεσιν τετράκις ἀπὸ τέσσαρας μεμονωμένους ἱππεῖς. Οὐδέποτε μὲ ἔκαμαν νὰ τρομάξω τοὺς περίεμνα ἦσυχά καὶ ἀπὸ ἀποστάσεως δέκα πέντε ἢ εἴκοσι βημάτων τοὺς κατέροψα ὅλους χάμω μὲ ἀπόλυτον βεβαιότητα. Ἡ θέσις μου ἀπέβαινε πλέον κρίσιμη. Αἱ μεμονωμένοι αὐταὶ συγκρούσεις μου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ξεφύγουν τὰ μάτια ὄλων τῶν ἐχθρῶν. Μιὰ μεγάλη ὄμας ἱππέων μὲ εἶχε διακρίνει καὶ τοὺς βλέπω νὰ κατευθύνωνται πρὸς ἐμέ.

Ἦμουν πολὺ κονιὰ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ὑδραγωγεῖον, ἐπήγαινα νὰ στηρίξω τὰ νῶτα μου εἰς ἕνα ἀπὸ τὰ χαλάσματα του καὶ ἐδιάλεξα ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου στήριγμα μοῦ ἐφάνη ὅτι θὰ ἦτο τὸ καλύτερον ἀνασχετικὸν ἐμπόδιον μὲ τὰ πολυαριθμώτερα

καὶ τοὺς 70 σχεδὸν ἐθελοντὰς Πρεβεζάνους, ἐπῆρε τὸν δρόμον ἀπὸ τὰ Ἀδλάνια, Μαργαρώνα, Ἅγιο Σπυριδῶνα, παραλιακῶς δηλαδὴ καὶ μέσα ἀπὸ τὸν ἐλαιώνα καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν γέφυραν τῆς ντάπιας τῆς Βουσοῦλας, τὴν ὁποίαν χωρὶς ἀντίστασιν διέβη, τῇ βοηθείᾳ φυσικὰ φίλων τοῦ Ἄλῃ πασᾶ. Οἱ ἴδιοι τοῦ ἀνοιξαν καὶ τὴν πύλην τοῦ Βενετσιάνικου κάστρου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέα καὶ ἐκτύπησαν μάλιστα καὶ τὴν Γαλλικὴν φρουρὰν πού ἠθέλησε νὰ ὑπερασπισθῇ τοῦτο. Σελ. 121—129 κ. ἑ. «Ὁ Βουναπάρτης καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι» μετάφρασις Νοερμῆ—Ζηροῦ Παπαῦ ἔτους 1937. Τῆς ἀνωτέρω φάλαγγος τοῦ Ἀλβανικοῦ ἱππικοῦ ἀρχηγοῦ ἦσαν ὁ Μπεκῆρ ἄγῃς Τζογαδόρος καὶ ὁ Καπετὰν Γιαννάκης.

Ἄξιον ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι ὅτι μετὰ τὴν λιποταξίαν τοῦ καπετὰν Χρηστάκη—ἂν πρέπει φυσικὰ νὰ τὴν παραδεχθῶμε—ἔβαινε εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης μέχρι τῆς 12ης ὥρας ὁ διάσημος Σουλιώτης κλέφτης Ζαχαράκης μὲ 60 ἄνδρας του, ὅστις ἠκολούθησε τελευταῖος τὸν Πάγον Τσακλαμπᾶν μὲ τοὺς ἰδικούς του, πού ὅπως διηγεῖται ὁ Περραιβὸς ἐπράβηξαν, πρὸς τὴν Παργηνόσκαλα ὅπου ἐπεβιβάσθησαν μὲ τοὺς ἄνδρας των εἰς τρία Ἑπτανησιακὰ πλοῖα. Ἰὸς καὶ Σπ. Βλαντιῆ κοί Πάλλει ἐν Δευκᾶδι» σελ. 199 1914 τόμ. 10 περιόδ. «Παρνασσός».

28. Ὁ Γκαμπορῦ περῶν εἰς τὰς χεῖρας εἴκοσι Ἀλβανῶν καὶ κληθεὶς νὰ παραδοθῇ ἤρνηθη. Ἀμέσως κατεσφάγη.

και ογκωδέστερα συντρίμματα τῆς παλαιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς, διότι ἦτο τὸ πλεόν ἀπρόσιτον εἰς τοὺς ἵππους. Ἐκεῖ περιμένα τὸν ἐχθρὸν (24).

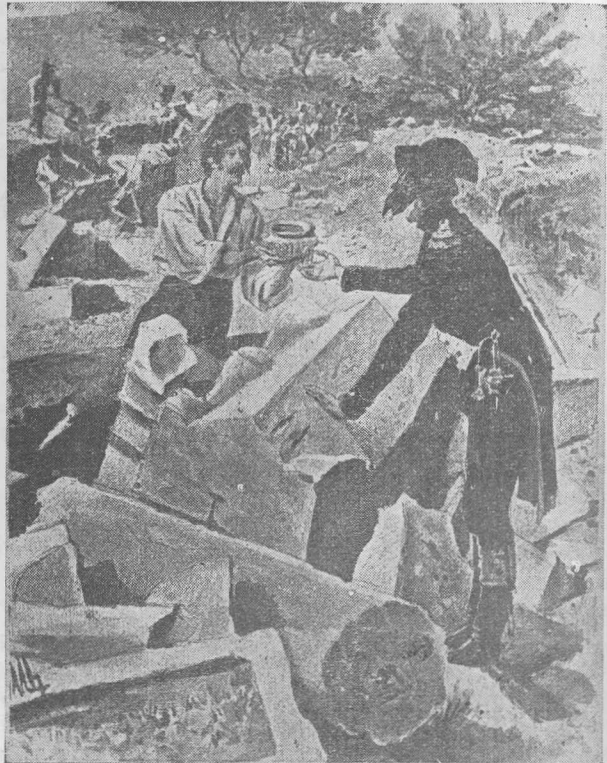
Αὕτῃ ἦτο ἡ τελευταία μου συμπλοκή, ὁ τελευταῖός μου ἀγών. Ἡ ἀνάμνησις τῆς οἰκογενείας μου παρουσιάσθη ζωηρὰ εἰς τὴν σκέψιν μου. Τὴν εἶδα νὰ στέκεται τεταραγμένη ἐνώπιόν μου καὶ μοῦ αἱμάτωσε ἡ καρδιά μου, ἀλλὰ ἀναλαμβάνων

γρήγορα τὴν δραστήριον ἀποφασιστικότητά μου, ἔκλεισα τὰ μάτια καὶ ἀπόθησα αὐτὴν τὴν ἀγαπητὴν ὀπτασίαν, ἐσκυθρῶπασα καὶ ἔτριξα τὰ δόξια. Δὲν ἐπέτρεψα πλεόν αὐτὴ ἢ ψυχικὴ εἰκὼν νὰ ξαναδημιουργηθῇ ἐντός μου.

Μεῖ' ὀλίγον νὰ με, μόνος, χωρὶς δυνατὴν βοήθειαν, ἐνώπιον εἰκοσι ἕως εἰκοσι πέντε ἱππέων, ποὺ ἐκρατοῦντο γερὰ εἰς τὰ ἄλογά τους καὶ ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι. Ἄλλοι ἐπυροβολοῦσαν ἐναντίον μου, ὅπως ὅταν κάμουν σκοποβολὴ ἐναντίον μιᾶς κούκλας, μὲ τὶς πιστόλες των καὶ τὶς καρμπίνες των, ἄλλοι κραδαίνοντες τὰ κυριὰ σπαθιά των (γιαταγάνια) μὲ ἐπλησίαζαν ἀλλὰ ὅλοι καχυπόπιως παρατηροῦντες τὸ ἕξαλλον προσώπων μου καὶ τὸ γρήγορο ὄπλο μου, διὰ κάθε ἐπιθετικῆν

των κίνησιν. Ἐκύτταξα νὰ κάνω τούτου χρῆσιν ἄλλοιῶς καὶ ὄχι μόνον πρὸς ἀπειλήν. Ἄλλ' ὅμως οἱ πυροβολισμοὶ ὅσο πάει καὶ ἐπλησίαζαν εἰς τὴν στόχον τους. Εἶχα κιωπηθῆ ἀπὸ δύο σφαῖρες, τὴν μίαν ἐπάνω εἰς τὸν γοφὸν καὶ τὴν ἄλλην κοντὰ εἰς τὸ ὕψος τοῦ μηροῦ. Αἱ σφαῖραι αὗται πρεοδοιοιοῦσαν μὲ γρατσουνισμα ἐπιπόλαιον μὲν ἀλλὰ αἱματηρόν. Μία τρίτη σφαῖρα μοῦ εἶχε ξεσχίσει τὸ ἀριστερὸν αὐτὶ ἀρπάζοντάς μου ἓνα μικρὸ τεμάχιον χόνδρου. Ἀφ' ἐτέρου τὸ ἔνδυμά μου καὶ τὸ καπέλλο μου ἦσαν κόσκινο ἀπ' αὐτές.

Ἦοχετο ἡ στιγμή τοῦ τέλους μου, ἀλλὰ ἤθελα νὰ ἐκλέξω τὸ θῦμα μου. Παρετήρησα ἓνα λαμπροστόλιον, ἀπαστροάπτοντα ἀπὸ τὸ χρυσάφι ἱππέα, ποὺ εἶχεν εἰς τὸ πλευρόν του ἓνα νέον ὑψηλοῦ ἀναστήματος ὀπλισμένον μὲ ὄραϊα ὄπλα καὶ ὁ ὁποῖος ἐφόρει τὸ ἀπλοῦν ἀλβανικὸ κοστοῦμι. Ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ λαμπροῦ ἱπ-

Γάλλος στρατιώτης προσκομίζων ἀγγεῖον ἐκ Νικοπόλεως, εὑρεθὲν κατὰ τὴν ἐκκοκμήν τοῦ χαρνακώματος, εἰς τὸν ὑπολογὸν Richemont.

24. Τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου ὕδραγωγείου διακρίνονται καθαρὰ καὶ σήμερα, εἰς τὸν ἐρχόμενον ἀπὸ τὸ θέατρον πρὸς τὴν Πράβειαν. Εἶναι οἱ ὕδατοποθήκας, ἀνὰ τοὺς ὕδατοπύργους τοὺς σημερινούς, τὰ β γ ε ν ι α, ὅπως τὰ ἀποκαλοῦν οἱ Πρεβεζιάνοι.

πέως διηύθυνα την σφαιραν μου κατάρστηθα και τον είδα να πίπτη. Ο σύντροφός του μου έφάνη ότι είχε καταταραχθῆ. Αμέσως μόλις το όπλον μου έξεκενώθη, όλοι οι Ιππείς ρίπτονται επάνω μου, αλλά τους συγκρατούσα με την μαγιονέττα μου, και ουδεις ημπορούσε να με πλησιάση αρκετά δια να μου δώση μιὰ σπαθιά. Εύρισκόμην εις κατάστασιν εμπνεύσεως ή μάλλον θείας φωτίσεως, ή όποία ειχεν εξαπλωθῆ εις όλόκληρη την ύπαρξίν μου και την σωματικήν και την ήθικήν, εις μιαν έξαρσιν όλων τών Ικανοτήτων μου τοιαύτην, ώστε να αισθάνωμαι τον εαυτόν μου ανώτερον κατά τας δυνάμεις, κατά το θάρρος, κατά την πνευματικήν ευστροφίαν. Είχα τούτου συνειδησιν, ελογάριαζα πολύ επάνω εις αυτό και εδοκίμαζα εκπλήξιν εις τα κατάβαθα τῆς ψυχῆς μου, απ' αυτήν την πνευματικήν διαύγειαν και αντίληψιν εις μιαν περίστασιν, ή όποία θα έπρεπε να με τρομάξῃ και να με εκπλήσῃ.

Εις τοιαύτην κατάστασιν, διέκρινα και ανεγνώρισα την πιό φιλοκομμένη κορυφή ανάμεσα από τα αναποδογυρισμένα αυτὰ ερείπια. Δέν εκθειάζω καθόλου τον εαυτόν μου εις το σημειον τούτο. Δέν αισθάνομαι ύπεροψίαν από την έξαιρετικήν αυτήν διάθεσιν του πνεύματός μου και τών αισθήσεών μου. Την άφηγοῦμαι και την αποδίδω εις την φιλοσοφικήν και επιστημονικήν ανάλυσιν. Διαπιστώ εκείνο που είναι πραγματικόν χωρις ν' ανησυχῶ τι θα παραδεχθῆ ο κόσμος, ή τι θα απορρίψῃ. Είναι αρκετά τα έργα μου ώστε να σκέκωμαι ακλόνητος εις την ύπόληψιν και τον σεβασμόν τών φίλων μου και τῆς οίκογενείας μου. Μή δυνάμενος πλέον να ξαναγεμίσω το τουφέκι μου δέν ήθέλησα να περιμένω παθητικά την τελευταίαν σφαιραν την όποιαν είχα επικαλεστή εκ βάθους ψυχῆς και εις την όποιαν είχα παρουσιάσει το στόμου μου άκάλυπτον...

Ένας Ιππεύς τολμηρότερος απ' όλους τους προσπέρασε πάλλον το χατζάρι του. Αίφνης με ένα τίναγμα, όρμῶ κατ' επάνω του. Καταληφθεις ξαφνικά από την άπροσδόκη η προσβολή μου, ήθέλησε ή να κάμη στην πάντα ή να τραβήξῃ πίσω το άλογό του, αλλά το ζῶον, αντι να πειθαρχήσῃ εις το χέρι του σηκώθηκε στα πόδια του και ή μαγιονέττα μου αντι να επιτύχῃ τον καθαλάση, χώνεται όλόκληρη μέσα εις την κεφαλήν του ζώου. Έκαρφώθηκε τόσο γερά εκεί ώστε, με την προσπάθειαν που έκαμα δια να ξαναβγάλω, απέσπασθη από το τουφέκι μου και έμεινε στερωμένη μέχρι τῆς λαβῆς εις την κάτω σιαγόνα του ζώου. Ίδου λοιπόν τώρα εγώ άοπλος. Όλοι χύνονται επάνω μου και δέχομαι ταυτοχρόνως μιὰ πιστολιά σχεδόν εξεπλαφῆς και δύο σπαθιές αι όποιαί με εξήπλωσαν κατά γῆς. Οι άγριοι βουτοῦν τα χέρια των μέσα εις το αίμα μου και αλείφουν με αυτό τους γυμνοὺς βραχίονάς των. Θα με απέκεφάλιζον, διαν ένας άπλοῦς άλβανός Ιππεύς, νεαρός, λυγερόκορμος και ύψηλός, ο όποίος ειχεν ως μόνον λαμπρόν σημειον του αξιώματός του ένα ύπερήφανο άτι και μεγαλοπρεπή όπλα, όρμῶ γρήγορα εμπρός και φωνάζει, επιτακτικά, μερικὰς λέξεις τὰς όποιας δέν κατενόησα, αλλά τών όποιων ή ευεργετική και ευμενῆς εικὼν μου έδωσε ταχέως την μετάφρασιν. "Εμεινα άτάραχος και καρτερικός, χωρις να επικαλεσθῶ τον οίκτον με βλέμμα Ικετευτικόν, αλλά τίποτε δέν διέφευγε την προσοχήν μου, διότι παρὰ τα τρία νέα μου τραύματα, είχα το έσωτερικόν προαισθημα ότι δέν επρόκειτο να πεθάνω. Εις τα λόγια μόνον του Άλβανου μου, οι δήμιοί μου με εξαόλησαν και περιέμεναν μετα σεβασμού τὰς διαταγὰς του. Διέταξε να με σηκώσουν και προσεκάλεσε δύο Ιππείς εις τους όποιους με ενεπιστεύθη, δίδων την έντολήν να με πᾶ.ε εις το στρατόπεδον. Με τοποθετοῦν μεταξύ τών δύο Ιππων του και φεύγουμε. Διατρέξαμεν το πεδίον τῆς μάχης, διευθυνόμενοι πρὸς την κορυφήν του λόφου, όπου ητο το σημειον το προωρισμένο να με πᾶνε. Το εύρίσκα άκόμη σκεπασμένο με πτώματα, αλλά όλα θσα ανήκουν εις τους Γάλλους ησαν αποκεφαλισμένα. Γύρω από καθένα από τα κατησχυμμένα αυτὰ κορμιά των, ξεκιντο μέσα εις λίμνην αίματος οι πολυάριθμοι εχθροί οι όποιοι ειχον σκοτωθῆ σχεδόν όλοι κτυ

πημένοι με την λόγχην τοῦ ὄπλου (baionnette). Ἐχρειάσθη νὰ διασχίσωμεν τὸ μέρος τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς κοιλάδος ἢ ὅποια ἦτο κάτω ἀπὸ τὸ πῦρ τοῦ πυροβολείου. Εὐθὺς μόλις ἐγίναμεν ἀντιληπτοί, τὸ πυροβολεῖον μᾶς ἔστειλε μιὰ ὁμοβροντία, τὴν ὅποیان ἐπανέλαβε πολλάκις μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ ἐχαθῆκαμε. Καὶ κάθε φορὰ ποὺ μιὰ μπάλλα κανονιοῦ ἐβρομβοῦσε ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας ἢ ἐχῶντο εἰς τὸ ἔδαφος πρὸ τῶν ποδῶν μας, οἱ δυὸ φύλακές μου ἐχαμήλωναν ἐπάνω εἰς τὶς σέλες ἢ ἀκουμβοῦσαν τὸ κορμὶ ἐπάνω εἰς τὰ ἄλογα, ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ τῆς διευθύνσεως τοῦ πυρός, κραυγάζοντες: «Ἄλλὰχ Ἄλλὰχ» καὶ κατόπιν ἀνεγειρόμενοι με ἐκτυποῦσαν με ὀργῇ με τὸ σφαιρωτὸ μέρος τῆς λαβῆς τῶν σπαθιῶν τους. Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, ἀνεγνώρισα χωρὶς νὰ ἐκπλαγῶ, ἓνα πελώριον σωρὸν ἀπὸ κεφάλια ἀποκομμένα ἀπὸ κορμιὰ παραμορφωμένα, τὰ ὅποια εἶχαμεν συναντήσει στὸ πέρασμά μας. Ἐνα κεφάλι ποὺ ἦταν ἀπομακρυσμένον περισσότερον τῶν ἄλλων ἐκ τοῦ σωροῦ, εὗρίσκετο εἰς τὸ πέρασμά μας καὶ οἱ δύο μου Ἄρναούτηδες ἠθέλησαν νὰ με ἐξαναγκάσουν νὰ τὸ πάρω καὶ νὰ τὸ κρατῶ. Ἠρηγήθην με σταθερότητα, κατέπεσα ἀμέσως εἰς τὸ ἔδαφος με κτυπήματα τῆς λαβῆς τοῦ σπαθιοῦ. Ὁ ἓνας ἐξ αὐτῶν ἔπιασε τότε αὐτὸ τὸ ματωμένον κεφάλι καὶ με ἐκτύπησε δυνατὰ με τοῦτο. Τὸ ἰδικὸ μου ἦτο σκληρό! Ἀντίστη καὶ εἰς τὸ κομμένον κεφάλι καὶ εἰς τὰ δύο ζωντανὰ κεφάλια. Παραῖξενον πρᾶγμα. Ἀνεγνώρισα αὐτὸ τὸ κεφάλι ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὰ γένια τὰ κόκκινα. Ἦτο εἰς δεκανέως, ἀπεσπασμένου πλησίον τοῦ ταξίαρχου Hotte καὶ ὅστις εἶχε τὴν φροντίδα διὰ τὸ κατάλυμά του. Ἐπὶ τέλους φθάνομεν. Ἐπίστευα ὅτι ἐσώθην, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον. Διότι εἰς τὴν σκέψιν μου,

Ἐὸ Richeumont καταρρίπτων γενεὸν Ἄλβανὸν Ἰσπᾶτι

παρεδύχομην ὡς πιθανόν ὅτι εἶχον ἤδη διατηρηθῆ ζωντανός, διὰ νὰ ὑποστῶ μιαν σωματικὴν τιμωρίαν πρὸς ἐπίσημη διὰ νὰ ἱκανοποιήσω ἔτσι κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὴν ψυχὴν ἐνὸς λαοῦ ἀπολιτίστου καὶ βαρβάρου. Αὐτοῦ ὅμως ὑπῆρξε πρᾶγμα· ὁ τόπος ὅπου ἡ ἀθλία μου ζωὴ ἐπὶ τόσον χρόνον ἀφοῦ ἐγλύτισε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ χάρου διέτρεξε τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Δὲν εἶναι ὁ στρατιώτης ὁ ὅποιος μάχεται καὶ ὁ ὅποιος γενναίως διατρέχει τὰς ἐπικινδύνους ἐναλλαγὰς τῆς τύχης μιᾶς μάχης ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος φέρεται χωρὶς μεγαλοφροσύνην πρὸς τὸν ἐχθρόν. Συνηθέστερον εἶναι ὁ δειλός, ὁ ὅποιος κρύβεται καὶ ὁ ὅποιος πιστεύει ὅτι διαπραττεῖ ἔργον παλληκαριοῦ δολοφονῶν με ψυχραιμίαν ἐκεῖνον τὸν ὅποιον δὲν θὰ εἶχε τὸ θάρρος οὔτε κἄν νὰ πλησιάσῃ ὄπλις σμῆιον.

Μόλις ευρέθησαν ενώπιον ενός ομίλου ἐξ αὐτῶν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν οἱ ὑπεύθυνοι ἐπόπται τῆς διαφυλάξεως τῶν ἀποσκευῶν τοῦ στρατοπέδου, ἤρχισαν νὰ μὲ ὑβρίζουν σκαιῶς καὶ νὰ μὲ προσβάλλουν μὲ τόση περισσώτερη μανίαν ὅσον μὲ ἔβλεπαν γεμάτον αἷματα καὶ συνεπέρανον διὲ ἤμουν ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὅποιοι εἶχαν ρωμαίεα ὑπερασπίσει τὴν ζωὴν των.

Μὲ πιάνουν εἰς τὰ χέρια, μὲ σύρουν εἰς ἓνα ὑψηλότερον μέρος καὶ μοῦ κάμνουν μὲ σημεῖα νὰ ἐννοήσω διὰ τὸ κεφάλι μου θὰ πέσῃ. Τοὺς καθυσύχασα μὲ τὸ χέρι καὶ διὰ νὰ τοὺς δώσω ἀπόδειξιν διὲ ὁ θάνατος δὲν μὲ κατατρομάζει, ἀπέσπασα ἀπότομα τὸν λαμοδέτην μου, τὸν ὅποιον τοὺς τὸν ἔρριξα κατάμουτρα, γυρίζω πρὸς τὰ ὀπίσω τὸν γιὰ τὸ τοῦ ἀμπέχονοῦ μου καὶ ὑποκαμίσου μου καὶ ἀφήνω γυμνὸν τὸν τραχήλου μου. Καὶ νὰ κάποιος μὲ πιάνει σφικτὰ ἀπὸ τὰ μαλλιά καὶ τὸ χαντζάρι του τραβηγμένο ἀπὸ τὸ σελάχι τῆς μέσης ἤστραπτε μέσα εἰς τὸ χέρι τοῦ δημίου, διὰν ἢ κραυγὴ «ὁ Πασσᾶς ὁ Πασσᾶς», ἀντήχησε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Τὸ ὄπλον μένει μετέωρον ἐπάνω στὸ κεφάλι μου καὶ βλέπω νὰ ἐμφανίζεται μπροστά μου ἐκεῖνος ὁ Ἄλβανὸς ὁ ὅποιος μοῦ εἶχαν ἤδη σώσει τὴν ζωὴν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ ὁ ὅποιος φθάνει εἰς τόσον κρίσιμη στιγμή διὰ νὰ μὲ σώσῃ διὰ δευτέραν καὶ τελευταία φορά.

Αὐτὸς ὁ γενναίωφρων Ἄλβανὸς ἦτο ὁ Μουχτάρ Πασσᾶς, ὁ υἱὸς τοῦ γερολύκου, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὑπῆρξεν ἐν ἀγνοίᾳ μου ὁ μάρτυς τῶν πολλῶν συμπλοκῶν μου καὶ εἶχε συλλάβει γιὰ τὸν ἐχθρὸν του αἴσθημα ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας.

Αὐτὸς εἶχε συναγεῖρει ἐκείνη τὴν ομάδα τῶν ἰππέων τὴν ὁποίαν εἶχε ἐξαποστείλει ἐναντίον μου μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ μὲ αἰχμαλωτίσουν καὶ νὰ σωθῶ ἔτσι ἀπὸ βέβαιον θάνατον. Αὐτὸς ὁ πρίγκηψ ἦτο ἰέος. Εἶχε τὰς ἀρειὰς τῆς ἡλικίας του. Τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν γενναιοφροσύνην. Ἐδῶσε τὴν διαταγὴν νὰ μὲ ὀδηγήσουν εἰς τὸ ὄχυρον τοῦ Λούρου καὶ ἔτρεξε νὰ ἀνταμώσῃ καὶ προφθάσῃ τὸ στρατιωτικόν του τμήμα ἔμπροσθεν τοῦ πυροβολείου (redoute) τὸ ὅποιον ἤξηκολούθει νὰ ὑπερασπίξεται ἀπὸ τοὺς ἀνδρας του ἀτρόμητα. Ὁ στρατηγὸς La Salcette καὶ ὁ ταξίαρχος Hotte δὲν εἶχαν πλέον γύρω τους παρὰ μόνον εἴκοσι πέντε ἀνδρας.

Ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἀποστείλει τὸν Bonchard τυφεκιστὸν ἀκροβολιστὴν τῆς 79 ἡμιταξιαρχίας καὶ Givaque τυμπανιστὴν εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα, διὰ νὰ μεταδώσῃ διαταγὴν νὰ προχωρήσῃ ἡ βομβάρδα La Frimaire ἢ ὁποία ἔπρεπε νὰ εἶναι προσορμισμένη πρὸ τῆς Πρεβ ζης. Οἱ δύο αὐτοὶ στρατιῶται ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν νὰ φθάσουν κολυμβῶντες. Ὁ ἓνας ἐπνίγη ἀπὸ τὴν κόπωση. Ὁ Zibau, ὅστις εἶχε κάμει πᾶν τὸ δυνατόν διὰ τὰ σώσῃ τὸν σύντροφόν του, μὴ εὐρῶν καθόλου τὴν βομβάρδα καὶ γνωρίζων διὲ ἡ κατάστασις εἰς Νικόπολιν ἦτο ἀπελπιστικὴ τὰ κατάφερε κολυμβῶν νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ φρουρίου τῆς Λευκάδος ἀφοῦ διήνυσε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον περισσώτερα ἀπὸ 10 χιλ)μετρα, ἀναπαυόμενος ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπάνω εἰς μερικὸν ὑφάλους, πού συναντιοῦσε εἰς τὸ πέλαγος. Ἡ βομβάρδα δὲν ἐφαίνετο, οἱ ὑπερασπιστὰι τοῦ ὄχυρου, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσώτεροι ἦσαν τραυματισμένοι, εἶχαν ἐξαντλήσει ὅλα τὰ πολυμοφώδια. Οἱ Ἄλβανοὶ εἶχαν ἤδη κατορθώσει νὰ φθάσουν εἰς τὸν λαμὸν τοῦ Ἰσθμοῦ τὴν ἄμυναν τοῦ ὁποίου ἐπρόκειτο νὰ σπᾶσουν. Ὁ στρατηγὸς παίρνει τὴν ἀπόφασιν νὰ παραδοθῇ διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν τῶν συντρόφων του. Ἐσήκασεν ψηλὰ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ξίφους του ἓνα λευκὸ μανδήλι, ἐδέχθη τοὺς Τούρκους εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ὄχυρου καὶ τοὺς παρέδωκε τὰ ὄπλα. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ταξιαρχίας Hotte καὶ οἱ περισσώτεροι τῶν ἀνδρῶν τὸν ἐμιμίθησαν, ἀλλὰ ὁ Ζιροῦ (Giroux) ἀνθυπολοχαγὸς εἰς τὴν 79ην ἡμιταξιαρχίαν καὶ δύο γενναίωφροι τῆς θῆς τοὺς ὁποίους οἱ Ἄλβανοὶ εἶχαν καθυβρίσει, ἐπροτίμησαν νὰ σκοτωθοῦν μὲ τὰ ὄπλα εἰς τὸ χέρι, ἐπίσης καὶ δύο πυροβοληταὶ τοῦ

του λόχου του τοπομαχικού πυροβολικού, ἐπροτίμησαν νὰ σφαγιασθοῦν παρὰ νὰ παρῶσιν τὰ καιόνια των⁽²⁵⁾.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ λοχαγὸς Fissot, Διοικητῆς τῆς θῆς ἡμιταξιαρχίας, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν φρουρὰν καὶ φύλαξιν τῆς Προβέβης, δὲν εἶχε παραμείνει ἀτάραχος θεατῆς τῆς μάχης. Ἀφοῦ ἐτοποθέτησε τὴν μικρὴν του φρουρὰν καὶ τὸν πῦλ κατ'ἀλλήλον τρόπον, προσέδραμεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ εἶχε συγκεντρώσει μαχόμενος ὀγδοήκοντα περίπου γρεναδιέρους καὶ σκαπυνεῖς καὶ δύο ἀξιωματικούς, τὸν Beltrand, ὑπολοχαγὸν τοῦ 2ου τάγματος σκαπανέων καὶ τὸν Cheron ὑπολοχαγὸν τῶν γρεναδιέρων τῆς θῆς ἡμιταξιαρχίας. Μόλις εἶχε συγκροτήσῃ τοὺς ἄνδρας του πρὸς μάχην, ὅταν ὑπέστη τὴν ἐφοδὸν μιᾶς μάζας ἰππέων, τοὺς ἀνέτρεψε καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀρχηγὸν τοὺς μὲ τὸ ἴδιο χέρι του, ἀλλὰ ὁ Βελτράνδ, περικυκλωθεὶς ἀπὸ πολλοὺς Ἀλβανούς, ἐσφάγη καὶ μπορεῖ νὰ πῆ καιεὶς, ὅτι κατεκομιετῆσθῃ. Εἰς τὴν κρίσιν αὐτὴν στιγμὴν, ὅπου ὁ Τισσὸ ἀπέκρουε τὴν ἐφοδὸν ταύτην, τὸ πυροβολεῖον (redoute) ἔπανε τὸ πῦρ. Ὁ στρατηγὸς La Salcette ἐπήγαινε νὰ παραδοθῆ. Ὁ Τισσὸ συλλαμβάνει τότε τὸ σχέδιον νὰ τὸν ἀπελευθερώσῃ καὶ μεταδίδει στὸ ὀλιγάριθμον στρατεύμα του τὸν ἐνθουσιασμόν του. Βαδίζουσι λοιπὸν μὲ βῆμα ταχύ, διασχίζουσι τὰ ἔρημια τῆς πόλεως τοῦ Αὐγούστου καὶ ἐτοιμάζονται νὰ ὑπερβῶν τὴν μικρὴν κοιλιάδα ἣ ὁποῖα τοὺς χωρίζει ἀπὸ τὸν λόφον ὅπου εὐρίσκονται οἱ αἰχμάλωτοι.

Ἀλλὰ μὴ ἐνέδρα τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ τοὺς σταματᾷ καὶ παρὰ τὰς ἐπανειλημένας τῶν ἐξορμήσεως, ἐνώπιον τοῦ ὀλονὲν ἐξογκουμένου ὄχλου τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὁποῖοι προστέρεχαν ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐδέησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν προσπάθειάν του καὶ μαχόμενος ὀπισθοχωρῆσῃ πρὸς τὴν Προβέβησαν.

Ὁ Τισσὸ ἀποσύρειται ἀργὰ καὶ ἐν τάξει μάχης, ἀντιμεωπίζων μὲ ἀκλόνητον σταθερότητα τὰς ἐπιθέσεις πολυαρίθμων ὀμάδων ἰππικοῦ, ἀλλ' ἐνῶ ἀναχαιτίζει μερικούς Ἀλβανούς οἱ περισσότεροι ξεχύνονται πρὸς τὴν Προβέβησαν ὅπῃ ἄλλο μέρος⁽²⁶⁾.

Ὁ Τισσὸ ἐπιταχύνει τὴν πορείαν του διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν φρουρὰν του, ἀλλὰ μόλις ἔφτασεν εἶχεν ἤδη αὐτὴ ἐξαναγκασθῆ πρὸς ὑποχώρησιν. Κτυπάει τότε τὸν ἐχθρὸν πὺλ ἦτο ἤδη μέσα εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως καὶ κατορθώνει μαχόμενος νὰ φθῶσῃ μέχρι τοῦ στενοῦ τοῦ λιμένος ὅπου εἶχε τοποθετήσῃ τις βάρκες του. Αὐταὶ εἶχαν ἐξαφανισθῆ⁽²⁷⁾.

(Συνεχίζεται)

25. Ὁ εἰς ἐκ τῶν γενναίων τούτων ἦτο ὁ Πρεβεζάνος Γούργαρης ἢ Βούλγαρης, ἐκ τῆς γνωστῆς φαρὰδικης οἰκογενείας, κατὰ τὴν ἀποφιν τοῦ μακαρίτη Γερογιάννη.

26. Ἐπῆραν τὸν ἄρμιον πρὸς Ἀδελφία, Μαργαρώνα, ἄγιο Σπυρίδωνα, διότι ἐφοβοῦντο νὰ πορευθοῦν κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τοῦ Ἴονίου ἐκ τοῦ φόβου τῶν Γαλλικῶν πολεμικῶν καὶ διότι ἡ πορεία αὐτὴ ἦτο πῦλ μακρυνή.

27. Τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, κτισμένον ἐπὶ Βενετῶν, φαίνεται πὺς παρεδόθη εἰς τοὺς Ἀλβανούς, κατόπιν προδοσίας, δυστυχῶς Πρεβεζάνων φίλων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τοῦ πρώτου εἰσελθόντος ὀργάνου του, τοῦ καπετᾶν Γιαννάκη. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ ὀπλισμός του ἦτο ἀνάξιος λόγου.

Καὶ ἡ ἐκ κατοικῶν φρουρὰ τῆς Ντάπιας, πὺς περιζῶνει τὴν πόλιν καὶ εἶχε ἀνοιχθῆ ὑπὸ τῶν Βενετῶν, δὲν ἔφαρεν οὐδεμίαν ἀντίστασιν εἰς τοὺς Ἀλβανούς εἰς τὸ μέρος τῆς Βρυσούλας, ἀλλ' εἶχε πανικοβληθῆ ἢ προδοθῆ. Τὰ πρυάρια καὶ οἱ βάρκες πὺς ἦσαν ἀραγμένα στὸ Τριεστάρι πρὸ τοῦ σημερινοῦ Διοικητηρίου καὶ εἰς τὸν μῶλον τοῦ καπετᾶν Μουστάκα, πρὸ τοῦ σημερινοῦ Ἀκαίου, εἶχαν ἀρπαγῆ ἀπὸ τοὺς πολιτοφύλακας, πὺς εἶχαν ὀργανώσει οἱ Γάλλοι καὶ ἀπ' ἄλλον πολυαρίθμον γαλλόφρονα πληθυσμόν, ἐκτεθειμένον καὶ φοβούμενον τὴν ἐκδικήσιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἰδίως τῶν μισθάρων ὀργάνων του. Ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τούτου ἄλλοι ἐφθάσαν μέχρι Δευκάδος, ἄλλοι ἔμειναν ὑπὸ σκηνᾶς γυμνοὶ καὶ πεντασμένοι εἰς τὸ Ἄκτιον, περιμένοντες βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ἣ τὴν συγγνώμην τοῦ Σατράπου καὶ ἄλλοι, φάραδες ἰδίως, ἐφθάσαν μέχρι τὸν θαλάσσιον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δούρου. Τὴν συγγνώμην τῶν γαλλοφίλων κατοικῶν διαπραγματεύετο ὡς θὰ ἴσῳμεν, ὁ ἐπίσκοπος Ἀρτῆς Ἰγνάτιος. Τὸ στενωπὸν σημείον τοῦ λιμένος, περίπου 700 μέτρα ἀπὸ τὸ Ἄκτιον, εὐρίσκαται εἰς τὸν μῶλον τοῦ σημερινοῦ διοικητηρίου.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ

«'Ανάθιμα τὰ Γιάννινα
πῶχουν στινὰ σουκάκια
κι παραθύρια μὲ γυαλιὰ
ποὺ στάζουν τὰ φαριάκια»

Α'.—ΓΕΝΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ

Ἄπὸ σήμερα ἀρχίζουμε μιὰ σειρά σημειωμάτων γύρω ἀπὸ τὰ Γιαννιώτικα στιχοπλάκια τοῦ παλινοῦ καιροῦ, ποὺ ἦταν ἢ καθολικὴ αὐτόχρονη ἐκφραση μιᾶς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποία, τὰ δυὸ φύλα, ζοῦσαν σχεδὸν ἀπομονωμένα, καὶ δὲν ὑπῆρχε ἐφημερίδα ἢ περιοδικό.

Στὰ σημειώματα αὐτὰ θὰ ἐξετάσουμε τὸν παλιὸ Γιαννιώτη, σὰν ἄρχοντα, ἢ νοικοκύρη, καραμπέρη ἢ μπαντίδο, στίς λυρικές, σατυρικές, ἢ περιγραφικές του ἐκδηλώσεις καὶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸν ἀναλύσουμε ψυχικὰ καὶ συναισθηματικὰ, σχολιάζοντας στοργικὰ τὸ τραγοῦδι του, τὸ σημαντικότερο μέσο ἐκφρασίς του τῆ μακρυνῆ ἐκείνη ἐποχῆ.

Ἐδῶ κι' εἴκοσι περίπου χρόνια, ἀπὸ τὸ στόμα μιᾶς παλιᾶς Γιαννιώτισσας ξαδέρφης τῆς μάνας μου, τῆς Καλλιόπης Μπαλούγια ποὺ θᾶχε τότε περασμένα—καὶ νὰ περῶσω, καταγράφοντάς τα—διακόσια καὶ πλέον λ ρ α ν ο τ ρ ᾶ γ ο υ δ α ἢ σ τ ι χ ο υ λ ᾶ κ ι α, ὅπως τὰ διοματίζει σὲ μιὰ σχετικὴ του ἐργασία, ὁ μακαρῆτης Νέστωρ Γεωργίτσος (1), ἀνὴρ ἐπιστήμων καὶ λόγιος, σ τ ι χ ο π λ ᾶ κ ι α, ὅπως σωτότερα τὰ ἀποκαλεῖ, ὁ ἐπίσης μακαρῆτης, ἐπιστήμων καὶ λόγιος Γ. Βλαχλείδης (2).

Ὁ τελευταῖος μάλιστα, ἐδημοσίευσε στὰ «Ἠπ. χρονικά» (3) καὶ μιὰ συλλογὴ ἀπὸ πα-

ρόμοια τραγοῦδάκια—τὰ ὁποία ἦταν συνήθως δίστιχα—ἀκολουθώντας σ' αὐτό, τὸ μακαρῆτη τῶρα κι' αὐτὸν καὶ σεβαστῆς μνήμης καθηγητῆ μου τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς Ι. Στοῦπη, ὁ ὁποῖος, ἕνα χρόνο πρὶν εἶχε παρόμοια δημοσιεύσει συλλογὴ, στὸ ἴδιο ἐκεῖνο περιοδικὸ σύγγραμμα (4).

Ἄλλὰ καὶ τοῦ Ἰ. Στοῦπη εἶχαν ἄλλοι προηγηθῆ: ὅπως π.χ. οἱ ἀπόγονοι τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, ποὺ ἐβγαλαν σὲ βιβλίον παρόμοια συλλογὴ τοῦ Ἱστορικοῦ—Λαογράφου πατέρα τους, καὶ πολὺ παλιότερα, ὁ γάλλος Φιλολόγος καὶ Ἱστορικὸς Φωριέλ, ὁ ὁποῖος, ἐκδίδοντας στὰ 1824—1825 δύο τόμους μὲ δημοτικὰ τραγοῦδια τῆς Νέας Ἑλλάδος, ἀπὸ τῆ μιᾶς μεριά, «ἔδειχνε τὴ δύναμη καὶ τὴν ὠραιότητα αὐτῶν τῶν ποιημάτων», ἐνῶ ταυτόχρονα «ἰπέσυρε τὸ θαυμασμὸ τῆς Εὐρώπης στὸν ἀγῶνα τῶν μαχομένων τότε γιὰ τὴν ἐλευθερίαν των Ἑλλήνων».

Στὰ μεσοδιαστήματα, κι' ἄλλοι ἀκόμα ἔχουν δημοσιεύσει παρόμοιες συλλογές.

Οἱ ἀνώνυμοι καὶ ἄγνωστοι τῶν ὠραιότατων αὐτῶν δίστιχων συνθέτες, ἦταν, γιὰ τὴ Γιαννιώτικη περιοχὴ, κατὰ μὲν τὸν Φωριέλ, οἱ ταμπάκοι, οἱ γνωστοὶ σήμερα ὡς βυροσδέφες, κατὰ τὸν Ν. Γεωργίτση οἱ τ σ ι ο ὑ ρ ι δ ε ς ἤ μ π α ν τ ῖ δ ο ι, κι' οἱ κ α ρ α μ π ε ρ ῖ δ ε ς· κατὰ δὲ τὸν Γ. Βλαχλείδη, τόσο ἢ τάξην τῶν μπαντί-

δων, ή όποια άπαρτιζόταν από παντοδαπούς έργάτες, από κείνους κυρίως που δούλευαν σε μπουστάνια (λαχανόκηπους), κι από κελφάδες, που δούλευαν στα ταμπακάρια και τα τσαρουχάδικα, όσο και γενικότερα οι κάθε τάξης, κι' άμφοτέρων τών φύλων άτοκοι της πόλης μας, αυτοσχεδιάζοντας κατά τή διάρκεια διασκεδάσεων, σε πανηγύρια, έκδρομές—κυρίως στη λίμνη και τό Νησί—άπόκρρω, συμπόσια, οικιακές συγκεντρώσεις, γάμους, ευωχίες κ.τ.λ.

Οί συνθέτες μάλιστα τών έξαιρέτων αυτών προϊόντων τής γιαννιώτικης λαϊκής μούσας οι τόσο έτοιμολόγοι στη συνθετική τους ικανότητα, πολύ συχνά ήταν ταυτόχρονα και συνθέτες τού αντίστοιχου μέλους—κι' ακόμα όταν έπρόκειτο για μεγαλείτερα τραγούδια—τό όποιο, άν κρίνουμε από τά μέχρι σήμερα σωζόμενα δείγματά του, τό χαρακτηρίζει έξαιρετικά καλλιεργημένη ευγένεια και άρμονία, και γοητευτικά νοσταλγικό αίσθημα.

Δείγματα παρόμοιων τραγουδιών, άληθινα γιαννιώτικα, είναι, ένδεικτικά: Τό έπικολυρικό τραγούδι τού 'Αλή—Πασιά. «Νάηταν οι κάμποι θάλασσα...» Τό γλυκύτατο έρωτικό παράπονο «'Αχ! έσεις πουλιά πετούμενα...» (ή ή Τρυγόνα). Τό αίσθησιακά και τολμηρά προκλητικό, «Μπαζαρκάνα». Οί διάφορες στροφές τής «Φεγγαροπρόσωπης», τού «Δόντια πυκνά» με τά γυρίσματά τους. Ό «Γκιούλ—μπαχτσές». Τό θαχχικό και σατυρικό «Καραμπεριά», τό συμπονετικά θρηνητικό «ό άνιψιός τού Νικολάκη» και άλλα.

Τό Γιαννιώτικο στιχοπλάκι, συνηθέστατα, είναι έντονα λυρικό, γεμάτο αίσθηματικό έρωτισμό, που όμως κάποτε γίνεται και τολμηρά αίσθησιακό, δίνει διέξοδο στο έρωτικό παράπονο και τήν αίσθηματική απόγνωση, καταριέται, παρηγορεί έκφράζει

Β'.—ΜΕΡΙΚΕΣ ΔΙΑΣΑΦΗΝΙΣΕΙΣ

Γίνεται πολλές φορές μιá κάποια σύγχιση στο περιεχόμενο τών έννοιών λέξεων μες τις όποιες χαρακτηρίζαν παληότερα στα Γιάννια συγγενικές, και από κάποια άποψη, παράπλευρες κοινωνικές τάξεις, με

τους καύμους τής ξεντειάς, άφηγείται και σχολιάζει περιστατικά τής ζωής τής πόλης, και όχι σπάνια είναι έκφραση αυτοσχέδιων διαξίφισμών έρωτικού συνήθως περιεχόμενου. Συχνά όμως σατυρίζει, καγχάζει και ειρωνεύεται.

Σέ άδρές γραμμές, είναι κυρίως προτόν τής έλλειψης έπαφής και έπικοινωνίας με τό άδύνατο φύλο που τις έποχές εκείνες, για πολλούς και διάφορους λόγους, ήταν συνήθως διπλοκλειδομανταλωμένο κι' από τήν άλλη, τής έλλειψης τύπου, έφημερίδας ή περιοδικού, και τής σπανιότητας τών εκαιρών συγκεντρώσεων δημόσιων ή όχι, διασκεδάσεων, έμαδικών ή μή.

Γενικά, δείχνει ιδιοσυγκρασία με έξαιρετη ψυχική διάθεση, κέφι, λυρισμό, αίσιοδοξία, λεπτό σατυρικό πνεύμα, κι' έμφανίζει έξαιρετη μουσικότητα.

Θά προσπαθήσω, όσο μου έπιτρέπουν προσωπικές άναμνήσεις, άφηγήσεις παλαιότερων και ξένες για τό θέμα έργασίες, νά έξετάσω προχωρώντας ένα—ένα τά γενεσιουργά στοιχεία και τούς παράγοντες τού λαϊκού γιαννιώτικου τραγουδιού: τούς Μπαντίδους δηλ. τήν Καραμπεριά, τό Γιαννιώτη στίς 'Απόκρηες, στα γλέντια, τις έκδρομές, τά συμπόσια τού στόν αίσθηματισμό του και τό εύτεράπελο πνεύμα του, τούς καύμους του και τις τολμηρότητες, τούς σαρκασμούς και τούς σατυρισμούς του.

Και τούς γύφτους.

1.—Δές «'Ηπειρ. Χρονικά» 1927, σελ. 304 και έπ.

2.—Δές «'Ηπειρ. Χρονικά» 1930, σελ. 169 και έπ.

3.—Όπου άμέσως πιό πάνω, σελ. 177 και έπ.

4.—Δές «'Ηπειρ. Χρονικά» 1929, σελ. 176 και έπ.

άλλες, με τις όποιες σήμερα προσπαθούν νά παραλληλίσουν αντίστοιχες τάξεις: δημιουργούνται έτσι συγχίσεις κι' άπροσδιόριστα περιγράμματα.

Μιá κάποια διασταύρωση, ύπάρχει βέ-

βια στὰ σημεῖα ἐπαφῆς τους· ὄχι ὅμως καὶ σὲ βαθμὸν ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ συγχίζη βασικὰ τὶς ἰδιαιτέρες τῆς κάθε μιᾶς καθορίζουσες γραμμές. Τοὺς μ π α ν τ ῖ δ ο υ ς π.χ. ἄκουσα κάποτε νὰ τοὺς λένε τσιουρίδες· μερικοὶ ἄλλοι, νὰ τοὺς συγχέουν μὲ τοὺς κ α ρ α μ π ῆ ρ ῖ δ ε ς. "Ἄλλοι σύγχρονοι, τοὺς παρομοιάζουν μὲ τὸ σημερινὸ μ ἄ γ κ α ς. Τοὺς κ α ρ α μ π ῆ ρ ῖ δ ε ς, μερικοὶ τοὺς λένε καὶ μ π ο ἔ μ τ ῶ ν παληῶν Γιαννίνων, κι' ἄλλοι, γιὰ νὰ προσδιορίσουν τὴν ἔννοια μ π α ν τ ῖ δ ο ς, χρησιμοποιοῦν τὴ λέξη π α λ ῆ ἄ.

Ἡ σύγκριση αὐτή, τόσο γιὰ τὸ θέμα ποῦ ἐρευνῶμε, ὅσο καὶ γενικὰ γιὰ τὴν ὀρθὴ τῶν ἔννοιῶν αὐτῶν ἀντίληψη εἶναι πολὺ ἐπιζήμια.

Ἡ λέξη τ σ ι ο ὄ ρ η ς, δὲν ἦταν ποτὲ χαρακτηριστικὴ μιᾶς οποιασδήποτε τάξεως στὰ Γιάννινα. Τ σ ι ο ὄ ρ η παραγκωμιάζαν—κι' ἀκόμα λένε—τὸν κάθε Γιαννιώτη, τὸν παληὸ Γιαννιώτη, οἱ ἄνθρωποι τῆς ὑπαίθρου, οἱ χωρικοί, οἱ χ ω ρ ῖ ἄ τ ε ς, κατὰ τὴν ἐπιχώρια γιαννιώτικη διάλεκτο.

Μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ αὐτὸ οἱ χωρικοὶ ἀπαντοῦσαν τότε στοὺς σκωπτικῶς γι' αὐτοὺς γιαννιώτικους χαρακτηρισμοὺς: σ κ ο υ ρ ο γ ὄ ν α τ ο ς ἢ μ α υ ρ ο γ ὄ ν α τ ο ς, καὶ—εἰδικὰ γιὰ τοὺς Ζαγορίαιους—κ α τ α, φ ι α ν ὄ ς. Ἡ ὑπαίθρος, ἐκτὸς ἀπὸ τσοῦρηδες, τοὺς γιαννιώτες τοὺς ἔσερνε καὶ σ ι κ ο τ α ρ ἄ δ ε ς.

"Οἱ αὐτοὶ οἱ διαφιζόμενοι χαρακτηρισμοί, ποῦ ἔχουν μέσα τους, ἐκτὸς ἀπὸ σατυρικὴ διάθεση, καὶ ζωνερὸ τόνο περιφρόνησης ἔχουν, πιστεύουμε, βαθεῖς τὶς ρίζες τους καὶ τὶς γεννησιουργίες τους αἰτίες στὸ παρελθόν.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς φεουδαρχίας ἀκόμα, σημειώνουμε στὴν ἱστορία (1) (140 αἰῶνα) τὴ διάκριση τῶν ὄσων ζοῦσαν στὴν περιοχή τοῦ Κάστρου τῶν Γιαννίνων, σὲ κ α σ τ ρ ῖ ν ο ὄ ς καὶ ἐ ξ ω κ α σ τ ρ ῖ ν ο ὄ ς ἢ ἔ π ο ἰ κ ο υ ς.

Ἐντονη φαίνεται νὰ ὑπῆρχε ἀπὸ τότε ἡ διαμάχη ἀνάμεσα στὶς τάξεις αὐτές. Ὁ φεουδάρχης τοῦ Κάστρου, ὁ τιμαριούχος του, ἦταν ἀυθαίρετος καὶ πειστικὸς γιὰ τὸν

κάτοικο τῆς ὑπαίθρου, τὸν ὑποτελεῖ ἢ ἀνοχῶρωτο, ἔδειχνε δὲ ἀπέναντί του περιφρονητικὴ διαγωγή(2), κι' ὁ ὑποτελεῖς φυσικὰ τὸν μισοῦσε.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ, δάσταξε ἴσαμε τὴν Ἐπανάσταση τοῦ Σκουλόσοφου(3) κι' ἀκόμα ἀργότερα, ἴσαμε τὸ 1635, χρονιὰ ὀμαδικῆς ἐξισλάμισης τῶν περισσότερων τιμαριούχων τοῦ Κάστρου καὶ χιλιάδων σπαῖδων(4). Στὴν παλαιὰ τότε διαμάχη, προστέθηκε κι' ὁ φανατισμὸς τοῦ ἀρνησθήσκου, καθὼς καὶ τὸ μῖσος, ἔθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ τοῦ ραγιά. Ἐξακολουθοῦσαν μὲλα ταῦτα νὰ ὑπάρχουν καὶ ὑπολείμματα τῆς παλαιᾶς μεταξὺ χριστιανῶν διαμάχης.

Τὰ κληροδοτήματα ποῦ ἄρχισαν νὰ συρρέουν στὴν πόλι(5) ἀπὸ ἡπειρώτες, οἱ ὁποῖοι, φεύγοντας τὸ ζυγὸ, ἐγκαταστάθηκαν καὶ πρόκοψαν σὲ χῶρες κοντινὲς ἢ μακρυνές, συνδάλισαν πάλι τὴ φωτιά.

Οἱ Γιαννιώτες, μέσα στὸ ἀρχοντιλίκι τους καὶ τὴν καστρινὴ τους καταγωγή, προσπαθοῦσαν νὰ τὰ κρατήσουν ὅλα γιὰ τὸ ἄστυ. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ὑπαίθρου, ἔχοντας συνείδηση ὅτι αὐτοὶ εἶναι ποῦ ἀνανέωναν πάντοτε τὸ αἷμα τῶν ἄστων, ζητοῦσαν τὴ δίκαιη κατανομή καὶ τὴ συμμετοχὴ τους στὰ «Ἐλέη» τῆς πόλης. Ἀπὸ τὴν πολύχρονη αὐτὴ διαμάχη γεννήθηκαν οἱ κατοπινὲς διακρίσεις τῶν κατοίκων τῆς πόλης σὲ δ α ρ ο σ ι λ ῆ ῖ δ ε ς κι' ἐ ξ ὠ τ ε ρ ῖ κ ο ὄ ς(6). Γιαννιώτες αὐτόχθονες· γ ἔ ν ν ῆ μ α καὶ θ ρ ἔ μ μ α, καὶ χ ω ρ ῖ ἄ τ ε ς. Ἄ ρ χ α ἰ ο υ ς π ο λ ῖ τ ε ς καὶ ἐ π ῆ λ υ δ ε ς(7).

Ἀκόμα καὶ σήμερα, μένει στὶς ψυχές μιὰ κάποια ἔχθρητα ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ποῦ λένε τὸν ἑαυτὸ τους παληὸ Γιαννιώτη, καὶ ὄσων συρρέουν ἀπ' ἔξω καὶ κάνουν μόνη μιὰ στὰ Γιάννινα ἐγκατάσταση.

Τ σ ι ο ὄ ρ η δ ε ς λοιπὸν λέγαν οἱ ἐξωτερικοὶ τοὺς Γιαννιώτες. Κι' ὄχι μονάχα αὐτοὺς ποῦ ἀνῆκαν στὴν τ ρ ῖ τ ῆ τ ἄ ξ ῆ, ἀλλὰ καὶ τὸ μέσο τύπο Γιαννιώτη, τὸν ἄ σ τ ὄ, τὸ ν ο ἰ κ ο κ ὄ ρ η, τὸ μ α γ α ζ ῖ ἄ τ ο ρ α, τὸν ἄ ρ γ α σ τ ῆ ρ ῖ ἄ ρ η, ἀκόμα καὶ τὸ Γιαννιώτη ἄ ρ χ ο ν τ α(8).

Μᾶς εἶναι πρὸς ὄρας ἀγνωστὴ ἡ ἐτυ-

μολογία τῆς λέξης τσιούρης. Τ σ ι ο ύ ρ α ἢ τ σ ι ο ύ ρ ο υ, στὸ Γιαννιώτικο γλωσσικὸ ἰδίωμα λέγαν τὸ διακριτικὸ τοῦ ἀνδρικοῦ φύλου. Ὁ Ἀραβαντινός, στὸ Γλωσσάριό-του ἀναφέρει τὴν λέξη Τ σ ο ὐ ρ ο ς καὶ τ σ ο ὐ τ σ ο ὐ ρ ο ς (καὶ χωρὶς ἄλλο, αὐτὸ τὸ τ σ ο ὐ, προφερόνταν καὶ τότε παχειά: τ σ ι ο ὐ), καὶ τὶς ἐξηγεῖ μὲ τὴν ἔννοια «ἀνὴρ σφριγῶν». Χωρὶς ἄλλο, μὴ κακῶς ἐννοούμενη σεμνοτυφία, τὸν ἐμπόδισε νὰ εἶναι πρὸς πραγματικὰ διασαφιστικός. Σ ι ο ὐ ρ ἐπίσης στὰ Ἀλβανικὰ σημαίνει οὐ-ρος.

Σ ι κ ο τ α ρ ᾶ λέγαν τὸ Γιαννιώτικον, ἐπειδὴ τὸν παλῆδ καιρὸ—τότε ποῦ τὰ ἐντόθια δὲν εἶχαν γίνῃ εἶδος πολυτέλειας—τὸ πρω-ἴνὸ του κολατσιό,—παράλληλα μὲ τὸν πα-τσιᾶ, τὸν περιφρημὸν γιαννιώτικον πατσιᾶ—ἦταν τηγανισμένα σηκοτάκια, καὶ κρασί.—«Σ ι κ ὅ τ' κ ἰ μ' σουλάνου», κατὰ τὴν καθιερωμένη φράση: σηκότια δηλ.—τὸ καθαυτὸ σηκότι, τὸ μ α ὐ ρ ο, ὅπως τὸ λέ-νε οἱ χασάπηδες—σπληνίτσες, μπιντιβίτσι (δῶρες ἢ μαστοὶ) καὶ γλυκάδια τηγανισμέ-να μὲ λάδι καὶ πασπαλισμένα μὲ ρήγανη, καὶ κρασί, μέτα σὲ λ α ἶ ν ι α, εἰδικῆς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην φόρμας, πῆλινα, μὲ δια-κοσμίσεις χρωματιστές.

Γιὰ ἕναν παλῆδ κυρίαρχο, ἕναν «κα-στρινό», ἕναν ἄρχοντα, ἕναν πρωτεγουσιάνο, οἱ χαρακτηρισμοὶ τσιούρης καὶ σικωτα-ρᾶς, εἶναι θέβαια πολὺ ταπεινωτικοί.

Εἶναι νομίζω περιττὸ νὰ ἐξηγήσω τι ἐννοοῦσαν οἱ Γιαννιώτες λέγοντας τοὺς κα-τοίκους τῆς ὑπαίθρου, χωριάτες, σκουρογό-νατους ἢ μαυρογόνατους (ἀπὸ ἔλλειψι ἐπαρ-κοῦς καθαριότητος, τὸ τελευταῖον).

Τὸ κ α τ α φ ῖ α ν ὅ ς, εἶναι θαρρῶ κατὶ παρόμοιο μὲ τὸ π α τ ο κ α ζ α ν ι ᾶ: πονηρὸς δολοπλόκος, ὑπουλος, μηχανο-ράφος.

Ἡ διάκριση τῶρα μεταξὺ μ π α ν τ ἰ -δ ο υ καὶ κ α ρ α μ π ἔ ρ η ἀπὸ τῆς μιά, καὶ τοῦ κανονικοῦ τύπου Γιαννιώτικου ἀπὸ τὴν ἄλλην, εἶναι καθαρὰ ἐσωτερικῆς τῶν Γι-αννίων.

Οἱ δύο πρῶτες ἔννοιες, ἀντιθέτουνται

πρὸς τὸ συνειθισμένον ἄ σ τ ὸ Γ ι α ν ν ι -ώ τ η: τὸν ἄρχοντα δηλ., τὸν ἐπιστήμονα, τὸν ἔμπορο, ἀργαστηριάρη, ἢ μαγαζιάτορα, ἀργότερα τὸ νοικοκύρη γενικὰ, ποῦ ζοῦσε τὴν κανονικὴ καὶ μετρημένη, τὴν ἀξιοπρε-πη ζωὴ τοῦ συντηρητικοῦ οἰκογενειάρχου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου ποῦ σέβεται τὴν ὑπόληψίν του. Ὅταν ἀργότερα θὰ πε-ριγράψουμε τοὺς μπαντιδούς καὶ τοὺς κα-ραμπέριδες, τὸ ξεχώρισμα θὰ γίνῃ πρὸς ἀ-νάγλυφο, πρὸς περιγραφόμενον.

Σὲ ἄλλο κύκλον ἰδεῶν, ἢ καθαρὰ ἐσω-τερικῆς αὐτῆς διάκρισις, ἔχει ἀνταπόκριση μὲ τὶς ἐπίσης ἐσωτερικὰς παρόμοιους ποῦ τὶς ἀπέδιναν οἱ ἀντιτιθέμενες ἔννοιες: Ἀ ρ χ ο ν τ ι ᾶ καὶ π ὅ π ο λ ο. Ν ο ι -κ ο κ υ ρ α ἷ ο ι καὶ π α ἰ δ ἰ ᾶ τῆς ψ ᾶ -θ α ς. Ν ο ι κ ο κ ὄ ρ η ς καὶ μ π α ν -τ ἰ δ ο ς. Καὶ στὸ κομμικὸν πεδῖον τῆς παληᾶς Πολιτείας, τοῦ Κοινοῦ τῶν Γιαννί-ων, Κ ὅ σ ο α καὶ Β λ ἰ ὀ ρ α (*).

Ἡ ἔννοια π α λ ῆ ὀ, δὲν ἔχει καμιά σχεδὸν ἐπαφή μὲ τὶς ἔννοιες μπαντιδός καὶ τσιούρης.

Π α λ ῆ ᾶ σήμ-ρα ἀποκαλοῦμε, ἕνα, συ-νηθέστερα παιδί, ἄνηθο, ποῦ ἔχει μιά—τὸ περισσότερο γιὰ τὸ κακό—ἐξυπνάδα ἄνω-τερη ἀπ' ἄ, τι περιμένει κανένας ἀπὸ τὰ χρόνια του καὶ διακρίνεται ἔτσι ἀπὸ τοὺς συνομιληκοῦς του, ἀκόμα καὶ στὸ ἄ, τι μπο-ρεῖ νὰ τὰ βγάξῃ πέρα, καὶ μὲ τοὺς πρὸς μεγαλείτερούς του, ὄντας σὲ θέση νὰ τοὺς ξεγελάσῃ, τοὺς ἐξαπατήσῃ ἢ κοροιδέσῃ, γιὰ προσωπικὸν τοῦ ὄφελος. Ἡ π α λ ῆ ᾶ δηλ. εἶναι ὁ μικρολωποδύτης, ὁ μικροκα-τεργάρις καὶ πονηρὸς, μὲ τὴν ἄτακτῆν ζωὴν.

Ἀρχικὰ, ἡ λέξις π α λ ῆ ᾶ, πρέπει νὰ ἔχῃ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἐπιθετικὸν ἀντίστοι-χου οὐσιαστικοῦ, πιθανότατα γένους θηλυ-κοῦ. Σὰν τέτοιο παραμένει καὶ σήμερα, σὲ σύνθεσμον μὲ οὐσιαστικά, δηλωτικὰ εἰδικῆς ἐμπειρίας σὲ θέματα ἠθικῆς: π α λ ῆ ᾶ κ α λ -τ ᾶ ν α, π α λ ῆ ᾶ κ α χ λ ᾶ ν α, π α λ ῆ ᾶ κ α χ -π ἔ, (τετραπερασμένη πόρνη).

Ἡ λέξις π α λ ῆ ᾶ, μὲ τὴν σημασίαν τῆς ὡς οὐσιαστικῆς, προσεγγίζει, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο πρὸς τὴν ἔννοιαν ποῦ ἐκφρά-ζει σήμερα ἡ λέξις μ ᾶ γ κ α ς, τὴν ὁποῖα χρησιμοποιοῦσαν—μὲ κάποιον ὅμως βαθύτε-

1.- Η ΧΗΝΟΒΟΣΚΟΥ

Μιά φουρά κι' έναν κινό, ζιούσαν τρεις κουπέλλις, δμουφρις, σ'πρί μαργαριτάρ'.

Κάποια μέρα κάθονταν κι' οί τρεις σμ' πόρτατ'ς κι' ίκει π' κάθονταν πέρασι του βασ'λόπλου καθάλλα πάνου σ' ένα οδραίου αλουγου. Μόλις τούειδι ή πρώτ' ή κουπέλλα είπει: «Νάπιρα του βασ'λόπλου άντρα θά τούστρουνα τά σπ'τια όλα μί ρούχου». Η δευτέρ' είπι κι' αυτή: «Νάπιργα του βασ'λόπλου άντρα θά τ'φκιανα φατά π'νά μήν μπουρεί να τ' φκιάν' άλλους κανένα». Κι' ή τρίτ', ή πιό μικρότερ' είπι: «Νάπιρα του βασ'λόπλου άντρα θά τ'κανα δυό πιδιά κι' μιά κουπέλλα, τ' άστρ', τούν αυγερινό, κι' μ' πούλια».

Τ'ν ήκισ του βασ'λόπλου, κι' άπουράσ'σι αυτή να πάρ' για γυναίκα. Τ'ν άγάπ'σι κι' όλας γι-

ρο περιεχόμενο—καί στα παληά Γιάννινα.

[Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι]

'Υποσημειώσεις:

1. Στο Χρυσόβουλο του 'Ανδρονίκου του Πρεσβύτερου, τό όποιο δέξ στη Χρονογραφία τής 'Η-πέιρου του Π. 'Αραβαντινού Β'.

2. Δέξ και Ι. Λαμπριόδη, Ζαγορισιακά Α' σ.5.

3. Δέξ και Δ. Σαλαμάγκα 'Η Σπηλιά του Σκυλόσοφου. 'Αθήνα 1953.

4. Δέξ ένδεικτικά, έργασίεσ Κ. Λαζαριόδη και Ν. Πατσέλη στό περιοδικό '«'Ηπ. 'Εστία», έτος Α' σελ. 10 και έπ. 137 και έπ. 787 και έπ.

5. Δέξ γενικά Ι. Δαμπαζιόδη και Π. 'Αραβαντινό, στα οικεία βιβλία τουσ, καθώς και Κ. Μέρτζιου τό έν Βενετία 'Ηπειρ. 'Αρχείον, στα '«'Ηπ. Χρονικά» 1936 και έπ.

6. Δέξ Β. Κουγέα 'Εγγραφα 'Αλη Πασά, στα '«'Ηπειρ. Χρονικά» 1939, έγγραφα 81, 82 σελίεσ 83 και 84.

7. Δέξ Δ. Σαλαμάγκα 'Η Κόσσα και Βλιώρα στην 'Εφ. των Γιαννίνων 'Εθν. 'Αγών, φυλλ. 15 16, 19, 20, 21, 22 και 23 Μάρτη 1952

8. Οί άρχοντεσ (άρχοντ.) κατά τό επιχώριο ιδίωμα ήταν ίσασμε τά τέλη άκόμα τουσ περασμένου αιώνα, όχι μονάχα κοινωνική, αλλά και κυρίεσ πολιτική και πολιτειακή τάξη.

9. Όπου στην ύποσ. 7.

ατι ήταν όμουρφ' πούλυ. Τμ'πήρι λοιπόν στού παλάτ', ντ' παντρεύφι, κι' έγινε γάμουσ τρικούβετρουσ. Τουσ βασ'λόπλου όμουσ είχι μιά μιά μάνα κακιά, Κι' ή μάνα τ'αυτόν τουσ γάμου δέν τούν ήθιλι. Αυτή είχι δόκ' τουσ λόγου τσ' οι μιά μαμή να πάρ' γκουπέλλα τ'εσ για νύφ'. Γι' αυτό μόλις γίν'κι ού γάμουσ, ή μάνα τ' μαζί μί τ' μαμή σκέφτουσαν τι να κάνουν για τ' βγάλουν άπου τ' μέσ'.

'Υστερα άπου λίγου κινό γίν'κι πόλιμουσ κι' τουσ βασ'λόπλου έρχι να πάη να πολιμήσ'. 'Η γυναίκα τ' ήταν άγγαστρουμέν' κι' ήρθι ή ώρα να γινήσ'. Γέν'σι κι' έκανι τ' άστρ', τουσ πρώτου τουσ πιδι τ'εσ, κι' έλαμφι τουσ σπ'τ'. Μόλις τούειδαν ή πιθιρά μί τ' μαμή φαρκακώθ'καν άπου τουσ κακό τ'εσ. 'Αμέσουσ τουσ πήραν τουσ πιδι, τ'θαφαν στον κήπου κι' στ' σαρμανίτσα έδαλαν ένα σκ'λι.

Σκόλασι ού πόλιμουσ κι' γύρ'σι τουσ βασ'λόπλου στού σπ'τ' τ.—'Τι έκανι μουρ μάνα ή νύφ'εσ; ρώτ'σι μόλις κατέφ'κι άπ' τάλουγου.—Σκύλα ήταν γιέμ' κι' σκ'λι έκανι.—'«'Ας είνι μουρ μάνα, μάεσ χρειάζιτι κι' αυτό, μάεσ φ'λάει τουσ σπ'τ'».

Πέρασι καιρόσ πούλεσ κι' ξαναγίν'κι πόλιμουσ. Τουσ βασ'λόπλου άφκι τ' γυναίκα τ' πάλι άγγαστρουμέν' κι' έφκι. 'Ηρθι ή ώρα κι' γέν'σι κι' έκανι γκουπέλλα, μ' πούλια, κι' έλαμφι τουσ σπ'τ'. 'Η σκύλα ή πιθιράτ'εσ τ' μπήρι πάλι, ν' έθαφι στον κήπου, μαζύ με τ' μαμή, κι' έέβαλι στ' σαρμανίτσα ένα γατί.

—'Τι έκανι ή νύφ'εσ μάνα; «ρώτ'σι τουσ βασ'λόπλου μόλις γύρισι άπ' τούν πόλεμου.—'Τι ήθιλιεσ να κάν' γιέμ'; Γάτα ήταν κι' γατόπλου έκανι...—'«'Ας είνι μουρ' μάνα μάεσ χρειάζιτι κι' ή γάτα, μάεσ πιάν' τά πουντίκια.»

Ού πόλιμουσ άκόμα δέν είχι σκυλόσ'. Κι' τουσ βασ'λόπλου άναγκάσι κι' πάλι να φύγ' κι' άφσι τ' γυναίκα τ' τρίτ' φουρά άγγαστρουμέν'. Γέν'σι τ'ώρα ή κακουμοίρα κι' έκανι τούν αυγερινό, τουσ τρίτου τουσ πιδι τ'εσ, κι' έλαμφι τουσ σπ'τ'. 'Η πιθιρά τ'σ τουσ πήρι, τ'θαφι στον κήπου, και τ'όβαλι ένα φιδ'. Γύρισι τουσ βασ'λόπλου κι' ρώτ'σι πάλι τ' μάνα τ' μί λαχτάρα. «'Τι' έκανι ή νύφ'εσ μουρ' μάνα;—'«'Φιδ'σα ήταν γιέμ' κι' φιδ' έκανι.»

Στινουχουρήθ'κι τουσ βασ'λόπλου πούλυ. Τρέξ' στ' γυναίκα τ' κι' μ' πιάν' κι' τ' δέρν'.—'«'Εκανιεσ σκ'λι—τ'σ λέει—οί σχώρισα, έκανιεσ γάτα, οι σχώ-

ρισα, ἄμ' τώρα μὲ τοῦ φιδ' πῶς νὰ οἱ σγουρέσου; Ἐκάνεις τοῦ φιδ' νὰ μᾶς φάη κι' ἄλας;». Τ' διώχ'ν ἄμέσους ἀπὸ τοῦ παλάτ' τ' γουρίξ' ἀπὸ γυναίκα κι' γκάν' χηνοβουσκῶ. Ἔτσ' ἰκεῖνου πούειθι-θι ἢ μάνα τ' γίν'κι. Ἀμέσως αὐτὴ τῶδουκι γυναίκα τ' γκουπέλλα τὸ μ'μαῆς κι' γίν'κι πάλι γάμους τρικούβερους.

Στοὺν κήπου πούθαφταν τὰ πιδιά φύτρουναν τρία δέντρα, δυὸ κυπαρίσσια κι' μιὰ μπλιά. Τὰ δέντρα ἄξιαν κι' μιγάλουναν μὲ τ'ν ὥρα κι' στοὺ βα'λόπλου ἄρισι νὰ κάθιτι κάτω ἀπὸ τοὺν ἴσκιου τ'ς κι' νὰ τρώη μῆλα ἀπ' τ' μπλιά. Ἡ μ'πλιά, ὅταν ἔρχονταν αὐτὸ κι' ἢ χηνοβουσκῶ, χαμήλωνι τὰ κλαριά τ'ς κι' τοῦδνι μῆλα. ὅταν ἔρχονταν ἢ μάνα τ' κι' ἢ γυναίκα τ' ψήλουνι, ψήλουνι κι' δὲν μπουρεῖσαν νὰ τ' φτάκουν.

Κατάλαθαν αὐτὲς πῶς τὰ τρία δέντρα ἦταν τὰ πιδιά κι' θέλ'σαν νὰ τὰ κόψουν. Ἀλλὰ τοῦ βασ'λόπλου δὲν ἤθιλι: «Γιατὶ μοῦρ' μάνα νὰ τὰ κόψουμι—τὸ ἤλιγι—αὐτὰ εἶναι τόσου ἔμορφα κι' σουλίζουν τοὺν κήπου μας!..» «Ὁχι, ἠπέμνι ἢ μάνα τ', θὰ τὰ κόψουμι...»

Τάκουφταν τὰ δέντρα ἀλλὰ τ' στιγμὴ π' τὰκουθαν γιόμ'σι οὐ τόπουσι αἷμα κι' τρεῖς σκαντζίθρισι πιτάχκαν στοὺν οὐρανὸ. Ἦταν οἱ ψ'χούλις τῶν πιδιῶν. Οἱ ψ'χούλις ἀνέφκταν φ'λά πέταξαν, πέταξαν κι' πῆγαν κι' στάθ'καν οἱ μιὰ ράχ'. Ἰκεῖ εἶχι χτίσ' οὐ θίος γι' αὐτὲς ἕνα οὐραίου παλάτ' κι' πῆγαν κι' ἔκατσαν.

Μιὰ μέρα τοῦ βασ'λόπλου βῆκι κυνήγ' κι' πέρασι ἀπὸ κείνου τοῦ μέρους. Εἶδι τὸ παλάτ' τοῦ θάμαξι ἀπὸ μακρῶ κι' τράβ'σι κατὰ κεῖ νὰ ἰδῆ ποῖος μὴγάλους ἄρχοντας κάθονταν μέσα. Τὰ πιδιά τοῦεῖδαν ἀπὸ μακρῶ κι' ἀρρέντιψαν νὰ τοὺν καλοσουρίσουν. Τόκταν μὴγάλ' περιποίησ' κι' τοῦ μισμέρ' τοῦ κράτ'σαν στοῦ τραπέξ'.

Ἰκεῖ πῶτρουναν τὸ βασ'λόπλου κοίταξι τὰ τρία πιδιά, τὰ καμάρουνι κι' ἤλιγι μὲ τοῦ νοῦτ': «Ἀχ, τέτοια πιδιά ἤλιγι θὰ μ' καν' κι' ἢ ἢ κ' ἢ ἢ ἢ γυναίκα. Μ' αὐτὴ μῶκτανι τὸ γάτις, τὰ φίδια κι' τὰ σκ'λιά...»

Ὅταν, ἦρθι ἢ ὥρα νὰ φύγ' τοῦ βασ'λόπλου φ'χαρίστ'σι τὰ πιδιά κι' τὰ προσκάλισι κι' αὐτὸ νὰ ρθοῦν στοῦ παλάτ' τ'. Τὰ πιδιά δέχ'καν κι'

εἶπαν θὰ πᾶν. Στοῦ σπίτ' π' γύρισι τοῦ βασ'λόπλου εἶπι στ' γυναίκα κι' στ' μάνα τ' τι τ' συνάβ'κι. Αὐτὲς κατάλαβαν πὶς ἦταν τὰ πιδιά π'κάθονταν στ' οὐραίου τοῦ παλάτ' κι' ἀποφάσαν νὰ τὰ φαρμακώσουν ὅταν θὰ τῶκταναν τ'ν ἐπίσκιψ'.

Ἦρθαν τὰ πιδιά κι' τὰ καλοδέχ'καν. Στράβ'θι τοῦ τραπέξ' κι' ἔβαλαν ἀπάνου ἕνα σουρὸ φαρμαγητά. Ἡ κουπέλλα ἔμωε, πούηταν περισσότερο θειουτκὴ ἀπὸ τὰ πιδιά, τὸ εἶχι πῆ νὰ μὴ θάλλουν τίπουτα στοῦ στόμα τ'ς ἀπὸ τὰ φαῖτὰ π'θὰ τοῦ ἔδναν γιατί εἶχαν ρίξ' μέσα φαρμάκ'. Μαζὺ τ' ἢ ἴδια εἶχι πάρ' κι' ἕναν κόκκουρα κι' τοὺν εἶχι στοῦ τραπέξ'.

Τὸ βασ'λόπλου ἀπόρησι σὰν εἶδι τὰ πιδιά νὰ μὴν τῶνι—«Φαῖτι, τὸ εἶλιγι, γιατί δὲν τῶνι; Δὲ σὰς ἀρέσουν τὰ φαῖτὰ...—«Πῶς νὰ φάμι βασ'λόπλου, ἤλιγαν αὐτὰ; Τῶρε οὐ κόκκουρας (=κόκκορας) λιμάξια (=λεπτοκάρμα);—«Ὁχι—δὲν τῶρει».—«Ἐμ' πῶς ἢ γυναίκα κ'άν' σκ'λιά, γάτις κι' φίδια;» Τὸ βασ'λόπλου δὲν κατάλαβεν γιατί ἢ κουπέλλα τ' τάλιγι αὐτὰ κι' ἠπέμνι νὰ φᾶν. Τότ' ἢ κουπέλλα ἔδουσι στοὺν κόκκουρα νὰ φάη κι' αὐτὸς ἀμέσως φῶψ'σι. Τοῦ βασ'λόπλου ἔμ'νι μὲ τὸ στόμα ἀν'χτό. —«Ἐγὼ θέλου—τ'λέει τότε ἢ κουπέλλα—νὰ φέρ' ἰδῶ τ' χηνοβουσκῶ». —«Τὶ τ' θέλ'ς πιδι μ' αὐτὴ στοῦ τραπέξ'. Εἶνι γιμάτ' φεῖρις.» Ἡ κουπέλλα ἰπέμνι, κι' τοῦ βασ'λόπλου τῶκτανι τ'χάρ'. Ἦρθι στοῦ τραπέξ' κι' ἢ χηνοβουσκῶ, ἀφῶ πρῶτα λούσκι, χτ'νός'κι κι' ἄλλαξι, κι' ἦρθαν κι' ἢ γυναίκα τ' κι' ἢ μάνα τ' γιατί ἔτσ' θέλ'σι ἢ κουπέλλα.

—«Γιὰ πὲς μας τώρα τὰ βασανᾶς»—λέει ἢ κουπέλλα στ' χηνοβουσκῶ ὅταν μαζέφκταν ὅλες.—Κι' ἢ χηνοβουσκῶ ἀρχίνι: «Ἡμασταν τρεῖς κουπέλλες ἀδερφὲς κι' οἱ τρεῖς ἔμορφοι, σπ'ρ' μαγαριτάρ'...». Ὅταν σκόλασι οὐ βασ'λόπλου κατὰλαβι πῶς ἰκεῖναι τὰ πιδιά π'κάθονταν στοῦ τραπέξ' ἦταν τὰ θ'κάτ' τὰ πιδιά. Σκῶνητι τὰ φ'λάει, τ' ἀγκαλιάξ' σκουτῶν' τ' γυναίκα τ' κι' τ' μάνα τ' κι' παίρν' πάλι γυναίκα τ' χηνοβουσκῶ. Κι' ἀπὸ τότε ἔξ'σαν αὐτοὶ καλὰ κι' ἡμεῖς ἀκόμα καλλίτερα...

2.- Η ΠΕΤΣΕΝΙΑ

Μιὰ φουρά κι' ἕναν κερὸ ζιτοῦσι μιὰ κουπέλλα ἔμορφη ποῦ εἶχι μεῖν' οὐρφανή. Ὅλ' τὴν μέρα θ'μόταν τ'μανούλα τ'ς κι' ἔκλιγι. Ἰκεῖ π' σκοῦπ'ζι, ἦβεσκι γ' κουρδέλλι τ'μάνας τὸ τ'ν' ἔβανι κι' τοῦ ὄρχονταν ἴσια—ἴσια. «Ὅθι μανούλαμ' ἤλιγι κλαῖοντας ὡς κι' ἢ κουρδέλις σ'μ' κ'άν'. Τ'ν' ἦξ'σι μιὰ μέρα οὐ πατέρας τοῦ π' ὄλιγι αὐτὰ κι' τὸ ἔπα πῶς θὰ μ' παρ' γυναίκα τ'.—«Πῶς θὰ τοῦ κανῆς αὐτὸ μαρὲ πατέρα, γ' κουπέλλα σ' θὰ παρῆς γυναίκα;»

Ὁ πατέρας τὸ ὄμοις ἠπέμνι, κι' αὐτὴ γιὰ νὰ κερδίσ' κερὸ τοῦεπι: «Θὰ μὲ παρῆς γυναίκα ἀλλὰ πρῶτα θὰ μ'φικιάκ'ς ἕνα φόριμα π' νάχ'

τῶστρα τ' οὐρανοῦ κι' τὸ γῆς τὰ χουρτῶρια ὄλες κι' νάχ' κι' δέκα τσέπ'σι γιμάτις φλουρί». Πιδεῖνι κι' οὐ πατέρας τὸ κ' κερὸ κι' τὸ τ' ὄφικιαι τοῦ φόριμα. Τὴ νὰ κ'άν' τώρα αὐτὴ γιὰ νὰ ξιφύγ' πόλι.—«Δὲ μπουρῶ—τ'λέει—νὰ τοῦ βάνου καθὶ μέρα αὐτὸ τοῦ φόριμα. Θέλω νὰ μ'φικιάκ'ς κι' ἄλλο ἕνα σὰν αὐτὸ, ἀλλὰ κατώτιου». Οὐ πατέρας τὸ ἔφουγι γιὰ νὰ τὸ φικιάκ' τοῦ καινούριου φόριμα, ἀλλὰ αὐτὴ πῆρι τοῦ καλὸ τοῦ φόριμα, τὸ ντύθ' κι' ἔφικι ἀπὸ τοῦ σπίτ' κι' πῆρι σπ'ρ' πολυτεῖα τ' μινάλ'. Ὅταν ἔφτασι κεῖ, ἔτριξ' μέσους σ' ἕναν πόφικιαι πιτσιὰ κι' τοῦπι:—«Θέλω νὰ μ' κ'άν'ς ἕνα φόριμα ἀπὸ πιτσιὰ κι' θὰ εἶμι»

πληρώσου δσου—δσου». Αὐτὸς τσῶφκιασι τὸν φόριμα, τοῦ ντύθ'κι αὐτὴ πάνου ἀπ' τοῦ καλὸ καὶ κίν'σι κί πῆγι στοῦ παλάτ.—«Δὲ μί βάνιτι κί μένα ἐδῶ νά σᾶς βουσκῶ τσ' κότιτις κί νά τρώω ἓνα κουμάτ' ψουμί;» Τ' λυπήθ'καν κί τ' ν' ἔβαλαν νά βουσκᾶθ' τσ' κότιτις κί τοῦ βασ'λό- πουλου πουλλῆς φουρές μ' πείραζε. ντ' τσιμποῦσι στοῦ μάγ'λου, ντ' τραβοῦσι ἀπ' τ' αὐτὶ κί μιὰ μέ- ρα ν' ἄμπουξι (=ἔσπρωξε) κί ὄλας.

Στοῦ διπλανοῦ βασιλείου γίν'κι κάπουτι γάμους κί φώναξαν κί τοῦ βασ'λόπλου. Στοῦ γάμου πῆ- γι κί ἡ Πιτσένια μοναχί'τς. Βγῆκι βέβσια ἀ- ποῦ τοῦ πιτσι κί φοροῦσι τοῦ καλὸ τσ' τοῦ φό- ριμα μί τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ κί ὄλα τ' ἄνθια τσ' γῆς. Ὅλ' ἀπόμ'καν μί τοῦ στόμα ἀν'χτό κί ρου- τοῦσαν πιὰ νᾶνι αὐτὴ ἡ πιντάμορφ' ἀλλὰ κανέ- νας δὲ μοροῦσι νά δώκ' ἀπάντησ'. Σι λίγο στήθ' κί οὐ χουρός κί μπῆκι κί ἡ Πιτσένια στοῦ χου- ρό κί χουριφι. Τοῦ βασ'λόπλου πούειταν κου- ντά τς δὲν κρατήθ'κι κί τ' ρώτ'σι ποῦθι εἶνι.—«Ἄ- ποῦ τσ' ἀμπουχτιάς τοῦ χουριό», τ' λέει αὐτὴ, κί ἀμέσως ρίχνει ἓνα πλόχειρου φλουριά ἀποῦν' τσέπ'τς. Ὅσου νά τὰ μαζέψουν οἱ ἄλλ' αὐτὴ χᾶθ' κί κί γύρ'σι στοῦ παλάτι. Ἄργά τ' νύχτα γύρ'σι κί τοῦ βασ'λόπλου στοῦ παλάτ. Βρῆκι μ'

Πιτσένια κί ἄρχισε νά τσ' μουλουγάει γιά τοῦ γάμου.—«Κί νάγλιπτις μούρ' Πιτσένια ἤρθι στοῦ χουρὸ κί μιὰ Πεντάμορφ' ἀλλὰ δὲν ἔξερουμι ἀ- πό ποῦ εἶνι».—«Καλότ'χ' αὐτὴ—λέει ἡ Πιτσέ- νια κί ἐγὼ εἶμι πιτσένιους ἄνθρουπους».

Οὐ γάμους βάσταξι τρεῖς μέρις. Τν' ἄλλ' τ' μέρα πῆγαν πάλι στοῦ χουρὸ κί τοῦ βασ'λόπλου κί ἡ Πιτσένια.—«Ἄποῦ ποῦ εἶσι; τν' ξαναρῶτ'σι τοῦ βασ'λόπλου ἰκεῖ π' χόρηβαν.—«Ἄποῦ τς μπάτσας τοῦ χουριό» τ' λέει αὐτὴ, κί ρίχν' πάλι τὰ φλουριά κί χάνιτι.

Τ' ν' τρίτ' μέρα γίν'καν πάλι τὰ ἴδια.—«Ἄποῦ ποῦ εἶσι» τ' ρουτάει πάλι τοῦ βασ'λόπλου στοῦ χουρὸ.—«Ἄποῦ τ'τσιμπιτιάς τοῦ χουριό...»λέει αὐ- τὴ κί ρίχν' πάλι τὰ φλουριά. Ἄλλὰ τοῦ βασ'λό- πλου τ' φουρά αὐτὴ δὲν τ' νάφκη ἀποῦ τοῦ μάτ' τ. Τ'ν κυνήγ'σι τν' εἶδι πῶμπεινι στοῦ πι- τσί, κί ἔτριξι κί ν' ἄραξι. Μ' πῆρι γυναίκα τ' κί ἔξ'σαν αὐτοὶ καλὰ κί ἡμεῖς ἀκόμα καλλι- τερα...

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη Λαογραφικὴ συλλογὴ : «Λαογραφικὰ Ζαγορίου»)

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑΙ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ

- Τοῦ κᾶθι ἀρνὶ κρέμιτι ἀποῦ τοῦ κλιτσι τ'(1)
Ὅτι ὁ καθένας εἶναι ὑπόλογος χωριστὰ γιὰ τίς πράξεις του.
- Τοῦ π'λί θέλ' μάστακα (Τὸ πουλί ζητεῖ ἀκριδα)
«Περὶ γυναικὸς κλινοῦσης πρὸς συνουσίαν»(2)
- Τοῦ λείπει μάνα κί λαγγιόλ' κί κουμάτ' ἀπ' ἄλλη μάννα(3)
Γιὰ δσοὺς δὲν ἔχουν ἔχεφροσύνη σὲ προχωρημένο βαθμὸ
- Τοῦν τσίντζιρα(4) γι' ἀηδόν' (ἐννοεῖται πουλάει)
Γιὰ δσοὺς ζητοῦν ὑπερβολικὰς τιμὰς γιὰ εδτελῆ πράγματα.
- Τοῦ πουλὺ τοῦ Κυργιαλέησου τοῦ θαρυέτι κί οὐ Θιὸς
Εἶναι γενικὰ γνωστὴ ὥς: «Τὸ πολὺ τὸ Κύριε ἐλέησον τὸ θαρυέται κί ὁ Θεός». Στὰ Γιάν- νινα ὁμως ἀκούγεται καὶ ἡ ἐξῆς παραλλαγή: Τοῦ πουλὺ τοῦ Κυργιαλέησου βαρεῖ(5) κί τοῦν Ἄγιου.
- Τοῦ συνηθισμένου κριδατουστρώσ' (τὸ συνηθισμένο κρεδατουστρώσι)(6)
Σὲ ἐπανάληψι τοῦ ἴδιου φαγητοῦ ἢ ἄλλης συνηθείας—τί θὰ φᾶμε σήμερα Μαστρονικόλα;— τοῦ συνηθισμένου κριδατουστρώσ' πιδὶμ' (δηλ. αὐτὴ τὴν πρόχειρη ἔσροφαγία ποῦ κάνουν οἱ καυμένοι οἱ μαστροὶ τῆς περιοχῆς Κονίτσης, ποῦ γυρίζουν τὰ χωριά γιὰ ἀναζήτησι δουλειᾶς).

1. Τὸ σκέλος, τὸ πόδι

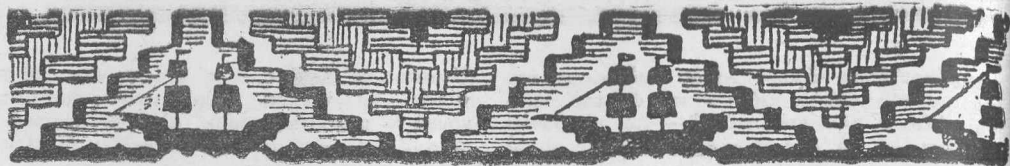
2. Ἡ παροιμία συνηθίζετο στὸ Ζαγόρι ὅπως ἀναφέρει ὁ ἐκ Ζαγορίου λόγιος Γ. Πούσιος (Φιλολ. Σὺλλ. Κ) πόλεως 1882).

3. μάννα—ἡ μπροστινὴ καὶ πεισινὴ δάσι τοῦ φουστάνιου ἢ τῆς φουστάνελλας, λαγγιόλι δὲ ἡ πτόχουσι τοῦ φουστάνιου.

4 Ὁ Τζιτζικας

5. Γίνετα βαρετὸ

6. Τὴν ἀκούσαμε ἀπὸ μᾶστορη τοῦ χωρίου Πάδες τῆς Κονίτσης.

ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΝΗΣΙΣΤΑΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ* (ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΜΕ ΤΟ ΧΟΡΟ ΚΑΓΓΕΛΑΡΙ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ)

16

«Κάνω θύμηση ἐγὼ ὁ Γιώργος καὶ Κολιὸς Βασίλης ὅτι πῶς ἐδώσαμε τὸ ἀμπέλι μας στὴ Λάψενα τοῦ Γιάννη Δάσκαλου χρόνος 3, ἦτοι τρεῖς νὰ τὸ κλαδεύη καὶ νὰ τὸ σκάφτῃ καὶ ἔχει νὰ μᾶς δίνῃ τὸ χρόνο γρόσια 25, ἦτοι εἴκοσι πέντε καὶ ἔρχομαι τὴν κάθε χρονιά νὰ τὰ παίρωμε καὶ τί ἔχει τὸ ἀμπέλι σκαμνιές συκὲς κερσιές καὶ τὰ κλήματα ἔχει νὰ μᾶς τὰ δώσῃ πίσω ὡς καθὼς τὰ δώσαμεν* διὰ τὸ ἀληθὲς ἐδώσαμεν τὴν ὁμολογία μας εἰς χεῖρας διὰ πίστeweς.

1839 Τρυητής*—15

»Γιώργος καὶ Κολιὸς ἐδώσαμεν καὶ θεβαιώνομε: Παπαβασιλῆς ἔγραψα μὲ τὸν λόγον τους καὶ μαρτυρῶ».

(Ὅπισθεν συνέχεια): «καὶ ὅσα χρωστάγω δὲν ἔχει νὰ τοῦ κρίνῃ καένας αὐτόν... πληρο, μαν ἔμεῖς καὶ ἔδωσα καὶ εἰς...καὶ δύο καστανιές 2: καὶ δύο καργυές καὶ νὰ μοῦ δίνῃ τὸ χρόνο...γρόσια πέντε, ἦτοι πέντε: 5».

17

«Δίδω τὸ παρὸν μου ἐγὼ ὁ Θανασοῦλας τοῦ Δάσκαλου ἐπιαστήκαμαν σέμπροι νὰ κάνωμε τὰ χωράφια μας αὐτὸς νὰ κάμῃ τὸ Πολύκανο στὸ κουνάκι του καὶ ἐγὼ νὰ κάμω τὴν Βαθόλακκα καὶ τὴ Μηλιά τοῦ Τράκαλη στὰ Πολίτζιανα νὰ τὰ ἔχῃ ὁ κάθε ἕνας μοναχὸς του αὐτὰ καὶ ἄλλα ἂν κάμωμε ἀντάμα καὶ καὶ ἡ δουλειὰ νὰ εἶναι ἀνταμικὰ πέρα στὰ χωράφια καὶ τὸ σπό-

ρο νὰ τὸν δάλλῃ ὁ Δάσκαλος καὶ νὰ τὸν δὶγάλλῃ πίσω καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς ἔδωσα τὸ παρὸν διὰ πιστοσύνη.

1840: Μαρτίου: 10»

(Ὅπισθεν μὲ μολύβι): «Συμφωνητικὸν Χρ. Δάσκαλου καὶ Ἐθνασοῦλα».

18

«Τὴν σήμερον φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Γιώτῃ Πλαστήρας ὅτι εἶχα ἕνακομμάτι χωράφι εἰς τὸ Πολύκανο ὅπου εἶχα ἀπὸ τὴ Γούλινα Τζούκα καὶ ἕκαστα ἀλλὰ ἢ μὲ τὸν Κωστατῆ Δάσκαλο τὸ δῶσα αὐτῆνο τὸ χωράφι καὶ μῶδωσε ὁ Κωστατῆς εἰς τὸ Πορνάρι τῆς Χαίδως μὲ τὰ σύνορά τους κάτου ὡς τὸ Τυρβέγι, δῶθε ὁ Γιώργο Μάνος ἀχουπάνου Κωστατῆ Μάνος, ἀπὸ κεῖθε ὁ Πόπολης, φανερώνω καὶ τὰ σύνορα εἰς τὸ Πολύκανο ἀχουπάνου ὁ Γιωργο—Γιάννης ἀπὸ δυὸ μεριές ὁ ἴδιος ὁ Κωστατῆς ἀποκεῖθε ὡς τὸ τὸ λαγκάδι εἰς αὐτὸ ἕκάμαμαν τὴν ἀλλαῆ μὲ εὐχαριστήσιν μας θεληματικῶς...δὲν ἔχομε νὰ μετααναζητήσωμε τίποτε καὶ ὑποφαίνομαι.

1857: 17: Μαρτίου: Νησίστα

Γιώργο Πάνος ἔστρεξα καὶ θεβαιώνω τὸ ἄνωθεν.

Θοδωρῆ Ἀναγνώστης ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ Βασίλη Θανάσης μαρτυρῶ Βασίλη Πάνος μαρτυρῶ Γιώργος Βασίλης μαρτυρῶ Βασίλη Κωστατῆς μαρτυρῶ Σταθρο Ληστής μαρτυρῶ».

(Ὅπισθεν): «Ὅμολογία τὸ χωράφι τοῦ Πολύκανου: 1857» (μὲ μολύβι): «Ἀμόλογο διὰ τὸ χωράφι τοῦ Γούλα».

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

*=Σεπτέμβριος

19

«Δίνω τὸν τεσεκερέ μου ἐγὼ ὁ Κολιδὸς Γιώργος μαζί με τή...νὰ δώσης τοῦ Τζουκάλα τοῦ...Παπαγιώργου καὶ ἂν δὲν τοῦ δώσης ἔχει νὰ λ...ζαπιτιέ. Σοῦ ἔστειλα δυὸ φορὰς καὶ δὲν μοῦ τὸ στείλες καὶ ἂν δὲν μοῦ τὸ στείλῃς τώρα ὁ χωρὶς ἄλλο θέλα στείλω...καὶ νάχῃς χάρη τοῦ Ἄναστάση πού σοῦ ἔστειλα παλιωρὴ ἔως τὰ τώρα. με τὸν ἴδιον...

1859, 15 Μαρτίου

Κωσταντῆς Δάσκαλος καὶ Χρῆστος ἀδελφός.
20

«Γρόσια 60, ἦτοι ἐξήντα γρόσια ἐδανείστηκα ἐγὼ ὁ ὑποκάτωθεν δεδαιωμένος ἀπὸ Κωσταντῆ Δάσκαλον καὶ ἀπὸ Χρῆστο καὶ τοῦ βάνω τὸ χωράφι μου εἰς τὴν Κρανοῦλα ἀμανάτι αὐτὸς νὰ τρώγῃ τὸ χωράφι καὶ ἐγὼ τὸ διάφορο τῶν γροσίων ὅσο νὰ τοῦ δώσω τὰ γρόσια νὰ πάρω τὸ χωράφι μου πίσω καὶ εἰς τοῦτο ἔγινε ἡ ὁμολογία μου καὶ ἐδόθη εἰς τὰ χέρια τοῦ Χρῆστου Δάσκαλου καὶ Κωσταντῆ διὰ σιγουριά τους καὶ ὑποφαίνομαι.

1870: 1: Φλεβάρη

«Ἐγὼ Τάσος Ρακοπούλος με λόγῳ τοῦ Χρῆστου Ἀγγέλη με Γιάννη ἀδερφοῦ μου μὴ ξεύροντας γράμματα καὶ τοῦ δεδαιώσα καὶ ἐγὼ μαρτυρῶ.

Κώστα Κολιδὸς Βασίλης ἔτυχα καὶ μαρτυρῶ. Βαγγέλης Ρακοπούλος με λόγον τοῦ Χρῆστου Ἄναστάση ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ.

(Ἵπισθεν) (με μολύδι): «Γιάννη Ἀγγέλη».

21

«Γρόσια 400, ἦτοι τετρακόσια χρεωστῶ ἐγὼ ὁ Κωσταντῆ Δάσκαλος τοῦ Σωτήρη Δήμου διὰ τὸ αὐλάκι στὰ Πολίτζανα.

100: ἦτοι ἑκατὸ τοῦ ἐμέτρησα ἐπὶ χεῖρα τοῦ Σωτήρη.

300: ἦτοι τρακόσια γρόσια μένουν νὰ χρωστάγω τοῦ Σωτήρη Δήμου ἀπὸ τὸ αὐλάκι στὰ Πολίτζανα καὶ εἰς τὰ ἴδια γρόσια τὸ ἐπούλησα ἕνα κομμάτι χωράφι στὴ Λάψινα καθαροπούλητο με εὐχαρίστησιν μου καὶ τὸν κίνω τὸν Σωτήρη Δήμου νοικοκύρηγ ὡς καθὼς ἤμουν καὶ ἐγὼ καὶ ἀκόμα καλύτερα καὶ δὲν ἔχῃ κανένας νὰ τοῦ κρίνῃ μήτε δικὸς μήτε ξένος ἀκόμα φανερώνω τὰ σύνορα τῆς δεξιᾶ μεριᾶ λαγκάδι σύνορο Γιάν-

νη Παπαγιώργος καὶ πλεύρα πίσω λαγκάδι συνορίτης ὁ ἴδιος καὶ ἀπάνω μεριᾶ συνορίτης Γιάννη Φακίτζας καὶ κάτω ὡς τὸ λαγκάδι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ συνόρα ἔγινε ἡ ὁμολογία μου με εὐχαρίστησιν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ Σωτήρη Δήμου διὰ πίστεως καὶ ἀληθείας.

1873. 1: Γεναρίου Νηοῖστα.

»Κωσταντῆ Δάσκαλος με τὸν ἀδερφόν μου Χρῆστο ὑποσχομέστε τάνωθεν.

»Ἀναγνώστη Γιωργάκης ἔγραψα τὴν ἀνωθεν καὶ ἐβεβαίωσα καὶ τὸν Κωσταντῆ Δάσκαλο με λόγῳ του καὶ ἐγὼ μαρτυρῶ».

22

«Τὴν σήμερον φανερώνω καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Χρῆστο Δάσκαλος ἐσυφωνήσαμε τὸ Χρῆστο Γιωργομάνο τοῦ δίνω τὸ χωράφι καὶ τὸ σπίτι μας στὰ Πολίτσина ἔχει νὰ τὰ ξοσιάζῃ σὰ νοικοκύρης ἂν τὸ ἐναντίον νὰ ἔρθου στὰ Πολίτσина νὰ ἔρθῃ καὶ αὐτὸς δώθε σὲ αὐτὸ εἴμεστε σύμφωνοι καὶ οἱ δύο καὶ ὁ Χρῆστος Δάσκαλος καὶ ὁ Χρῆστος Γιωργομάνος χωρὶς ἄλλο καὶ σὺ Βάση Γιώργο νὰ γνωρίσης τὸ Χρῆστο Δάσκαλο γιὰ ὅποια πῶθεση εἶναι νοικοκύρης σὲ ὅσα γοράση καὶ χει δάσκαλος εἶμαι νοικοκύρης. Χριστομάνος.

1881 Τρυγητής=3

Χριστομάνος μάρτυρας

Ἐγὼ ὁ Δημήτρη Γιωργογιώτης ἔτυχα καὶ μαρτυρῶ

Κύριε Βασίλη Γιγίρογο νὰ δώσης νὰ δώσης τὸ κλειδί Χρῆστο Δάσκαλος εἶν' νοικοκύρης στὸ σπίτι μου ὡς καὶ ἐγὼ τοῦ Ρεβένι χωρὶς λόγῳ.

(Ἵπισθεν): «Τὸ χωράφι στὰ Πολίτσина.

23

«Σήμερον ἐσυφωνήσαμεν ἐγὼ ὁ Χρῆστο Δάσκαλος μαζί με τὸν Γιάννη Λάμπρη Βασίλη Γιαννοῦλα διὰ νὰ τοῦ δώσω: διὰ νὰ ἐφικιάση 20 εἴκοσι ποδάρια μπέλι καὶ δεκαπέντε 15 δικό μου καὶ ἔχομε νὰ τὸ μοιράσωμε στὴ μέση μεσοτοιχί καὶ ἀμτοφτο ἐμείναμαν σύμφωνοι καὶ τὰ δύο ποροσώπατα καὶ ἀποφαινομέστε.

1882 Ἀλωνάρη 21

Ἄναγνώστη Βασίλ ἔγραψα με τὸν λόγον τους καὶ μαρτυρῶ».

(Ἵπισθεν) (με μολύδι): «Γιάννη Λάμπρη πῶχομε».

Στὰ ἔγγραφα αὐτὰ φαίνονται τὰ ὀνόματα μερικῶν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, ἐπίσης καὶ τοῦ συνοικισμοῦ Πολίτσιανα ποὺ ἀνήκει στὴν ἄλλη Νησίστα ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ποτάμι. Ἐπίσης ἀναφέρονται ἀρκετὲς τοποθεσίαι τῶν αὐτῶν μερῶν δταν καθορίζωνται τὰ σύνορα τῶν χωραφῶν καὶ ἡ θέσις αὐτῶν.

Βλέπομε ἀκόμη ὅτι τὸ χωριὸ εἶχε δοσοληψίες μὲ τὸν Μπέη ἤδη ἀπὸ τὸ 1750. Γιὰ τὰ ἔθιμα τοῦ χωριοῦ ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ συμφωνητικὸν μὲ τὸν περατᾶρο τοῦ ποταμοῦ. Ἀνάλογες ὑποχρεώσεις ἀναλαμβάνει ὁποιος παίρνει γὰ φτιάσι καὶ γὰ συντηρῆ τὸ ἀυλάκι ποτισμοῦ τῶν Πολιτσιάνων. Ἐπίσης ὁ νεροφόρος γιὰ γὰ κανονίσει τὴν κανονικὴ διανομὴ τοῦ ποτιστικοῦ νεροῦ γιὰ γὰ μὴν ξηραίνωνται τὰ χωράφια, γὰ μὴ ἀδικοῦνται οἱ χωριανοὶ καὶ γὰ μὴ μαλώνουν καὶ σκοτώνωνται στὴν κόφτρα. Σὲ ἄλλα χωριά ὑπάρχουν καὶ συμφωνητικὰ μὲ βοσκούς, βαλμάδες κτλ. (δηλ. μὲ ἀνθρώπους ποὺ ἀναλαμβάνουν γὰ βόσκουν τὰ γιδροβάτα, βοϊδογάδα, ἀλογομούλαρα, γουρούνια κλπ. τοῦ χωριοῦ), στὸ χωριόμας ὅμως τέτοια δὲν ὑπάρχουν, γιὰτι δὲν ἔχει ἀφθονίαι βοσκῆς καὶ εὐκόλεις τέτοιαις κτηνοτροφίας.

10. Τὸ χωριὸ καὶ ὁ Μπέης

Ὅπως εἶπαμε στὴν ἀρχὴ πολλὰ εὐφορα μέρη ἀπετέλεσαν τσιφλίκια τῶν σπαχήδων καὶ τῶν μπέηδων. Ἐπίσης καὶ πολλὰ χωριά ἀνήκαν σὲ τέτοια τσιφλίκια. Ὁ Ἄλῆς πασᾶς μὲ τίς ἀρπαγῆς του εἶχε πολλὰ τσιφλίκια στὴν περιοχὴ τῆς Ἄρτας καὶ τῶν Τζουμέρκων¹⁾. Οἱ διάδοχοι τῶν τσιφλικούχων ἐξηκολούθουν γὰ τὰ κατέχουν, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ γίνονταν καὶ διάφορες μεταβολῆς. Τὰ χωριά Σ κ ο Ὑ π α, Ρ α ψ ἰ σ τ α, Τ ζ ο β ἰ σ τ α καὶ γενικὰ τὰ 28 χωριά τῶν Τζουμέρκων στὴν ἀρχὴ ἦταν ἔτσι δοσμένα σὲ εὐνοουμένους μπέηδες. Οἱ μπέηδες ὅμως πολλῆς φορῆς πλουτοῦσαν τὸ χωριὸ καὶ τὸ ἀγόραζε ἢ εἶνε ἢ ἔλοι οἱ χωριανοὶ. Τῆ Σκούπα τὴν εἶχε ἀγοράσει ὁ Λ Ὑ τ ρ α ς, ὁ ὅποιος ὕστερα τὴν πούλησε στὸ χωριὸ. Τὸ δικό μας ὅμως χωριὸ, τῆ

Ν η σ ἰ σ τ α, ὁ Μπέης τὸ ἤθελε, δὲν τὸ πούλησε, οὔτε οἱ χωριανοὶ τὸ ἀγόρασαν. Μόνον τὸ γήμορο 100ο) ἔδιναν στὸν Μπέη. Τὸ ἔπαιρναν στὴ δημοπρασίαι διάφοροι, ὡς ὁ Γιάννη Πάνος καὶ ὁ Παπᾶς, τὸ συγκέντρωναν στὸ κ ο τ σ ἔ κ ι (=ἀποθήκη στὸ χωριὸ) καὶ τὸ ἀγόραζε τὸ χωριὸ, τὰ δὲ χρήματα τὰ ἔδιναν στὸν Μπέη οἱ ἐνοικιασταί.

Μὲ τὸν καιρὸν ὁ Μπέης δὲν ἀρκεῖτο στὰ 100ο), ἀλλὰ ζήταγε 300ο) γήμορο. Τόσηκῶθηκαν οἱ χωριανοί: Πάνο Πλαστήρας, Καραγιάννης (πατέρας τοῦ Κώστω Καραγιάννη) ποὺ ἐπισήμως ὠνομαζόταν Γιάννη Κωσταντῆ Ἀράνης, ὁ Ἀναγνώστη Κωντὸς ἀπ' τὰ Πισιανά, ὁ Κώστα Δρόσος ἀπὸ τῆ Τζουβίστα καὶ πῆγαν στὴν Κωνσταντινούπολη μὲ ἔξοδα 40 λίτρας ποὺ δανείστηκαν ἀπὸ τὸν Γιώργο Γιάννη (πατέρα τοῦ Κωσταντῆ Γιώργη ἢ Πλαστήρα). Στὴν Πόλη κοιτάξαν τὸ Κ τ η μ α τ ο λ ὀ γ ι ο ν (Τ α π ἰ Κ α λ ἔ μ ι) καὶ βρῆκαν ὅτι τὸ χωριὸ δὲν ἦταν τσιφλίκι τοῦ Μπέη, ἀλλ' ἦταν χ α ν ἰ κ ἔ ζ ἰ κ ο (=κεφαλοχώρι) καὶ ἔφεραν τὸ ἔ μ π ρ ι (=ἀπόφασις) καὶ τὸ ἔδωσαν στὸ θαλῆ στὰ Γιάννινα. Βαλῆς ὅμως ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Μπέης, ὁ ὅποιος φυσικὰ δὲν ἐκτελοῦσε τὴν ἀπόφαση καὶ ἤθελε γὰ συνάξῃ τὸ γήμορον. Οἱ χωριανοὶ δὲν ἤθελαν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ γὰ πληρώσουν 300ο). Παλιότερα μάλιστα, στὰ 1848, ὁ Χρῆστος Τσάγκας, θαλτὸς ἀπὸ τὸ χωριὸ σκότωσε τὸν Ἀναγνωστάκη ποὺ πῆγαινε γὰ πώλησι τὸ χωριὸ στὸν Μπέη πρὸς 300ο). Ἐσηκωθῆκαν λοιπὸν τώρα οἱ χωριανοὶ καὶ ὑπόγραψαν τὸ παρακάτω πρωτόκολλο ἀλληλεγγύης στὰ 1875 γὰ τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Μπέη¹⁾.

«Ἐπειδὴ καὶ ὁ Μπέης τοῦ χωριοῦ μας φιλονικεῖ μὲ ἡμᾶς, θέλει γὰ μᾶς πᾶρη ἡμῶρον εἰς τὰ δέκα τρία, τὸ ὅποιον ποτὲ δὲν ἐδώκαμαν, διὰ τοῦτο ἐσυνάχθημεν οἱ ὀποφαινόμενοι καὶ ἀποφασίσαμεν ὅτι μὲ ὁ,τιδὴ ποτε τρόπον γὰ ὑπερασπισθοῦμεν τὸ δικαίον μας καὶ ὁ,τι μᾶς εἴρη γὰ βαστηχθῶμεν καὶ φυλακῆς γὰ ὑποφέρωμεν καὶ ἔξοδα καὶ ὁ,τι δὴποτε ἄλλο κατατρέξιμον γὰ ἔχωμεν

1. Σπ. Π. Ἀραβαντινοῦ. Ἱστορία Ἄλῆ πασᾶ. Ἐν Ἀθήναις 1895 σ. 601 κ.ε.

1. Βλ. φωτοτυπίαν στὴν ἐφημερίδα «Νέα Ἐπιχῆ» ἀριθ. φ. 1 (Ἀπριλίαις 1936).

ἀπόφασιν στερεὰν νὰ διατηρήσωμεν τὸ δίκαιόν μας καὶ ὁποῖος ἀπὸ ἐμᾶς ἐβγήῃ ἀπὸ τὸ χωριὸ μας καὶ ἀπὸ τὴν ἀπόφασίν μας, αὐτὸς νὰ εἶναι ἀρνητῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ εἶναι μὲ τοῦ προδότη Ἰούδα οἱ μέρες του καὶ νὰ ἔχη τὴν κατάραν τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὄχτω Πατέρων καὶ προκοπὴν νὰ μὴν κάμῃ. Οὕτως ἐσυμφωνήσαμεν καὶ ὁποφαινόμεστε.

1875: πέντε—Ἰουνίου: 30: Νησιότα

ηκονόμος
 γηργομάνος Κώστας
 Θεοδὸρ ἀναγνώστης
 γιοργογιάννης
 Πρωτοπαπαγιοργος
 Πανογιάνης
 Δημητρημάρης
 γηστο γοπάνης
 βασίλης γιοργος
 γιοστη κωσταντης
 γιωργο βασίλη θανασης
 Λαμπρη παπᾶς
 ἀναγνστ...
 γιανικησιτιές (:)
 χρηρτιοκωσταντιῆς
 κωσταντηγιάννης βασίλης
 Κολιο Ψυχογιουδς
 Κωστα Κλιακατζος
 Σταβρο Βαγγελῆς
 γηαγο νάκος
 δημητρη κωστας
 βαγγέλη ἀναγνώστη μάνος».

Στὰ παραπάνω ἔγγραφα ἀναγράφεται: «ἐπούλησα τὸ χωράφι κατέμπροσθεν τοὺς σουμπασάδες καὶ τὴν χώρα ὅλη», «Καλαμπουλόμπασης μάρτυρας», «Ἀποστόλης δεκίλης τοῦ πέγη (=Μπέη) ἔγραψα», «καὶ κάνομε καὶ τὸν Ἀποστόλη τὸν δεκίλη τοῦ πέγη καὶ τῆς χώρας νὰ τὴν βουλώσῃ τὴν ὁμολογία εἰς τὸν πολυχρονεμένο τὸν πέγη καὶ εἰς τοὺς σουμπασάδες διὰ τὴν ἐνεπιστοσύνην», ὅπου ὁ Μπέης ἀναφέρεται σὲ σχέσεις μὲ τὸ χωριό.

Τὸ 1908 τὸ τουρκικὸ κράτος θέλησε νὰ κάμῃ δασοφυλακὴ στὸ χωριό. Ἐνας σιοφαρῆς (=ἀγγελιοφόρος) στὴ Φιλιππιάδα ὀνόματι Μπαχτιάρης ἐγίνε δασοφύλαξ καὶ πήρε καὶ τὸν Περικλῆ Γιωργογιάννη δασοφύλακα. Τότε πήγε ὁ Μπαχτιάρης στὰ Γιάννα καὶ ζήτησε τὰ χαρτιά τοῦ χωριοῦ

ἀπὸ τὸν Μπέη γιὰ νὰ ἰδῇ πόσα στρέμματα εἶναι καλλιεργήσιμα καὶ πόσα δασικῆ ἕκταση. Ὁ Μπέης ὅμως δὲν εἶχε χαρτὶ γιὰ τὸ χωριὸ μας καὶ ὁ Μπαχτιάρης εἶπε στὸν Περικλῆ ὅτι ὁ Μπέης «εἶναι ξεβράκωτος» δηλ. δὲν ἔχει τίτλους γιὰ τὴ Νησιότα. Τοῦτο τὸ εἶπαν στὸ Λία Πάνο πού εἶχε ἀγοράσει Ἰλιτζάμι τὸ χωριό. Τὸ 1910 πήρε σὲ δημοπρασία τὸ γήμορο ὁ Βασίλης Γιάννη Ταικνιάς ἀπὸ Κουμζιάδες καὶ ὁ Λία Πάνος γύρισε μὲ τὸ χωριὸ γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Ταικνιά. Λέγει λοιπὸν στὸ χωριὸ νὰ μαζέψουν τὸ καλαμπόκι καὶ τὸ μὲν δέκατο νὰ τὸ φέρουν στὸ κοτσέκι, τὸ γήμορο ὅμως νὰ μὴν τὸ πᾶνε. Ἔτσι τὸ γήμορο τὸ ἔφαγαν τρία χρόνια. Στὸ τέλος ὁ Λία Πάνος πήγε στὸν καϊμακάμη στὴ Φιλιππιάδα καὶ τοῦ ζήτησε τὰ χαρτιά γιὰ νὰ ἰδοῦν τι χρωστᾶει τὸ χωριὸ καὶ νὰ τοῦ τὸ δώσουν. Ὁ Μπέης ὅμως δὲν παρουσίασε χαρτιά καὶ ἔτσι ἔχασε τὸ γήμορο.

Τὸ 1912 ἦλθε ὁ Τσιλιμπάρης πού τὸν ἔστειλεν ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ μετρήσῃ τὰ χωριά, ἀλλὰ τὸ χωριὸ μας δὲν τὸν δέχτηκε. Ἦταν ἡ Μικτὴ Ἑλληνοτουρκικὴ Ἐπιτροπὴ πού εἶχε ἔργο νὰ ξεκαθαρίσῃ ὅλα τὰ χωριά. Τότε ἦλθε στὴν Ἀθήνα ὁ Βασίλης Μάρκος καὶ ἐξήτησε μὲ τὸν Κώστω Καραγιάννη τὸν σχετικὸν πίνακα τῶν κτημάτων καὶ βρῆκαν ὅτι τὸ χωριὸ εἶναι χανικέζικο (=κεφαλοχώρι) σύμφωνα μὲ τὴν κατάστασιν πού ἔφερε ἀπὸ τὴν Πόλη ἡ Μικτὴ αὐτὴ Ἐπιτροπὴ.

Στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ οἱ Τούρκοι μέχρι τὸ 1912 χρησιμοποιοῦσαν καὶ εἶχαν τὰ ἐξῆς κτίρια: 1) Τὴν Κούλια καὶ τὸ Καρακόλι (σπίτι τοῦ Κωσταντῆ Μάνου), 2) Τὸ Μουντουριέτ (=εἰρηνοδικεῖο) (σπίτι τοῦ Μήτρου Πιθηκούκη), 3) Γιὰ τηλεγραφεῖο τὸ σπίτι τοῦ Ἀναγνώστη Μπαρτζώκα, 4) Τὸ σπίτι τοῦ Γιάννη Μπαρτζώκα ὅπου ἦταν εἰς ζαπιτιέδες, Τζαταρμάδες (=χωροφυλακὴ) καὶ 5) Τὸ σπίτι τοῦ Γιώργη Ψυχογιουδ ὅπου εἶχαν στρατιωτικὸ φυλάκιο.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γήμορο πού πλήρωναν στὸν Μπέη καὶ πού ἀπὸ τὸ 1910 δὲν τὸ πλήρωναν, τὸ χωριὸ πλήρωνε ὡς Ἑλληνικὸν πιά φόρο καὶ τὸ δέκατο στὸ Κράτος πού τὸ ἀγόραζαν διάφοροι ἐνοικιασταί, ὡς

ὁ Τσιγκιᾶς, ὁ Λία Πάνος κ. ἄ. μέχρι τὸ 1920 ὅποτε κατηργήθη.

11. Τὸ Πανηγύρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς

Εἶπαμε στὰ προηγούμενα γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Χάθου καὶ ἄρα γιὰ τὴν εὑρεση τῆς εἰκόνας τῆς καὶ τὴν ἀνέγερση τῆς νέας Ἐκκλησίας πὸν σὼζεται μέχρι σήμερα. Ἡ εἰκόνα αὐτῆ, ὅπως μοῦ διηγόταν ὁ πολὺξερὸς γέρος τοῦ χωριοῦ Κωσταντῆ Γιώργης καὶ στὸν ὁποῖον ὀφείλω τὰ ὄσα διηγοῦμαι γιὰ τίς σχέσεις τοῦ χωριοῦ μὲ τὸν Μπέη, σήμερα βρίσκεται στὴν Ἀγία Παρασκευῆ τῆς Φτέρης ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Καθαροβούνι.

Στὰ μέρη τῆς Ἠπείρου ἢ Ἀγία Παρασκευῆ τιμᾶται ξεχωριστὰ γι' αὐτὸ καὶ στὰ περισσότερα χωριά ὑπάρχει μιὰ ἢ καὶ περισσότερες ἐκκλησίαι τῆς Ἁγίας. Ἀπὸ τὸ πολὺτιμο διβλίον τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης Σεραφεῖμ τοῦ Βυζαντινοῦ (Δοκίμιον Ἱστορικῆς τιμῆς περιλήψεως) μαθαίνομε ἓνα σωρὸ Ἐκκλησιῶν καὶ Παρεκκλησίαι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς πὸν βρίσκονται στὰ χωριά τοῦ νομοῦ Ἄρτης καὶ Πρεβέζης.

Στὰ χρόνια τὰ προεπαναστατικὰ πὸν ἢ τουρκικῆ σκλαβιά πλάκωνε τὰ στήθη τοῦ Γένους, ἢ ἡμέρα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς (26 Ἰουλίου) γιορτάζονταν στὴ Νησίστα μὲ μοναδικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ λαϊκὴ συμμετοχὴ ὄχι μόνον τῶν Νησιστιωτῶν ἀλλὰ καὶ κατοίκων πολλῶν γειτονικῶν καὶ μακρυνῶν ἀκόμη χωριῶν. Τὸ πανηγύρι αὐτὸ δάσταγε τρεῖς μέρες στὴν εὐρύχωρη πλατεία γύρω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ Κουλοῦρι. Σήμερα τὸ πανηγύρι αὐτὸ βασταίε μονάχα δύο μέρες (26 καὶ 27 Ἰουλίου) καὶ τὴ δευτέρη μέρα (τῆς Πεντελιᾶς=τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος) χορεύεται τὸ Καγγελάρι. Τὸ Καγγελάρι χορεύεται καὶ τὴν Τρίτη τῆς Δαμπρῆς ὅποτε γίνεται στὴν πλατεία ἐκεῖ ἐπίσης μεγάλο πανηγύρι.

Ὁ κόσμος τῶν ἄλλων χωριῶν ἐρχόταν ἀπὸ τὴν παραμονὴ τὸ βράδυ, οἱ περισσότεροι μὲ τὰ ἄλογα καὶ τὰ μολάρια τους καὶ μὲ πρᾶματιες πολλοί. Ἀπ' τὸ πρῶν ἔβλεπες ὄλοι οἱ δρόμοι νὰ μαυρίζουν ἀπ' τὴν

κόσμο πὸν ἐρχόταν μερμήγκι: ἄλλοι ἀπὸ τὴν Πρένιστα καὶ τίς Κουμζιάδες καὶ ἀπὸ τὰ Πιστιανὰ ἄλλοι ἀπὸ τὰ Μουλιανὰ καὶ ἀπὸ τὴ Φανερωμένη ἄλλοι ἀπὸ τὴ Σκούπα, τὴ Ραφίστα καὶ τοὺς Ραφταναίους ἄλλοι ἀπὸ τὰ Πέρα Πιστιανὰ καὶ τὴν Πέρα Νησίστα, ἀπὸ τὴ Μπούγα καὶ τὴ Χόσεψη καὶ τὴ Ράμια καὶ τὴν Κουκουλίστα. Οἱ δρόμοι ἐφερναν—ἐφερναν: ἀπὸ τὸ Περδικάρι, ἀπὸ τὸν Ἄμμο, ἀπὸ τὸ Ποτάμι, ἀπὸ τὸ Κακολάγκαδο, ἀπὸ τὸ Βουνο καὶ ἀπὸ τὸ Ντερβένι.

Μόνον μὲ τὴ φαντασία μπορεῖ κανεὶς ν' ἀναπαραστήσῃ ἀμυδρὰ τὸν πρωτόφαντη ἐκείνη μάζωξη καὶ τὸ πᾶν ὅσον πανηγύρι. Σύμμιχτη κοσμοπλημμύρα πὸν ὄλο σαλεύει. Ἀσώπαστος ἄχος ἀπὸ ἀνθρώπους, ζῶα καὶ λαλούμενα. Ἐσχωρίζουν οἱ εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ πὸν ἦρθαν ἀπὸ τάξιμο ἢ γιὰ τὸν τοὺς γιατρέψη ἢ θαυματουργὸς Ἁγία κάποιον ψυχικὸ ἢ σωματικὸ πόνον. Ἡ ἐκκλησία μέσα καὶ ἔξω σὲ μεγάλη ἀκτίνα ὀλόγυρα εἶναι γεμάτη. Μῆλον νὰ ρίξης δὲν πέφτει. Ἡ ζέστη ἀπ' τὴν πολυκοσμία καὶ τὰ πολλὰ κερὰ καὶ τίς λαμπάδες εἶναι ἀνυπόφορη. Βρῦση στάζει ὁ ἰδρώτας, ἀλλὰ ὄλοι εἶναι προσηλωμένοι στοὺς παπάδες καὶ ψάλτες καὶ σταυροκοπιοῦνται συνέχεια.

Μέχρι τὸ μεσημέρι δάσταγε ἡ ἀκολουθία, ἢ λειτουργία καὶ ὁ ἀγιασμός. Τὴν κατανοικτικὴ σκηνὴ ὅταν οἱ παπάδες τῆς Νησίστας μὲ τέσσερες πέντε ἀπὸ ἄλλα χωριά κρατώντας εὐλαδικὰ τὴν εἰκόνα τῆς Ἁγίας θγαίναν μὲ πομπὴ ἔξω, κι' ἐκεῖ γύρω στὴν πέτρινη τράπεζα ἀνάμεσα ἀπὸ ὄλον τὸν λαὸν γίνονταν ὁ ἀγιασμός, ἢ προσκύνηση καὶ ὁ ἀσπασμός τῆς εἰκόνας τῆς Ἁγίας καὶ ἡ διανομὴ τοῦ ἀντίδωρου. Ἡ κάθε νοικοκυρὰ ἔχει τὸ καινούργιον ταγάρι καὶ μέσα σὲ πεντακάθαρο κεντισμένο μαντήλι τὸ ὕψωμα τῆς ἡμέρας ἀπὸ καθάργια λειτουργιά (=πρόσφορον) καὶ καλοφτιαγμένο σιτάρι μὲ ζαχαρωτὰ, τριμμένα καρύδια, σταφίδες, ρώδια κ.ἄ. Παντοῦ μοσχοβολιὰ ἀπὸ βασιλικὸ καὶ ἄλλα σπιτικὰ λουλούδια.

(Συνεχίζεται)

ΤΑ ΖΩΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ ΣΤΟΥΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥΣ ΘΡΥΛΟΥΣ*

Η ΓΚΑΪΛΑ

Και ποιός δὲν τὴν ξαίρει στὴν Ἠπειρο. Και ποιός δὲν ἔχει καὶ ἀπὸ τὴν πρωτεξαδέρφη τῆς ρημαχτρας τῶν ξένων φωλεῶν παρακάξας, ἀπὸ τὴν εξαδέρφη τῆς ξακουσμένης λωποδύτρας κίσσας, γιὰ χατήρι τῆς ὁποίας καὶ ὁ Ροσσίνι συνέθεσε τὸ μουσικό του ἀριστούργημα «Κλέφτρα Κίσσα».

Ἡ ὄνομασία «γκαΐλα» εἶναι ἠπειρώτικη. Πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν τὴν λένε γκαΐλα. Μόνο σὲ χωριὰ τῆς Β. Ἠπείρου εἶναι γνωστὴ μὲ τὴν παραφθορὰ ἢ «γκάλ'τσα, ἢ τὰ γκαλίτσια» (Δρόβιανη κ. ἄλ.) Ἡ γκαΐλα φαίνεται μιμητὴ λέξι, δηλαδὴ φτιαγμένη κατ' ἀπομίμησι, «πεποιημένη» ὅπως ἔλεγαν οἱ παλαιότεροι λόγιοι, ἀπὸ τὸ «κάι—κάι», τὴ φωνὴ τῆς, ὅταν εἶναι μικρὴ. Στ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἔχει ἄλλες ὀνομασίες. Ἄλλοῦ τὴ λένε καλιακούδα, ἄλλοῦ κοράκι⁽¹⁾ κι' ἄλλοῦ σιτοκοράκι. Στὴν Πελοπόννησο, ὅπου ἀφθονεῖ ἐπίσης, εἶναι γνωστὴ γενικὰ ὡς κάργια, ὅπως καὶ στὴν Ἀθήνα, πού δὲ ζυγώνει ποτέ, γιὰτὶ καταλαβαίνει πὼς δὲν τὴν ἔχουν σὲ ὑπόληψι. Ἡ ἀρχαία ὀνομασία τῆς εἶναι κολοιός. Μὲ τὴν ὀνομασία αὐτὴ μνημονεύεται καὶ ἀπὸ τὸν Ὀμηρο, καὶ τὸ ἐπιστημονικό τῆς ὄνομα εἶναι «Κόραξ ἢ Κίττα». Μερικοὶ πάλι τὴ λένε κουρούνα. Ἔτσι εἶναι γνωστὴ καὶ στὴν Ἠπειρο, ἀλλὰ μόνο στὸ τετράστιχο, πού τραγουδιέται ἀπὸ τὰ παιδιά, ὅταν ἀλλάζουν δόντι καὶ τὸ πετᾶν, τὸ «σκαπετᾶν», στὰ κεραμίδια φωνάζοντας μὲ χαρὰ ἀνάμικτη μὲ κάποια ἀνησυχία ἀόριστη γιὰ τὶς ἀναμενόμενες συνέπειες αὐτῆς τῆς ὀλίγον μαγικῆς ἐπικλήσεως.

- Νά, κ'ρούνα κόκκαλου
- Κι νό μ' σιδηρένιου
- Νά ρουκανάου κόκκαλα
- Νά τρώου τὰ ριβίθια

Ἐπίσης τὸ τρίτος στίχος λέγεται καὶ «νά ρουκανάου τὰ κουκκιά». Στὴν Πόλη λένε «νά ρουκανίζω κόκκαλα, νά τρώω παξιμάδια».

Μικρὴ ἢ γκαΐλα ἐξημερώνεται εὐκόλα. Τῆς κράζουν καὶ πετᾶει καὶ κάθεται στὸ χέρι ἢ στὸν ὄμο ἢ κάνει ἄλλα γυμνάσματα⁽²⁾.

Τὰ Γιαννιωτόπουλα ἔχουν μεγάλο καημὸ γιὰ τὰ γκαϊλόπουλα. Περιμένουν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου

1. Κοράκια στὰ Γιάννινα λένε τοὺς κόρακας, πού ἔχουν τὸ ἴδιο πτίλωμα μὲ τὶς γκαΐλες, ἀλλ' εἶναι πολὺ μεγαλύτεροι. Ζοῦν κατὰ ζεύγη καὶ δὲν εἶναι ἀφθονοὶ ὅπως οἱ γκαΐλες. Τὰ κοράκια πού ἔχουν στυλπνὸ κυανόμαυρο πτίλωμα καὶ ἄσπρη μύτη λέγονται «χωραφίσια».

2. Ἔχω ἓνα ζευγάρι ἐξημερωμένες στὸν κῆπο τοῦ σπιτιοῦ μου στὰς Ἀθήνας, ἓναν «κοβρένο» (ἀρσενικό) καὶ μιὰ γκαΐλα (θηλυκειά). Μὲ ἀναγνωρίζουν εὐκόλα, κάποτε δὲ καὶ χωρὶς νὰ μὲ βλέπουν, ἀπὸ τὸ βάδισμα φαίνεται, στὴν αὐλή, ὅταν φεύγω τὸ πρωὶ κι' ὅταν γυρίζω τὸ μεσημέρι. Καὶ μὲ ξεπροβοδίζουν ἢ μὲ καλωσορίζουν πάντοτε μ' ἓνα διπλὸ «κά».

Ἐπίσης καὶ ἡ χήνα εἶναι καὶ ἡ γκαΐλα καλὸς φύλακας τοῦ σπιτιοῦ. Γίνεται «θηρίο» ἀπὸ μὴν «ξένος» στὴν αὐλή τῆς. Καὶ μὲ τὰ κρά—κρά τῆς, ἑμᾶς μὲν εἰδοποιεῖ ὅτι κάποιος

μέ ανυπομονησία τὸ μεγάλωμά τους στὴ φωλιά(!), στὸ ταβάνι τοῦ σπιτιοῦ, κι' ἄφερα ἀκόμα, «γκόλια», τὰ κλέβουν καὶ τὰ κατεβάζουν στὴν αὐλή, παρὰ τὰ σπαραξικάρδια χουγιαχὰ τοῦ κούρουν (πατέρα) καὶ τῆς γκαίλομάννας. Τὰ ταΐζουν ψωμί ἢ κεράσια. («Ὁ Μᾶης εἶναι ὁ μῆνας τῆς γκαίλοπαραγωγῆς στὰ Γιάννινα) μαυλώντας τὰ μ' ἐκεῖνο τὸ ἀμίμητο ἄι—ἄι, πού μόνο τὰ Γιαννιωτόπουλα τὸ μιμοῦνται καλά. Συνήθιζαν καὶ περνοῦσαν παλότερα στ' αὐτιά τους καὶ κάτι ψευτονομίσματα, τὶς ἀλησμόνητες «φλουγαζέτις» γιὰ σκουλαρίκια, καὶ στὰ ποδάρια τους ἐλαφρὰ κουδουνάκια τὰ «ντρουγκανέλια».

Ὅταν μεγαλώση μιὰ ἐξημερωμένη γκαίλα καὶ δὲν ἔχει κομμένα τὰ φτερὰ πετάει καὶ κάνει παρέα μαζί με τὶς ἄλλες ὁμόφυλές της στὸ ἐλεύθερο κοπάδι τους. Ἄλλὰ τὸ βράδυ μετὰ τὴ βσκή καὶ τὰ παιγνίδια θυμᾶται τ' ἀφεντικό της καὶ γυρίζει στὸ σπίτι(²).

Στὴν ἀρχαιότητα, λένε, ὅτι ὑπῆρχαν εἰδικοὶ διδάσκαλοι, πού τὶς ἐμάθαιναν νὰ μιλοῦν. Δὲν εἶναι παράξενο αὐτό, γιατί, ὅσοι ἀσχολήθηκαν με τὴ ζωὴ τῆς γκαίλας, τὴ θεωροῦν δαιμόνιο πουλί. Ὅταν τραγουδάει—τὸ πρωὶ ψάλλει τακτικά τὸ «ἔωθινό» της, τὶς ἄλλες ὄρες τραγουδάει κατὰ τὰ κέφια, πού θ' ἀχῆ, μετὰ ἓνα καλὸ φαγοπότι, αἴφνης, ἢ με ὠραία λιακάδα, ἢ καὶ μετὰ ἓνα εὐχάριστο μπάνιο—τὴν ἀκοῦτε νὰ καταβάλλῃ προσπάθειες ἀρθρώσεως, σ' ἓνα μονόλογο με διαφόρους φθόγγους, πού μοιάζουνε πότε—πότε καταπληκτικὰ με ἀνθρώπινα λόγια. Μέσα ἀπὸ τὶς ἀναρθρες αὐτὲς φωνὲς ξεχωρίζουν φθόγγοι καὶ σίλλαβες ἀνθρώπινης λαλιᾶς.

Κάνει πολὺ εὐχάριστη παρέα, μολονότι ἔχει τὸ ἐλάττωμα τῆς ζημιάς καὶ τῆς κλειψιάς. Ὅλα τὰ κορακοειδῆ, ἄλλως τε, ἔχουν τὴν τάσι νὰ κλέβουν. Κλέβει με πάθος κάθε τί, πού θὰ τῆς γυάλισῃ στὸ μάτι: νομίσματα μεταλλικὰ, σκουλαρίκια,

εἶναι στὸν κῆπο, αὐτὸν δὲ προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐκφοβίσῃ καὶ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ. Τὴ δευτέρα τρίτη φορὰ παύει νὰ φωνάζῃ. Καταλαβαίνει ὅτι εἶναι «φίλιον» πρόσωπο.

Εἶναι τρομερὰ περίεργες. Φυτεύεις; θ' ἀρθρουν ἀπὸ πίσω νὰ βγάλουν τὰ κροκάρια τραβώντας τα ἀπὸ τὴν οὐρίτσα ἓνα—ἓνα τὰ ξαναφυτεύεις; θὰ πᾶνε νὰ τὰ ξαναβγάλουν. Καρφώνεις κάτι; θὰ προσπαθήσουν νὰ τὸ χαλάσουν. Κάνω πὼς δὲν τὶς βλέπω κι' ἔρχονται ἀπὸ τὸ ἀντίθετο μέρος γιὰ νὰ τσιμπήσουν τὴν τσέπη μου, ὅπου ξαίρουν ὅτι ἔχω φυλαγμένο καρδί πού εἶναι ἡ ἀδυναμία τους. Ὅταν δὲν τὶς δοθῇ καρδί, τσιμπᾶνε τὸ χέρι μου γιὰ νὰ μοῦ ὑπενθυσίουν ὅτι εἶμαι σκληρὸς ἀπέναντί τους. Ἡ γκαίλα δὲν θέλει πιάσιμο. Κάνεις πὼς τὴν πιάνεις; φωνάζει «σᾶν οὐβρηά». Θὰ περάσῃ καιρὸς ὕστερα γιὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνη, πού σοῦ εἶχε. Τῆς γκαίλας ἀρέσει τὸ χάιδμα στὸ κεφάλι καὶ σκύβει, ἀφοῦ φουντώσει τὴ σκούφια της, ὅπως κάνουν κι' οἱ παπαγάλοι, γιὰ νὰ δεχθῇ τὴ θουπέια—μέσα στὴν πέτσα τοῦ κρανίου καὶ τοῦ λαιμοῦ. Ὡς ἐκεῖ ὅμως. Παρακάτω, στὴ ράχη, ὄχι.

1. Στὴ γκαυλότρυπα. Γκαυλότρυπες ἐπίσης λένε στὴν Ἡπειρο καὶ τὶς τρύπες στὰ βράχια, στὰ κράκουρα τῶν ἠπειρωτικῶν βουνῶν, ὅπου φωλιάζουν γκαίλες. Τέτοιες γκαυλότρυπες ὑπάρχουν καὶ σὲ πολλὰ σημεία τοῦ τείχους τοῦ Κάστρου τῶν Ἰωαννίνων.

2. Στὸ Μέτσοβο ζοῦσε, ὡς τὴν Κατοχή, ἂν δὲν ἀπατώμαι, ἓνας ἀπόμαχος τῆς δημοσι-οὑπαλληλικῆς ζωῆς (συνταξιούχος τηλεγραφητῆς) ὁ Θανάσης ὁ Παλαμιώτης, ἀπὸ τὴ Λαμία. ἔιχε κάμει πρῶτος τηλεγραφητῆς τοῦ Μετεόβου μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι κι' ὕστερα ἔκανε τὸ δικολάβου ἐκεῖ. Ἄγαποῦσε τὰ πουλιά καὶ εἶχε μιὰ ἐξημερωμένη γκαίλα, γιὰ τὴν ὁποία μοῦ διηγεῖτο ὁ ἴδιος ὅτι, ὅταν μεγάλωσε, πετοῦσε καὶ πῆγαινε μαζί με τὶς ἄγριες. Ἀλλὰ μόλις τὴν ἔκραξε «Κίτσο» ἄφηγε τὸ κοπάδι καὶ κατέβαινε ἀμέσως κάτω καὶ καθόταν στὸν ὄμο του. Σημειωτέον ὅτι ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ—κατὰ τὰ 1915—μερικοὶ καὶ μάλιστα οἱ γιαννιώτες γιατροὶ φοροῦσαν βελάδα. Μιὰ τέτοια παλῆ βελάδα φοροῦσε κι' ὁ μακαρίτης ὁ Παλαμιώτης ἀπαρασημοφόρητη «ἀπὸ τὴν ἀχάριστη τὴν Πολιτεία», ἀλλὰ πού ἀξιώθηκε νὰ παρασημοφορῆται, κάθε τόσο καὶ λιγάκι, στὶς πλάτες μάλιστα, ἀπὸ τὸν «Κίτσο», ὅταν ἐπεκάθητο στὸν ὄμο του...

Αὐτὸ μοῦ θυμίζει καὶ ἓνα περιπαικτικὸ Καραγκούνικο τραγούδι, πού ἄκουσε, στὴ Θεσσαλία ὅταν βρέθηκε, ὁ Χρ. Χρηστοβασιλῆς καὶ πού τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης (Βλάχοι τῆς Πίνδου σελ. 21).

Ἄφεντή μου στὴν τάβλα σου γεμάτο καλλιακοῦδια
Τὰ μὰ γεννοῦν, τὰ μὰ κλωσσοῦν τὰ μὰ σοι βγάν' τὰ μάτια
Καὶ τ' ἄλλα τὰ λιγώτερα σοι κουτσουλοῦν τὰ μετάνια...

«δαχλίδια», πού τ' ἀφήνουν καμμιά φορά πρόχειρα «στοὺν καρδαρόστα» γιὰ νὰ πλύνουν τὰ χέρια τους οἱ γιαννιώτισσες νοικοκυρές, κουταλάκια, καὶ παντὸς εἶδους μετὰλλια μυχιλιμπίδια. Ὅλα αὐτὰ κατόπι ἀνακαλύπτονται στὸ ταβάνι τοῦ σπιτιοῦ, ὅταν σημάνη κάποτε ἡ ὥρα τοῦ χαλάσματος τῆς φωληᾶς.

Ἡ γκαῖλα ἔχει ἰδιαιτέρη ἀδυναμία στὸ σαπούνι. Ἄμα ἰδῆ ἀπολειφάδι, «φλέτσα», θὰ τ' ἀράξῃ καὶ θὰ τὸ κουβαλήσῃ ἀμέσως στὴ φωληᾶ τῆς. Καὶ ἐπειδὴ εἶναι δίχρωμη—σταχτιά στὸ στήθος καὶ σ' ὁ λαιμὸ καὶ μαύρη στὸ ἄλλο σῶμα—φαίνεται σὰν μουντζουρωμένη. Ἀπ' αὐτὸ ἀνεκάλυψε ἡ γιαννιώτικη φαντασία τὴν αἰτία τῆς κλεψιάς:

«Αὐτὴ ἡ μανία τ' ἔς μῆκι, ἀφόντιας ἤκ' ἰσι νὰ λὲν πὼς ἡ γκαῖλα εἶναι γύφτ'—σα. Ἀπὸ τὸτις τῶβαλι πουντίλλιο (πεῖσμα) γιὰ ν' ἀσπρίσ'. Κί, μὴ τ' ἔς φλέτσια π' ἀράξ' σαπνίζιτι, κί ὄλο σαπνίζιτι, π' νὰ τ' ἔς πέσ' καταρροῆη, νὰ τ' ἔς πέσ'!»

Αὐτὴ ἡ παρατήρησις εἶναι σωστή. Δέκα φορές τὴν ἡμέρα εἶναι λίγες γιὰ τὰ λουτρόα, πὺρ κάνει ἡ «Τσίτα», ἡ δική μου, καὶ τὸ χειμῶνα ἀκόμα. «Παστρικιά, καλὴ ἡ Θουδώρα, τὸν τσαρούχι στοῦ τσιουκάλι» λέγει μιὰ ἡπειρώτικη παροιμία. Κί ἡ γκαῖλα θέλει νὰ εἶναι πολὺ παστρικά, κί ἄς λένε οἱ κακὲς γ' ὠσσε, πὼς εἶναι γύφτ'—σα. Θέλει νὰ εἶναι καθαρὸ τὸ νερὸ καὶ δὲ λούζεται ποτὲ στὴ λεκάνη, ὅταν ἔχει προηγουμένως λουσιῆ ἄλλη.

Εἶναι λαίμαργο πουλί. Τρώει ὅ,τι δῆποτε. Ἀπὸ τοὺς σπόρους καὶ τὸ ψωμί, ὡς τὰ κερᾶσια, τὰ μούρα καὶ τὰ σταφύλια. Κί ἀπὸ μυῖγες, σφήκες κί ἀράγνες, ὡς τὸ ζωντανὸ ποντίκι, πὺρ θὰ τοιμήσῃ νὰ τρυπώσῃ στὴν φωληᾶ τῆς, κί ὡς τὸν κιμᾶ.

Στὴν ἐξοχὴ τῆ βλέπεισι στὴ ράχη τῶν προβατιῶν, θαρρεῖσι ὅτι τῆς ἀρέσει ἡ καβάλλα. Κάθε μιὰ διαλέγει κί ἀπὸ ἓνα πρόβατο, καὶ δὲ φεύγει ἀπὸ κεί παρὰ ἀφοῦ τὸ καθαρίσῃ καλὰ ἀπὸ τὰ τσιμπούρια, πὺρ τῆς ἀρέσουν πολὺ. Ὑστερα πάει σὲ ἄλλο. Καὶ ἐνῶ τὸ πρόβατο βοσκᾶει στὸ χόρτο, ἡ γκαῖλα βοσκᾶει στὰ τσιμπούρια. Ἡ θὰ τὴ δῆς νὰ κᾶν πίσω ἀπὸ τὸ ἀλέτρι τοῦ γεωργοῦ καὶ νὰ μοιράζεται, μαζὶ μὲ τὴ σουσουράδα, τὰ σκουλήκια, τὰ σαλιγκάρια, τὰ σκαθάρια καὶ δι' ἄλλο ζουδιὸ κούβεται στὸ χῶμα. Ἔτσι βγαίνει καλὰ τὸ μεροδούλι τῆς, χωρὶς οὐτε τὸ πρόβατο νὰ διαμαρτυρεῖται γιὰ τὸν φτερωτὸ καβαλλάρη του, γιὰτὶ καταλαβαίνει ὅτι αὐτὸς τὸ γλυτώνει ἀπὸ τὰ ἐνοχλητικὰ τσιμπούρια, οὔτε καὶ ὁ γεωργὸς νὰ θυμῶνῃ, γιὰτὶ τοῦ παστρεῖει καλὰ τὸ χωράφι ἀπὸ τὰ ζωντανὰ ζιζάνια. Γι' αὐτὸ καὶ ξεθαρρεῖται καὶ συνεργάζεται μαζὺ του.

Ἡ νοημοσύνη τῆς καὶ ἡ πονηράδα τῆς ξεπερνᾶει κάθε ὄριο. Κάνε πὼς τῆ σημαδεύεις μὲ τὸ μπασιτοῦνι καθὼς ψηλοπετάει ἀπὸ πάνω σου, καὶ θὰ τὴ δῆς ἀμέσως νὰ κᾶνῃ βαθειὰ βουτιά γιὰ νὰ ξεφύγῃ τὸ σημάδεμα, τὸ «μάτι». Ψηλὰ πετάει, καὶ χαμηλὰ βλέπει.

Ἡ γκαῖλα εἶναι ἀλήθεια ὅτι κάνει καὶ μεγάλες ζημιὰς στὰ σπαρτὰ καὶ στὰ ὄπωρικά, καὶ ἐπειδὴ πολλαπλασιάζεται εὐκόλα, τῆς ἔχουν κηρύξει παντοῦ ἐξοντατικό πόλεμο (Ἡπειρος, Θεσσαλία καὶ ἄλλοῦ). Ἄλλ' εἶναι καὶ ὠφέλιμο πουλί. Στὴ Βενετία ἄλλοτε «ἐσιτίζετο δημοσίᾳ δαπάνη». Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα μᾶς λέει ὁ Αἰλιανός⁽¹⁾.

«Κολοιοὺς δ' εὐεργέτας νομίζουσι καὶ Θετταλοὶ καὶ Ἰλλυριοὶ καὶ Λήμνιοι, καὶ ἠδημοσίας γε αὐτοῖς τροφὰς ἐψηφίσαντο, ἐπεὶ τῶν ἀκρίδων, αἱ λυμαίνονται τοὺς καρποὺς τοῖς προειρημένοις, τὰ ὡὰ ἀφανίζουσι τε οἱ κολιοὶ καὶ διαφθείρουσι τὴν ἐπιγονὴν αὐτοῖς. Μειοῦται δὴ κατὰ πολὺ τὰ τῶν ἀκρίδων νέφη καὶ τοῖς προειρημένοις μένει τὰ ὠραία αἰοιῆ⁽²⁾».

1. ΓΓ, 12

2. Σῶα, ἀβλαβή.

Τρώει στὸν κηπό μου ὅ,τι βρῆ; μαστάκια, μυρμηγκία μεγάλα, μυίγες. Ἔχει ξεπαστρέψει ὅλες τὶς ἀράχνες στὶς τρύπες τοῦ μανδρότοιχου. Ἄς τὰ ἔχουν αὐτὰ ὑπ' ὄψει τους οἱ κατὰ καιροὺς Δήμαρχοι Ἰωαννιτῶν κι' ἄς...μὴ σπαταλοῦν τὰ ἑκατομύρια τοῦ Δήμου γιὰ τὴν ἐξόντωση τῆς γκαίλας. Ἐπειτα ποιά εἶναι ἡ παραγωγή στὰ Γιάννινα πού βλάπτει; Ἄν δὲ ἡ ἐξόντωση τῆς νομίζεται ὅτι ἐπιβάλλεται γιὰ «τουριστικούς λόγους», νομίζω ἀντίθετα ὅτι ἡ παρουσία τῆς γκαίλας στὰ Γιάννινα μὲ τὶς συνήθειές της καὶ τὴ ζωὴ της δίνει μαζί μὲ τὸ λέλεκα τὸ ν τ ὀ π ι ο χ ρ ῶ μ α, πού ἀποζητᾶται ὁ ξένος σὲ κάθε πόλι, πού ἐπισκέπτεται.

Ὅσο γιὰ τὰ Κέντρα πού καταδιώκουι ἐπίσης τὴ γκαίλα, γιὰ ἄλλου εἶδους ζημιές, αὐτὰ ἔχουν ἐφεύρει τὴ μέθοδο τοῦ τενεκέ, πού δὲν φαίνεται νὰ εἶναι γιαννιώτικη ἐφεύρεσι, γιὰτὶ ἐφαρμόζεται καὶ ἄλλου, ὅπως ἔχω ἀκούσει.

Σὲ κάποιο Κέντρο τοῦ Μώλου, δηλαδή, εἶδα κρεμασμένον μὲ τριχιά ἕναν γκαζοτενεκέ στὴν κορυφὴ τοῦ πλάτανου, πού κάθε τόσο κουνούσε ἀπὸ κάτω ἕνας ὑπάλληλος τοῦ Κέντρου ὅταν νύχτωνε. Ὁ θόρυβος τοῦ τενεκέ μὲ τὶς πέτρες, πού εἶχε μέσα ἀνάγκαζε τὶς κουρνιασμένες γκαίλας νὰ ἀπομακρύνωνται μὲ διαμαρτυρίες γιὰτὶ τοὺς χάλασαν τὸν ὕπνο καὶ δὲν θὰ μπορούσαν πλὴ νὰ στέλλουν καὶ τὰ...ἐπισκεπτήριά τους στὰ τραπεζομάντηλα καὶ τὰ πιάτα τοῦ Κέντρου, καθὼς καὶ στὰ κεφάλια τῶν ἀνύποπτων πελατῶν.

Ἡ γκαίλα εἶδαμε πὼς εἶναι ἀδηφάγο πουλί. Ἔχει ὅμως μεγάλη ὅπως εἴπαμε προίτιμησι στὰ τσιμπούρια, αὐτὴ πού ζῆ στὸ ὕπαιθρο. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ βλέπουμε ἐκεῖ νὰ σεργιανᾷ καθισμένη ἀπάνω στὴ ράχη τῶν προβατιῶν.

Ἄλλ' οἱ ἠπειρώτες καὶ οἱ αἰτωλοακαρνανῆες πιστεύουν ὅτι ἡ γκαίλα ἔχει ἄλλο λόγο πιδ σπουδαῖο κι' ἀπὸ τὰ τσιμπούρια, ὅταν στρογγυλοκάθεται στὰ πρόβατα—ὄχι στὰ γίδια.

Πιστεύει, δηλαδή, πὼς εἶναι ἀπὸ ἀφεντικὴ οἰκογένεια. Τὸ δείχνει μὲ τὴν περπατησιά της. Εἶναι πολὺ φαντασμένη καὶ κάποιοι τῆς πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ νὰ γένη βασίλισσα καὶ ν' ἀνεβῆ στὸ Θρόνο τῶν πουλιῶν. Ἐκλεψε, λοιπόν, ἀπὸ κάθε πουλί κι' ἀπὸ ἕνα φτεροῦ χρωματιστό, τὸ φόρεσε καιζοῦσε χωσμένη μέσα σὲ πυκνὰ πούπουλα. Ἄλλ' ἡ πανουργία της ἔγινε κάποια φορὰ γνωστή, καὶ τὰ πουλιά τῆς ρίχτηκαν καὶ τῆς μάρησαν τὰ φτερά. Ἀπὸ τότες ἡ γκαίλα κάθεται στὶς μαλακὲς πλάτες τῶν προβατιῶν, γιὰτὶ ἔχει καλομάθει ἀπὸ τὰ πούπουλα...

Στὴν Ἠπειρὸ ἀπὸ τὸ ἀνήσυχο πέταγμα τῆς γκαίλας, ὅπως ἄλλου ἀπὸ τὸ χαμηλὸ πέταγμα τοῦ χελιδониοῦ, προβλέπουν τὴ βροχὴ, καταλαβαίνουν καὶ τι καιρὸ θὰ κἀνῃ. Ὅταν πηγαίνουν πολὺ ψηλά, πού δὲν συνηθίζουν, καὶ κατόπιν ξεχύνονται ἀπότομα πρὸς τὰ κάτω, λένε πὼς ὅπου νᾶναι, φτάνει ἡ καταιγίδα.

Τὸ ἴδιο γινόταν καὶ στὴν ἀρχαιότητα μᾶς λέγει ὁ Αἰλιανὸς (Ζ.7) «Κολοιοὶ ἱερακίζοντες καὶ πετόμενοι πῆ μὲν ἀνωτέρω πῆ δὲ κατωτέρω, κρυμὸν καὶ ὑετὸν δηλοῦσι».

Στὰ Γιάννινα λένε γιὰ ὅποιον ἔκαψε πολὺ ἡ ζέστη, ἡ μεσημβρινή, «τοὺν βάρισι οὐ γκαίλας», Δὲν εἶναι παράξενο ὁ γκαίλας αὐτὸς νὰ εἶναι κατὰ μεταφορὰ ἀπὸ τὴν παράδοξη χαύνωσι, πού συχνὰ πιάνει τὴ γκαίλα τὰ μεσημέρια, κατὰ τὶς μεγάλες ζέστες. Ὅπως προσωπικῶς παρατηρήσαμε σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἡ γκαίλα κάθεται στὴ γῆ, ἀνοίγει τὶς φτεροῦγες, χαλαρώνει τὰ φτερά, γέρνει τὸ κεφάλι στὸ χῶμα, γουρλώνει τὰ μάτια καὶ παριστάνει τὴν ἀποκαρωμένη, τὴν πεθοσμένη. Ἀφοῦ μείνη ἐπὶ κάμποσα λεπτὰ ἔτσι καὶ δεχθῆ σ' ὄλο της τὸ σῶμα τὶς καυστικὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου συνέρχεται ἀπ' αὐτὸν τὸν «γκαίλα» καὶ συνεχίζει τὴ συνήθη τῆς ζωὴ.

* * *

Νομίζω ὅτι, ὅλα αὐτὰ πού ξαίρουμε τώρα γιὰ τὴ γκαίλα πρέπει νὰ μᾶς πείσουν γιὰ ν' ἀναθεωρήσουμε τὴν ἐχθρική πολιτικὴ ἀπέναντί της. Ὅσο γιὰ τὶς

ζημιές στην παραγωγή, οι χωρικοί ξαίρουν ότι η γκαίλα είναι πολύ φοβητσιάρα και βρήκαν την αδυναμία της· την αδυναμία αυτή την ανέκαλυσαν μέσα στην πολλή έξυπνάδα της. Σ' αυτήν την έξυπνάδα στράφηκαν για να τη φοβίσουν και να μη πλησιάζη τα καλαμπόκια και τα σταφύλια. Ζώνουν το χωράφι ή το άμπέλι με μια χονδρή άσπρη κλωστή και η γκαίλα όπως και η εξαδέρφη της ή κίσα, πού δε «σκιάζεται» από τίποτα, άμα ιδή τα άθώα αυτά ράμματα τα υποπτεύεται για μια στημένη μεγάλη παγίδα και φεύγει μακρούα. «*Α έδω είναι δάκτυλος! Όλα κι' όλα έμένα δεν με γελάτε!».

*Έμαθα και κάτι άλλο άκόμη για τις γκαίλες, πού δεν θά το πίστευα άν το πρόσωπο, πού μου το έλεγε, δεν ήταν γνωστό και σοβαρό(!).

*Έμαθα λοιπόν, ότι και οι «κοϋρνοι» όπως και οι λελεκάδες είναι άδυσώπητοι στο ζήτημα τής συζυγικής τιμής και τιμωροϋν με την ποινή του θανάτου τη θηλυκειά, και με την ίδ α διαδικασία, όπως και οι λελεκάδες τη λελεκίνα.

Η σκηνη διαδραματίσθηκε ως εξής: Ένας μεγάλος κοϋρνος άρχισε ξαφνικά να φωνάζη και σε λίγο μαζεϋτήκαν ένα σωρό διάφορες γκαίλες στα κεραμίδια οι όποιες δλο και αύξαιναν. Διέταξαν τότε μια γκαίλα να κάτση στη στέγη, ενώ γύρω της γινόταν μεγάλη φασαρία. Κοντά της πλησίασαν εξ—προφανώς οι δικασται—και έκαμαν ένα κύκλο τριγύρω της. Σε άλλο έξωτερο κό μεγάλο κύκλο μαζεϋτήκαν οι άλλες—ό λαός άς ποϋμε—γύρω από τους εξ. Ο μεγάλος κοϋρνος (Δημόσιος Κατήγορος) φώναζε διαρκώς κι' άλλους, κι' άλλους, ως πού ο πλάτανος πού είναι εκεί κοντά μαύρισε δλος. *Υστερα έπεκράτησε σιγή και ένας από τους εξ έξύγωσε τη γκαίλα, φώναξε μια φορά κρά, τής έδωκε ένα χτύπημα με τη μύτη του στο κεφάλι και μετά τραβήχτηκε. Το ίδιο έκαναν με τη σειρά και οι άλλοι «δικασται». *Υστερα ξανάρθε ο πρώτος και χτύπησε δυνατά τη δικαζομένη, καθώς και οι άλλοι, ως πού την ψόφησαν. Μετά την εκτέλεσι ο μεγάλος κοϋρνος φώναξε ξανά και δλοι τότε άπομακρύνθηκαν, αφήνοντας ψόφια στα κεραμίδια την άπιστη..

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

1. Στ. Γρανίτσα. Του Βουνου και του Λόγγου εν λ. Κίσα.

2. Ο Παλός Γιαννιώτης— Λουτσ'νός— και από πολλά χρόνια έγκατεστημένος στας *Αθήνας χρυσοχός κ. *Αθαν. Τσεκούρας μάς διηγήθηκε τη σκηνη με λεπτομέρειες, πού μαρτυροϋν ότι ήταν αυτόπτης. Η σκηνη έγινε κατά το 1917 επάνω στα κεραμίδια του σπιτιού του «Καλό Πασά», πρώτου δεξιού στο δρόμο για την «Κυρά Φροσύνη», πού έχει άγοράσει ο κ. Τσεκούρας από τους τουρκογιαννιώτες άπογόνους του περιώνυμου αυτού Πασά των Ίωαννίνων.

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΧΙΛΛ. ΒΑΝΤΖΙΟΥ

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΙΣ

Η ΑΝΑΒΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ* ΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ, ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΜΕΛΕΤΩΜΕΝΗΣ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ

Μέχρι σήμερα ἐκάστη κοινότης περιωρίζετο κατ' ἀνάγκην εἰς τὰ κοινοτικά της ζητήματα καὶ μόνον. Καὶ περιωρίζετο κατὰ τὸν γνωστὸν ἄγονον καὶ στεῖρον γραφειοκρατικὸν τρόπον, τὸν ὁποῖον ἐξέθρεψεν αὐτὸ τὸ κράτος καὶ ὁ ὁποῖος δυστυχῶς εἶναι ἡ ἀναπνοὴ του καὶ ἡ ζωὴ του. Οὐδεμία κοινωνικοοικονομικὴ ἐξέλιξις καὶ δράσις τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς εἶνε δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ ὑπὸ τοιοῦτον συγκεντρωτικὸν σύστημα.

Εἶναι γνωστὴ ἡ αὐτοδιοίκησις τῶν κοινοτήτων Ζαγορίου ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἡ ἐθνικοκοινωνικὴ των δράσις. Ταῦτα πάντα ἐδημιούργησαν «σχολὴν πολιτειακὴν» εἰς τὸ Ζαγόριον καὶ ἀφήκαν τὰ σπέρματά των ἐξ ἀταβισμοῦ εἰς τὸ ἔμφυχον ὕλικόν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ὕλικόν ἐκ τῆς δημοκρατικῆς ἰδίας διαμορφώσεως του ἐδημιούργησεν ἴδιον πολιτισμόν.

Ταῦτα δὲ πάντα ἀνάλαβον ὡς βαρεῖαν κληρονομίαν καὶ ὡς ὑψίστην κοινωνικὴν ἀποστολὴν συγχρόνως οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων Ζαγορίου. Καλοῦνται οὗτοι νὰ ἐπιτελέσουν τὸ ὑψηλὸν τοῦτο κοινωνικὸν λειτουργήμα καὶ νὰ καταστοῦν μετὰ τὰς κοινότητας τὰ ὅργανα τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τῆς ἀποκεντρώσεως τοῦ κράτους.

Προσδοκοῦν οἱ πάντες νὰ καταστοῦν οἱ Σύνδεσμοι ὑπόδειγμα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀποκεντρώσεως ὑπὸ τοῦ κράτους. Προσδοκᾷ ἰδιαίτερος ὁ μέγας προστάτης των καὶ ἀναμορφωτῆς των καὶ στοργικὸς πατὴρ των, τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα τοῦ Βασιλέως.

Δὲν εἶνε ὁμως δυνατόν νὰ ἀναπτυχθοῦν οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων, ὅταν διατελοῦν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς διοικητικῆς ὑποτελείας, ὅταν αἱ ἀποφάσεις των τελοῦν ὑπὸ τὴν αἴρεσιν τῶν ἐγκρίσεων διαφόρων κρατικῶν ἀρμοδιοτήτων, ἐν πολλοῖς ἀλληλοσυγκρουομένων.

Οὕτω καθίστανται πλέον οἱ Σύνδεσμοι τυφλὰ ὅργανα τοῦ κράτους, ὅπως ἀκριβῶς τυφλὰ ὅργανα τοῦ κράτους εἶνε αἱ ἀνευ διοικητικῆς ἀποτελείας κοινότητες.

Οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων ἐπληρώθησαν καὶ ἐξελιχθησαν γοργῶς, ἀλλ' ἡ νομοθεσία τοὺς πε-

ρισφίγγει καὶ τοὺς περιστέλλει πᾶσαν ἀνάπτυξιν καὶ πρόδον. Διότι ἡ κειμένη νομοθεσία δὲν προβλέπει καὶ ἴσως νὰ μὴ ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ ἀπὸ τότε τὴν εὐρείαν ἀποστολὴν των τῆς σήμερον, ὡς φορέων τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ ἀποκεντρώσεως τοῦ κράτους.

Ἡ σχετικὴ νομοθεσία πρέπει ἐπιγόντως νὰ συγχρονισθῇ καὶ νὰ ἀπορροεῖται ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς πραγματικότητος, τῆς εὐρυτάτης κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ἀποστολῆς τῶν Συνδέσμων ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἀποτελείας καὶ ἀνεξαρτησίας αὐτῶν ἀφ' ἑτέρου.

Ὁ νομοθέτης, ὡς σοφὸς πάντοτε. θὰ λάβῃ τὰ ἐνδεικνύμενα μέτρα κρατικοῦ ἐλέγχου τῶν πράξεων τῶν Συνδέσμων, μέτρα ἐλέγχου καὶ ἐποπτείας αὐτῶν ὑπὸ παρατηρητοῦ κρατικοῦ ὄργανου, οὐχὶ ὁμως μέτρα ἀνασταλτικὰ καὶ περισταλτικὰ τῆς διοικητικῆς καὶ οικονομικῆς ἀποτελείας των, μέτρα στραγγαλιστικὰ τῆς ἰδέας τῆς ἀποκεντρώσεως, τὴν ὁποῖαν τόσον ἐπιθυμεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ κράτος, ὡς ἐπαγγέλλεται καὶ διακηρύσσει πάντοτε.

Προέχει ὁμως περισσότερο ἡ ἄρδην ἀναθεώρησις τῆς κοινοτικῆς νομοθεσίας πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀποκεντρώσεως. Διὰ μίαν τοιαύτην ἀναθεώρησιν ἐνδείκνυται ἡ μελέτη τῶν κοινοτικῶν θεσμῶν καὶ τοῦ ἐθιμικοῦ κοινοτικοῦ δικαίου ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὰ ὁποῖα εἶχον καταστῆσαι τὴν κοινότητα μικρὰν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος μὲ διοικητικὴν, κοινωνικὴν, καὶ οικονομικὴν ἀποτελείαν. Αἱ ἱκανότητες αὗται τῶν κοινοτήτων ἀπολέσθησαν λόγω τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος. Τὸ κράτος δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ὑπεισέλθῃ καὶ μελετήσῃ τὴν κοινότητα ὡς μίαν κοινωνικοοικονομικὴν μονάδα καὶ εἶτα νὰ ἀξιοποιήσῃ τὰς πλουτοπαραγωγικὰς δυνατότητας καὶ ἱκανότητας αὐτῆς καὶ ἰδιαίτερα τὴν λαυθάνουσαν μεγάλην δύναμιν τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας.

Σημειῶν ἰδιαίτερος ὅτι δύο λειτουργοὶ τῆς παλαιᾶς κοινότητος, ὁ διδάσκαλος καὶ ἱερεὺς, πλὴν τῶν καθέκαστα καθηκόντων των, ἐξετέλουν ἐκ παραλλήλου ἐκ παραδόσεως παλαιότητας καὶ ἄλλα καθήκοντα, ἐξ ἴσου σοβαρὰ, κοινωνικὴ καὶ διοικητικὴ περιεχομένου, εἰς τὴν κοινότητα, ὑποκείμενα βεβαίως εἰς τὴν διακρίσιν

* Ἀφιεροῦται εἰς τὸν ἐπιφανῆ λειτουργὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρυματος κ. Πέτρον Πόγγην.

αυτῆς καὶ ἀπορρέοντα ἐκ' τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν καὶ ἀναγκῶν αὐτῆς.

Ἡ κοινότης, σοφῶς ποιοῦσα, ἐχρησιμοποίησε τοῦτους ἀξιοποιοῦσα τὴν μὲν μορφῶν τῶν καὶ παρῆρθευσα εἰς τοὺς τιμητικὰς διακρίσεις μεταξὺ τῶν ἀξιοματούχων τῆς. Σήμερον οἱ δύο οὗτοι δημόσιοι ὑπάλλληλοι πλέον, εἶνε ἡναγκασμένοι ἐκ τῆς κριμένης νομοθεσίας νὰ περιορίζωνται εἰς τὰ εἰδικὰ καθήκοντά των. Ἄλλα καὶ ἡ κοινότης δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα ἐκ τῆς κοινοτικῆς νομοθεσίας νὰ τοὺς χρησιμοποιήσῃ θετικῶς καὶ ἐπωφελῶς δι' αὐτὴν. Ἡ οἰκειοθελίᾳ συνεργασίας τῶν παραγόντων τούτων μετὰ τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων, ἡ ὁποία πολλαχῶς εἶνε ἐπαινετὴ, εἶνε συμπτωματικὴ καὶ ἔχει προδιαγεγραμμένη καὶ δὲν λύει τὸ πρόβλημα.

Τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα διέγνωσε τὴν ἀνάγκην τῆς χρησιμοποίησός των εἰς τὰ κοινὰ τῆς κοινότητος καὶ πράττει τὸ πᾶν διὰ τὴν ἀξιοποίησίν των εἰς τὴν κοινωνίαν ἐπὶ τοῦ πεδίου ἰδιαίτατα τῆς πράξεως.

Ὁ νομοθέτης δύναται κατόπιν μελέτης καὶ ἐρεύνης νὰ διαγράψῃ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὸν κοινωνικὸν τῶν ῥόλον καὶ νὰ καθορίσῃ τὰ καθήκοντά των καὶ τὰς ἀρμοδιότητάς των εἰς τὰ κοινὰ. Ἄλλωστε τὸ κοινωνικὸν τοῦτο λειτουργεῖ οὐ μόνον δὲν ἀντιτίθεται εἰς τὸ ἐπάγγελμά των καὶ δὲν παραβιάζει τοῦτο, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀπορρέει ἐκ τούτου καὶ τὸ συμπληρῶνει οὕτω. Ἄλλα καὶ ἡ πολιτεία ἔχει συμφέρον νὰ πρωτοστατήσῃ οὗτοι ἐν τῇ κοινωνικῇ κόνιστρᾳ καὶ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸν ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς. Σημειῶν καὶ «ὕλικῶς», διότι προφανῶς αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας θὰ προσφέρουν οὗτοι εἰς τὰς κοινότητας, θὰ εἶνε δεκτικαὶ ἀμοιβῆς, ἥτις ὡς πρόθετον ἐπίδομα τῶν γλιόσχων μισθῶν τῶν θὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὴν δικαίαν βελτίωσιν αὐτῶν.

Μόνον μὲ τοιαύτας ἀνασυγκροτουμένας κοινότητας διοικητικῶς οἱ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων ὡς συλλογικὸν ὄργανον αὐτῶν θὰ δυνηθῶν νὰ ἐκπληρῶσιν τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν των, τῆς εὐρυτέρας καὶ εἰς δεύτερον βαθμὸν αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων, τῆς τελείας δηλονότι δημοκρατικοποιήσεως τῆς περιφέρειας.

Καὶ ἡ δημοκρατία τὴν ὁποίαν ὀνειρευόμεθα νὰ ἴδωμεν, δὲν θὰ εἶνε ἡ παλαιὰ δημοκρατία τοῦ Ζαγορίου, ἡ ὁποία κατ' οὐσίαν εἶχεν ἀριστοκρατικὴν μορφήν, (ὀφειλομένην ἴσως εἰς τὰς συνθήκας τῆς δουλείας), ἀλλὰ θὰ εἶνε μίᾳ ἀληθινῇ δημοκρατία.

Εἶνε γνωστὴ ἡ κίνησις τῶν ἐν Βεσσαραβία καὶ Μολδοβλαχία ἐσχόντων Ζαγορισίων μετὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυρόντων Ζαγορισίων ὅπως καταστήσουν τὸ Ζαγόριον ἡγεμονίαν φόρου ὑποτέλει μὲ ἔδραν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν Ροχκοδού.

Αἱ ἐπὶ τουρκοκρατίας κοινότητες εἶχον τὴν μορφήν τοῦ «συνεργατισμοῦ», ἀλλὰ χωρὶς τὸ ἀπόρητον «τυπικόν» τῶν σημερινῶν πολυμῶρφων συνεταιρισμῶν. Οἱ συνεργατισμοὶ ἐκεῖνοι ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς σημερινούς ἐκ μεταφυτεύσεως

ἀκριβῶς διότι ἦσαν γέννημα καὶ θρέμμα τῶν κοινωνικοοικονομικῶν συνθηκῶν ἐκάστης κοινότητος. Ἡ ἀποτυχία τοῦ θεσμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν ἐν Ἑλλάδι ὀφείλεται τὰ μέγιστα εἰς τὸ ὅτι ὁ νομοθέτης ἀπληρῆθη τῶν πηγῶν συνεργατισμοῦ τῶν κοινοτήτων καὶ ἠθέλησε νὰ δημιουργήσῃ καινοφανεῖς διὰ τὴν νοσοτροπία τῶν χωρικῶν «τυποποιημένους» συνεταιρισμούς, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν κάτω ἄλλ' ἐκ τῶν ἄνω, ἐστερημένουσιν συνεταιρικῆς συνειδήσεως καὶ πίστεως.

Κατὰ τοῦτα οἱ σημερινοὶ Σύνδεσμοι Κοινοτήτων θὰ καταστοῦν ἐκ τῶν πραγματικῶν καὶ ἐκ τοῦ νόμου Ἐνώσεις Συνεταιρισμῶν, ἐφόσον καὶ αἱ κοινότητες καταστοῦν συνεταιρισμοὶ καὶ νομοθετικῶς, ἀπληλαγμένοι πάσης τυπικότητος καὶ γραφειοκρατίας, ἡ ὁποία φονεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας καὶ παραλύει πᾶσαν πρόδοτον αὐτῆς ἐν αὐτῇ τῇ γενέσει τῆς.

Οἱ Σύνδεσμοι λαμβάνοντες πλέον συλλογικῶς τὸν ῥόλον διοικητικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὄργανου τῶν κοινοτήτων, ἔχουν ἀνάγκην ἐσωτερικῆς ὁργανώσεως, ἰδίᾳ ἐκπονήσεως ὁργανισμοῦ διέποντο τὰς δικαιοδοσίας καὶ ἀρμοδιότητας τῶν διοικητικῶν ὄργανων, προβλέποντες καὶ κατανέμοντας τὰς εὐθύνας των. Δὲν δύναται νὰ βοηθῇ ὁργανισμὸς μὲ τοιαύτην εὐρεῖαν ἀποστολήν, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὸ ὑπεύθυνον ὄργανον τῆς διοικήσεώς του, τὸν ὑπεύθυνον ἐκτελεστὴν τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ, τὸν ὑπόλογον ἐν τῇ ἐκτελέσει τούτων, τὸν συντονιστὴν καὶ ρυθμιστὴν καὶ ἐκπρόσωπον τῶν σχέσεων τοῦ Συνδέσμου μετὰ τῶν ἀρχῶν καὶ παντὸς τρίτου. Ἡ διοίκησις τοῦ Συνδέσμου λαμβάνει ἀποφάσεις. Τὴν εὐθύνην διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν αὐτῶν πρέπει νὰ ἔχῃ ὁ διευθυντὴς τοῦ Συνδέσμου, τὸ ὄργανον αὐτὸ τῆς διοικήσεως, μὲ προδιαγεγραμμένα καθήκοντα καὶ δικαιοδοσίας.

Μόνον οὕτω θὰ ἀποδοθῶν οἱ Πρόεδροι καὶ οἱ Σύμβουλοι εἰς τὸ κύριον ἔργον των καὶ θὰ καταστοῦν οἱ ὄργανα τῶν Συνδέσμων δημιουργικὰ καὶ βαθεῖς κριταὶ καὶ ἐρευνηταὶ τῶν προβλημάτων αὐτῶν.

Τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα, τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς Σύνδεσμοι Κοινοτήτων ἐνεφύσησε νέον πνεῦμα, τῆς αὐτοδιοικήσεως, καὶ νέας ἀρχάς, κατ' ἐξοχὴν ρεαλιστικὰς, καὶ τοὺς κατέστησε δυναμικοὺς, δημιουργικοὺς καὶ πλουτοπαραγωγικοὺς διὰ τῆς γενναιοφροσύνης ἠθικῆς καὶ ὕλικῆς ἐνισχυσεῖς του, προγραμματισμένης καθ' ὅλα, αὐτὸ τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα, ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τὸ κρατοῦν σύστημα διοικήσεως τῶν κοινοτήτων, θὰ ἠδύνατο (ἂρ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἔχω τὴν γνώμην), νὰ ἀναλάβῃ τὸ βαρὺ ἔργον τῆς ὁργανώσεως, ἀναμορφώσεως καὶ διαρθρώσεως τοῦ νομοθετικῶν καὶ διοικητικῶν συστήματος τῆς «νέας κοινότητος» τοῦ κράτους τῆς ἀποκεντρώσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὑποκατάστασις κρατικῶν ἀρμοδιοτήτων, ἀλλ' ἀντιθέτως ὑψίστη συμβολὴ εἰς τὸ ἔργον τοῦ κράτους, γεννησομένη βεβαίως ἐν στενῇ συνεργασίᾳ μετ' αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς ἀριστοῦ λειτουργοῦ τοῦ κράτους, ἐνδεδειγμένοι κατὰ πάντα διὰ τὴν ἐργασίαν ταύ-

νομοθεσίας, ήτις θεωρείται ως κατι «ίερόν και άπαραβίαστον» ύφίστανται δέ μοιραίως τήν «μόλυσιν» του περιβάλλοντος, όσον και άν σθεναρώς άντιδροϋν εις ταύτην.

Όσον άφορά τήν έλλειψιν έπαρκούς έμφύχου ύλικού και τήν ανάγκην «έμπλουτισμού» του του, δι' αυτά όλα φροντίζει ό νόμος τής άντικαταστάσεως, ό όποιος δέν έπαυσε να λειτουργή... Συγκεκριμένως δια τó Ζαγορίον έχομεν τούς σκηνίτας σαρακατσανέους.

Περισσότερον «αυτοφύεις» από τούτους και περισσότερο έλληγες—πελασγοί από τούτους δέν ύπάρχουν. Ύστεροϋν εις πολλά, αλλά και ύπερτεροϋν εις πολλά. Μέγα κράμα. Θα άφομοιωθοϋν άσφαλώς. Οδδέν έστι αναφομοίωτον, προκειμένου μάλιστα δια τούς σαρακατσανέους με τήν γοργότητα του πνεύματός των, τό εδελικτον και τήν προσαρμοστικότητα αυτών, όφειλομένην εις τό είδος τής ζωής των και εις τό φυσικόν περιβάλλον. Μήπως πολλοί και κάλλιστοι Ζαγορίσιοι δέν προήρχοντο εν παλαιάς τοιαύτης άφομοιώσεως; Δύναμαι να είπω ότι οι Ζαγορίσιοι, οι ξένοι εις τά «ξένα», έγιναν δια τού χρόνου όλίγον ξένοι πρός τόν τόπον των χωρίς να τό θέλουν βεβαίως, διότι ήλλαξαν νοοτροπίαν, είδος ζωής και περιβάλλον εν γένει. Και ζοϋν πλέον με τας αναμνήσεις του ήραίου τόπου των. Όπως και ό άστος τών πόλεων εν παραμείνη επί καιρόν εις χωρίον, θα γίνη όλίγον «χωρικός», χωρίς να τό καταλάβη και αυτός.

Πόσον δίκαιον είχεν ό νϋν Μακαριώτατος 'Αρχιεπίσκοπος 'Αθηνών, όταν εις συνέδριον τών Ζαγορσιών προ πολλών έτών έθροντοφώνει τήν πικράν αλήθειαν, ότι δια να σωθή τό Ζαγόρι πρέπει να άφομοιωθή τό ζωντανόν στοιχείον τών σαρακατσανέων.

Οι έπιφανείς Ζαγορίσιοι εξανέστησαν, αλλά

τήν αυτήν ήμέραν άπήλθον εις τās πόλεις όπου διέμενον.

'Αλλά και από άπόψεως έθνικής και κοινωνικής τής έλληνικής πολιτείας επιβάλλεται ό εν λόγω «έμπλουτισμός».

Στοιχείον, λόγω τής διαδιώσεώς του εις τήν ύπαιθρον, με σωματικήν και πνευματικήν υγείαν και άλκήν και με συντηρητικās κοινωνικās άννιλήψεις, θα δημιουργήση τό αναγκαίον αντίρροπον του εκφυλισμού και θα άνανέωση τήν ζωοδόχον πηγήν τών χωρίων, έξ ής αναβλύζει εκάστοτε νέον σφριγών αίμα, τό όποίον αποκαθαίρει τήν σήψιν τών πόλεων. "Ίνα είπωμεν, ως προσφύως έλέχθη, ότι «ή ύπαιθρος παράγει τούς ανθρώπους δια να τούς καταναλώσουν αι πόλεις».

Μία άκμαία άγροτική τάξις άποτελεί τόν καλύτερον συνεκτικόν κρίκον μετά τής άστικής τάξεως και έπιτυγχάνει τήν εδραίωσιν τών κοινωνικών θεμελίων.

Ό 'Αριστοτέλης είχε τονίσει ότι ό ιδεώδης τύπος του πολίτου, ό άγρότης, κέκτηται κατά τεκμήριον περισσότερο παντός άλλου ανεξαρτησίαν πολιτικόν φρονημάτων και συνείδησιν τών πρός τήν οικογένειαν, τήν κοινωνίαν και τήν πατρίδα ύποχρεώσεών του.

'Αλλά τώρα ό άγρότης έχασε κάπως τήν φυσικήν ανεξαρτησίαν του, διότι μεταξύ άλλων έγινε και αιχμάλωτος του συγκεντρωτικού συστήματος του κράτους...

Παρακαλώ να σημειωθή ότι πάντα τά άνωτέρω γράφονται άνευ έπιστημονικής ή άλλης αξιώσεως του γράφοντος, άλλ' άπλώς και μόνον, ίνα λάβωσιν άφορμήν οι ειδικοί και οι εν τέλει και άσχοληθώσιν έπιστημονικώτερον και ενεργώτερον με τά φλέγοντα ταύτα ζητήματα τής σημερον.

ΦΡΟΣΩΣ Ι. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΚΑΙ ΣΧΟΛΑΙ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΤΕΧΝΙΑΣ ΜΑΣ

Τὸ θέμα τῆς ἀναπτύξεως τῆς Ἡπειρωτικῆς Οἰκοτεχνίας πὸ εἶναι στενώτατα συνυφασμένο μετὰ τὴν εὐημερία τοῦ τόπου μας, τὸ ἔθεσα καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τις στῆλες τοῦ πλέον ἐγκύρου ἠπειρωτικοῦ πνευματικοῦ ὀργάνου, τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας»⁽¹⁾ πού, πρὸς χαρὰν ὄλων τῶν Ἡπειρωτῶν, ἐβραβεύθη προσφάτως ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν.

Τὸ γεγονός ἐστὶ τὸ ἄρθρο μου ἐκεῖνο ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον σημαίνοντος Ὑπουργοῦ, τοῦ κ. Γ. Ράλλη, πού ἐνεστερνίσθη τὴν ἰδέαν τῆς ἀναπτύξεως στὴν Ἡπειρο τῆς οἰκοτεχνίας, με ἐνθαρρύνει νὰ ἐπανέλθω στὸ προσφιλέως αὐτὸ θέμα — πού στάθηκε σὰν σκοπὸς τῆς ζωῆς μου — μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι αἱ σκέψεις μου, καταστάλαγμα πολύχρονης πείρας καὶ ἀπόρροια θερμοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν εὐημερία τοῦ ἀγαπημένου αὐτοῦ τόπου, θ' ἀκουσθοῦν με εὐμένεια ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους καὶ θὰ τελεσφορήσουν.

Τῆς οἰκιακῆς βιοτεχνίας τ' ἀγαθὰ καὶ ἰδίως τῆς ὑφαντουργίας στὴν Ἡπειρο, διελάμβανα ἐν ἐκτάσει, στὸ ἄρθρο μου ἐκεῖνο. Τονίζω δὲ ἰδιαίτερα τὴν ὑφαντουργίαν, γιατί οἱ ἀργαλεῖς ἦσαν πολὺ διαδεδομένοι, προπολεμικά, στὴν Ἡπειρο. Σὲ μιὰ ἐρευνα, πού εἶχα κάνει στὴν ὑπαιθρο τῶν πέντε Νομῶν Ἡπείρου καὶ Κερκύρας, ἔβλεπα διηύθυνα τὸ ἀρμόδιον τμήμα UNRRA, εἶπα ὅτι οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἐργαλειῶν, εἰς μὲν τὰ πεδινὰ τμήματα ἔφθανε τὰ 10% τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκογενειῶν, στὰ ὄρεινά

τὰ 30 — 40%, σὲ μερικὰς περιοχὰς τὰ 60 — 70% καὶ στὰ πολὺ ὄρεινὰ χωριά, ὅπως τὸ Μέτσοβο — Μηλιά — Βωβοῦσα — Συρράχο — Καλαρρῦτες, ἔφθανε τὰ 80 — 90% τοῦ συνόλου τῶν οἰκογενειῶν.

Στὴν πόλιν μας μέσα ὑπῆρχαν ἐπίσης 306 ἀργαλεῖοι. Ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτοὺς λειτουργοῦσαν καὶ ἐργοστάσια ἰδιωτικὰ (Καμπελῆ κλπ.), εἰς τὰ ὁποῖα ἀπησχολεῖτο σημαντικὸς ἀριθμὸς γυναικῶν.

* *

Τώρα οἱ ἀριθμοὶ τῶν ἀργαλειῶν αὐτῶν ἐμειώθη παντοῦ κατὰ πολὺ· τὰ ἐργοστάσια ἔκλεισαν καὶ πλῆθος γυναικείων ἐργατικῶν χειρῶν ἀδρανοῦν! Ἀκριβῶς διὰ τὸ νὰ μὴ στερηθοῦν ἑκατοντάδες οἰκογενειῶν τῶν μέσων διαβιώσεώς των εἶναι ἐπιβεβλημένη ἡ ἀνασύστασις, σὲ εὐρεῖαν κλίμακα, τῆς οἰκοτεχνίας αὐτῆς στὸν τόπον μας καὶ ὁ συγχρονισμὸς τῆς μετ' ἐπιτελειοποιημένα μέσοι. Ἡ ὑφαντικὴ ἄλλωστε, πού ἐξελίχθη πλέον σὲ ἐπιστήμην προσφέρεται καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν πρώτων ὕλων μας, πού, ἀτυχῶς, φυγαδεύονται, καὶ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ νεροῦ τῆς Παμβώτιδος σὲ νεροτριβὰς, μαντάνια, πλυντήρια κλπ.

Καὶ εἶναι μὲν ἀλήθεια ὅτι οἱ διάφορες Οἰκοκυρικῆς Σχολῆς πολλὰ προσφέρουν, ἀλλ' ἡ Ἡπειρος ἔχει ἀκόμα μεγάλα ἀνάγκαι. Εἶναι φοβερὴ ἡ ἀνεργία πού τὴν ναστίζει! Κι' ἐνῶ γιὰ τ' ἀγόρια ἄρχισαν εὐτυχῶς νὰ λειτουργοῦν κατὰ Τεχνικῆς Σχολῆς, γιὰ τὰ κορίτσια δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς τεχνικὴ ἐκπαίδευσις, γιὰ νὰ μποροῦν μόνον τῶν ν' ἀντιμεταπίσουν τὴν ζωὴ των.

Ραχίζεται ἡ καρδιά καθενός, ὅταν βλέ-

1. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τόμ. Β', τεύχος 14ον, σελ. 603 — 607.

πει κορίτσια να περιφέρονται μὴ ἔχοντας καμμιά ἐργασία ἢ ἀκόμα νὰ ἀπλώνουν τὸ χέρι γιὰ ζητιανιά, ἐνῶ μπορούσε μιὰ Τεχνικὴ Σχολή, νὰ τὰ συγκεντρώσῃ καὶ τὰ σώσῃ, ὅπως ἔκαναν οἱ Γεωργικοὶ Συσμοὶ τῆς πόλεως μας, μαζὺ μὲ τὴν Ἀγορὰ τράπεζα κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἀνταρτοπληξίας.

Συνεκέντρωσαν, μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ τὰ προφυλάξουν ἀπὸ τὴν ἀνεργία καὶ ἀπὸ τὸ ξάφνιασμα τῆς ἀπότομης διαφοράς ζωῆς ἀπὸ τὸ χωρὶ στὴν πολιτείαν, ἕνα μεγάλον ἀριθμὸ κοριτσιῶν, σὲ δυὸ λυόμενα παρατήγματα, ἐγκατέστησαν ἐκεῖ καὶ ἀρκετοὺς ἀργαλειοὺς καὶ, μὲ ἕνα μεθοδικώτατο σύστημα διδασκαλίας, τὸ διαχωρισμὸ των δηλ. σὲ τρία τμήματα, μαθητευομένων, ἐργατριῶν καὶ διδασκαλισσῶν, τὰ ἐξεπαίδευσαν τεχνικά, στὰ πρόχειρα αὐτὰ ἐργαστήρια μὲ ἀριστα ἀποτελέσματα. Ἔχω ὅπ' ὄψει μου δεκαπεντάχρονο κορίτσι ἀπὸ τὴ Λεπτοκαρυὰ Ζαγορίου, τὴν Ε. Π. ἣ ὅποια, σὲ διάστημα μόνον τριῶν μηνῶν ἐξεπήδησεν, ἀπὸ τὸ τμήμα μαθητευομένων, στὸ τμήμα πληρωομένων διδασκαλισσῶν. Πολλὰς βιοτέχνισσες ξεχύθησαν ἔκτοτε, ἀπὸ τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ καὶ στὴν πόλι καὶ στὴν ὑπαιθρο. Πρὸ ἡμερῶν μ' ἔσταμαρτζεσε μιὰ νεαρὴ κυρία: — «Δὲν μὲ γνωρίζετε; μοῦ λέει. Εἶμαι ἣ Χρυσούλα Τ. . . . πού μάθαινα ἀργαλεῖδ στοὺς Συσμοὺς. Παντρεύτηκα, ἔχω καὶ 2 παιδάκια, πῆρα ἕνα ἀργαλεῖδ καὶ ἐργάζομαι στὸ σπίτι μου δικὰ μου καὶ ξένα. Βγάζω ἀρκετὰ λεπτὰ καὶ λέγω τόσες εὐχὰς σὲ ὄλους, πού γεννήκατε ἀφορμὴ νὰ μάθω μιὰ τέχνη». Στὴν ἴδια περιπτώσει εἶναι καὶ πολλὰς ἄλλες.

Ἄς παρηγορηθοῦν οἱ Γεωργ. Συσμοί, ἂν, ἀντὶ γιὰ κέρδη, ὑπέστησαν καὶ λίγες ζημίαι, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀντιμετωπίσει, ἀπὸ πρὶν, τὸ σοβαρώτατον ζήτημα τῆς τοποθετήσεως τῆς παραγωγῆς. Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς των ἐπέτυχε πληρέστατα!

Κάτι παρόμοιο πρέπει νὰ γίνῃ καὶ τώρα στὰ Γιάννινα ὅπου ἐπιβλητικὸ ὑψώνεται κτίριο στὸ κέντρο τῆς πόλεως, πού φέρει στὴν προμετωπίδα του, μὲ χρυσὰ γράμματα, χαραγμένον τὸν τίτλο του: «ΠΑΠΑ-

ΖΟΓΛΕΙΟΣ ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ»

Ἄλλ' ἀντὶ Σχολῆς Ὑφαντουργικῆς, στέγάζονται ἐκεῖ τὰ δικαστήρια! . . .

Κάμνω ἔκκλησι σὲ ὄλους τοὺς ἰθύνοντας: Στὸ Μακαριώτατο πρωτίστως, τὸν Τρανὸν Αὐτὸν Ἠπειρώτην, τοῦ ὁποῦ εἶναι γνωστὸ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸν τόπον, στὸν Ὑπουργὸ κ. Ράλλη, πού ἐξεδήλωσε ἐμπράκτως τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὴν οἰκοτεχνία μας, στὸ Γεν. Διοικητήν, στὴ Δημοτικὴ Ἀρχὴ καὶ στὰ Ἐπιμελητήρια νὰ κάνουν μιὰ Σταυροφορία γιὰ τὴν ἀποδέμευσι τῆς Παπαζογλ. Σχολῆς Ὑφαντουργικῆς Σχολῆς, ἣ ὅποια νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐπὶ τέλους γιὰ τὸν σκοπὸν πού τὴν ὤρισεν ἣ διαθέτις! Εἶναι ἀποκαρδιωτικόν, ἄλλως τε, γιὰ τὸν καθένα πού σκέπτεται νὰ διαθέσῃ κάτι γιὰ τὸν τόπο του, νὰ δλέπη διὸ δὲν θὰ γίνῃ κάποτε σεβαστὴ ἣ θέλησί του. . .

Καὶ μετὰ τὴν ἀποδέμευσι τοῦ μεγάλου κτιρίου κυρίου τῆς, ἄς φροντίσουν νὰ ἐξυρευθοῦν τὰ πρῶτα χρήματα γιὰ τὴν ἐγκατάστασι τῆς Σχολῆς (λέγω δὲ τὰ πρῶτα γιὰ τὸν κατόπιν θὰ πρέπη νὰ εἶναι αὐτάρκης) καὶ ἄς ἀνοίξουν διάπλατα τὶς πόρτες τῆς γιὰ τὰ κορίτσια τοῦ τόπου μας, δίνοντας ἔτσι δουλεῖα σ' ὅσες θέλουν νὰ ἐργασθοῦν.

Οἱ διάφοροι ὄργανισμοὶ καὶ τὰ κοινωφελῆ Ἰδρύματα, τὰ ὅποια σεβαστὰ διαθέτουν ποσὰ γιὰ βοηθήματα στοὺς φτωχοὺς, ἄς προσφέρουν ἕνα ποσὸ γιὰ τὴν ἐγκατάστασι καὶ τὴν λειτουργία τῆς κυψέλης αὐτῆς τῆς δουλειᾶς καὶ ἄς δώσουν στὰ φτωχὰ κορίτσια, ἀντὶ ἐλεημοσύνης ἐργασίαν, ἣ ὅποια θὰ τὰ ἐξευγενίσῃ, θὰ τὰ ἐξυψώσῃ, θὰ τοὺς χαρίσῃ τὸ αἶσθημα τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῆς ἀσφαλείας ἀπὸ τίς τῶσες ἀντιξοότητες τῆς ζωῆς.

Ἄς μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τοῦ πλουσίου ἐκείνου φιλανθρώπου, τοῦ «Γεροστάθη», πού διαβάσαμε κάποτε, ὁ ὅποιος, θέλοντας νὰ βοηθήσῃ τοὺς πατριώτες, δὲν τοὺς ἔδινεν ἐλεημοσύνη: Τοὺς ἔδωκε νὰ χτίσουν ἕνα μεγάλο οἰκοδόμημα, πληρώνοντας ἀδρὰ τὴν ἐργασίαν των, καὶ δὲν τὸ κτίριον ἐτελεῖωνε, τοὺς ξαναπλήρωνε νὰ τὸ γκρεμίσουν καὶ νὰ τὸ ξαναχτίσουν.

Ἡ «Ἡπειρωτική Ἔστια» πού τήν καμαρώνομε οἱ Ἡπειρώται καί πού πρωτοπορεῖ στά ζητήματα πού σχετίζονται μέ τήν ἀνοδο τῶν πνευματικῶν, ἀλλά καί τοῦ ζωτικῶς ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ μας καί οἱ κυρίες ἀκόμα τῆς πόλεώς μας, πού δέν ἔχουν ἄλλην ἀπασχόλησι, ἄς ἀνασκουμπωθῶμε καί ἄς βοηθήσωμε νά δοθῇ δουλειά στή γυναικα. Δουλειά καί μόνον δουλειά!...

Γιά νά παύσῃ ἡ ἀνεργία καί ἡ ἀνέχεια, ν' ἀνοίξουν νέοι δριζώντες ἐπαγγελματικῶν προσανατολισμοῦ, νά κλείσουν οἱ δρόμοι πρὸς τὸ κακό. Νά γκρεμισθοῦν οἱ παράγκες καί στὸν τόπο τους ν' ἀνεγερθοῦν σπίτια ὡμορφα ἀπὸ τὸν Ἡπειρωτικὸ ἀργαλειό, ὅπως ἐγίνε στή Νέα Ἰωνία, στήν Κοκκινιά καί ἄλλοι... Ἄς μὴ μᾶς φανῇ παράξενα!

Κι' ἐδῶ ἀκόμα, ἀπόφοιτες τῆς παληᾶς Λαμπριαδεῖου, ὅπως ἡ Α. Κ. ἀπὸ τὸ Τσεπέλοβο καί ἡ Ρέτα ἀπὸ τὰ Πεδιναῖα ἔχουν χτίσει σπίτια ἀπὸ τὸν ἀργαλειὸ τους. Ἡ τελευταία μάλιστα, τῆς ὁποίας κἀκεῖ πρόσφατα τὸ σπίτι, δέν ἀποθαρρύνθηκε. Ὑπολογίζει νὰ τὸ ξαναχτίσῃ ἀπὸ τὴν ἐργασία της ...

Τὸ πράγματι σπουδαιότατο ζήτημα τῆς τοποθετήσεως τῆς παραγωγῆς τῶν ὑφαντῶν — ἐξελιγμένης, ἐννοεῖται, καί ἐκλεκτῆς — πού θὰ προκύψῃ ἀμείλικτο, ἔχει ἤδη λυθῆ, ἀφοῦ ἀνοίχτηκαν μέ τὸ κρατικὸ ἐνδιαφέρον οἱ δρόμοι ὄχι μόνον γιὰ τίς ἐκθέσεις τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καί γιὰ ἐκεῖνες τοῦ Λονδίνου καί τῆς Ἀμερικῆς ἀκόμα.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΙ ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἡ διαφύλαξις τῶν ἱστορικῶν μας μνημείων δέν εἶναι μόνον ἔργον τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν ἀλλὰ καί ὅλων τῶν καλῶν πολιτῶν πού σέβονται τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου των.

Τὸ πολυπαθὲς τζαμί τῆς Καλοῦταιας, τοῦ Χατζῆ Μεχμέτ Πασσᾶ, τὸ ὁποῖον ἀφοῦ ὑπέστη ποικίλας καὶ παντοειδεῖς κακώσεις, καί σήμερα εἶναι μεταμορφωμένον εἰς εὐτελεῖ Γιαννιώτικον «Καφφενὲν» κινδυνεύει τώρα νά καταδαφισθῇ. Ἡ νεώτερα του ἱστορία εἶναι πολὺ σύντομος ἀλλ' ἐνδιαφέρουσα. Ἐπωλήθη εἰς ἰδιώτην παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης μέ τὰ ἀνταλλάξιμα—πολὺ κακῶς βέβαια—καί διεσώθη χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ τότε Γυμνασιάρχου Χρ. Σούλη ὁ ὁποῖος ἐκτελοῦσε χρέην Ἐπιμηλοῦ Ἀρχαιοτήτων, καί ἐκπρύχθη ἀρχαιολογικὸν μνημεῖον διατηρητέον διὰ διατάγματος τῆς 11(6)25 (Φ.Ε.Κ. 152) 16—6—1925).

Τώρα μέ τὸ νέον σχέδιον πόλεως τὸ ἱστορικὸν τέμενος, ἔνα ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἐναπομείναντα καί μέ ἐνδιαφέρουσαν διακόσμησιν τῶν τοίχων καί τῆς κόγχης κινδυνεύει νά καταδαφισθῇ, διότι κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνον προβλέπεται πλατεία. Τὸ ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ἡ ὑπηρεσία Ἀρχαιοτήτων διὰ τοῦ Ἰπουργεῖου Παιδείας ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἰπουργεῖου Δημ. Ἔργων τὴν τροποποίησιν τοῦ σχεδίου ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατὰ τρόπον, ὥστε νά μὴ θιγῇ τὸ μουσουλμανικὸν τέμενος.

Ἀλλὰ καί τὸ νέον σχέδιον, περιέργως, οὐδεμίαν φροντίδα λαμβάνει διὰ τὸ μνημεῖον. Εἶναι εὐλογον τὸ ὑπουργεῖον Δημ. Ἔργων νά ἀγνοῇ τὰ μνημεῖα τῆν ἱστορικὴν καί καλλιτεχνικὴν των ἀξίαν. Στὸ κάτω—κάτω κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν σχεδίων ἔχει ὑπόψιν του σχέδια μόνον καί αὐτά,

συνασσόμενα καί ὑποβαλλόμενα παρὰ τῆς Τεχνικῆς Ἰπηρεσίας τοῦ Δήμου Ἰωαννίνων.

Ἐπιτρέπεται ὅμως εἰς τὸν Δήμον νά εἰσηγηθῆται τοιαύτας ἐγκληματικὰς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως προτάσεις καί περιφρονητικὰς διὰ τὴν πνευματικὴν συνείδησιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἰωαννίνων; Καί ἐάν δέν εἰσηγήθῃ ὁ Δήμος τὰς καταστρεπτικὰς διὰ τὰ μνημεῖα τοῦ τόπου προτάσεις τότε πῶς ἠνέχθη τοιαύτας κολοθώσεις καί πῶς δέν ἀνέφερον εἰς τὸ Ἰπουργεῖόν του τὴν ἀνάγκην τῆς τροποποιήσεως τοῦ σχεδίου ὡς πρὸς τὸ τέμενος τοῦ Χατζῆ Μεχμέτ;

Συνέβη ὅμως τὸ ἐναντίον. Παμφηφει πέρσει τὸ Δημ. Συμβούλιον ἐνέκρινε τὴν καταδαφίσιν τοῦ τεμένους χάριν τῆς πλατείας!

Ὁμολογουμένως ἡ πόλις μας ἔχει ἀνάγκην πλατειῶν, ἀλλ' ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶναι ἀνεκτός ὁ Φαλκίδειος νόμος τῆς ἐξαφανίσεως ἱστορικῶν μνημείων χάριν μιᾶς πλατείας. Πολλὸ φοβούμεθα ὅτι ἡ καταδαφίσις τοῦ μνημείου δέν ἐπεβλήθη χάριν κοινωφελούς σκοποῦ ὅσον χάριν ἐξυπηρετήσεως ἐμμέσων συμφερόντων. Οὕτω ἐξηγεῖται διατὸ Ἰπουργεῖον Δ. Ἔργων καί διὰ τοῦ τηλετάλου του σχεδίου καταργεῖ τὸ τέμενος, παρὰ τὰς ἐνεργείας τῆς Δ)σεως Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ἰπουργεῖου Παιδείας.

Εἶναι ἀνάγκη, νομίζομεν, νά ἐπέμβουν αἱ ἀρμόδια ὑπηρεσίαι καί ἰδιαιτέρως ἡ Γενικὴ Διοίκησις διὰ τὴν ἀποσώθειν τοῦ κακοῦ.

Καί οἱ ὑπεύθυνοι τοῦ ἐγχειρήματος ἄσπτόχουν ὑπ' ὄψιν των ὅτι ὑπάρχουν νόμοι προστατεύοντες τὰ τοιοῦτου εἶδους μνημεῖα, καί ὑπάρχουν ἐπίσης εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν, καί ἄνθρωποι, πού θὰ τὰ προστατεύσουν μέ πᾶσαν θυσίαν.

Ὁ Φιλάργχιος

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΩΔΗ ΣΤΑ ΝΕΦΗ

1

Ψυχές αὐτοῦ τοῦ κόσμου ἀποδιωγμένες
ταξιδεμένες στ' οὐρανοῦ τὰ μονοπάτια.
Ψυχές κάποιου ἄλλου κόσμου μεθυσμένες
στῶν πόθων τῶν τρελλῶν καβάλλα τ' ἄτια.

Ἀνθρώπινων καρδιῶν τ' ἄσωστο κλάμα.
Ἄνευρατα καὶ πόθοι π' ἀνεβαίνουν
ἀπὸ τῆς γῆς τῆ δίψα καὶ τὸ κᾶμα
καὶ φεύγουν λιγοζώητα καὶ πεθαίνουν.

Γίγαντες μυθικοὶ σ' ἄβηλη χώρα
τὸν οὐρανὸ μὲ βιά νὰ δρασκελᾶτε.
Δροσιὰ κι' εὐχή. Κατάρια κι' ἄγρια μπόρα
τῆ μοῖρα τῆς ζωῆς νὰ κουβαλᾶτε.

2

Μιὰ θάλασσα καὶ μὲ σᾶς ἔχω στείλει
καὶ ποταμοὺς μὲ δάκρυα βουρκομένα.
Διαβαίνετε πυκνὰ κατὰ τὸ δεῖλι
τὴν πίκρα αὐτοῦ τοῦ κόσμου φορτωμένα.

Βαρειά τῶν γαλανῶν ὀνείρων μοῖρα
Ἄπ' ἄνεμον ἀπ' ἄχνα κι' ἀπὸ δάκρυ.
Θλιμμένη τὴν ψυχὴ κάποιου Πορφύρα
μαζὶ νὰ μὴν τραβᾶτε πρὸς τὰ μάκρη.

3

Τὴν ἄπιαστην ὀμίχλη ἔχετε μάσει
καὶ τοῦ πελάου συνάξατε τὴν ἄχνα.
Νὰ ῥιθῆ ἢ στοργὴ σας—μᾶνα—νὰ προφτάση
δροσιὰ στῆς γῆς τὰ διψασμένα σπλάχνα.

Νὰ πάρουν τὴ μιλιὰ τους οἱ βρυσσοῦλες.
Νὰ πάρουν τὴν ψυχὴ τους, κάμποι, δᾶσα.
Μύριες ἐτοιμοθάνατες ψυχοῦλες
νὰ πάρουνε ξανά ζωῆς ἀνάσα.

Νὰ πέση εὐλογημένη ἢ κάθε στάλα
Σὰν γέλοιο ἀπ' τῆς τρελλῆς χαρᾶς τὸ στόμα.
Νὰ ῥίξετε τὸ μέλι καὶ τὸ γάλα
χρυσάφι καθαρὸ πάνω σὶὸ χῶμα.

4

'Απ' τὴν ἀνατολὴ ῥοδοβαμένα
χαριτωμένα ἀπλώνεστε κι' ἀνάγια.
Σ' ἀτλάζι γαλανὸ ζωγραφισμένα
τριανταφυλλένια νέφη ἀνθοκλωνάγια.

Στῆς νύχτας νὰ τυλίγεστε τὴ χάρη
σὰν ὄνειρο γλυκὸ καὶ φευγαλέο
νὰ παίζει τὸ κρυφτοῦλι τὸ φεγγάρι
καὶ νὰ φαντάζει πιδὸ λαμπρὸ κι' ὦραϊο.

Κι' ὄ τὴν ἀσύγκριτη ἀποθέωση τῆς δύσης.
Στὴν πύλη τ' οὐρανοῦ φωτιὲς σκορπᾶτε,
—τόση ὁμορφιὰ καρδιὰ πῶς νὰ τὴν κλείσης—
τὸ μέγα Ρήγα τῆς ζωῆς σὰν προβοδᾶτε.

5

"Ἄσπρα πελώρια ὑψώνεστε, βουνὰ μὲ πλήθια χιόνια,
Κρέπια κρεμιέστε σκοτεινά, βαρεῖα τρικυμισμένα.
Μ' ἀνεξιχνίαστες βουλὲς νὰ τρυγυρνᾶτε αἰώνια.
Δράκοι, στοιχειά, φαντάσματα κι' ἄρμενα ἀρματωμένα.

"Ὡ Δὸν Κιχῶτες τ' οὐρανοῦ σὲ πλάνες ὀπτασίες,
Κάποια γαλάζια χίμαιρα τρελλὰ νὰ κινηγᾶτε.
Νὰ ὀρμᾶτε ἀγέρινοι Θεοί, φλόγινες φαντασίες
κι' ὕστερα σὰν ὀνειράτα σβυσμένα νὰ ξεφτᾶτε.

6

Τῆς ζωῆς μας ζωὴ
φοβέρα κι' ἐλπίδα
μὲ δροσιὰ σπλαχνικὴ
μὲ σκληρὴ καταιγίδα.

Πνεῦμα ἄν-εῖσαι κακὸ
κεραυνὸς καὶ χαλάζι
τὸ φῶς τὸ γλαυκὸ
τ' οὐρανοῦ δὲν ἀλλάζει.

"Ὡ χαρούμενο φῶς
ἀνηλέητο καὶ λαῦρο.
Στεῖρος ἥλιος ξανθός.
... "Ἐλα σύννεφο μαῦρο!

Χρυσάνθη Ζιτσαία

Ο ΛΥΚΟΣ... ΠΙΣΤΙΚΟΣ!

‘Ο πατέρας μου—άγιο τὸ χῶμα του— κοντὰ σὲς πολλές ἄλλες φιλοδοξίες πού εἶχε, εἶχε καὶ τὴ φιλοδοξία νὰ ἡμερέψη ἕναν λύκο, γιατί τοῦ εἶχε εἰπῆ κάποιος, κι’ αὐτὸς τὸ πίστεψε, ὅτι, ὅταν ἡμερέψη ὁ λύκος, ἀπὸ μικρὸ κουτάβι, μπορεῖ νὰ φυλάξῃ μόνος του ἕνα κοπάδι ἀπὸ χίλια κεφάλια πρόβατα, χωρὶς νά’ χῃ ἀνάγκη ὁ τσιελίγκας νὰ θρέφῃ πεντέξη σκυλιά, ἀκέραιο σκυλοκόπαδο, γιὰ τὴ φύλαξη τοῦ κοπαδιοῦ του. Καὶ δὲν ἦταν μόνον ὁ λόγος τῆς οἰκονομίας, πῶκανε τὸν πατέρα μου νὰ ἐπιθυμῇ ν’ ἀποκτήσῃ ἕναν τέτοιο παράξενον γιδοπροβοτοφύλακα, γιατί δὲν σχετίζονταν ποτὲ μὲ τὴν οἰκονομία, ἀλλ’ ἢ φήμῃ κι’ ἢ δόξα ὅτι θά’ χῃ ἡμερωμένον λύκο στὸ κοπάδι του. Καὶ θὰ θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸν του ὑπερένδοξον καὶ εὐτυχημένον, ἂν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ κατορθώσῃ ν’ ἀγοράσῃ ἕνα ἡμερωμένο λεονταρόπουλο, καὶ τὸ’ χῃ κρυφὸν πόθο νὰ ταξιδέψῃ καμμιά φορὰ κατὰ τὴν Ἀραπιά, ὅπου θὰ ὑπῆρχαν, κατὰ τὴ γνώμη του, ὄχι μόνον ἅγια λιοντάρια, ἀλλὰ κι’ ἡμερα, καὶ ν’ ἀγοράσῃ ἕνα γιὰ νὰ τὸ’ χῃ φύλακα τοῦ σπιτιοῦ μας τὴ νύχτα, κι’ ἄλυσσωμένο τὴν ἡμέρα. Γνώριζε ὅμως ὅτι αὐτὸ δὲν ἦταν καθόλου εὐκόλο νὰ γίνῃ, καὶ μόνον ὡς εὐσεβῆ πόθον τ’ ἀνάφερνε. Κι’ ἦταν τόσο μεγάλος ὁ πόθος του ν’ ἀποκτήσῃ ἕνα λυκόπουλο, ὥστε διαλάησε σ’ ὅλα τὰ περίχωρα, ὅτι ὅποιος θὰ τῶφερνε ἕνα νιογέννητο λυκόπουλο, θὰ λάβαινε ὡς κέρασμα, ἕξδν ἀπὸ τὴν ἀπειρὴ ὑποχρεωσὴ του, καὶ μιὰ λίρα!

Ἡ λίρα τότε ἦταν πολὺ μεγάλο πρᾶγμα. Ὑπῆρχε καὶ κυκλοφοροῦσε καὶ τὴν βλεπε ὁ κόσμος καὶ τὴν ἐπιανε στὸ χέρι του, ἐνῶ σήμερα δὲν ὑπάρχει στὸ δικό μας τὸ Ἡμισφαίριο, γιατί ἔφυγε μακριά, στὴν Ἀμερικὴ, θρονιάσθηκε ἐκεῖ καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ ξαναγυρῆ στὸν τόπο μας! Μποροῦσε κανεὶς τότε ν’ ἀγοράσῃ μὲ μιὰ λίρα ἕκατὸν

εἴκοσι ὡς διακόσιες ὀκάδες ἀραποσίτι καὶ παραπάνω ἀκόμα.

Πέρασαν μῆνες καὶ δὲν φανίζονταν κανεὶς νὰ φέρῃ τοῦ πατέρα μου τὸ ποθητὸ λυκόπουλο. Ὁ πατέρας μου ἔκανε δεῦτερο διαλάλημα, τάζοντας νὰ δώσῃ δυὸ λίρες σ’ ὅποιον θὰ τῶφερνε τὸ λυκόπουλο. Ἡ μάννα μου ὅμως, πού’ χῃ ὀλωσδιόλου ἀντίθετες ἰδέες ἀπὸ τὸν πατέρα μου καὶ δὲν ἐποιητικίζε σὰν αὐτόν, τῶλεγε συχνά:

—Τ’ εἶν’ αὐτὰ πού κάνεις, ἄντρα μου; Γιὰ νὰ σὲ γελοῦν ὁ κόσμος; Εἶναι πιστευτὸ νὰ γένῃ ποτὲ ὁ λύκος πιστικός κι’ ὁ σκύλος τυροκόμος; Εἶναι σὰν νὰ μᾶς πῆς ὅτι θὰ χριστιανέψουν οἱ ἀντίχριστοὶ οἱ Τοῦρκοι καὶ θὰ πηγαίνουν μ’ ἐμᾶς στὴν ἔκκλησιὰ νὰ προσκυνήσουν!

—Ποῦ ξέρ’ς ἐσύ, καημένη γυναίκα, τῆς ἀπαντοῦσε ἐκεῖνος στερεότυπα. Σεῖς οἱ γυναῖκες ἔχετε πολλὰ μαλλιά καὶ λίγη γνώση...

Κι’ ἐκείνη γιὰ νὰ τὸν εἰρωνευτῆ τοῦ ἀνταπαντοῦσε:

—Τώρα, θὰ προσπαθῆσω κι’ ἐγὼ νὰ βρῶ ἐν ἀλεπόπουλο νὰ τὸ μεγαλώσω γιὰ νὰ μὲν φυλάτῃ τὲς κόττες! Ἀλλάξαν γλέπ’ς, τὰ πράγματα τοῦτον τὸν καιρὸ...

—Δὲν θὰ κάν’ς, ἄσκημα... Τῆς ἀπαντοῦσε κι’ ἐκεῖνος εἰρωνικὰ καὶ κόβονταν ἢ κουβέντα.

Πέρασε κι’ ἄλλος καιρὸς καὶ τὸ λυκόπουλο δὲν φαίνονταν ἀκόμα.

Ὁ πατέρας μου ἔκανε τὲς δύο λίρες τρεῖς, ὕστερα τὲς τρεῖς τὲς ἔκανε τέσσερες καὶ τέλος, τὲς τέσσερες πέντε.

Βοῦξαν τὰ περίχωρα μὲ τὲς πέντε λίρες πού προκήρυξε ὁ πατέρας μου γιὰ τὸ λυκόπουλο! Μὲ πέντε λίρες ἀγόραζε κανεὶς ἕνα βόιδι ἢ ἐν’ ἄλλογο ἢ εἰκοσιπέντε γίδια, ἔχτιζε ἕνα χαμόγειο σπιτάκι...

Πέντε λίρες ἦταν μιὰ καλούτσικη περιουσία, πού τὴν εἶχε κανεὶς καὶ τὴν χαίρονταν μέσα στὸν κόρφο του, κι’ ὅμως τὸ λυκόπουλο δὲν φαίνονταν!

—Τούτον τὸν καιρὸν ἔγιναν ὄλοι οἱ κυνηγοὶ τραπεζίτες στὸν τόπο μας καὶ δὲν τοὺς κάνουν ἐντύπωση οἱ πέντε λίρες μου!, ἔλεγε δύσθυμα ὁ πατέρας μου.

Κι' ὁμως οἱ κυνηγοὶ τοῦ χωριοῦ μας καὶ τῶν περιχώρων ἔτρωγαν τὰ λόγια καὶ τὲς σπηλιές, γιὰ νὰ βροῦν καμμιά λυγκοφωλιά μὲ λυκόπουλα, ἀλλὰ στὰ χαμένα! Ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ἀπελπισία τοῦ κάθε κυνηγοῦ, πῶβλεπε νὰ χάνη ἀπὸ τὰ χέρια του τὲς πέντε λίρες πῶταζε ὁ πατέρας μου, ὥστε πίστευαν ὅτι οἱ λύκαινες γεννοῦν σ' ἄλλες χῶρες καὶ σ' ἄλλα βασίλεια κι' ἔχι στὸν τόπο μας.

Πέρασαν ἔτσι τρία—τέσσερα χρόνια, χωρὶς ν' αὐγατῆ τὲς πέντε λίρες ὁ πατέρας μου, ὄχι γιατί φιλαργυρεῖονταν, ἀλλὰ γιατί ντρέπονταν ἀπ' τὸν κόσμον, πού τὸν ρωτοῦσαν συχνά, κι' ἕως εἰρωνικά:

—Δὲν φάνηκε ἀκόμα, ἄρχοντα, ἐκεῖνον τὸ λυκόπουλο;

Κι' ὁ πατέρας μου, καμώνοντας ὅτι δὲν ἤκουε τὴν ἐρώτησιν, δὲν ἀπαντοῦσε.

Μιά μέρα ὁμως τοῦ Γεναριοῦ, ἐκεῖ πού καθόμασταν σὴν κρεββάτα καὶ προγευόμασταν, ἄκουσαμε νιουφεκὲς ἀπὸ μακρὰ, δυό—δυό σὴν ἀράδα

—Περάξου στὸ παράθυρο μου εἶπε ὁ πατέρας μου, κι' ἀγνάτεψε τ' εἶναι.

Πῆγα στὸ παράθυρο καὶ εἶδα ἔναν πῶρχονταν ἀπὸ τὸ παρακείμενον χωριὸ καὶ νιουφεκοῦσε, πηδῶντας, χορεύοντας καὶ τραγουδῶντας.

Γυρίζοντας εἶπα στὸν πατέρα μου τὸ τί εἶχα ἰδεῖ.

—Θά' ναι κανέναν μεθυσμένον... Εἶπε ἐκεῖνος κι' ἐξακολουθῆσαμε τὸ φαγί.

Δὲν πέρασε ὁμως πολλὴ ὥρα κι' ἀκούσαμε σὴν αὐλὴ μας δυὸ νιουφεκιές σὴν ἀράδα καὶ γνώριμη φωνὴ κι' ὥσπου νὰ συνέρθωμε, εἶδαμε ν' ἀνεβαίνει τρεχάτος τὴ σκάλα ὁ Κάστας ὁ Βέλης, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους κυνηγοὺς τοῦ τόπου μας, πού ἡ μόνη του δουλειὰ κ' ἡ μόνη του ἀσχολία ἦταν τὸ κυνήγι. Γελοῦσε ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ ποδάρια, κι' ἔβγαλε ἀμέσως ἀπὸ τὸν κόρφο του ἕνα κουταβάκι μὲ κλεισμένα μῦτια καὶ τὸ πρόσφερε στὸν πατέρα μου, λέγοντας:

—Νὰ τὸ λυκόπουλο, ἀφεντικό, καὶ δὸς μου τὲς πέντε λίρες! Ἀπόψε πέτυχα τὴ λύκαινα ἑπάνω πού γεννοῦσε, μὲς σὲ μιὰ σά-

για σπηλιὰ τοῦ βουνοῦ μας—τὸ βιὸ τοῦ Διαόλου—τῆς τράβηξα μιὰ ντουφεκιὰ καὶ τὴν ἄφησα στὸν τόπο. Διάλεξα τὸ καλύτερο ἀρσενικὸ λυκόπουλο καὶ σκότωσα τ' ἄλλα πεντέξη πού γεννήθηκαν μαζί του καὶ σοῦ τό' φερα νὰ πάρω πέντε λίρες!

Διάκουσε τὸ φαγὶ ὁ πατέρας μου, ἔβγαλε τὸ πογγι ἀπὸ τὴ τζέπη του, τ' ἀνοίξε, πῆρε τὸ λυκόπουλο στὰ χέρια του, χαρούμενος σὰν νά' χε κερδίσει θησαυρὸν ἀκέρειον.

Ἡ μάνα μου ἔγινε φωτιά καὶ λάβρα ἀπὸ τὴ στεναχώρια της κι' εἶπε θυμωτικά στὸν πατέρα μου:

Ἦταν ἀπὸ τ' ἄγραφα κι' αὐτὸ σήμερα, κῦρ—νοικοκύρη! Λύκος νὰ φυλάξῃ τὰ πρόβατα! Ἀκουσε, ὦρὲ νοικοκύρη: Ν' ἀλείψης μὲ πλῆβριζο (1) τὰ μούτρα μου, ἂν ἔν σου σκίση τὸ κοπάδι σου αὐτὸς ὁ Διαόλος πού καμαρώνεις αὐτὴ τὴ στιγμή στὰ χέρια σου, σὰν νὰ τὸν εἶχες πρωτάγγονο.

—Ν' ἀλείψης τὸ δικό μου μ' αὐτὸ πού λές, ἂν δὲν σκίση δέκα λύκους αὐτὸ τὸ λυκόπουλο, ἀφοῦ ἡμερέψη καὶ μεγαλώση καὶ γένη σκυλί. Τῆς ἀπάντησε ὁ πατέρας μου καμαρώνοντας τ' ἀπόχτημά του.

—Στὸ τέλος θὰ ἰδοῦμε τίνος πρόσωπο θὰ ἀλειπτῆ.

Τοῦ ἀνταπάντησε κι' ἡ μάνα μου κι' ἔφυγε ἀπὸ τὴν κρεββάτα πῦρ καὶ μανία, κι' ἔτσι κόπηκε ἡ συζήτησιν.

—Γάλα γιὰ τὸ λυκόπουλο! (Φώναξε ὁ πατέρας μου). Φέρτε κι' ἕνα μικρὸ χωνὶ γιὰ νὰ τοῦ τὸ ρίξωμε στὸ στόμα.

Ἐφεραν ἀμέσως γάλα καὶ τὸ χωνὶ κι' ἄρχισε νὰ τὸ θρέφῃ μόνος του τὸ λυκόπουλο χαρούμενος, κι' ὕστερα τὸ πῆρε καὶ τὸ πῆγε σὴν στάνη καὶ τὸ δῶκε τοῦ ἀρχιπιστικοῦ. μὲ τὴ διαταγὴ νὰ ξεχωρίσῃ ἐπιταυτοῦ μιὰ γαλάρα γίδα γιὰ τὴ θροφή τοῦ λυκόπουλου, καὶ τὸν παράγγειλε τὸ λυκόπουλο καὶ τὰ μάτια του!

Τὸ λυκοκούταβο αὔξαινε μὲ τὴν ὥρα. Σὲ μιὰ βδομάδα ἀνοίξε τὰ μάτια του καὶ περπάτησε, σ' ἕνα μῆνα ἦταν κουτάβι, σὲ δυὸ τρεῖς μῆνες ἦταν κουτάβος καὶ στὲς τέσσερες ἦταν σωστὸ σκυλὶ μουρογκοκόκκινο. Κι' ἐπειδὴ ἦταν γνωστὴ ἡ καταγωγὴ του,

1. Πηλὸς ἀπὸ βρίζα—ἀνθρώπινη κοπριά, λεγομένη αἰνιγματοειδῶς, γιὰ τὸ κακὸ φάτο. (Σημ. Χ. Χρ.)

δὲν τό' λεγαν «Μούργκα», ὅπως θά' λεγαν κάθε ἄλλο σκυλί τοῦ χρωματισμοῦ του, ἀλλά «Λύκο».

Ἄμα ἄκουε τ' ὄνομά του «Λύκο» «Κό, Λύκο», ὅταν τὸν μαυλοῦσαν οἱ πιστικοί, ἢ συχνότερα ὁ πατέρας μου, ἔτρεχε στὸ μαύλημα σὰν τ' ἄγρι.

Ὁ Λύκος νικοῦσε ὅλα τὰ σκυλιὰ τοῦ κοπαδιοῦ μας, καθὼς καὶ τὰ σκυλιὰ τῶν κοπαδιοῶν ποὺ βοσκοῦσαν κοντὰ στὸ δικό μας κι' ὁ πατέρας μου καμάρωνε ὑπερβολικὰ γιὰ τ' ἀπόχημά του, καὶ πείραζε συχνὰ τὴ μάνα μου, λέγοντας:

—Τὶ λὲς τώρα; Νὰ σοῦ ἀλείψω τὰ μοῦτρα μετ' ἐλόβριζο;

Κι' ἐκείνη, χωρὶς νὰ ὑποχωρῇ καθόλου, (γιατὶ κοντὰ σ' ὅλες τὲς ἀρετὲς πού' χε ἀπάνω της, ὡς γυναίκα καὶ νοικοκυρά, εἶχε καὶ τὸ γυναικεῖο ἐλάττωμα, τὸ μόνο ἐλάττωμα, πού' χε ὡς ἄνθρωπος νὰ μὴν ὑποχωρῇ ποτέ, κι' ὅταν ἀκόμα εἶχε ἄδικο), τοῦ ἀπαντοῦσε:

—Πίσω ἔχει τὴν οὐρὰ τ' ἀπίδ', νοικοκύρη μου! Ἄς περάσῃ λίγος καιρὸς ἀκόμα καὶ γλέπομε...

Πέρασε ἔτσι ὅλο τὸ καλοκαίρι κι' ὁ χινόπωρος, καὶ μπῆκε ὁ χειμώνας, χειμώνας βαρὺς μὲ μεγάλες καὶ συγκρατούμενες βροχές, μὲ χιόνια, μὲ βοριάδες καὶ μὲ παγωνιές...

Μιά βραδυά, μεσάνυχτα περασμένα, πῶπλε τὸ σκοτάδι ἀπανωθὶδὶ στὴ Γῆ, σὰν Κόλαση, καὶ δὲν ἔλαμπε στὸν οὐρανὸ οὔτε φεγγάρι, οὔτ' ἀστέρι κανένα ἀπὸ τὴ βαρυσυννεφιά, ἀκοῦν οἱ πιστικοὶ νὰ προνοῦν καὶ νὰ βηλιάζουν στὸ μαντρί τὰ γίδια καὶ τὰ πρόβατα, σὰν νὰ τὰ σκιζε λύκος, καὶ νὰ πᾶν ὀργιὸ οἱ κύπροι καὶ τὰ κουνδούνια καὶ νὰ κόβωνται τὰ σκυλιὰ σὶ' ἀλυχτήματα. Πετιοῦνται ἀπάνω ἀπὸ τὲς κάλπες τους, τρέχουν στὸ μαντρί, κρατῶντας ἄλλος ντουφέκι, ἄλλος πιστόλι, ἄλλος τσεκούρι ἢ μαχαίρι κι' ἄλλος κλίτσα, καὶ μπαίνουν στὸ μαντρί. Ἀκούστηκε «μπούμμ!» μιά ντουφεκιά κι' ἔνα φοβερὸ οὐρλητὸ μαζὶ κι' ἀμέσως ἠσύχασε τὸ κοπάδι. Τὸ σκοτάδι δὲν ἄφησε νὰ φανῇ τὸ ἔργο τῆς ντουφεκιάς.

—Ἄστε τώρα! (εἶπε ὁ ἀρχιεπιστοκός). Πάμε στὴν καλύβα μας καὶ σὰν φέξη, γλέπομε τὴ φλιάκαμαν!

Πρωί—πρωί, ὁ πρῶτος πιστικὸς ποὺ

μπῆκε στὸ μαντρί, βοήκη καμμιά δεκαπενταριά γιδοπρόβατα ψόφια, ἀλλὰ σφαγμένα στὸ λαιμὸ κι' ἄλλα σκισμένα στὴν κοιλιά, καὶ τὸν Λύκο τοῦ πατέρα μου σκοτωμένον! Ἐμπηξε τὲς φωνές:

Οὐουουουου! οὐουουουου! οὐουουουουου! Τὶ κακὸ πάθαμαν ἀπόψε! Τὶ κακὸ πάθαμαν ἀπόψε!

Κι' ἔτρεξαν στὸ μαντρί κι' οἱ ἄλλοι πιστικοί. Βλέποντας τότε τὰ κατορθώματα τοῦ Λύκου, ὁ ἀρχιεπιστοκὸς εἶπε φιλοσοφικὰ:

—Ἐ! ὦρὲ παιδιά! Καθένας μὲ τὸ φυσικό του... «Οὐτ' ὁ λύκος πιστικός, οὐτ' ὁ σκύλος τυροκόμος!», λέγει ἡ παροιμία... Σῦρτε τώρα ἕνας σας στ' ἀφεντικό νὰ τοῦ πάρῃ τὰ σχαρίκια... Ὁρὲ, ὁ ἄτιμος ὁ Λύκος, τ' ἔκανε! Χάλασε μιὰ στάιη γιδοπρόβατα!... Ἦθελε λύκο ὁ ἀφεντικός μας στὸ κοπάδι του!... Δὲν τοῦ ὄργαν τὰ σκυλιὰ! Καλὰ νὰ τοῦ γένῃ τώρα!

Ἐνας πιστικὸς ἀπὸ τοὺς γιδάρηδες ἄρχισε νὰ κλαίῃ σὰν μικρὸ παιδί, τὲς λυκοφωγμένες γίδες:

—Ἄχ! τὶ κακὸ ποὺ πάθαμαν, οἱ καημένοι! Τὶ κακὸ ποὺ πάθαμαν οἱ καημένοι! Ἄχ Νιάγκρα μου! Ἄχ, Γκίόσα μου! Ἄχ, Κανούια! Ἄχ, Μπάρτζα μου, Ἄχ, Φλώρα μου! Ἄχ, Μπεισένια, μου! Ἄχ, Καπνόμπαριζά μου! Ἄχ, Γκάλπινῆ μου! Ὅλες σας γεννημένες τὶ μοῦ πάθαταν ἀπόψε! Τὶ θὰ γένουν τὰ κατοσκία σας ὀφρανεμένα τώρα;

Τὸ ἴδιο ἔκανε κι' ἕνας ἀπὸ τοὺς προβατάρηδες:

—Ἄχ, Μπέλα μου! Ἄχ, Κάλεσιὰ μου! Ἄχ, Κότσινή μου! Ἄχ, Λάγια μου! Ὅλες σας γεννημένες! Τὶ μοῦ πάθαταν ἀπόψε! Τὶ θὰ γένουν τώρα τ' ἀρνάκια σας τὰ ὀφρανεμένα;

Ἄστραπὴ τοῦ ὄψε τοῦ πατέρα μου, ὅταν πῆγε ὁ πιστικὸς καὶ τοῦ εἶπε τὸ κακὸ πού' χε κάνει ὁ Λύκος του στὴ στάιη! Κρέμασε τὸ κεφάλι, ἀπὸ τὴ τῶπη του καὶ δάκρυσε, ἐνῶ ἡ μάνα μου τὸλεγε μὲ χαϊρεκακία:

—Ποιανοῦ μοῦτρα χρειάζεται τώρα ν' ἀλειφτοῦν μετ' ἐλόβριζο, νοικοκύρη μου;

Ἀπὸ τότε ὁ πατέρας μου ἔκανε ἔξη μῆνες νὰ πατήσῃ στὸ κοπάδι του!

[Περιοδ. «Ἐσπερος» 1922, τευχ. 7, σ. 38—40, περ. «Βίγλα» Α' 1923, φ. 1, σ. 6—8, ἡμεροδ. «Ἀττικὸν Μουσεῖον» Α' 1927 σ. 21—26.]

Ο ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΣ

—Κύριε !..
 ἢ ἀνθισμένη ντάλια,
 σφράγισε
 τὴν πορεία τῆς ἀνοιξης.
 Τὸ βασιλεῖο
 τῶν νεκρῶν φύλλων,
 ἀπλώθηκε,
 —Κύριε ! Κύριε !...
 τέφρα καμίνου.

Τὸ βιβλίο,
 ἔκλεισε τώρα
 σὲ χειροπέδες,
 τὶς ὁρμὲς
 τὶς ἀτίθασες.
 Τὰ δένδρα,
 —Κύριε ! Κύριε !...
 μ' ἐγκαρτέρηση ντύνονται
 τὸ χιτῶνα
 τῆς γύμνιας.

Ξεχάσαμε, πῆς
 τοῦ πελαργοῦ

τὸν παίανα.
 —Κύριε, Κύριε !...
 —'Ἄς σταθοῦμε!..
 ἕνας χιονάνθρωπος,
 χάραξε
 στὸν ὄριζοντα,
 τὴν παρουσία τοῦ ὀίγουσ.

—Κύριε !..
 Ἡ καμπάνα,
 βουβή συλλογιέται,
 σκυμμένη, στὰ φύλλα
 ἡμεροδείκτη.
 —Κύριε !..
 —'Ἄς σταθοῦμε !...
 ἄς εἶναι καὶ λίγο!..

Ἐνα σήμαντρο,
 μετράει
 τὶς στιγμὲς τῆς ἀπόγνωσης.

—«Περιπάτει!.. Περιπάτει!..»

Δ. Σαλαμάγκας

ΤΟ ΓΕΡΑΚΙ

Κρουστό γαλάζιο ἀτλάζι τὰ οὐράνια.
 Πορφύρα καὶ φωτιά πέρα στὴ δύση,
 τὰ λευκὰ συννεφάκια.
 Ὁ Ὑμηττὸς μενεξεδένια ἀπλάδα,
 ἔχειλη ἀπὸ μέλι τῆς Ἀθήνας.

Κι' ὦ! τὸ περήφανο, κατάρμαυρο γεράκι,
 ποὺ ταξειδεύει στὰ ψηλὰ καὶ τὰ ὠραῖα,
 φίλος κι' ἐχθρὸς κι' ἀλήτης μέσ' στὴν πλάση,
 μαύρη σαϊτά, ὀμοφαῖα, ποὺ τρουπάει
 τῆς Ἀττικῆς τὸ ἐξαισιο ἀτλάζι
 κι' ὑψώνεται μοναχικὸ καὶ πάντα μόνο!

Τὴν πλούσια μοναξιά του ἔχω ζηλέψει!
 Μὲ τὴ ματιὰ στὰ οὐράνια τὸ καρφώνω.
 Χαρταετὸ τὸν πόθο μου ὑψώνω
 καὶ κάνω εὐχὴ νὰ μπλέξη στὸ λαιμό του,
 μαζύ του στ' ἀνοιχτὰ νὰ ταξειδέψει...

Ἀντιγόνη Γαλανάκη—Βουρλέκη

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ

1851 — 1935

ΑΛ. ΠΑΛΛΗΣ

(ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

ὦ Ρωμιούνη, ὦ μάνα μου. Καὶ ὦ κόρη ἐσὺ τῆς ὁμορφῆς
μέσα στὶς ὁμορφες μητέρες! Τὰ στερνὰ παιδιὰ σου,
γιὰ νὰ σκεπάσουν κάποια τους ἀσκήμια καὶ ντροπή,
ἔσὲ εἶπαν ἄσκημη, ντραπήκανε γιὰ τ' ὄνομά σου.
Μὰ πάντα ἐκείνο στὶς κορφές τὸ μελετᾶνε ἀπειράχτο
τρανὰ τοῦ Ὀλύμπου οἱ ραψωδοὶ καὶ τ' ἄξια παλληκάρια.
Κι' ἐγὼ τὸ γράφω μὲ χρυσὰ στὸ μέτωπό σου γράμματα
καὶ τὸ φιλῶ στὰ ματωμένα σου ποδάρια!

(Κ. Παλαμᾶ, Ἐκατὸ φωνές, 61)

Μὲ αὐτοὺς τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου Παλαμᾶ ἐνόμισα, ὅτι ἔπρεπε νὰ κάμω τὴν εἰσαγωγή στὴν παροῦσα μελέτη, γιατί ἐκφράζουν ἀρκετὰ καλὰ καὶ μὲ μεγάλη ἀκρίβεια τὸ κίνημα τὸ δημοτικιστικὸ, ἔτσι ὅπως ἐκδηλώθηκε ἔντονα, μαχητικὰ καὶ μὲ φανερὴ τὴν κλίση πρὸς τὰ νεοελληνικά στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἡ καθαρειουσιάνικη τάση τὰ περιφρονοῦσε γύρω ἀπὸ τὸ 1890. Τὸ κίνημα τὸ δημοτικιστικὸ μὲ τὸν Ψυχάρη καὶ μὲ τὴν πλειάδα του ἦρθε σὰν μιὰ προσπάθεια νὰ ἀνασυσρῆ ἀπὸ τὴ λήθη, ὅπου εἶχε καταδικαστῆ ἀπὸ τοὺς διανοουμένους ἢ μεσαιωνικὴ καὶ ἡ νεώτερη παράδοση τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ποτίσουν μὲ τὰ γάργαρα νερά τους τὸ δέντρο τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Ὅχι πὼς ἦταν κακὸς ὁ κλασσικισμὸς, ὅχι πὼς δὲν εἶχε προσφέρει ἕως τότε καὶ δὲν ἔμελλε καὶ ἀργότερα νὰ προσφέρει πολλὰ τὸ κλασσικὸ πνεῦμα. Ἄλλ' εἶχεν ἔρθει πιά ἡ ὥρα ποὺ ἔπρεπε νὰ πάψη ἡ μονομερὴς καὶ χωρὶς βαθύτερη κατανόηση προσήλωση τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς ψυχῆς στὸν ἀρχαῖο κόσμο.

Τὸ κλασσικὸ πνεῦμα ἔχει τόση ἀκτινοβολία, ὥστε εἶναι ἱκανὸ νὰ φωτίξῃ λαοὺς καὶ λαοὺς μὲ τελείως διαφορετικοὺς πολιτισμοὺς. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωση, ποὺ ἀξιοποιεῖ τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ νοῦ σ' ἕνα ἀρμονικὸ σύνολο, ὀφείλεται στὸ κλασσικὸ ἐλληνικὸ πνεῦμα. Δὲν ξαίρουμε, ἂν θὰ δημιουργηθῆ κάποτε καὶ κάπου ὁ πολιτισμὸς ἐκεῖνος, ὁ λογικὰ τετράγωνος, ὁ αἰσθητικὰ τέλειος, ὁ κοινωνικὰ ἀνυψωτῆς τῆς ἀνθρώπινης ἀγέλης σὲ σύνολο ἐλεύθερων ἀνθρώπων καὶ ἰδρυτῆς τῶν στίβων καὶ τῶν γυμνασίων, καὶ σὲ ὅλ' αὐτὰ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμο, ὥστε νὰ γίνῃ αὐτὸς ὑπόδειγμα πῶς φωτεινὸ ἀπὸ τὸν κλασσικὸ πολιτισμὸ. Ἔως τότε ὁ κλασσικὸς ἐλληνικὸς πολιτισμὸς θα παραμένῃ πρότυπο.

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ ΘΡΥΛΟΣ

Γιὰ μᾶς ὅμως τοὺς Ἕλληνες δὲν εἶναι μονάχα ἕνας πολιτισμὸς ποὺ πρέπει νὰ τὸν μελετήσωμε, γιὰ νὰ διδαχθοῦμε ἀπ' αὐτὸν καὶ νὰ ἀφομοιώσωμε ὅ,τι μπορούμε κι' ὅ,τι εἶναι δυνατό νὰ ἀποτελέσῃ σήμερα ζωντανὸ στοιχεῖο πολιτισμοῦ. Γιὰ μᾶς εἶναι τὸ μυθικὸ παλάτι τῶν Μεγάλων Προγόνων, τῶν ἡμίθεων, ποὺ ἐπιβάλλει

λεται με κάθε τρόπο να τους μοιάσωμε. Είναι η φωνή τῆς ἱστορίας πού τὴν ἀκούμε ἔντονα, εἴτε καταλαβαίνουμε εἴτε ὄχι, τὶ ἀκριβῶς εἶναι αὐτὸ τὸ μυθικὸ καὶ ἴσως τὸ μαγικὸ παλάτι. Εἶναι μ' ἓνα λόγο ὁ Μεγάλος Θρύλος, πού τότε μισοξεχνιέται καὶ τότε προβάλλει ἔντονα καὶ ἐπισκιαρίζει κάθε ἄλλο ἐθνικὸ βίωμα.

Αὐτὸς ὁ Μεγάλος Θρύλος εἶχε κάπως λησμονηθῆ στα χρόνια τοῦ Βυζαντίου. Οἱ μεγάλοι Ἑλληνες ἦταν τότε οἱ εἰδωλολάτρες, πού ἄξιζε ἐν μέρει νὰ τοὺς τιμοῦν καὶ ἐν μέρει νὰ μὴ τοὺς προσέχουν. Τὴν παλαιστρα τὴν εἶχε ἀντικαταστήσει τὸ μοναστήρι. Καὶ τὸ σύνθημα γιὰ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τὸ εἶχε ἀντικαταστήσει ἡ περιφρόνηση τοῦ σώματος χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς. Οἱ Ἑλληνες εἶχαν γίνει Ρωμαῖοι καὶ ἡ χώρα Ρωμανία. Τὰ τραγούδια τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνικοῦ ἥρωα, ἐξυμνοῦσαν «εἰς ἅπασαν τὴν Ρωμανίαν», δηλ. σὲ ὅλο τὸ χώρα τοῦ Βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ, τὰ θαυμαστά του κατορθώματα. Γραικοὺς μᾶς ἔλεγαν οἱ Δυτικοὶ καὶ Γκιουνάν, δηλ. Ἑλληνες, οἱ ἀνατολικοὶ λαοί. Ἄλλ' ἐμεῖς θέλαμε νὰ τὸ ξεχάσωμε τὸ ὄνομα αὐτό, γιὰτι μᾶς θυμίζει τὴν εἰδωλολατρεία.

Ἦρθε ἔπειτα ἡ σκλαβιά. Ἡ Ρωμανία σκλαβώθηκε ἄλλ' ἡ Ρωμοσσύνη συσπειρωμένη γύρω ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα, κρατοῦσε ἄσβεστη τὴ φλόγα τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδας. Σιγά—σιγά ὅμως ἄρχισε νὰ γίνεται ξανά συνειδητὴ καὶ ἡ ἰδέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ μνήμη ξανάφερε στὴ συνείδηση τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μεγάλος Θρύλος ἔγινε πάλι βίωμα τῶν πονεμένων σκλάβων. Ἡ Ρωμοσσύνη σάν ἰδέα, σάν πολιτισμὸς, σάν κόσμος ἄξιος λατρείας, ἄρχισε νὰ σβήνη, κ' ἕνας ἄλλος κόσμος γύρευε τώρα λατρεία, ὁ Ἑλληνισμὸς.

Δὲν μπορούσαν νὰ ξαίρουν τὶ ἀκριβῶς ἦταν. Τὰ παραμύθια λένε πὼς δύσκολα μπαίνει κανεὶς στὰ μαγικὰ παλάτια. Καὶ ὁ ἀρχαῖος κόσμος εἶναι βιβλίο μ' ἑφτά σφραγίδες σφραγισμένο, ὅπως λέει ὁ Γκαίτε. Ὁ θρύλος του ὅμως ἦταν ἀρκετὰ γνωστός. Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, οἱ σοφοί, τὰ ἀρχαῖα μάρμαρα καὶ τὰ ἄλλα λείψανα. Καὶ ὅλ' αὐτὰ μιλοῦσαν γιὰ λευτεριά. Γιὰ λευτεριά πού κερδίζεται μὲ ἀγῶνες καὶ θυσιές. Σωσιὰ γράφει ὁ Σολωμὸς ὅτι ἡ Λευτεριά βγήκε μέσ' ἀπὸ τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων.

Τίποτε ἄλλο δὲν δείγνει καλύτερα τὴν κυριαρχία τοῦ ἀρχαίου θρύλου στὴν Ἑλλάδα τοῦ 21, ἀπὸ τὸν Κολοκοτρώνη, πού φοροῦσε περικεφαλαία καὶ φουστάνελλα μαζί. Αὐτὴ ἡ ἀποκηράτικη σήμερα ἐμφάνιση ἦταν στὴν ἐποχὴ του κάτι, πού προκαλοῦσε τὸ θαυμασμό. Ἡ νέα ψυχὴ καὶ ἡ νέα ζωὴ κάτω ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν δεσποτεία τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Καὶ ὅταν ὁ ἀγῶνας τοῦ 21 ἐτελείωσε, ὁ ἀρχαῖος θρύλος κυριάρχησε σὰ δόγμα. Κάθε τι ἄλλο ἀπορρίπτονταν χωρὶς συζήτηση. «Ὅλα τὰ ἔθνη γιὰ νὰ προοδεύουν πρέπει νὰ πᾶνε μπροστά, ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸ πρέπει νὰ πᾶν πίσω». Αὐτὸ ἦταν τὸ σύνθημα πού εἶχε ἐμπνεύσει ὁ ἀρχαῖος θρύλος. Καὶ ἐπειδὴ ἄλλος θρύλος καὶ ἄλλο κλασσικὸ πνεῦμα, ἀρπαζαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, μὲ τὴν ψευδαισθησια ὅτι ἀγκαλιάζουν τὸ πνεῦμα, ὅ,τι ἦταν χειρότερο καὶ ἐπιφανεσιότερο: τὴ γλώσσα. Στὰ χαμένα εἶχε διαμαρτυρηθῆ πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸ 21 ὁ Βηλαράς. Στὰ χαμένα ὁ Σολωμὸς προσπάθησε καὶ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ νὰ δεῖξῃ τὸ σωστὸ δρόμο σχετικὰ μὲ τὴ γλώσσα. Ὁ Βηλαράς, πού κατανοοῦσε ὅσο λίγοι τὸ κλασσικὸ πνεῦμα καὶ εἶχε μεταφράσει τὸν Κριτίωνα καὶ τὴ Βατραχομυομαχία, ἀλλὰ κατανοοῦσε καὶ σὲ τί ἐπικίνδυνους δρόμους θὰ ὀδηγοῦσε ὁ Ἑλληνικὸς θρύλος, ἀγωνίσθηκε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴ «ρωμέικη γλώσσα» δηλ. τὴ νεοελληνικὴ γλώσσα. Ἄλλὰ τὸ ὄνομα πού εἶχε συνδεθῆ μὲ τὴν ἱστορία τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ συγείδηση τοῦ Ἐθνους τὸ ἀπέκρουε, ὅπως εἶχεν ἄλλοτε ἀποκρούσει τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεςε σὲ περιφρόνηση. Ἄλλὰ πού πηγαίναμε μὲ τὴ γλωσσικὴ μας οὐτοπία; Στὴν ἀποθέωση τοῦ παπαγαλισμοῦ, τῆς κούφιας ρητορικῆς καὶ

—τὸ χειρότερο—στὴν πλήρη ἐγκατάλειψη τῆς μόρφωσης τῶν μεγάλων μαζῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ στὴν ἀγνοια τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ παρόντος.

Ο ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ

Σὰν ἄρνηση αὐτοῦ τοῦ πνεύματος παρουσιάστηκε μαχητικὸς ὁ δημοτικισμὸς τοῦ Ψυχάρη. Ἡ γλώσσα γιὰ τὸν Ψυχάρη εἶναι ὁ πνευματικὸς καθρέφτης τοῦ ἔθνους. Ἀποτελεῖ ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἄρνηση τῆς σύγχρονης ζωῆς, ἄρνηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ παρόντος, ἢ ἄρνηση τῆς δημοτικῆς. Γιαὐτὸ ὁ Ψυχάρης περίμενε τὴν ἀναγέννηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς. Τὸ κίνημα τοῦ Ψυχάρη τὸ ἔκριναν μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια μερικοὶ σὰν ὑπερβολικὸ καὶ σὰν ἄσκοπο. Ὁ εἰδικώτερος σήμερα πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα κ. Μ. Τριανταφυλλίδης γράφει: Χωρὶς τὸν Ψυχάρη καὶ τὸν ἐπαναστατισμὸ πού ἔφερε ἢ πού γέννησε, ἢ μεταστροφὴ θὰ ὄριμαζε ἀργότερα πολὺ, καὶ πιθανώτατα πάλι νὰ μὴν πρόκοβε δίχως κάποιο ἐπαναστατισμὸ στὴν ἀρχή... Τὸ ξέφρισμα καὶ τὸ τίναγμα πού ἔφερε ὁ Ψυχάρης ἦταν κατὰ πού ἔπροεπε μοιραῖα νὰ τὸ δοκιμάσῃ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους, γιὰ ν' ἀναστηθῇ σὲ καινούργια γλωσσικὴ ζωὴ. Ἀκόμα καὶ τὴ σημερινὴ ἀπλοποίηση τῆς καθαρεύουσας καὶ τὸ ἀνακάτωμά της, καθὼς καθιερώθηκε πρὸς τὴν ἐφημερίδες, τὸ ἔφερε πρὸ πάντων τὸ δημοτικιστικὸ κίνημα καὶ ὄχι τάχα κάποια ἀκαθόριστη καὶ ἄτολμη διδασκαλία γιὰ ἀπλοποίηση. Λογοτεχνία δὲν εἶχε βέβαια νὰ δείξῃ στὰ χρόνια ἐκεῖνα ὁ Ἑλληνισμὸς (ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀγνοημένη ἐφτανησιώτικη), πού νὰ στηρίξῃ τὴ γλωσσικὴ μεταπολίτευση.

Ἡ γλωσσικὴ μεταπολίτευση πυρηνικὸ στοιχεῖο ἔχει τὴ γλώσσα, ἀλλ' ἀγκαλιάζει καὶ ἄλλα πολιτιστικὰ προβλήματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μελετᾷ μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα τὸ Βυζάντιο καὶ θεμελιώνει τὸ πιστεύω της στὴς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς. Ἡ Ρωμοσύνη ξαναρχεται στὴν ἐπιφάνεια, καὶ μαζί της ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας καὶ οἱ πηγὲς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἡ ἀρματολικὴ ψυχὴ καὶ ἡ Νέα Ἑλλάδα ἔχουν δική τους αὐτοτελὴ ὑπαρξή, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν παλιὰ. Δὲν ἀρνείται ὁ Δημοτικισμὸς τὸν κλασσικὸ πολιτισμὸ, ἀλλὰ πρὸς πέρα ἀπὸ τὸ θροῦλο του προσπαθεῖ νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ γνωρῶσῃ τὸ πνεῦμα του. Βλέπει μακρότερα καὶ βαθύτερα.

Μὲ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ ἔννοιωσε τὸ δημοτικιστικὸ κίνημα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης, πού τὸ γλωσσικὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη τὸν ἤρεε διευθυντὴ τοῦ ἐμπορικοῦ ὑλοκαταστήματος τοῦ οἴκου Ράλλη στὴ Βουμβάη τῶν Ἰνδιῶν. Οἱ ἔμποροι ἔχουν μιὰ πρακτικὴ ἀντίληψη τῶν πραγμάτων. Καὶ ὁ Πάλλης ἦταν ἔμπορος. Δὲν εἶναι τελείως τυχαῖο τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης καὶ ὁ Πέτρος Βλαστός ἦταν ἔμποροι, ἐργαζόμενοι κι' αὐτοὶ σὲ ὑποκαταστήματα τοῦ οἴκου Ράλλη. Κάποια ἀλληλεπίδραση πρέπει νὰ σημειώθηκε μεταξύ τους.

Βλαστός παλαιᾶς Ἡπειρωτικῆς οἰκογένειας ὁ Πάλλης, πού εἶχε πολεμήσει τοὺς Ἀρβανίτες, ὅταν ἄρχισαν νὰ κατεβαίνουν στὴν Ἑλλάδα τὸν 14ον αἰῶνα, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶχαν βγῆ ἔμποροι, λόγιοι, ἐπιστήμονες καὶ στρατιωτικοί, μ' ἄλλα λόγια μιᾶς οἰκογένειας πού ἤξαισε καὶ τὸ σπαθὶ καὶ τὴν πένα καὶ τὸν πῆχυ, εἶχε σὲ ἡλικία 18 ἐτῶν, τὸ 1868 ταξιδεύει στὴν Ἀγγλία, εἶχε μὴ στὸν ἔμπορικὸ οἶκο Ράλλη καὶ ἀργότερα ἔγινε γαμπρὸς τοῦ μεγάλου ἐμποροτραπεζίτη. Πρὶν φύγῃ γιὰ τὴν Ἀγγλία εἶχε παρακολουθήσει μαθήματα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν. Καὶ ὅταν ἦταν ἔμπορος στὸ Μάντζεστερ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀργότερα στὴς Ἰνδίες, δὲν εἶχε ξεχάσει τὸ νεαρὸ φιλόλογο. Τὸ 1885 εἶδε τὸ φῶς μιὰ ἐρμηνευτικὴ ἐκδοσὴ τῆς «Ἀντιγόνης» στὴν καθαρεύουσα, πού τὴν ἔκρινε μὲ ἐνθουσιασμὸ ὁ Δημ. Βερναρδάκης. Ἀλλ' ὁ νέος ἔμπορος ἦταν καὶ ποιητῆς. Πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη εἶχε δημοσιεύσει μερικὰ χαριτωμένα παιδικὰ ποιήματα στὴν «Ἐστία». Ἡ «Ἀντιγόνη» σχολιασμένη στὴν καθαρεύουσα, τὰ παιδικὰ ποιήματα γραμμένα στὴ δημοτικῆ. Ὁ ἔμπορος τῆς Βουμβάης σὰ νὰ ἦταν ἔτοιμος γιὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη.

Ο ΜΑΧΗΤΗΣ

Ὁ Πάλλης γενόμενος ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς, ἀφωσιώθηκε στὴν ἰδέα τῆς ἐπιβολῆς τῆς κ' ἐργάστηκε μὲ σύστημα καὶ πείσμα. Τὸ ποιητικὸ καὶ τὸ συγγραφικὸ του ταλέντο τὸ ἀπερρόφησε αὐτὴ ἡ τιτανικὴ καὶ ἀγωνιώδης προσπάθειά του. Ὅλες οἱ λογοτεχνικὲς καὶ φιλολογικὲς του ἐργασίες, ὅλη του ἡ πνευματικὴ δραστηριότητά ξοδεύεται ἀποκλειστικὰ γιὰ ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν. Ἄλλοι συμφώνησαν ἀπλῶς κ' ἔγραψαν τὰ βιβλία τους στὴ δημοτικῇ. Αὐτὸς παλεύει, ἐνισχύει προσπάθειες, ἐμψυχώνει λιπόψυχους, ξοδεύει χρήματα. Ἀγοράζει ὅλα τὰ ὑπόλοιπα ἀντίτυπα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Κρουστάλλη «Ὁ τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης» μὲ χρήματά του ἐκδίδεται ἡ γραμματικὴ τοῦ Φιλήντα καὶ ἡ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Ν. Πολίτη. Ἐνισχύει τακτικὰ κάθε μῆνα τὴν ἐκδοσὴν τοῦ «Νουμᾶ» ἐπὶ πολλὰ χρόνια. Δίνει θάρρος ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸν τὸν Ψυχάρη, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ κ. Γιαννιός, πὺν εἶχε διατελέσει γιὰ κάμποσο καιρὸν γραμματέας τοῦ Ψυχάρη.

Μὲ τὴ μεταφραστικὴ καὶ τὴν ἄλλη συγγραφικὴν ἐργασίαν προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ στὶς πλατειῆς μάζες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ τὴ δημοτικὴν, δηλ. τὴ λαϊκὴν γλῶσσαν. Ἀναλαμβάνει τὴ μετάφρασιν τῆς «Ἰλιάδας», ἐνῶ ὁ Ἐφταλιώτης — τοῦ Οἴκου Ράλλη κ' αὐτὸς — ἐπιχειρεῖ νὰ μεταφράσῃ τὴν «Ὀδύσσειαν». Ἐνῶ ἐργάζεται γιὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὴν μετάφρασιν τῆς «Ἰλιάδας», μεταφράζει συγχρόνως τὰ Εὐαγγέλια καὶ συνεχίζει τὴν ἐργασίαν του πάνω στὴν Καινὴ Διαθήκην μὲ σχόλια καὶ μελέτες. Μεταφράζει τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Θουκυδίδη καὶ τέλος μεταφράζει, ὅπως λέει, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά γράφει ὁ ἴδιος ἓνα ἐκλαϊκευτικὸν ἀστρονομικὸν βιβλίον γιὰ τὸν ἥλιον καὶ τὸ φεγγάρι, γιὰ νὰ πλάσῃ γλῶσσαν ἐπιστημονικὴν. Γιατὶ σκέπτεται πολὺ ὀρθά, ὅτι τότε θὰ ἐπιβλήθῃ ἡ δημοτικὴ, ὅταν κατακτηθῇ ἀπ' αὐτὴν τὸ φιλοσοφικόν, τὸ ἐπιστημονικόν καὶ τὸ φιλολογικόν βιβλίον, ὅταν ἡ δημοτικὴ γίνῃ ὄργανον γιὰ τὴ φιλοσοφίαν καὶ γιὰ τὴν ἐπιστήμην. Ἐπιχειρεῖ νὰ πλάσῃ ὄρους φιλοσοφικούς μὲ τὴν μετάφρασιν τῆς «Κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου» τοῦ Κάντ, τοῦ ἄδολου λογισμοῦ, ὅπως γράφει μεταφράζει Σαίξπηρον καὶ Εὐριπίδην.

Φιλοσοφία, ἀστρονομία, ἱστορία, δοξμα, θρησκευτικὸς λόγος, ἐπικὴ καὶ λυρική ποιήσιν, τὶ κόπους καὶ τὶ προσπάθειες χρειάσθησαν γιὰ νὰ ντυθοῦν τὸ ἀλόγον γλωσσικὸν ντύμα. Καὶ βάδισε σ' αὐτὸν τὸ δύσκολον δρόμον ὁ Πάλλης μελετώντας τὸ κάθε βῆμα του μὲ πίστη καὶ μὲ συνέπειαν ἀξιοθαύμαστη. Δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ξεχωριστὰ τὸ ἔργον τοῦ Πάλλη, ὅσο καὶ ἂν τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ἔργα του μπορεῖ νὰ πάρῃ μιὰ ἰδιαίτην ἀξιολόγησιν. Οὔτε ὁ ἴδιος μπορεῖ νὰ ἐκτιμηθῇ κρινόμενος χωριστὰ γιὰ τὸ κάθε ἔργον του. Ὅλες αὐτὲς οἱ μεταφράσεις του δὲν εἶναι μόνον δουλειὰ ἐνὸς αἰσθητικοῦ, πὺν βρῖσκει ὁμορφίαν, μὲ αἰσθάνεται αἰσθητικὴν χαρὰν ἀπ' αὐτὸ ἢ ἐκείνον τὸ βιβλίον καὶ τὸ μεταφράζει. Ἄν γιὰ τὴν «Ἰλιάδα» αἰσθάνονταν ἰδιαίτην αἰσθητικὴν ἔλξη καὶ ἂν γιὰ τὰ Εὐαγγέλια ἔνοιωσε μιὰ ἰδιαίτην θρησκευτικὴν κλίσιν, δὲν φαίνεται νὰ εἶχε ἰδιαίτην ἀγάπην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν. Φιλοσοφικὸς νοῦς δὲν φαίνεται νὰ ἦταν. Αὐτὲς τὶς ποικίλας μεταφραστικὰς ἐργασίας τις προκαλεῖ ἡ ἀγωνιώδης προσπάθεια τοῦ μαχητῆ νὰ νικήσῃ στὸν ἀγῶνα, νὰ κάμῃ τὴν δημοτικὴν ὄργανον ἱκανὸν νὰ ἐκφράξῃ κάθε στοχασμὸν καὶ κάθε συναισθημα. Αὐτὸ ἄλλως τε ἦταν καὶ τὸ αἷτημα τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ βασικὸν σημεῖον, ὅπου ἐστήριζαν τὶς ἀντιρροήσεις τους οἱ ἀντίπαλοι, οἱ ὁπαδοὶ τῆς καθαρεύουσας. Γιατὶ θεωρητικὰ φαίνονταν ὅτι τὸ πρόβλημα εἶχε λυθῆ, τουλάχιστον ἀπὸ κείνους πὺν μπορούσαν κάπως θετικὰ νὰ βλέπουν τὰ πράγματα.

— «Ναί», ἔλεγον· «νὰ μιλήσουμε τὴν δημοτικὴν ἀλλὰ ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι ἱκανὴ γιὰ ἰδέας· μόνον γιὰ τὸν συναισθηματικὸν λόγον. Καὶ ἦταν πολλοὶ πὺν παρα-

δέχονταν, ὅτι καὶ στὴν ποίηση ἀκόμα ἡ δημοτικὴ δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐκφράσῃ ὑψηλὰς ἰδέας, πού συμμερίζονταν τὴ γνώμη τοῦ Σούτσου, ὅτι

ἰδέαι πλούσιαι πτωχαὶ ἐνδεδυμέναι
δὲν εἶναι δι' αἰώνιον ζωὴν προωρισμέναι.

Καταπιανόμενος μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς μεταφράσεις ὁ Πάλλης, μεταφράσεις πού δὲν ἔχουν κανένα κοινὸ ἢ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, ἀγωνίζονταν νὰ πλάσῃ ἓνα ὄργανο γλωσσικὸ καινούργιο, ὄργανο πού εἶχε πολὺ λίγη φιλολογικὴ παράδοση, δηλ. σχεδὸν ἄπλαστο, κ' ἔπρεπε νὰ πλαστῇ ἅπ' ὅ,τι προσφέρει ἡ καθημερινὴ κουβέντα μὲ ζι μὲ ὅ,τι μπορούσαν νὰ προσφέρουν ἡ δημοτικὴ ποίηση, ὁ Βηλαράς, ὁ Σολωμός κ' ὁ Βαλαωρίτης. Καὶ στὴν προσπάθειά του αὐτὴ ἀπέφυγε τὴ γλώσσα τῶν ἀνωτέρων τάξεων, γιατί ἦταν μιὰ γλώσσα μερδεμένη, νόθα, δὲν εἶχε τὴν ἀγνή μορφή πραγματικοῦ νεοελληνικοῦ λόγου, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ σύνταξη, τὴ γραμματικὴ καὶ τὸ ὕφος. Τὸ ὕφος τοῦ Πάλλη εἶναι γνησιώτατα νεοελληνικὸ γιὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸ λόγῳ.

Ξαίρουμε πόσο δυσκολεύτηκε ἓνας Θουκυδίδης νὰ πλάσῃ μιὰ γλώσσα κατ' ἄλληλη γιὰ τὴν ἱστορία παίρνοντας γιὰ πρόπλασμα τὴν ἀρχαίῃ ἀττικῇ. Ξαίρουμε ἀκόμα ὅτι οὔτε ὁ Πλάτων οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης ἔφτιαξαν μιὰ γλώσσα φιλοσοφικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ μόνοι τους, ἀλλ' εἶχαν προηγηθῆ φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες φυσικοὶ καὶ μαθηματικοί. Ἔτσι ἡ γλώσσα διαπλάσθη σιγά - σιγά καὶ πῆρε ὄχι χωρὶς δυσκολία τὴ μορφή πού ἔχει στὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνα καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη.

Τοὺς φιλοσοφικοὺς ὄρους περὶ τοῦ ὄντος καὶ τοῦ μὴ ὄντος δὲν τοὺς ἔπλασε ὁ Πλάτων, ἀλλὰ τοὺς ἤρθε ἐτοιμοὺς ἀπὸ τοὺς Ἑλεῆτες. Οἱ ὄροι κόσμος, ἄτομα, ροή, πλανῆται, ἀπλανεῖς, ἔλλειψς κ.λ.π. ἔρχονται ἀπὸ τοὺς Πυθαγόρειους, τὸ Δημόκριτο καὶ τοὺς σοφοὺς τῆς Ἰωνίας. Οὔτε ἡ Ἀττικὴ ποιητικὴ γλώσσα παρουσιάστηκε κατεργασμένη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς. Ἡ λυρικὴ γλώσσα τοῦ Αἰσχύλου φαίνεται ἀρκετὰ ἀκατέργαστη καὶ πέρασαν δεκαετηρίδες γιὰ νὰ μορφωθῇ ὁ λυρικός λόγος τοῦ Εὐριπίδη, πού συγκινοῦσε τοὺς τραγεῖς Δωριεῖς τῆς Σικελίας. Ἡ γλώσσα εἶναι μέταλλο πού τὸ δουλεύουν ὁ χρόνος καὶ ἡ πείρα. Ὁ Πάλλης προσπαθεῖ μόνος του νὰ ἀντικαταστήσῃ ὅλους αὐτοὺς καὶ μόνος του νὰ γίνῃ γλωσσικὸς πένταθλος. Προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τὸ βάρος ὅλου αὐτοῦ τοῦ γλωσσικοῦ ἀδλήματος καὶ τὸ κράτησε μὲ πίστη καὶ μὲ συνέπεια θαυμαστή. Μονάχα στὴν ποίηση εἶχε συντροφιά καὶ ἄλλους. Ἀπέτυχε ἐκεῖ πού ἦταν μοιραῖο νὰ ἀποτύχῃ καὶ πέτυχε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἐκεῖ πού ὑπῆρχαν κάποιες πιθανότητες. Ἀθλητὴς δύσκολα γίνεται κανένας καὶ πένταθλος πολὺ δυσκολότερα. Αὐτὸς εἶναι ὁ Πάλλης σὲ ὅ,τι συντομώτερο καὶ γενικώτερο θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθῇ γι' αὐτόν. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς προσπάθειες ὑπῆρξε ὁ ἀληθινὸς πουριτανὸς πού δὲν δέχτηκε συμβασμοὺς στὸ γλωσσικὸ του πιστεύω. Ὑπῆρξε ἓνας θρησκευτικὸς ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς πού σπατάλησε ὅλη τὴ δραστηριότητα σὰν ἀπόστολος καὶ σὰν στρατιώτης τῆς ἰδέας. Ἄν ὁ Ψυχάρης τοῦ τράβηξε τὶς ἀμφιβολίες καὶ τὸν ἔκαμε νὰ ἰδῇ τὸ σωστὸ δρόμο, ὅμως στὸ δρόμο πού ἀκολούθησε εἶχε ὁδηγὸ κυρίως τὸ Βηλαρά. Στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας καὶ τοῦ τονισμοῦ ὁ Ψυχάρης εἶχε φανῆ κάπως διστακτικός, ἐνῶ ὁ Πάλλης τράβηξε πρὸ πέρα ἀκολουθῶντας τὸ παράδειγμα τοῦ Βηλαρά. Ἀκόμα καὶ στὴν προσπάθειά του νὰ πλάσῃ νέους ἐπιστημονικοὺς ὄρους, αὐτὸν κυρίως ἔχει ὑπ' ὄψη. Τὸν φοβίζει τὸ κήρυγμα τοῦ Κοραῆ νὰ παίρνουμε ἀπὸ τὴν ἀρχαία, ὅπου δὲν ἔχουμε, γιατί αὐτὸ τὸ κήρυγμα εἶχε ὁδηγήσει στὴ χρεωκοπία τῆς γλωσσικῆς του μεταρρύθμισης. Θὰ ἦταν κατὰ τὴ γνώμη του στραγγαλισμὸς τοῦ κινήματος. Ὅχι λοιπὸν δανείσματα, ἀλλὰ δημιουργία νέων λεκτικῶν τύπων. Ἔτσι ἔγινε γλωσσοπλάστης. Αὐτὸς ὁ

ὅτι σὰ συγγραφέας ἀναγκάστηκε νὰ πλάσῃ ἕνα καινούργιο σύνθετο, ἕνα οὐσιαστικὸ ἢ ἕνα ἐπίθετο. Ἄλλὰ μὲ τὴ σημασία ὅτι προσπάθησε νὰ γίνῃ καὶ ἔγινε ὡς ἕνα σημεῖο διαμορφωτῆς τοῦ νεοελληνικοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου. Εἴτε τὸν παραδεχόμεστε, εἴτε τὸν ἀρνούμαστε, εἴτε θεωροῦμε ὅτι πρέπει νὰ τροποποιήσουμε τὰ γλωσσικά του καλούπια δαναζίζομαστε κάθε μέρα ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ του θησαυρὸ, μαζὶ μὲ ὅ,τι πρόσφεραν στὴ γλῶσσα μας καὶ οἱ ἄλλοι μεγάλοι σύγχρονοὶ του. Νοῦς θετικός, ἔβαλε τὰ μέτρα τῆς θετικῆς σκέψης καὶ ἐκεῖ ἀκόμα πρὸ πατοῦσε στὸ ἔργον αὐτοῦ.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗ

Ὁ Πάλλης πρωτοεμφανίστηκε ποιητῆς παιδικῶν ποιημάτων. Τὰ ἔγραψε, λέει, γιὰ τὰ παιδιά του. Ἄν αὐτὸ δὲν εἶναι σχῆμα λόγου, δικαιολογεῖ ἐν μέρει τὴν ἐπιτυχία του. Μὲ τὴν προϋπόθεση φυσικὰ ὅτι αὐτὸς ποὺ γράφει γιὰ τὰ παιδιά εἶναι σὲ θέση νὰ μπῆ στὴν ψυχὴ τους καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν πνευματικὸ καὶ ψυχικὸ κόσμον τους. Ποιήματα παιδικὰ στὴ γλῶσσα μας, ἀπ' ὅσο ξαίρω, ἔγραψαν ὁ Ἡλ. Τανταλίδης, ὁ Βιζυηνός, ὁ Φιλήντας, ὁ Πάλλης, ὁ Καρυωτάκης καὶ ὁ Σπεράντζας. Ὁ Τανταλίδης στὰ λίγα παιδικὰ του δημιουργεῖ παιδικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ τὸ γέλιο σκαίει αὐθόρμητα στὰ χεῖλια τοῦ παιδιοῦ. Ὁ Βιζυηνὸς πραγματεύθηκε ὁμορφία μερικοῦς παιδικοῦς μύθους, ὁ Φιλήντας στὸ «Υἱοὶ ἀνθρώπων», ἄν καὶ δάσκαλος, ἀπέτυχε. Προσφέρει φιλοσοφικὸ στοχασμὸ στὸ παιδί, ποὺ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ, γιὰ τὸ τοῦ λείπει ἢ πεῖρα τοῦ κόσμου. Καλὰ - καλὰ δὲν ξαίρει τί θὰ εἶπῃ κόσμος.

Δυὸ νήπια σερπετὰ τὸν τρύγο
στάμπέλι, δίπλα σὲ μιὰ σοῦδα
πίσσαν μιὰ νεροπεταλοῦδα
κι' ἦταν χαρὰ τους. Μὰ σὲ λίγο
φτερά καὶ πόδια τῆς μαθῆσαν
κι' ὕστερα κλαῖγαν.—Συμφορὰ τους!...
υἱοὶ ἀνθρώπων καθὼς ἦσαν
μόνοι σκοτῶσαν τὴ χαρὰ τους

Ἐξηγεῖστε στὸ παιδί τί θὰ πῇ «υἱοὶ ἀνθρώπων» καὶ γιὰ τὸ οἱ υἱοὶ ἀνθρώπων σκοτῶνουν τὴ χαρὰ μόνοι τους.

Τὸ ἴδιο ἀπέτυχε ὁ Καρυωτάκης ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ κατεβῇ ὡς τὸ παιδί.

Τὸ παιδικὸ τραγοῦδι διδάσκει μὲ τὴν δημιουργία μιᾶς κατάλληλης ἀτμόσφαιρας ποὺ θὰ μπορῇ τὸ παιδί νὰ τὴν νοιώσῃ καὶ νὰ τὴν ζήσῃ. Ποῦ θὰ μπορῇ νὰ τὴν κἀνῃ βίωμά του. Τὰ ἠθικὰ διδάγματα ἢ ἐπιμύθια δὲν εἶναι πάντοτε, ὡς δὲν εἶναι ποτέ κατάλληλα γιὰ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ παιδιοῦ. Καὶ τί ἠθικὰ ἐπιμύθια νὰ εἶναι, ὅταν διδάσκουν, ὅτι ὁ λαγὸς — στὸ πασίγνωστο ποίημα τοῦ λαγοῦ, ποὺ εἶχαν ἄλλοτε τὰ ἀναγνωστικά του δημοτικοῦ—διδάχηκε πῶς νὰ μπαίνει στὸν κῆπο καὶ πῶς νὰ προσέχη ὅταν κλέβῃ. . .

Τὰ παιδικὰ ποιήματα τοῦ Πάλλη ἀναγνωρίζονται ἀπ' ὅλους σὰν ποιήματα, ποὺ μπαίνουν στὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, ποιήματα γεμάτα παιδικὴ ἀφέλεια καὶ χάρι, ποὺ περιστρέφονται διαρκῶς γύρω ἀπὸ τὸν κόσμον του. Μουσικὸς στίχος, μιλακὸς ρυθμὸς, πλούσια καὶ ἀβίαστη ῥίμα, μῦθος εὐκολονόητος, ὕφος ἀπλό καὶ χαρωπὸ, τὰ κάνουν ἐντύφωμα τοῦ ἀνθρώπινου μικροκόσμου. Ἐνα μικρὸ παράδειγμα εἶναι τὰ «Τέσσερα ἀδέρφια», ὅπου τραγουδάει τίς ἐποχὰς τοῦ χρόνου :

Τέσσερα
(γύριζε γοργά !)
τέσσερα ἀδέρφια στὸ χορὸ ὄξω στοὺς κάμπους σέρονον
πιασμένα χέρι χέρι,

τοῦ γεροχρόνου τὰ παιδιὰ
ποῦναι τ' ἀγόρια ὁμορφονιοὶ κι' ἡ κόρη δίχως ταῖρι.

Κι' ἡ κόρη
(κοίταξε ὁμορφιές !)
κι' ἡ κόρη πρώτη τραγουδεῖ· «Τοὺς κάμπους λουλουδίζω
καὶ τὰ κλαδιὰ φουντώνω,
τοῦ Πάσκα φέρνω τὶς χαρές,
στῆς νύχτας μέσα τῆ δροσιὰ μ' ἀηδόνια ξεφαντώνω».

Τὸ πρῶτο
(μὰνα μας γλυκειά !)
τὸ πρῶτο ἀγόρι τραγουδεῖ· «Σφαλῆστε τὰ βιβλία
στὶς ἐξοχὲς νὰ πᾶμε,
νὰ δροσιστοῦμε στὰ νερὰ
σιτὸν ἥσκιο τῆς γερομουριᾶς τὰ πωρικὰ νὰ φᾶμε»,

Καὶ τ' ἄλλο
(κράτα τὸ χορό !)
καὶ τ' ἄλλο ἀγόρι τραγουδεῖ· «Ὁ τρύγος τώρα ἀρχίζει
μὲ χαρωπὰ τραγούδια
σταφύλια κεῖ, σταφύλια δῶ·
πατεῖτε, ἄντρες, τοὺς χορούς, τρυγᾶτε κοπελλοῦδια !»

Τὸ τρίτο
(ἄ μὰ τί χαρά !)
τὸ τρίτο λέει· «Ὅμως κ' ἐγὼ τὰ παραμύθια φέρνω
τριγύρω στὰ μαγκάλια
μαζὶ μὲ κάστανα ψητά·
Ἄγιοβασίλη φέρνω γώ, ἐγὼ καὶ πορτοκάλια».

Κι' ὅλα τους
(γύριζε γοργά !)
κι' ὅλα τους τραγουδοῦν μαζὶ· «Γυρνᾶμε νύχτα μέρα
πιασμένα χέρι - χέρι
ἔμεῖς τοῦ χρόνου τὰ παιδιὰ,
τρεῖς γιοὶ κι' οἱ τρεῖς ὁμορφονιοί, μιὰ κόρη δίχως ταῖρι».

Δὲν εἶναι ὅλα τὰ παιδικὰ τραγούδια τοῦ Πάλλη πρωτότυπα· μερικὰ εἶναι μεταφράσεις ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά καὶ ἄλλες γλώσσες. Ὅλα ὅμως πῆραν τὴν ἰδιαίτηρη σφραγιδα τῆς τέχνης του.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΣΗΜ. Στὴ σελ. 68 στίχος 39ος ἡ λέξη «χειρότερη» νὰ διαβαστῆ «προχειρότερη».

ΘΑΨΘΕΙΣ!..

Πάντα σὲ καρτεροῦσα ν' ἄρθεις!..
Ἄπλᾶ λευκοντυμένη,
μὲ τὴν κορδέλλα τῆς Ἐρωτα στὰ δλόχυτα μαλλιὰ Σου,
κατάφορτη μὲ τὸ πρωτόγνωρο κρασί
καὶ τὴ χαρὰ μελάγχολη
στὶς Ἀπριλιάτικες αὐγὲς των ματιῶν Σου!
Ἔτσι σὲ ὠνειρευόμουν—ἀγόρι δεκάχρονο
κι' ἔτσι σὲ πόθησα,
στὰ καφτερὰ скаλιά τῆς ἐφηβείας!..
Κι' ὅμως δὲν ἤρθες...
Ἦσουνα μιὰ κι' ἔγινες χίλιες!
Μὰ τώρα,
τώρα ποὺ σκόρπισαν ὅλες,
κι' αἰστάνομαι πιότερο τὸν ἐρχομό Σου
πίσω ἀπ' τὰ πορφυρένια πέπλα τῆς αὐγῆς,
σὲ καρτερῶ μὲ Ὀδύσεια πίστη!.
Νά! Τὸ παρθενικό μου κρεβάτι,
λουσμένο μὲ ἀστέρια ποὺ μάζεψα
στοὺς οὐρανοὺς τῆς ἐλπίδας,
Ἔσένα προσμένει!.
Δίχως ἴσκιους τὰ παράθυρα κι' οἱ πόρτες
ἀνοιχτὲς διάπλατα μέρα καὶ νύχτα!.
Ἡ ἄρπα τῆς ψυχῆς μου—πιστὴ στὰ κρινοδάκτυλά της
στὸν ἄνεμο τῆς λαχτάρας μου,
ἀφίνει δλόγλυκους σκοπούς!.
Κι' ἐγώ, ὅλο αἰσθησες,
σύγκορμος τρέμω,
ζητώντας νὰ σφίξω δυνατὰ στὰ στήθεια μου
τὸ λουλουδένιο μῦρο Σου!
Τὸ ξέρω, θὲς νὰ μοῦ πεῖς πὼς θ' ἀργήσεις
ἤ,
καὶ πὼς δὲν θ' ἄρθεις ποτέ...
Μὰ ὄχι!.. μὴ μιλάς!.. Τὸ ξέρω!.. Θά'ρθεις!.. Θά'ρθεις!..

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΜΑΡΙΝΑ ΔΙΗΓΗΜΑ

Στὸν ΤΑΚΗ ΔΟΞΑ Ἐγκάρδια

Ἦταν ἓνα φθινοπωρινὸ ἀπομεσήμερο κ' ἔδρεχε, ἔβρεχε. Τὰ νερὰ ἔπεφταν βαρειά, ὀρμητικὰ ἀπ' τὸ μολυβένιο οὐρανό. Καὶ οἱ δρόμοι ἦταν ἔρημοι.

Μέσα στὸ θαμπὸ φῶς, τὸ κάρρο ἔστριψε ἀπ' τὸ στεγνὸ σοκάκι καὶ ὄγηκε στὴν κεντρικὴ λεωφόρο. Ἦταν ἓνα κάρρο παλιό, ξεδαμμένο, ἓνα κάρρο γιὰ φτωχοῦς. Τόσερνε, λαχανιάζοντας, ἓνα ξερακιανό, μουσκεμένο ἄλογο. Ὁ ἀμαξᾶς, τυλιγμένος στὸ παλιό του ἀδιάβροχο, ὄδηγοῦσε νυσταλέα, καρτερικά. Πίσω ἀπ' τὸ κάρρο κανένας. Μονάχα κάποιοι ἐξαισιοὶ μουσικοὶ τόνοι ἔσμιγαν μὲ τὸν κρότο τῶν νερῶν. Ἦταν ἓν' ἀργό, μεγαλόπρεπο ἐμβατήριον. Κανεὶς δὲν ἀκούγει αὐτὴ τὴν οὐράνια μουσικὴ ποὺ συνόδευε τὴ Μαρίνα, ξαπλωμένη ἤρεμα μέσ' στὸ κάρρο, σ' ἓνα μακρὸ σανιδένιο κουτί, γιὰ ἓνα μακρινό, μακρινότατο ταξίδι. Καὶ τὰ νερὰ ἔπεφταν βαρειά, ρυθμικὰ πάνω στὴ μουντὴ ἄσφαλτο...

*

Χαριτωμένο ἀλήθεια κορίτσι ἡ Μαρίνα. Ἔνα κρυσταλλένιο γέλιο ἦταν ἡ ζωὴ της. Τραγοῦδι, κρατὶ καὶ χορὸς. Ροῦμπες, σάμπες, μπουγχι—μπούγκι, καὶ νέοι ποὺ ξέρονουν ν' ἀγκαλιάζουν σφιχτὰ, νὰ ψιθυρίζουν στ' αὐτὴ λόγια τρυφερά, νὰ φιλοῦν μὲ πάθος στὸ στόμα. Σήμερα ὁ Παῦλος, αὔριο ὁ Ἀντρέας, μεθαὔριο ὁ Τῶνης. Κάθε μέρα κι ἄλλος. Καὶ κάθε βράδι γλέντι τρικουβερτο. Τὶ σημασία μπορούσε νάχει ἡ φτώχεια; Τὶ σημασία μπορούσε νάχει ἡ σοφία; Ἡ ζωὴ ἦταν ὠραία, ἡ ζωὴ ἦταν μιὰ ἀδιάκοπη ἦδον. Καὶ ὄνειρα, ὄνειρα...

...Αὐτὸ εἶχε γίνε, ἔτσι,—ξαφνικά. Μήπως κάθε τὶ στὴ ζωὴ, χαρὰ ἢ λύπη, δὲν ἔρχεται ξαφνικά; Ἦταν ἀπόγεμα; βράδι;—ἡ Μαρίνα δὲ θυμᾶται. Ποιὸ μῆνα; Ποιὰ χρονιά; Μήτε κι αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ θυμηθεῖ, ὅπως δὲ θυμᾶται ποιὸς τῆς εἶχε δώσει τὰ λεφτά: ὁ Πέτρος, ὁ Τάκης, ὁ Γιώργος;

Τ' ὄνειρευόταν ἀπὸ καιρό, ἀπὸ πολὺ καιρό. Καὶ νὰ ποῦ—ὁ Παῦλος, ὁ Τῶνης, ὁ Χρῆστος, ποιὸς ἀπ' ὄλους;—τῆς εἶχε δώσει τὰ λεφτά. Τὴν ἄλλη μέρα, ἔτρεξε πρῶτ—πρῶτ καὶ τ' ἀγόρασε. Ἦταν ἓνα ξεδαμμένο κάπως κουτί, δίχως κανένα λουστρο, μά, ὠστόσο, πολὺ πολὺ ὠραίο. Ναι, ἦταν πάρα πολὺ ὠραίο γιὰ τὴ Μαρίνα αὐτὸ τὸ γραμμόφωνο. Τὸ κοίταζε ἀπὸ δῶ, τὸ κοίταζε ἀπὸ κει καὶ τὸ χάιδευε ἀπαλὰ ἀπαλὰ, φοβισμένη μήπως τὸ χάδι της τὸ διαλύσει. Εἶχε ἀγοράσει μαζὶ κ' ἓνα σωρὸ δίσκους,—μεταχειρισμένα βέβαια ὅλ' αὐτά. Ἦταν ἓνα ὄνειρο ποὺ εἶχε ἔρθει καὶ καθόταν κοντὰ της καὶ τῆς χαμογελοῦσε γλυκά. Καὶ ἡ Μαρίνα, μέσ' στὴν καμαροῦλα της, ἄλλαξε βελόνες κ' ἔβαζε δίσκους. Καὶ χόρευε μόνη της μπρὸς στὸ μεγάλο μουντό, πολυκαιριασμένο καθρέφτη,—τὸ μοναδικό της λουσο,— κ' ἔβλεπε μιὰ Μαρίνα ὁμορφη, τσαχπίνια, μὲ ξαναμμένα μάγουλα...

Καθὼς ἔπαιρνε τοὺς δίσκους, εἶδε κ' ἓνα λίγο πιὸ μεγάλο. Τὸν κοίταξε μ' ἀπορία: πῶς εἶχε βρεθεῖ ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους; Τὸν στριφογύρισε μέσ' στὰ λεπτὰ της δάχτυλα σὰν ἀφηρημένη. Ἐπειτα ἔσκυψε, εἶδε τὴν ἄσπρη ἐτικέτα καὶ καὶ τὴν φαχούλεψε μὲ τὸ δάχτυλο σὰ νάθελε νὰ μαντέψει

τι έγγραφε. Ἡ Μαρίνα ὅμως δὲν ἤξερε νὰ διαβάξει.

— Ἀπόψε πού θάρθει ὁ Ἀντρέας, σκέφτηκε, θὰ μοῦ πεῖ τί γράφει.

Ἐβαλε τὸ δίσκο στὸ γραμμόφωνο. Δὲν ἦταν χορός, οὔτε ἀπ' τὰ τραγούδια πού ἤξερε. Ἦταν μιὰ μουσικὴ ἀλλοιώτικη πού δὲν τὴν εἶχε ἀκούσει ποτὲ στὴ ζωὴ της, μιὰ ἀόρατη ὀρχήστρα πού ἔπαιζε ἕνα βαρὺ, μελαγχολικὸ σκοπὸ, ἔν' ἀργό, λυπητερὸ ἔμβατήριο: τὸ πένθιμο ἔμβατήριο τοῦ Μπετόβεν. Σὰν τέλειωσε ὁ δίσκος ἀπ' τὸνα μέρος, ἡ Μαρίνα τὸν γύρισε ἀπ' τ' ἄλλο καὶ τὸν ξανάβαλε στὸ γραμμόφωνο. Τὸ κομμάτι συνεχιζόταν: αὐτὸ τόχε καταλάβει. Καὶ ἡ συνέχεια ἦταν τὸ ἴδιο μεγάλοπρηπη, ἐπίσημη, θαρραλιά, θλιμμένη. Ἡ Μαρίνα ἀκουγε, ἀκουγε μὲ τὸ βλέμμα καρφωμένο στὸ δίσκο. Ἦταν κάτι τὸ καινούριο αὐτοὶ οἱ ἤχοι στὴν τρελλή ζωὴ της, πού εἶχαν ἔρθει, ἔτσι, ἀκάλεστοι καὶ τῆς ἔλεγαν μὴν ἱστορία πολὺ ἀπλῆ, πολὺ λυπητερή, μέσ' στὴ χλιαρὴ ἑσπέρα πού ἀγκάλιαζε τὰ πάντα, ἀπλώνοντας τὰ φτερά της.

Ἡ Μαρίνα ἔβαλε ξανά τὸ δίσκο. Ἀκουσε καὶ πάλι τὴν ἴδια μουσικὴ δυό, τρεῖς, τέσσερις φορές καὶ τὰ βιολιά, τὰ βιολοντσέλλα, τὰ φλάουτα, τὰ κλαρίνα, οἱ σάλπιγγες, κάθε ὄργανο μόνον του κι ὅλα μαζί τόσκαζαν ἀπ' τὸ δίσκο κ' ἔτρεχαν νὰ κρυφτοῦν μέσ' στὴν κοριτσιίστικη καρδιά της.

Ἐπαιξε ἀκόμα ὁ δίσκος σὰ μπήκε ὁ Ἀντρέας, ἕνα ψηλό, ροδοκόκκινο παλλικάρι, πού κρατοῦσε στὰ χέρια του ἕνα πακέτο καὶ μιὰ μπουκάλα κρασί.

— Πού νὰ πάρει ὁ διάλογος, φώναξε νευριασμένος, μὲ πένθιμα ἔμβατήρια μὲ ὑποδέχεσαι; Ἐλα, κλεῖστο αὐτὸ τὸ ἀναθεματισμένο τὸ ρημάδι. Τί ἤθελα καὶ στ' ἀγόρασα;

— Ἐσὺ μοῦ τὸ χάρισες; ρώτησε, ἡ Μαρίνα δειλὰ σὰ νὰ μὴν πιστεῦε.

— Ἀμ! ποῖος ἄλλος! ἀπάντησε ὁ Ἀντρέας καὶ τὰ λακκάκια ἀπ' τὰ μάγουλά του ξέσπασαν σ' ἕνα τρανταχτὸ γέλιο. Ἐλα, στρώσε νὰ φάμε.

Ἐλυσε τὸ πακέτο κ' ἔδγαλε ψωμί, ψητὸ κρύο, τυρὶ καὶ δυὸ χάρτινες σακκοῦλες γεμάτες τηγανιτὲς πατάτες. Ἐβούλωσε καὶ τὴ μπουκάλα μὲ τὸ κρασί καὶ γέμισε δυὸ ποτήρια.

— Ἄντε, στὴν ὑγείά σου! εἶπε κι' ἄδεια. σε μὲ μιᾶς τὸ κεχριμπαρένιο ὑγρὸ πού ἔκανε γκλου—γκλου μέσ' στὸ λαρύγγι του. Περιφημο! πρόσθεσε καὶ ἡ γλώσσα του πλατάγισε ἠδονικά.

Καθὼς ἔτρωγαν, ὁ Ἀντρέας διηγόταν πικάντικα ἀνέκδοτα καὶ ἡ κάμαρα γέμιζε χάχανα. Πάσκιζε νὰ γελάσει καὶ ἡ Μαρίνα, μὰ τὸ μυαλό της στριφογύριζε ὀλοένα στὴν πρωτόκουστη μουσικὴ. Ὅταν σηκώθηκαν ἀπ' τὸ τραπέζι, ἡ Μαρίνα ξανάβαλε τὸ δίσκο στὸ γραμμόφωνο.

— Θέλεις νὰ μοῦ δγάλεις τὸ φαί ξυνο; φώναξε ὀργισμένος ὁ Ἀντρέας.

— Σὲ παρακαλῶ, εἶπε φοβισμένα ἡ Μαρίνα, ἀφήσέ με νὰ τ' ἀκούσω μιὰ φορά, μονάχα μιὰ φορά. Εἶναι τόσο παράξενο αὐτὸ τὸ κομμάτι...

Ἐπειτα, θὰ δάλω καὶ χορός. Ὁ Ἀντρέας τὴν κοιτάξε σὰ νὰ τὴ λυπόταν, ξαπλώθηκε κροδὸς—πλατὸς στὸ μοναδικὸ ντιβάνι κι ἀναψε ἕνα μυρωδάτο τσιγάρο. Τὰ γαλάζια δαχτυλιδία ἀνέβαιναν ψηλά, κυνηγώντας τὸνα τ' ἄλλο καὶ περιγελοῦσαν τὴ μουσικὴ τῆς Μαρίνας. Σὰν τέλειωσε ὁ δίσκος, ἡ κοπέλα τὸν γύρισε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά. Τότε ὁ Ἀντρέας, κόκκινος σὰν ἀστακός, σηκώθηκε βλαστημώντας, ἄρπαξε τὸ δίσκο καὶ τὸν ἔσπασε πάνω στὰ γόνατά του. Τράκ, τράκ, τράκ. Ἡ Μαρίνα κρατήθηκε ἀπ' τὸ τραπέζι γιὰ νὰ μὴν πέσει καὶ τὰ μάτια της γέμισαν δάκρυα. Τράκ, τράκ, τράκ, τρία κοφτερά μαχαίρια βυθίστηκαν στὴ σάρκα της καὶ δὲν ἔλεγαν νὰ ξεκολλήσουν.

— Φύγε! Φύγε! εἶπε στὸν Ἀνδρέα, μὲ φωνὴ πού πιγνόταν ἀπ' τοὺς λυγμούς, Φύγε! νὰ μὴ σὲ ξαναδοῦν τὰ μάτια μου.

— Τί ἔπαθες; τὴ ρώτησε.

— Φύγε! τοῦ ξαναφώναξε, σπρώχνοντάς του, καὶ ἡ ὄψη της εἶχε τέτοια ἀγριάδα, πού ἐκεῖνος φοβήθηκε, πήρε τὸ καπέλο του καὶ τόσκασε.

Τότε, ἡ Μαρίνα ἀπόμεινε νὰ κοιτάξει τὰ κομμάτια τοῦ δίσκου καὶ νὰ κλαίει. Πάσκιζε νὰ τὰ ἐνώσει, νὰ τὰ δέσει μ' ἕνα σπάγγο. Ἐκλαιγε γιὰ τὴ μουσικὴ πού εἶχε χαθεῖ, πού δὲν θὰ τὴν ξανάκουγε πάλι, πού δὲ θὰ μάθαινε ποτὲ τῆς ποῖδ ἦταν ὄνομά της. Κι ὅμως ἡ πένθιμη μελωδία βούιζε σὰ μελισσολόι στ' αὐτιά της καὶ

ήταν τόσο ώραίο τόσο γλυκό αυτό τὸ βου-
ητό. Πάσχιζε τότε νὰ τὴν τραγουδήσει αὐ-
τὴ τὴ μελωδία, μὰ κανέννας ἤχος δὲν ἔβγαι-
νε ἀπ' τὰ χεῖλη της. Τ' ἄλλα τὰ τραγου-
δια, πού τ' ἄκουγε μὲ τὴν παρέα της στὰ
κέντρα, ὅταν ξενοχτοῦσε, τὰ θυμόταν καλά
καὶ τὰ τραγουδοῦσε μὲ κείνη τὴ λεπτή, τὴ
λίγη φωνή, μὰ τόσο χαδιάρικη. Μονάχα
τοῦτο δῶ τὸ τραγούδι, τὸ ἀπόκοσμο, δὲν
κατάφερε νὰ τὰ πει κι ἄς εἶχε φωληάσει
ὀλόκληρο μέσα της. Ἦταν σὰ μιὰ ἄλλη
ζωὴ πού εἶχε ζήσει καὶ πού τὸ νῆμα της
εἶχε κοπεῖ, ἔτσι παράλογα.

*

Ὅπως ξένοιαστη ἦταν ἡ ζωὴ της, τὸ
ἴδιο ξένοιαστος ἦταν κι ὁ θάνατός της. Δὲν
εἶχε καταλάβει πότε εἶχε γίνει εἴκοσι χρῶ-
νων, δὲν εἶχε δεῖ στὴν καθρέφτη πόσο τ'
ώραίο της πρόσωπο φαινόταν κουρασμένο,
μαραμένο τὸν τελευταῖο καιρὸ, πόσο τὸ
δέρμα της ἦταν ἀχνὸ καὶ τὸ χρῶμα της
κέρνο. Δὲν ἄκουγε τὸ βῆχα της, ὅπως δὲν
ἄκουγε καὶ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς της,
τόσο εἶχαν γίνει ἀθόρυβοι γιὰ νὰ μὴν τὴν
τρομάζουν. Δὲν ἄκουγε τίποτ' ἀπ' ὅλ' αὐτὰ
—ἐκτός ἀπ' τὴν παράξενη, τὴν ἀξέχαστη
μουσική.

—Θέλω νὰ τὴν ἀκούω κι ὅταν θὰ πε-
θάνω, θέλω νὰ μὲ συνοδεύει παντοτινά, εἶ-
χε πει ἡ Μαρίνα σὰν ἐνιωθε πὼς φτερούγι-
ζε ἡ ζωὴ της.

Κι ὁ ὁ Θεὸς τῶν φτωχῶν, τῶν ταπει-
νῶν πλασμάτων, Αὐτὸς πού δέχεται κάθε
πράκλση, εἶπε:

—Σὰν πεθάνεις, ἡ μουσική αὐτὴ πού
τόσο τὴν ἀγάπησες, θὰ σὲ συνοδέψει.

Καὶ νὰ πού τώρα ἄρπες, ἀόρατες ἀγ-
γελικές, σκόρπιζαν μέσ' στὸ βροχερὸ ἀπό-
γεμα τοὺς ἤχους τῆς οὐράνιας μελωδίας κι
ἀγκάλιαζαν στοργικά, σὰν δυὸ ἀγαπημένα
χέρια, τὸ ἄψυχο σῶμα τῆς Μαρίνας.

*

Κάποτε σὰν ἀρρώστησε γιὰ νὰ μὴ ση-
κωθεί ποτὲ πιά, ἕνας ἀπ' τοὺς φίλους της,
—ποιὸς δὲν μπορούσε νὰ θυμηθεῖ, εἶχε τό-
σους πολλούς, —τῆς εἶχε φέρει ἕνα μπου-
κέτο ὠραῖα τριαντάφυλλα καὶ λεπτὰ για-
σιμιά. Ἡ Μαρίνα τὰ πήρε στὴν ἀγκυλιά
τῆς καὶ τάσφιξε πάνω της σὰν πολύτιμο

σηκώθηκε, τὰ ταχτοποίησε στὸ μοναδικὸ
ἀνθογῶλι της, καὶ εἶπε κοιτάζοντάς τα
τρυφερά:

—Θέλω ν' ἀναπνέω τὸ ἄρωμά τους κι
ὅταν θὰ πεθάνω, θέλω νὰ μὲ συνοδεύει
παντοτινά.

Κι ὁ Θεὸς τῶν φτωχῶν, τῶν ταπεινῶν
πλασμάτων, Αὐτὸς πού δέχεται κάθε πα-
ράκλση, εἶπε:

—Σὰν πεθάνεις, τὸ ἄρωμά τους πού
τόσο τ' ἀγάπησες, θὰ σὲ συνοδέψει.

*

Τὸ κάρρο, ξεπερνώντας τὴ λεωφόρο, εἶ-
χε στρίψει τώρα σ' ἕνα στενὸ δρομάκο. Κου-
ρασμένο, τὸ ἄλογο εἶχε σταθεῖ κοντὰ σὲ
μιὰ δρύση νὰ πιεῖ νερό. Ἡ βροχὴ κάπως
εἶχε κοπάσει. Ἐκεῖ, πιδ πέρα, κάποιος ἀν-
θοπωλεῖο καλοῦσε τοὺς διαβάτες μὲ λογῆς
λογῆς λουλούδια: τριαντάφυλλα, ζουμπού-
λια, μενεξέδες. Μὰ κανεὶς δὲν περνοῦσε
αὐτὴ τὴν ὥρα ἀπὸ κεῖ. Μόνο ἡ Μαρίνα
περίμενε ὑπομονετικά νὰ ξεδιψάσει τ' ἄλο-
γο. Τότε, τὰ τριαντάφυλλα καὶ τὰ ζουμπού-
λια καὶ οἱ μενεξέδες σήκωσαν ὄλα μαζί
τὰ κεφαλάκια τους, κοίταξαν περίλυπα τὸ
σανιδένιο μακρὸ κουτί, καὶ στέναξαν βα-
θρα: ἡ μυρωμένη πνοῦλα τους καθὼς ξε-
φυγε ἀπ' τὰ λεπτά τους στήθη, πήγε καὶ
χάιδεψε τὴ Μαρίνα καὶ τὸ χᾶδι τὴν τύλι-
ξε ὀλόκληρη, ἔτσι καθὼς κοιμόταν ἀμέρι-
μνη. Κι ὅταν τὸ κάρρο ξεκίνησε ἡ μουσι-
κὴ καὶ τὰ λουλούδια συνόδευαν τὴ Μαρίνα.

Ἦταν μιὰ συνοδεία θλιβερὴ κι ἀόρα-
τη, ὅπως ἀόρατος ἦταν κι ὁ μικρὸς θεός,
ὁ Ἐρωτας πού μὲ σουφρωμένα χεῖλη ἀπ'
τὸν καυμὸ του, καθόταν πάνω στὸ φέρε-
τρο τῆς ἄμοιρη νέας.

*

Κάποιος ἀπόγεμα, —μακρινό, λησμονη-
μένο, —ἡ Μαρίνα εἶδε ἀπ' τὸ παράθυρο τῆς
σοφίτας της τὸν ἥλιο νὰ τῆς χαμογελάει.
Τούκανε τότε μιὰ χαριτωμένη ὑπόκλιση
καὶ τοῦ εἶπε:

—Ἦλθε μου, θάρθω νὰ σὲ βρῶ.

Ὅταν ἐτοιμάστηκε, κοιτάχτηκε στὸν
καθρέφτη γιὰ νὰ δεῖ ἂν ἦταν ὠραία. Μιὰ
ἄλλη Μαρίνα πρόβαλε, τὴν ἀγκάλιασε μὲ
τὸ βλέμμα της καὶ χαμογέλασε ἰκανοποιη-
μένα. Οἱ ξανθὲς μπούκλες στεφάνωναν τὸ

σπαράγματα, πετούσαν σπίθες. Ἡ ἀνασηκωμένη μυτούλα της ἦταν μιὰ πρόκληση καὶ τὰ χεῖλη της δυὸ κατακκόκκινες περισπωμένες πάνω στὸ πρόσωπό της. Τὰ στήθη της φουσκωμένα πανιά θαρκούλας ποὺ ταξιδεύει ἀμέριμνα στὸ γαλανὸ πέλαγος. Ἦταν μιὰ ἐξάισια πρόσκληση γιὰ ἔρωτα, ἔτσι μὲ τὸ αἰθέριο, τὸ φιδίσιο κορμί της, ποὺ κυμάτιζε μέσα στὸ μετᾶξι.

Βγήκε χαρούμενη, τραγουδώντας ὅπως πάντα. Καὶ πήγε καὶ κάθισε στὸ δημόσιο πάρκο, σ' ἓνα παγκάκι γιὰ νὰ πιεῖ τὸν ἥλιο. Κι ὁ ἥλιος ἔμπαινε σ' ὄλους τοὺς πόρους της, τὴ ζέσταινε, τὴν ἔκανε νὰ φλογίζεται, δίχως νὰ ξέρει ἂν ἡ φλόγα αὐτὴ ποὺ τὴν ἔκαιγε ἐρχόταν ἀπ' ἔξω ἢ ἔδβαινε μέσ' ἀπ' τὴν καρδιά της. Καὶ καθὼς ταξίδευε χαϊδεμένη ἀπ' τὶς χρυσὲς ἀχτίδες, δὲν κατάλαβε πότε ὁ μελαχρινὸς νέος ποὺ καθόταν ἀπὸ ὦρα κοντὰ της, τὴν κοίταξε θαθεῖα μέσ' στὰ μάτια καὶ τῆς ἔπιασε δειλὰ τὸ χέρι.

Ἔτσι ἄρχισε ἡ φλυαρία τους.

—Μὲ λένε Μαρίνα τοῦ εἶπε στὸ τέλος.

—Μὲ λένε Παῦλο τῆς ἀπάντησε αὐτός.

Κι ὅταν φιλήθηκαν γιὰ πρώτη φορά, ἐκεῖνη τοῦ εἶπε:

—Αὔριο θὰ ξανάρθω.

—Τὴν ἴδια ὦρα.

—Ναί, τὴν ἴδια ὦρα.

Καὶ κάθε μέρα, ἀπὸ κείνο τ' ἀπόγευμα, ἡ Μαρίνα ἦταν ἐκεῖ, στὸ ἴδιο παγκάκι. Κι ὁ Παῦλος τὴν περίμενε καὶ κάθε φορά τὴν ἔπαιρνε, καθὼς τὸν κρατοῦσε ἀπ' τὸ μπράτσο, καὶ περπατοῦσαν ὦρα πολλή, κάτω ἀπ' τὰ δέντρα, κι ἄκουγαν τὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν καὶ τῶν νερῶν, κι ἄκουγαν καὶ τὸ τραγούδι τῆς καρδιάς τους κι ἀνάπνεαν μὲ τὴν ἴδια ψυχὴ, καθὼς κοιτάζονταν στὰ μάτια καὶ τὰ χεῖλη τους ἔσμιγαν ἀγνά.

Μιὰ μέρα, ὁ Παῦλος πήρε θάρρος καὶ τῆς εἶπε ἀπλά:

—Μαρίνα, σ' ἀγαπῶ καὶ θέλω νὰ γίνῃς γυναίκα μου.

Ἐκεῖνη τραβήχτηκε ἀπότομα ἀπ' τὴν ἀγκαλιά του, τὸ πρόσωπό της χλώμασε καὶ τοῦ ἀπάντησε μὲ ραγισμένη φωνή:

—Ὅχι...ὄχι...αὐτὸ δὲ γίνεται..

—Γιατί; Γιατί; Δὲ μ' ἀγαπᾶς;

—Ὅχι, δὲν εἶν' αὐτό...σ' ἀγαπῶ, ἀλλὰ

—Γιὰ ποιὸ λόγο ἀρνεῖσαι;

—Εἶμαι μιὰ ἀμαρτωλή.

—Ὅλοι εἶμαστε ἀμαρτωλοί, ἀπάντησε ὁ Παῦλος.

Δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις, εἶπε ἡ Μαρίνα μὲ στυσμένη φωνή, ἐνῶ τὰ μάτια της εἶχαν δουρκώσει.

Πῆρε τὸ πρόσωπό του μεσ' στὰ χέρια της, τὸν φίλησε μὲ πάθος στὸ στόμα κι ἔπειτα ἔφυγε σὰν πεταλοῦδα.

Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα, δὲν ξαναγύρισε στὸ πάρκο. Τὸ ἀγνὸ λουλοῦδι ποῦχε ἀνθίσει μέσα της ἔπρεπε νὰ μὴ μολευτεῖ.

*

Τώρα ἡ Μαρίνα εἶχε πεθάνει. Μὰ πρὶν κλείσει τὰ μάτια της, εἶπε:

—Κι ὅταν θὰ εἶμαι νεκρή, θέλω ὁ ἔρωτας τοῦ Παύλου νὰ μὲ συνοδεύει παντοτινά.

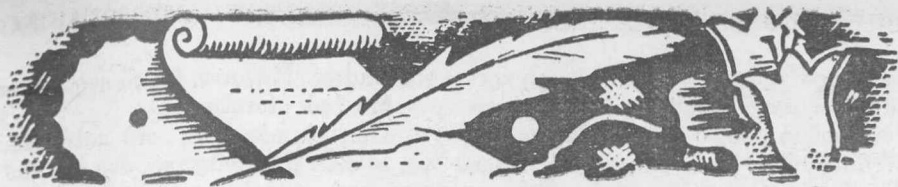
Κι ὁ Θεὸς τῶν πτωχῶν, τῶν ταπεινῶν πλασμάτων, αὐτὸς ποὺ δέχεται κάθε παράκληση, εἶπε:

—Σὰν πεθάνεις, ὁ ἔρωτάς του θὰ σὲ συνοδέψει.

*

Τὸ κάρρο, μὲ τὸ λαχανιασμένο ἄλογο, εἶχε φτάσει πιά μπρὸς σὲ μιὰ πολὺ μεγάλη σιδερένια πόρτα. Ὁ ἥλιος ἄρχιζε νὰ βασιλεύει καὶ ἡ βροχὴ εἶχε ἀπὸ ὦρα σταματήσει.

Τὸ κάρρο προχώρησε ἀργὰ μέσα σ' ἓνα λουλουδισμένο κῆπο. Τὸ συνοδεύαν ἀργὰ μιὰ μουσικὴ μεγαλόπρεπη καὶ λυπητερὴ, ἓνα μεθυστικὸ ἄρωμα φθινοπωρινῶν λουλουδιῶν κι' ἓνας μικρὸς ἔρωτας ποὺ ἐκλαίγει. Μὰ κανεὶς οὔτε τ' ἄκουγε, οὔτε τὸ βλέπε ὅλ' αὐτά. Ἀκολουθοῦσαν τὴ Μαρίνα στὸ γαλήνιο, στὸ μακρινό, τὸ πολὺ μακρινό της ταξίδι...

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Ο ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ, ΕΤΣΙ ΠΟΥ ΗΤΑΝ

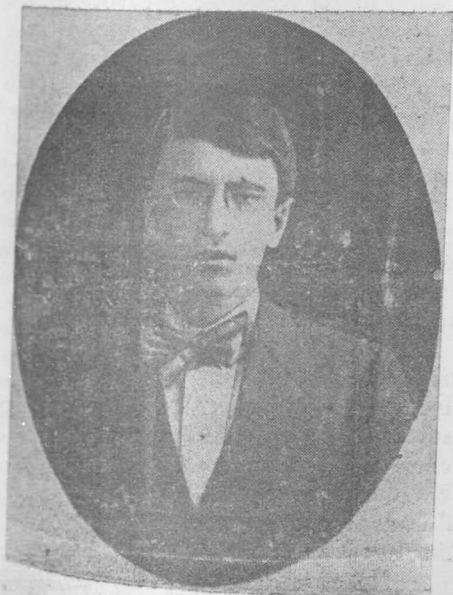
Ἡ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία» δημοσίευσε, βέβαια, πολλὰ ἀρθρα—μελέτες, κι' ἀκόμη ἀνθολόγηση τοῦ Ἑπειρώτου ποιητῆ Τέλλου Ἀγρα. Φιλοδόξησε, ἐπίσης, νὰ ἐμφανίσῃ στὸ πανελλήνιο κι' ὅλους τοὺς ἄλλους Ἑπειρώτας λογιούς· γιατί πιστεύει ἔτσι, πὼς συμβάλλει κατὰ τρόπο θετικὸ στὴν ὀλοκληρωμένη προβολὴ τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν τῆς Ἑπείρου μας. Οἱ πιὸ κάτω ψυχολογικὲς παρατηρήσεις καὶ φιλολογικὲς ἀναμνήσεις τοῦ διαλεχτοῦ συνεργάτου μας κ. Γ. Κοτζιούλα στὸ γνῶριμο καὶ συναρπαστικὸ στυλ τοῦ Ἐξουμερκιώτη λογοτέχνη γιὰ τὸν Τέλλο Ἀγρα, πιστεύουμε πὼς φωτίζουν ἀκόμη περισσότερο τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του.

Φέτο, πού συμπληρῶνονται δέκα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ, καιρὸς εἶναι νὰ τὸν ἀναπολήσουμε ἐντακτικά, νὰ τὸν ἀνα-

στήσουμε στὴ θύμησή μας, ἔμεις οἱ φίλοι του, οἱ συνάδελφοί του, ὥσπου νὰ ἔρθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου νὰ ἐξπληρώσουν τὸ χρέος τους σ' αὐτὸν κι οἱ ὑπόλοιποι, τὸ φιλολογικὸ μας κοινό: ἔμεις μνημονεύοντάς τον μὲ κατάνυξη, καταξιώνοντάς τον λογοτεχνικά, ἐκεῖνοι πραγματοποιώντας καὶ ἀπορφώνοντας τὴν ἔκδοση τῶν ἀπάντων του. Καὶ εἶναι ἀλήθεια καιρὸς νὰ ἐκπληρωθεῖ τουλάχιστο ἡ δικὴ μας ὑποχρέωση στὴ μνήμη του, γιὰ δυὸ λόγους: α) γιατί ὁ καιρὸς ἐργάζεται πάντα διαλυτικά γιὰ ὅσους ὄρισαν ἐξαρχῆς ἐπίμονο σκοπὸ τους νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν ἐπήρειά του ἐπιζώντας ἀπ' τὸ θάνατό τους· καί, κοντὰ σ' αὐτὸ τὸ γενικὸ, β) γιατί παρατήρησα, σὲ ὅσα εἶυχε νὰ διαβάσω κατὰ καιροὺς γύρω ἀπὸ τὸν Ἀγρα, πὼς οἱ μελετητές του προτιμοῦσαν τὶς πιὸ πολλὰς φορὲς νὰ παίρνουν τὴν ἄκοπη, συμβατικὴ στάση τοῦ θαυμαστῆ ἀπέναντι τοῦ εἰδώλου, ἂν ὄχι νὰ τὸν βλέπουν—οἱ λιγότερο νέοι—σὰ μιὰ προέκταση τοῦ ἑαυτοῦ τους ἢ τῆς ἐποχῆς τους, καὶ ὀπωσδήποτε νὰ μὴν ἐμβαθύνουν σ' αὐτόν, νὰ μὴν ἐξειδικεύουν τὴν περίπτωσή του. Καὶ ὁμως ὁ Τέλλος Ἀγρας ἦταν μιὰ ἀνεπανάληπτη μορφή, μιὰ προσωπικότητα στὸν κύκλο του, ὥστε νὰ χρειάζεται νὰ φωτισεῖ ἀπ' ὅλες τὶς πλευρὰς καὶ νὰ μὴν ἔχει νὰ φοβηθεῖ ἂν τυχόν μ' αὐτὸ φανοῦν καὶ τίποτε σκιερὰ του σημεῖα.

*

Τὸν Τέλλο Ἀγρα ἄρχισα νὰ τὸν πρῶτοβλέπω ἀπὸ κοντὰ ἐκεῖ γύρω ἀπ' τὰ 1930 καὶ μέσα σὲ λίγο διάστημα εἶχαμε κιάλας ἐξοικειωθεί, εἶχαμε γίνει φίλοι μορῶ νὰ πῶ, ἔτσι πού στὰ 32—33, ὅταν ἔλειψα γιὰ

έναν ολόκληρο χρόνο από μιὰ ὀδυνηρὴ κρίση καθυστερημένης ἐφηβείας («ὑπερκόπωση») στὸ χωριό μου, ὁ ποιητὴς ἔκρινε ἄξιο νὰ μοῦ ἀπευθύνει, γιὰ παρηγοριά ἔστω, ἕνα μακρύτατο πυκνογραμμένο γράμμα—θαῦμα φιλογραφίας καὶ λεπτολογίας—πὺ θάταν ἀπώλεια ἂν ἔχει γαθεῖ μὲς στὰ χαρτιά μου τ' ἀφημένα ἐκεῖ στὸ πατρικὸ μου, εἴκοσι χρόνια τώρα, ἔπειτ' ἀπὸ τόσες μόρες καὶ κατεβασιές. Ἐλπίζω ἀκόμα νὰ ὑπάρχει, καὶ μόνο ἅμα βεβαιωθῶ γιὰ τὴν ἐξαφάνισή του θὰ προσπαθῆσω κάποτε νὰ περιώσω ἀπὸ μνήμης τὸ περιεχόμενό του.

Ἄλλο ἕνα τόσο μακρὸ δικό του γράμμα θυμᾶμαι νὰ ἔχω ἰδεῖ, ἐκεῖνο μάλιστα ἔπιανε β' ἢ δ' ἀχαράκωτες μεγάλες σελίδες μὲ τὸ ψιλὸ γράψιμο τοῦ Ἄγρα: καὶ ἀπευθυνόταν στὸν ἀκαδημαϊκὸ τότε, κοινὸ μας φίλο, Ἀριστομένη Προβελέγγιο, πὺ μ' ἔβαλε νὰ τοῦ τὸ διαβάσω (γιὰ νὰ τὸ ξανακούσει ἴσως) ἔπειτ' ἀπὸ μιὰ συνεδρίαση τῆς Ἀκαδημίας, ὅταν συνόδεψα τὸν ποιητὴ ὡς τὸν παλιὸ σταθμὸ Λαυρίου, ὅπου περίμενε σ' ἕνα σαλόνι ξενοδοχείου ὅσπου νάρθει ἢ ὦρα νὰ φύγει μὲ τὸ τραῖνο γιὰ τὸ Ἡράκλειο, στὸ σπῆτι τῆς μιᾶς ἀπ' τὶς θυγατέρες του.

Μὰ τί σχέση ἔχουν αὐτὰ μὲ τὸ προκειμένο; θ' ἀναρωτηθεῖ ὁ νευρικός ἀναγωγστὴς τῆς ἐποχῆς μας. Προβελέγγιος, Ἄγρας, Κοτζιούλας... ἄνισα μεγέθη, παράκαιρα πράγματα. Ὅχι καὶ τόσο! Ἄς κάμει κανεὶς λίγη ὑπομονή καὶ θὰ διαπιστώσει πὺς ὅλ' αὐτὰ σχετίζονται μὲ τὸν ποιητὴ μας μὲ τὴν καλωσύνη του, μὲ τὴν ἀφέλειά του.

Τῆ δεύτερη φορὰ (θὰ ἦταν τὸ 34 ἢ 35) εἶχε προηγηθεῖ ἕνα καλοκαιριάτικο δεκαήμερο ταξίδι μου στὴ Σίφνο, τὴν πατρίδα τοῦ Προβελέγγιου, μὲ εἰσήγηση, παρακίνηση τοῦ Ἄγρα. Μοῦ σύστησε ἐπίμονα νὰ τὸ κάμω, βλέποντάς με νάχω ξαναγυροῦσι ἀπ' τὸ χωριὸ στὴν πρωτεύουσα καὶ νὰ μὴν ἔχω πὺς νὰ διαθέσω ἕνα νεκρὸ διάστημα δυὸ μηνῶν ἴσαμε τὴν προσέλευσή μου τὴν ἄδοξη στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ.

—Θὰ πᾶς στὴ Σίφνο, ἀκου με μένα. Θὰ φιλοξενηθεῖς ἀπ' τὸν Προβελέγγιο, ξέρεις, τὸν Ἀριστομένη.

—Μά... ζεῖ ἀκόμα;

—Ζεῖ καὶ βασιλεύει. Εἶναι ἄρχοντας τοῦ γησιοῦ, σὰν τοὺς παλιούς ἐκείνους πυρ-

γοδεσπότες. Πήγαινε, θὰ τὰ περάσεις καλά.

Μὰ ἐγὼ δισταζα.

Πὺς νὰ πάω ἔτσι, στὰ καλά καθούμμενα, σ' ἕνα ξένο ἄνθρωπο, ἕνα ἐπίσημο πρόσωπο, τὸν παλιὸ κριτὴ σὲ διαγωνισμό τοῦ Κρυστάλλη, τὸ σεβασμιο γέροντα πὺ θυμὸν θάμπᾶ τὴν ὄψη του τὴ γενάτη ἀπὸ τὰ νσοελληνικά τοῦ γυμνασίου;

—Ἐννια σου, αὐτὸς θὰ σὲ ξέρει. Ἐπειτα θὰ τοῦ γράψω καὶ ἐγὼ. Θὰ τοῦ γράψω πὺς σὲ στέλνω νὰ τοῦ πάρεις συνέντευξη. Κι αὐτὸς θὰ σὲ φιλοξενήσει τουλάχιστο ἕνα μῆνα ἡγεμονικά μάλιστα, σοῦ ἐγγυώμαι γι' αὐτό.

Ἡ δικαιολογία τοῦ Ἄγρα, καὶ ἡ αἰσιοδοξία του μαζί, μοῦ φάνηκαν γιὰ γέλια. Μερικὲς φορές, ὁ στοχαστικὸς αὐτὸς διανοούμενος, μιλοῦσε σὰν παιδί.

Ὅσισο περιμένα μὲ κάποια ἐλπίδα. Κι ὅταν σὲ λίγες μέρες μοῦ ἀνακοίνωσε τὴν ἀπάντηση—κάτι σὰ συγκατάνευση—τοῦ νησιώτη ποιητῆ τῆς ἀλησμόνητης Χρυσοπηγῆς, τότε πᾶ πῆρα τὴν ἀπόφαση (τί εἶχα νὰ χάσω;) καὶ πῆγα. Ἄλλη τέτια κουτουράδα ἦταν καὶ τὸ ταξίδι μου στὸ Ἅγιον Ὄρος, ἀπ' τὶς κουτουράδες γιὰ τὶς ὁποῖες δὲν πρόκειται κανεὶς νὰ μετανιώσει.

Ἐτσι χωριστὰ τὴ γνωριμιὰ μου τὴ μανάκριβη μὲ τὶς Κυκλάδες στὸν Ἄγρα, τὸν ἀσκητικὸ, τὸν ἀταξίδευτο, τὸ δεσμώτη τῆς ὑπαλληλίας, ὅπως μοῦ παραπονιόταν συχνά (καὶ δὲν τὸν πίστευα: ἐκεῖνος εἶχε μισθὸ τμηματάρχη καὶ ἐγὼ ὑπόφερα ἀπ' τὴν ἀνεργία). Μὰ καὶ πάλι ἀναρωτιέμαι σήμερα μὲ ἀμφιβολία: Τάχα τότε νὰ μ' ἔστειλε κεῖ ἀπὸ διάθεση νὰ μ' ἐξυπηρετήσῃ, νὰ μοῦ παρῶσχει κιόλας μιὰ χαρὰ, ἢ μήπως τὸ ἔκαμει μονάχα γιὰ νὰ μέ... ξεφορτωθεῖ; Εἶχε κατὰ τέτια σὶδ χαρακτηρήρα του ἦταν, ἄς ποῦμε διτυπώσιατος, πολυσύνθετη φύση.

Ὅπως δὴποτε, χάρη σὶτῆ μεσολάβηση τοῦ ἴδιου καὶ τὴν ἐξοικειώσή μου μὲ τὸν Προβελέγγιο, μποροῦσα ν' ἀκούω τὸν τελευταῖον, τὸ μακρυνὸ ἐκεῖνο ἀπόγεμα σὲ σαλόνι τοῦ ξενοδοχείου, νὰ λείει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ, διακόπτοντας τὸ διάβασμά μου, μ' ἕναν τόνο ἐλαφρῆς συμπόνιας ἢ ζωντανῆς ἀπορίας:

—Ὡ, τὸν καλὸ μας φίλο! Ὡ, τὸν πρῶτόν ἡμῶν γιὰ τὸν Ἄγρα! Μακάρι νὰ εἶχα νὰ τὸν

ἐπαιρνα! "Ω, πολὺ ὄρατα τὰ λέει, μὲ συγκι-
νεῖ! Ἄλλὰ ἡ περιουσία μου ἐχάθη πιά...

Κι ἐγώ, πού τὰ ἔβλεπα καὶ τ' ἀκουγα
ὄλ' αὐτά, πού τὰ ὑποκινούσα κίβλας ἀθελά
μου (σὰν ὑποβολέας θεάτρου), παραξενευό-
μουν ὄχι λίγο καὶ χαμογελοῦσα μέσα μου.

Μαντεύετε τί τοῦ ζητοῦσε ὁ "Αγρας μ'
ἐκεῖνο τὸ γράμμα; Νὰ τὸν υἱοθετήσῃ, νὰ
γράψῃ στ' ὄνομά του τὴν περιουσία πού
φαντάζονταν πὼς εἶχε. Κι αὐτὸς ἀναλάβαι-
νε... ὦ, τί δὲν ἀναλάβαινε ὁ καλόμοιρος νὰ
κάμῃ τοῦ γερασμένου ποιητῆ; Θὰ τοῦ
ἔβγαζε τὰ ἄπαντα ὑπομνηματισμένα! ἐπι-
πλέον θὰ ἔγραφε μελέτη ἀπὸ ἑκατοντάδες
σελίδες, ὑποδιαιρεμένη σὲ τόσα τμήματα
(ἀκολουθοῦσαν κεφαλαῖα, ὑπογραμμίσεις
κλπ.). Τί τοῦ ἀράδιαζε κεῖ μέσα! Τί σχέ-
διο ἀποθέωσης ἦταν ἐκεῖνο. Κι ὁ γέρο
Προβελγίγος νὰ σχολιάζῃ στενοχωρημένος:

—Τὶ λαμπρὸς νέος ὁ κ. "Αγρας! Καὶ
πολὺ φιλόπνοος, συνεργάτης τῆς Ἐγκυ-
κλοπαιδείας. Ἔχει σπουδαῖες προθέσεις καὶ
κατάρτιση καλά. Ἄλλὰ ἐγὼ ἐπτώχηνα πιά..

Αὐτὸ ἦταν πού ἀγνοοῦσε, πού δὲ φαν-
ταζόταν ὁ "Αγρας. Χωρὶς νὰ ἔχει ὑπόψη
τοῦ θετικὰ στοιχεῖα, μὲ βάση ἀόριστα
ἀκούσματα καὶ ἀτομικὲς εἰκασίες, ὁ χιμα-
ρικὸς αὐτὸς κυνηγὸς ἴσκιων πού νόμιζε
καμιά φορὰ πὼς εἶχε καὶ πραχτικὸ πνεῦ-
μα, πρότεινε στὸ μισοξεχασμένο λόγιο ἕναν
πρωτότυπο συνδυασμὸ ἀμοιβαίας ἐξυτηρέ-
τησης, καταδικασμένον ὅμως ἀπὸ πρὶν σ'
ἀποτυχία.

Αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο δὲ θέλησα ποτὲ ἀρ-
γότερα νὰ τὸ ἀναφέρω στὸν "Αγρα, γιὰ νὰ
μὴν τὸν πικρᾶνω.

Ἄλλὰ φαίνεται πὼς ἡ κρούση αὐτὴ δὲν
ἦταν ἡ μόνη του.

Κάπου διάβασα τελευταῖα ἕνα γράμμα
του σταλμένο σὲ λόγιο τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπου
τὸν παρακαλοῦσε νὰ μεσολαβήσῃ σὲ κά-
ποιον παράγοντα, μήπως τοῦ ἐξοικονομη-
θεῖ μιὰ θέση λέκτορα ἢ ἀνελλισημου ὑψη-
γητῆ τῶν νεοελληνικῶν στὸ πανεπιστήμιο,
θαρρῶ, τοῦ Καίρου!

Ἡ οὐσία ἦταν πὼς ἤθελε νὰ φύγῃ, νὰ
πετάξῃ τὰ δεσμά του. «Μίσθια δουλειά,
σωροὶ χαρτιῶν...» δὲν εἶχε πεῖ λίγο πρὶν
κι ὁ Καρνωωτάκης;

"Ἐτσι φτάνουμε σ' ἕνα ἀπ' τὰ νευραλ-
γικὰ σημεῖα τῆς σταδιοδρομίας τοῦ "Αγρα:
στὴ δημοσιοῦπαλληλικὴ του ιδιότητα, στὶς
σχέσεις του μὲ τὸ ἐπάγγελμα του—πού δὲν
ἦταν, ἄς τὸ ποῦμε ἀπὸ τώρα, καὶ τόσο
ἀρμονικῆς.

Ἀναφέραμε πρὶν ἀπὸ λίγο τὸν Καρ-
νωωτάκη, τῆς ἴδιας μὲ τὸν "Αγρα φιλολογι-
κῆς γενιᾶς, τῆς ἴδιας μ' αὐτὸν κοινωνικῆς
τάξεως, τῆς ἴδιας ἐπαγγελματικῆς οἰκογένει-
ας. Ἄλλὰ πόσο διαφορετικὰ τοποθετήθη-
κε ὁ καθένας τοὺς ἀπέναντι στὸ ἴδιο πρό-
βλημα!

Ὁ Καρνωωτάκης, φύση ἀδιάλλακτη,
πουριτανικὴ, πιστὸς τηρητῆς τοῦ καθήκον-
τος, ἀτεγκτος στὶς ὑποχρεώσεις του, δὲν
ἐπέτρεψε στὸν ἑαυτό του νὰ παρακάμψῃ τὸ
ζήτημα μὲ πλάγιο τρόπο. Αἰσθανόνταν ἀπρο-
κάλυπτα ἀηδία καὶ ἔχθρα γιὰ τὴν ἐπαγ-
γελματικὴ του ἀσχολία (πού τὴ σχέσηεε ἰδι-
αίτερα σ' ἕνα σονέτο του) καὶ μένοντας ὡς
τὸ τέλος ὑπόδειγμα ὑπαλλήλου, ὅταν χρει-
άστηκε νὰ φανερώσῃ τὶς βαθύτερες διαθέ-
σεις του, πέταξε κατὰμουτρα σὴν σύναξη
τῶν μανδαρινῶν, μὲ σιχασά, μὲ ἀγανάχτη-
ση, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του. Καὶ ἡ ἀποφα-
σιστικὴ ἐκείνη χειρονομία τῆς Πρέβεζας
θάπαιζε ἀποφασιστικὸ ὄλο στὰ περρωμέ-
να τᾶς ποιήσῃς μας, ὄλο ἀπρόβλεπτο κι
ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν πρωταίτιο, πού θὰ ἐπι-
σκίαζε ἕνα διάστημα ὅλους τοὺς ἄλλους.

Ὁ "Αγρας ὅμως, μαλακώτερος χαρα-
κτήρας, δὲν ἀφέθηκε νὰ φτάσῃ σὲ τέτια
ἀπελπισία οὔτε χρεάστηκε νὰ τὴν ἀντιμε-
τωπίσῃ τόσο δραματικά. Ἔζησε τὸ δράμα
του τεμαχισμένο, κατὰ δόσεις, μέσα σὲ δυὸ
ὀλόκληρες δεκαετίες, μὲ πνιγμένα παράπο-
να καὶ ἀδιαμόρφωτες διαμαρτυρίες. Δὲν
ὑψωσε ποτὲ τὴ φωνή του νὰ βροῖσῃ, οὔτε
κὰν νὰ σαρκάσῃ! οἱ ἀντιδράσεις του ἦταν
πάντα ὑπόκοφες, εὐκολοξεθύμαστες, τὸν
τυραννοῦσαν, ἀλλὰ δὲ διαρκοῦσαν.

Δὲν εἶχε τὴν τόλμη (οὔτε καὶ τὸν ἀέρα, τὴν
παράσταση νὰ ποῦμε) ν' ἀπαιτήσῃ ἀνοιχτὰ
τιμητικὴ ἀγομισθία, ὅπως εἶχαν κάμῃ πρὶν,
ἀλλὰ καὶ σύγχρονα μ' αὐτόν, ἄλλοι πιὸ κα-
πάτσοι λογοιέχνης (Παπαντωνίου, Μαλακά-
σης, Σκίπης, γιὰ ν' ἀναφέρουμε μόνον πε-
θαμένους...) καὶ ὅπως φαίνεται πὼς ἦταν
κι ἡ βαθύτερη, ἀνομολόγητη βλέψη τοῦ

ΐδιου. Περιοριζόταν λοιπόν στις ώρες ή μισές μέρες πού έκλεβε απ' την ύπηρεσία του στην Έθνική Βιβλιοθήκη, πάντα με άνοχή τού τότε διευθυντή του, πού θα ίδουμε πώς τόν έξυπηρετούσε σ' ανταπόδοση.

Έτσι διχασμένα—και άχαρα—πέρασε τή ζωή του ο Άγρας. Λαχταρούσε πάντα του μιá άλλαγή, μιá απόδραση. Άλλά δέ σκέφτηκε ποτέ του να παραιτηθεί, να ζητήσει την τύχη του άλλου, άν και είχε ένα πτυχίο πού θα τόν βοηθούσε. Ήθελε να έξασφαλίσει πρώτα μιá καινούργια θέση για ν' άφήσει την παλιά. Φοβόταν τή ζωή, κι έξάλλου δέν ήταν πλασμένος για μπόέμ.

Είχε όμως και δίκιο να θέλει για τόν έαυτό του ελεύθερες ώρες. Δέν πρόφτανε άλλως ν' ανταποκριθεί στις πάμπολλες φιλολογικές ύποχρεώσεις του. Ήταν υπάλληλος τής Βιβλιοθήκης—άλλά όχι με υπέυθυνο τμήμα—και σύγχρονα έκτελούσε χρέη άρχισυντάκτη, κριτικού, διορθωτή κλπ. στά χρόνια εκείνα, τής «Νέας Έστίας», δεκαπενθήμερου πολυσέλιδου τεύχους. Έκτός από τόν επίσημο διευθυντή του, τó «συνάδελφό» του στην ποίηση Στέφ. Ραμά, είχε και δεύτερον προϊστάμενο: τόν Ξενοπούλο. Πώς να τά βγάλει πέρα; Από δώ πήγαζε ο διχασμός του.

Κι αίτια σ' όλα αυτά ήταν ή άβουλία του, ή φιλοτιμία του, έξέρω κι έγώ τι να πώ! Τή δουλιά του τή χρειαζόταν για να συντηρηθεί, δέ μπορούσε να την παραιτήσει· ούτε μπορούσε να τή κρατάει μονάχα κατά τύπους, ως έργόμσθος, γιατί τού έλειπε ή άναγκαία έπιβολή και τά πολιτικά μέσα. Ό Φαίδων, απ' τήν άλλη μεριά, ήταν ο θετός του πατέρας, ο ανάδοχός του στη Διάπλαση· δέ θάταν άχαριστία να μη βοηθήσει τó γέρο λόγιο, αυτό τó άναδειγμένο απ' τόν ΐδιον διαπλασόπουλο; Έπειτα τó περιοδικό του ήταν ένα ύπολογισμο βήμα, πανελλήνιου κύρους, κι ο Άγρας μπορεί να παραιτήθηκε από πολλά, μα από τή φιλοδοξία ποτέ του.

Έτσι έπαιζε κάθε μέρα διεκυστίινδα ανάμεσα απ' τó Βαλιάνειο μέγαρο και τήν δδδ Εύριπίδου (κατοικία τού Ξενοπούλου). Και στό δρόμο δέν άργοσαν να προστεθούν κι άλλες άγχαρείες για τούς αδύνατους ώμους του.

Όποιος τόν έβλεπε, όποιος τόν θυμόταν, τού ζητούσε, προφορικά ή μ' έπιστολή, να τού γράψει κριτική για τó βιβλίο του, επαινετική βέβαια, ή να συστήσει να δημοσιευτεί συνεργασία του στη «Νέα Έστία» ή σε άλλα περιοδικά πού έπηρεάζε. Οι νεαροί τού ύποβάλλαν χειρόγραφες συλλογές τους ή νουβέλες γυρεύοντας του πρόλογο ή άπλή κρίση (και εισηγήση, έννοείται), για δημοσίεψη. Και οι φιλότεχνες ή ματαιόδοξες κυρίες προσπαθούσαν, με άσύστολη άπρέπεια, να μπλέξουν τόν άδέξιο ποιητή στους ιδιοτελείς συνδυασμούς. Γενικά, από τó πλήθος τών έπισκεπτών τού Άγρας οι περισσότεροι πήγαιναν κοντά του για να τούς έξυπηρετήσει σε κάτι· μα κι οι υπόλοιποι τού σταταλούσαν με τίς κουβέντες τους κάτι πολύτιμο για κείνον: τó χρόνο.

Για να γλυτώσει λοιπόν απ' αυτό τó άδιέξοδο, πού ως ένα σημείο τó είχε δημιουργήσει ο ΐδιος, άναζητούσε μέσα διαφυγής πότε στο έξωτερικό και πότε σε πλούσιους λογοτέχνες, ξεπεσμένους (περίπτωση Προβελέγγιου) ή μη (όπως ο Άλ. Πάλλης, πού θαρρώ πως και σ' εκείνον είχε κάμει άνάλογη άιτυχη κρούση). Άλλοτ' ένεργοόσε—μόνο με άκαδημαϊκή άρθρογραφία, χωρίς ύποστήριξη από ισχυροτέρους—να ίδρυθεί βιβλιογραφική ύπηρεσία, είτε απ' τó έπλεγμα κράτος είτε με ιδιωτική πρωτοβουλία (έχοντας ύπόψη του, στη δεύτερη περίπτωση, κάποιο γνωστό πρόσωπο τής άθηναϊκής κοινωνίας, πού επειδή άσχολούνταν με τά γράμματα, φαντάζονταν ο άφελής πως μπορούσε να διαθέσει έστω κι έναν δβολό απ' τά πλούη του γι' αυτά).

Τέτια έννοια—φυγής, άλλαγής δεσμών, άν όχι άπαλλαγής—είχε κι ή ένδιάμεση (έλι 4ης Αδούστου) απόσπασή του στό τότε ύφυπουροέιο Τύπου και Τουρισμού—τμήμα Διαφωτίσεως, νομίζω—, όπου χαράμιζε τόν καιρό του με άλλότρια έργα. Άδιάφορο όμως· έβρισκε κάποια έπίφαση άνεξαρτησίας εκεί, κοντά σε άλλους συναδέλφους του ή δημοσιογράφους, κι αυτό τόν ικανοποιούσε κάπως, τώρα πού ή επιστροφή στην παλιά του θέση τού φαίνονταν σαν έφιάλης (γιατί, με τήν άλλαγή προσώπων, ο καινούργιος προϊστάμενός του δέν

κολακεύονταν, όπως ο άλλος, με την πρωτοσέλιδη εμφάνισή του στη «Νέα Έστια», το λιβάνισμά του εκεί με αναλύσεις των ανούσιων συλλογών του κλπ.).

Στο μεταξύ, τα τελευταία χρόνια, δεν ξηρανε όταν βλεπόμασταν να με ρωτάει αν εξακολουθούσα ναμαι αδέσμευτος, αν θάμε να ανύπαντρος όπως εκείνος.

—Θ' ανοίξουμε το πτηνοτροφείο, μη γελᾷς! μου ἔλεγε. Μὴ σὲ νιάζει, θὰ τὰ καταφέρουμε. Θὰ προμηθευτοῦμε σχετικὰ βιβλία καὶ θὰ βγάλουμε λεπιά. Τότε θὰ ἐκδώσουμε καὶ περιοδικό μας καὶ μελέτες. Θὰ τοὺς δείξουμε...

Τὸ πτηνοτροφείο (γελάω ἀκόμα πού τὸ συλλογίζομαι) ἦταν κι αὐτὸ ἓνα ἀπ' τὰ χιμαϊρικὰ σχέδιά του.

*

Καὶ ὅμως ὁ Ἄγρας δὲν ἦταν πάντα ἔτσι στὰ μάτια μας; θέλω νὰ πῶ δὲν ἔδειχνε ἐξαρκῆς τὶς ἀδυναμίες του σὲ ἄλλους.

Ὅταν ἀρχίσα νὰ συζητᾶς στὴ Βιβλιοθήκη ἀπὸ ἐπαγγελματικούς λόγους καθημερινά, λίγο πρὶν ἀπ' τὸ 1930 (κι αὐτὸ κράτησε τρία τέσσερα χρόνια), τότε πού ἔβλεπα τὸν Ἄγρα πολὺ ταχτικά, πότε ἀπὸ μακριὰ καὶ πότε ἀπὸ κοντά, πότε λίγο καὶ πότε πολὺ, ὁ ποιητὴς φάνταζε—ὄχι μονάχα σ' ἐμένα, μὰ σὲ ὀλόκληρη γενιὰ—σὰν ἕνας ἀπείρητος πρίγκιπας τοῦ λυρισμοῦ.

Μιλοῦσα, θυμᾶμαι, στὸ μακαρίτη τὸν Παπανικολάου γιὰ ποιητὲς συνομηλικούς του πού θαύμαζα.

—Ναί, μου παρατηροῦσε χαμογελαστός, μὰ ὁ καλύτερος ἀπ' ὄλους μας εἶναι ὁ Ἄγρας. Διάβασε τὰ «Τρία σημάδια» του, πού βάλαμε σὶδὸ ἡμερολόγιο τοῦ Μπουκέτου.

Τὸ ξαναδιάβασα μὰ δὲ μποροῦσα—τουλάχιστον ὄλο— νὰ τὸ ἀφομοιώσω.

Τὸ ἔβρισκα περίτεχνο βέβαια, ὑποβλητικό, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποια ἀσάφεια, μὲ φευγαλέο περίγραμμα.

—Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας του, μού τόνιζε ὁ Παπανικολάου, πάλι χαμογελώντας, σὰ νάκανε γούστο μαζί μου. Κρίμα ὅμως, πρόσθεσε σὲ λίγο μελαγχολικά. Δὲν εἶναι καλά. Πάσχει ἀπὸ ἀϋπνίες, ἔχει ἀδύνατο στομάχι. Μιὰ μέρα ἔπαθε σκοτοδίνη, ἔπεσε στὸ δρόμο, ἔμαθα, σὰν ἀπὸ ἱπλήψια...

Ὁ ἴδιος, πού ἐξακολουθοῦσε νὰ λαβαίνει τὴ Διάπλαση τῶν Παίδων, παλιὸ διαπλασόπουλο κι αὐτὸς (ὅπως ὁ Παναγιωτόπουλος, ὁ Στασινοπούλος, ὁ Κακριδής), μού ἔδειχνε κι ἐμένα τὸ φύλλο ὅποτε εἶχε συνεργασία ὁ Ἄγρας.

—Τὰ καλύτερά του τὰ βάνει ἐδῶ, ἔλεγε, ὄχι στὴ Νέα Έστια.

Πραγματικά, ὁ Ἄγρας ἔδινε κεῖ καινούργιους στίχους του, πού κάτω ἀπ' τὸ παιδικὸ τους πλαίσιο (θέμα, τεχνικὴ) ἤξεραν νὰ πραγματοποιοῦν ἀνώτερες ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης, ἄξιοι νὰ διαβαστοῦν κι ἀπὸ μεγαλύτερους ἀναγνώστες.

Οἱ μεγαλύτεροι αὐτοὶ ἀναγνώστες ἤμασταν ἐμεῖς, οἱ νέοι τῶν 20 ἐτῶν, ἔστω κι ἂν εἶχαμε γευτεῖ λίγο πρὶν τὰ θανάσιμα φίλτρα τῆς ποίησης τοῦ Καρυωτάκη, ἐμεῖς πού κοντὰ στὸ νεκρὸ ἵνδαλμά μας ἀναζητούσαμε κι ἕναν ζωντανὸν ὁδηγό. Θὰ μπορούσε ἄραγε νάναί ὁ Ἄγρας;

Ἐκεῖνος εἶχε τότε ἀρκετὴ ἀκτινοβολία γιὰ νὰ συγκεντρώνει γύρω του νεαρούς, τοῦ ἔλειπε ὅμως ἡ παράσταση (ἴσως κι ἡ φιλοδοξία) τοῦ ἀρχηγοῦ σχολῆς. Φαινόταν περιχαρακωμένος ἀμετάκλητα στὴ μοναξιά του. Περιποιοῦταν στὸ θερμοκήπιό του τὰ ριγηλά πλάσματα πού ζοῦσαν μὲ ὄνειρο καὶ τρέφονταν μὲ μουσικὴ. Ὑφαίνε τὴ μελαγχολία του, ψιλὸ μαγιάδι, καὶ τύλιγε μ' αὐτὰ, σὰ μάγος, τὸν κόσμο τῶν ἐμπνεύσεών του. Μὰ οἱ ἄλλοι δὲν τὸν ἄφηναν ἤσυχο σ' αὐτὴ τὴν εἰρωνικὴ του ἀσχολία. Ἔτσι ἦταν ἀναγκασμένος νὰ κατοπιεύει κάθε τόσο ἀνήσυχα, μ' ἐκεῖνα τὰ μωπικὰ γιαλιά του, τὸν ὀρίζοντα.

Ἐγὼ θέλω νὰ πιστεύω πὼς ἤμουν ἕνας ἀπὸ κείνους πού τὸν σέβονταν κι ἀπόφευγα νὰ τὸν ἐνοχλῶ, ἂν δὲ μὲ καλοῦσε ὁ ἴδιος. Πρῶτα πρῶτα εἶχα συναίσθηση τῆς ἱεραρχίας κι ἔβ'επα τὴν ἀπόσταση πού μᾶς χώριζε. Ἐκεῖνος, πού ἦταν σὲ ὅλα του προσωπικὸς, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ τὸ πρόσθεσε αὐτὸ καὶ νὰ τὸ λογάριζε. Γι' αὐτὸ ξανοίχτηκε σιγὰ σιγὰ, μὲ τὸν καιρὸ, καὶ μού ἔδειξε τὸ βαθύτερο ἐαυτὸ του.

Ἐκεῖ πού διάβαζα ἢ ἀνιέγραφα στὸ κεντρικὸ ἀναγνωστήριο, τὶς πιὸ πολλές φορὲς ὄρθιος σὲ κανένα ἀναλόγιο (μὲ τὸν Καταίμπαλη παραπέτρα νὰ ξεφυλλίζει κανέ-

ναν παλιό τόμο εφημερίδας για τις βιβλιογραφίες του), έβλεπα να ξεπροβάλλει σε κανένα διάδρομο, αθόρυβος, λιγότερος, σχεδόν φασματικός, ο Τελλος Άγρας. Έρχόταν αλλόκοτος, με ανάλαφρο βάδισμα, ύπαρξη αποπνευματωμένη, σαν κάτοικος του κάτω κόσμου, όπως αναδύονταν πραγματικά απ' τα ύπογεια της Βιβλιοθήκης για να βρεί κανένα έντυπο, υπηρετώντας θαρρώ στο τμήμα καταγραφών. Κι όπως σκοδίζονταν σ' αυτές τις ξερυνές του, φορούσε για καθαριότητα μια μπλούζα της υπηρεσίας. Έμοιαζε τότε λίγο με καλόγερο ή, ακριβέστερα, εσωτερικόν σεμιναρίου.

Αυτό ήταν μια πρώτη έντυπωση, που έβγαινε απ' το αυστηρό κόψιμό του. Έπειτα έρχόνταν η έκφραση, αυτό που έβλεπες από πιά κοντά. Αυτόσυγκέντρωση, περισυλλογή, να τι πρόδινε τις πιά πολλές φορές ή φυσιογνωμία του, αυτάρεχια ναί, κάποτε, όμως ποτέ αυτάρεσχεια. Ήταν πολύ τυραννισμένη συνείδηση ο Άγρας για νάναι ναρκισσευόμενος. Είχε σ' γώνα με τον ίδιο τον εαυτό του, αλλά βρισκόταν σ' επφυλακή κι απέναντι των άλλων, φίλων ή ξένων: αυτό τουλάχιστο μαρτυρούσαν εκείνα τ' άγρυπνα, τ' άγρυπνισμένα απ' τη μελέτη μάτια του με τα μυωπικά, τοιμπιδωτά στη μύτη, γαλιά του.

Ο Άγρας φορούσε πάντα ρεμπούμπλικα γελέκο και φογκάκι. Το χειμώνα τον συνόδευε ομπρέλα. Συνήθιζε βαθιά, σκούρα ρούχα και τερρά, πρασινωπά πουκάμισα. Δεν τον θυμάμαι ποτέ με ανοιχτούς, νεανικούς χρωματισμούς: θα φαινονταν σαν ξένοι στο κλίμα του. Πρόσεχε γενικά το ντύσιμό του και όμως συχνά του ξέφευγε κάτι σαν καλλιτεχνική ατημελησία. Τα άλλοτε πλούσια κασιανόξανθα μαλλιά του στεφάνωναν ένα σκιερό στοχαστικό μέτωπο, με τσουλόφια σαν άνυπτάχια κάποτε, άναστατωμένα. Η άναιμική του όψη ζωντάνευε απ' την ένταση του βλέμματος και ο πράος, αγαθός χαρακτήρας του διαψευδόνταν κάποτε από ένα αδιόρατο, στυφό σάλεμα των χειλιών. Αυτά ήταν πραγματικά σαρκώδη, όπως τα είπαν, καθόλου άσκητικά.

Στα νεανικά χρόνια του ο Άγρας, χωρίς να επιτηδευτεί καθόλου την εμφάνισή

του, είχε άπάνω του μια έτικέτα, κάτι το σχεδόν άριστοκρατικό. Άλλα πιστεύω πώς ο ίδιος ήταν άμέτοχος αυτών των φροντίδων. Άλλοι τον περιποιούνταν: η μάνα του, οι θείες του. Όταν εκείνες γέρασαν ή έλειψαν, προπάντων στα σκληρά χρόνια της κατοχής, ήταν φυσικό να παραμεληθεί στο έξωτερικό του, καθώς γράφουν. Έώγ πάντως είχα πάψει να τον βλέπω απ' το 1940. Διατηρώ την εικόνα κάποιας κάμψης, όχι άκομα της κατάρευσής του.

Κάποτε θέλησα, δέ θυμάμαι πιά μαζί με ποιόν άλλον, να τον επισκεφτώ στο σπίτι του την ημέρα της γιορτής του, 25 Μαρτίου. Νόμιζα πώς θα τον εύχαριστούσα με τον πηγαιμό του κι ήμουν βέβαιος πώς μια τέτια μέρα θα εύκαιρούσε. Κοιάσαμε κάμποσο ώσπου να βρούμε την κατοικία του. Κι ενώ περιμένα να μάς δεχτεί και να μιλήσουμε λιγάκι, τον είδαμε να βγαίνει σαν άλαφιασμένος, με ύφος ύπνοβάτη.

— Έγραφα, έξήγησε στενοχωρημένα. Θέλω να τελειώσω την τάδε μελέτη, που τη βιάζεται ο Ξενόπουλος...

Του είπαμε, εκεί στο πόδι, χρόνια πολλά (δέ θυμάμαι αν μάς κάλεσε μέσα, αλλά τάχε σα χαμένα) και απομακρυνθήκαμε γρήγορα αφήνοντάς τον στην ποθητή του ένασχόληση που του καταντούσε όλοένα και πιά άγγραφα.

Έτσι καταλάβαινε κανένας με πόσες θυσίες άτομικών εύχαριστήσεων τρεφόταν το άβρο, πνευματικό γράψιμο αυτού του ανθρώπου, τι στερήσεις και παραιτήσεις κρύβονταν κάτω απ' τα παιγνιδίσματα, τις άκροβασίες του ύφους του.

Έτσι καταλάβαινα κι εγώ πώς δεν ήταν σχήμα λόγου ούτε, πολύ περισσότερο, ειρωνεία όταν του διηγούμουν τρεχούμενες σκηνές και περιπέτειες της μοσέμικης, ανάμελης ζωής μου κι εκείνος ακούγοντάς με με φανερή εύχαρίστηση σχολίαζε κάθε τόσο:

— Σε ζηλεύω. Είσαι τυχερός.

— Άστειεύεσαι;

— Κάθε άλλο. Ζεις όπου θέλεις. Έγώ δέ μπορώ. Είμαι δεμένος.

(Συνεχίζεται)

ΔΟΚΙΜΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Εἶπε ὁ πελεκάνος: ὄντας πῆρα,
φίλη μου, τὸ πρῶτο σου ραβάσι,
ἄνοιξε στριγγά—στριγγά μιὰ θύρα
καὶ πουλί, πού πάει νὰ ξεχειμάσει,

ἢ χαρά μου πέταξε. Στὴν πλάσι,
σκοτεινὴ πού μοῦλαγε μιὰ κλήρα,
φόρσεσε στεφάνι ἀπὸ φιλλύρα
κι' ἔστησεν ὁ Μάης τρελλὸ γιορτάσι.

Πᾶνε τᾶλλα πελεκανοπούλια,
γαῖρα στῶν ἀνέμων τὰ καπούλια,
γιὰ λαφοκυνήγι, κι' ἐγὼ πίσω

χύνω μαῦρα δάκρυα, καὶ κλαίω,
πού στὸ μαῦρο κι' ἄραχλον Αἰγαῖο
πύργο εἶπες γιάλινο νὰ χτίσω.

ΠΑΛΙΝΩΔΙΑ

Εἶπε ὁ πελεκάνος: Γιὰ ἐγκώμιο
νὰ σοῦ πλέξω λέω ἓνα σονέττο
ἀπ' τὰ πρῶτα πρῶτο, πού παρόμοιο
δὲν θὰ τυπωθῆ πούπετα φέτο.

Θὰ σοῦ τὸ κεντήσω σὲ ταπέτο
μὲ μπρισίμι, σκοῦρο φόντι, κι' ὅμοιο
μὲ καρδιά νεκρὴ ἀπὸ σιλέτο,
πεταμένη σ' ἓνα πεζοδρόμιο.

Στρῶσε τὸ ταπέτο, κι' ὡς λαχαίνει
πάνου νὰ πατᾶς πὲς ἡ Ἑλένη
τάχατε πὼς εἶσαι καὶ θυμήσου,

πρὶν τῆς παρθενιαῖς τῆ ζώνη λύσεις,
μὲ μπογιές μιὰ μάσκα νὰ στορίσεις,
ἔκλειψες τὴ μάσκα, στὴ μορφὴ σου.

ΤΟ ΓΙΑΤΡΙΚΟ ΤΩΝ ΓΙΔΙΩΝ ΤΟΥ ΓΟΥΣΙΑ

(ΑΦΗΓΗΜΑ)

Τὸ φεγγάρι κοντεύει νὰ βασιλέψη, τ' ἄστρα λαμποκοποῦν ἀκόμα ψηλὰ στὸν οὐρανό, γεμάτα μυστήριο καὶ γοητεία· τὰ πετρίνια λάλησαν γιὰ τρίτη φορά.

—Κοντεύει νὰ ξημερώσ' ὀρὲ Μπεκτάσ', δὲ φαίνεται τίποτα κι' ἀπόψε, ἔχουμε τρεῖς βραδιές ποῦ φλάμε ἀλλὰ τοῦ κάκου, ψιθυρίζει ὁ Μεμέτης στ' αὐτὶ τοῦ συντρόφου του, κι' ἀναδεύεται μέσα στὴν κάππα του γιὰ νὰ ζεσταθῆ.

—Ἐέρω κι' ἐγώ... Ἐμεῖς μιὰ φορά θὰ φλάξουμε ὥσπου νὰ τὸ πιάνουμε τὸ λιανέτη, γιὰτὶ δὲ μπορούμε νὰ κάνουμε κι' ἄλλοιῶς· θὰ χολιάζῃ πολὺ τὸ μπέη ἄμα δὲν τὸ πιάνουμε.

Ἐὸ διάλογος, γινόταν ἀνάμεσα σὲ δυὸ Ἀρβανίτες, παλληκάρια τοῦ Σιαῖμ μπέη, ποῦ φύλαγαν νὰ πιάσουν κάποιον κλέφτη ποῦ σκαρφάλωνε νύχτα στὴ μάνδρα, καὶ μάζευε ἕλον τὸν κισσό ἀπὸ τὸ θακούφι τοῦ μπαμπᾶ Ὀσμάν.

Ἦταν αὐτὸ τὸ θακούφι, ἓνα στρογγυλὸ κτίριο, (ἓνα μικρὸ τέμενος) στὴν ἀπάνω Κόνιτσα, πάνω ἀπὸ τὸ σπήτι τοῦ Σιαῖμ μπέη, ἀπὸ κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μεγάλη θολωτὴ πόρτα, ποῦ ὀδηγοῦσε στὸ σαράι τοῦ περιφύημου Ζεϊνὲλ μπέη, συγγενοῦς τοῦ Ἀλή Πασά. Ὁ μπαμπᾶ Ὀσμάνης, ἄγιος ἄνθρωπος κατὰ τοὺς Τούρκους, εἶχε ζήσει ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια, κάνοντας ὄλο ἀγαθὰ καὶ καλωσύνης· καὶ ἦταν θαμμένος μέσα στὸ μικρὸ αὐτὸ τέμενος. Ἐβλεπες κάθε μέρα τοὺς Τούρκους, νὰ πηγαίνουν ν' ἀνάψουν ξουγκοκέρια, καὶ νὰ προσκυνοῦν μὲ μεγάλη εὐλάβεια στὸν τάφο, τοῦ καλοῦ,

ὅπως ὀνόμαζαν τὸν μπαμπᾶ Ὀσμάν. Κοντὰ στὰ ξουγκοκέρια, πήγαιναν κι' ἄλλα δῶρα κι' ἀφιέρωματα. Πατήμια νὰ ποδένεται, σαπούνια νὰ πλενεταί, λεκάνες, μαντήλια· καὶ κάποιος εὐλαβὴς Τούρκος, τοῦχε πάει ἐκεῖνο τὸ χειμῶνα, μιὰ καινούργια φλοκωτὴ βελέντζα, γιὰ νὰ τυλίγεται νὰ μὴν κρυώνῃ.

Ἀξάφνα ὅμως συνέβη κι' ἓνα μεγάλο θαῦμα. Τὰ δῶρα καὶ τ' ἀφιέρωματα, ἄρχισαν ἓνα ἓνα νὰ χάνονται, νὰ εξαφανίζονται.

—Βαλαί! πᾶν τὰ πατήμια. Τὰ πόδες ὁ ἄγιος καὶ περβαταί νὰ κάνῃ καλωσύνης· ἀνέκραξαν οἱ ἀφελεῖς καὶ δεισιδαίμονες Τούρκοι.

—Μπिलाί! πῆρε καὶ τὸ τσέργα νὰ τυλιχτῆ τὸ καλὸ μπαμπᾶ γιὰ νὰ μὴν κρυώνῃ...

Ὅταν ἀργότερα χάθηκαν καὶ τὰ μαντήλια, τὰ σαπούνια, καὶ τ' ἄλλα ἀφιέρωματα οἱ Τούρκοι δὲν ἀνησούχησαν. Πίστευαν ὅτι τὰ παίρνει ὁ καλὸς μπαμπᾶς καὶ τὰ χαλνᾷ.

Μοναχὰ ἓνας Τούρκος, ὁ Σιαῖμ μπέη, εἶχε ἀρκετὲς ὑποψίες καὶ ἐνδοιασμοὺς, γιὰρὼ ἀπ' αὐτὰ τὰ γεγονότα. Ἦταν ὁ κύριος καὶ ἐπιστάτης τοῦ θακουφιοῦ, καὶ εἶχε παρατηρήσει τὸ ἐξῆς ἀξιοπεριεργό. Ἐνα πρῶτ' ποῦ πῆγε νὰ προσκυνήσῃ τί νὰ ἰδῆ. Κάποιος εἶχε ἀνεβῆ κρυφὰ στὴ μάντρα τοῦ θακουφιοῦ, καὶ εἶχε κόψει ἀρκετὰ δεμάτια κισσό. Δὲ μπορούσε νὰ ἤταν ὁ ἄγιος. Αὐτὸς, μπορεῖ νὰ φόραγε τὰ πατήμια, νὰ περνε τὰ μαντήλια καὶ τὰ σαπούνια νὰ πλενεταί, νὰ τυλίχτηκε μὲ τὴ βελέντζα νὰ μὴ

κρυσίση, πού περπατούσε κι' ἔκαμνε καλά στὸν κόσμῳ· ἀλλὰ ὄχι ὁμως νὰ κόβῃ καὶ τὰ μπρούσκουλα (κισσό)... Τὸ πρᾶγμα τοῦ ἔκανε ἐντύπωση, καὶ τὸ διηγῆθηκε στὸ μouxάτηρ τὸ Νταλῆ μπέη, καὶ στὸν Κατή.

Δὲν πέρασαν πολλές μέρες, κι' ὁ Σιαίμ μπέης παρατήρησε ὅτ' εἶχαν κοπῆ κι' ἄλλα μπρούσκουλα 'πὸ τῆ μάντρα, κι' ἀργότερα πάλι ἄλλα. «Δὲ γίνεται ἀλλοιώτικα, σκέφθηκε, θὰ δάλω δυὸ παλληκάρια νὰ φυλάξουν, νὰ τὸ πιάκουν τὸ λιανέτη πῶρχε-ται καὶ κλέφτει τὸ βακούφι».

Ἔτσι λοιπόν, ὁ Μπεκτάσης κι' ὁ Μεμέτης, δυὸ ἀρειμάνιοι Ἀρβανῆτες, ἀπ' αὐτοὺς πού δὲν εἶχαν ἄλλη δουλειά, παρὰ νὰ φυλάγουν τὸ μπέη, καὶ νὰ κάνουν κι' ἄλλες ἀπόκρυφες δουλειὲς τοῦ σχοινοῦ καὶ τοῦ παλουκιοῦ (δηλαδῆ κλοπές, ληστείες καὶ τὰ παρόμοια), ἐπιφορτίστηκαν νὰ φυλάξουν μέρα νύχτα, καὶ φύλαγαν γιὰ νὰ πιάσουν τὸν ἱερόσυλο.

—Θέλεις νὰ πῆρε χαμπέρι ὅτι τὸ φλάμε καὶ δὲ ζυγώνει τώρα; συνέχισε ὁ Μεμέτης· θὰ εἶναι πολὺ πόνερο τὸ γκισούρη· γιατί δὲν πιστεύω νὰ ἔρχεται Τοῦρκο καὶ νὰ κλέφτη.

—Ποιὸς ξέρει... μουρμούρησε ὁ Μπεκτάσης καὶ σώπασε.

Δὲν πέρασε πολλή ὥρα, κι' ἔξαφνα ἓνας ἐλαφρὸς θόρυβος, στρίκ-στράκ, κράπ-κρούπ, ἔκαμνε τὸς δυὸ φύλακες νὰ ἐντείνουν τὴν προσοχή τους.

—Πὸ γιάτο τὸ λιανέτ' τήρα τήρα, ψιθύρισε ὁ Μεμέτης. Γρήγορα, ἐσὺ πετάξου ἀπὸ τὴν ὄξω μεριά, κι' ἐγὼ ἀπ' ἐδῶ νὰ τ' ἀρπάξωμε.

Πραγματικὰ ἓνας ἄνθρωπος εἶχε σκαρφαλώσει ἀπάνω στὴ μάντρα κι' ἔκοβε τοὺς κιστοὺς, στρίκ στράκ, χωρὶς νὰ ὑποπτεύεται ὅτι τὸν παρακολουθοῦν.

Παρατώντας τὴν κάππα του ὁ Μπεκτάσης, καὶ πατώντας ἀνάλαφρα καὶ προφυλαχτικὰ σὰν ἡ γάτα, βγήκε ἀπὸ τὸ ἔξω μέρος τῆς μάντρας, ἐνῶ ὁ Μεμέτης κρατώντας τὴν κουμποῦρα στὸ χέρι του, πλησίασε κι' αὐτὸς σιγά-σιγά τὸν ἀνύποπτο κισσοκλέφτη, σὰν ἡ ἀλεπού πού ζυγώνει στὸ κοτέτσι μὲ ἔξυπνάδα καὶ πονηριά, τελείως ἀθόρυβα. Ἔφτασε κάτω ἀπὸ τὸν ἱερόσυλο,

κι' ἀφοῦ ὑπολόγισε ὅτι ὁ σύντροφός του θὰ εἶχε πιάσει ἤδη τὸ πόστο του, σήκωσε τὴν κουμποῦρα του ἐναντίον τοῦ πρῶινου συλητοῦ καὶ βροντοφώνησε.

—Στὸν τόπο ὀρέ, μὴ κουνιέσαι γιατί σὲ σκοτώνω, κατέβα κάτω γλήγορα.

Ἄνθρωπος ξαφνίστηκε. Γύρισε πρὸς τὰ πίσω, καὶ βλέποντας τὸ παλληκάρι μὲ τὴν κουμποῦρα στὸ χέρι, ἔμεινε ἀναυδος. Ρίχνοντας μιὰ γοργή ματιὰ πρὸς τὰ ἔξω, εἶδε ἄλλη σκιὰ νὰ ὀρθώνεται στὸ μισοσκόταδο τῆς αὐγῆς.

—Στὸν τόπο ὀρέ, μὴ κουνιέσαι σ' ἐφάγαιμα, ἀκούστηκε κι' ἄλλη κραυγὴ ἀπ' ἐκεῖ.

—Κατέβα κάτω ὀρέ λιανέτ' πού ἔμαθες νὰ κλιέφεις τὸ βακούφι.

Θέλοντας καὶ μὴ ὁ παράδοξος πρῶινος συλητῆς πήδησε κάτω.

—Βάι βάι! πὸ ἐσὺ σαι ὀρέ Γούσια; πὸ τι χαλεύεις ὀρέ νᾶρχεσαι νυχτοχάραγα νὰ μαζώνη τὰ μπρούσκουλα 'πο τὸ βακούφι;

—Ἐγὼ εἶμ' ὀρέ Μεμέτ, ἀποκρίθηκε τέλος ὁ ἀποκαλούμενος Γούσιας, δὲν ἔκαμα καὶ κανένα κακό· δυὸ μπρούσκουλα ἔμασα, πῶχω τὰ γίδια μ' ἄρρωστα χεიმῶναν καιρό, καὶ δὲν μοῦ τρῶν τίποτα ἄλλο.

—Πὸ καλά ὀρέ τζιάνομ, ἀλλὰ ἐμεῖς ἔχομε διάτα νὰ σὲ πάνωμε στὸ μπέη, γιατί μᾶς ἔχει δάλ' νὰ φλάμε τι διάολο χάλεδες, ἔκαμνε πάλι σὰ στενοχωρημένος ὁ Μεμέτ. Ὁ Γούσιας ἦταν φίλος του καὶ δὲν θᾶθελε νὰ τοῦ κάνει κακό ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ γίνη κι' ἄλλοιώτικα.

—Στὸ μπέη, στὸ μπέη, ψιθύρισε ὁ Γούσιας, δὲν ἔχασε ὁμως καὶ τὸ θάρρος του.

Ἦταν ἔξυπνος καὶ χωρατατζῆς ἄνθρωπος ὁ Γούσιας. Εἶχε ραφτάδικο κάτω στὸ παζάρι, ἔπου μαζεύονταν ὅλοι οἱ χασομέρηδες, Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί, καὶ διασκέδαζαν μὲ τὰ χωρατὰ καὶ τὰ σιακάδια του. Ὅταν ἦταν νειὸς εἶχ' ἀγαπήσει μὲ σεβντᾶ, τὴν Οὐρανία τοῦ Γούσια Χαρίση ποῦχε κάψει καρδιὲς μὲ τὴν ὁμορφιά της. Ὁ Σουλεϊμάν ὁ γιὸς τοῦ Μεχμέτ ἐφέντη, ὁ σαρᾶφης, τὴν ἀγαποῦσε κι' αὐτὸς τρελλά, κι' ὅταν τὴν ἀρραβώνησε ὁ Γούσιας, ὁ ἥρωας τῆς ἱστορίας μας, ὅλοι καρτεροῦσαν νὰ τοῦ συμβῆ κάτι κακὸ ἀπὸ μέρος τοῦ Σουλεϊμάν. Ἐν τούτοις ὁμως, ὁ Τοῦρκος κατα-

σίγασε τὸ πάθος του, κι' ἔσπευσε νὰ τὸν συγχαρῆ κι' ἔλας γιὰ τοὺς ἀρραβῶνες του.

Πιασμένοι τῶρα σὰν τὸ πουλί στὸ θρόχι, ὁ Γούσιας, ὀδηγήθηκε στὸ Σιαῖμ μπέη, κι' ἀπὸ κει στὸν Κατῆ, γιὰ ν' ἀπολογηθῆ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἱερόσυλη πράξη του.

—Καλὰ ὄρε τζιάνομ Γούσια, τοῦ λέει ὁ Κατῆς, τί χάλευες νὰ πάνης νυχτοχάραγα νὰ κλέφτ'ς τὰ μπρούσκουλα 'πὸ τὸ βακουφι; Ἄν ἐρχομάσταν ἐμεῖς οἱ Τούρκοι στὸ δικό σας τὸ βακούφ' νὰ κλιέψωμε, τί θὰ μᾶς ἐκαμνέταν;

Ὁ κατηγορούμενος ὁμως, σὰν ἐξυπνος καὶ τετραπέρατος Ρωμιός, εἶχε ἐτοιμάσει κι' ἔλας τὴν ἀπολογία του, κι' εἶχε καταστρώσει τὸ σχέδιό του γιὰ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πράξη.

—Νὰ σοῦ πῶ ἐφέντη Κατῆ, νὰ σᾶς πῶ πολυχρονεμένοι μου μπέηδες καὶ ἐφέντηδες, ἄρχισε νὰ λήη μὲ μισοκακόμοιρο καὶ ψευτοευλαβικό ὕφος, ὁ παμπόνηρος Γούσιας. Ἔχω τέσσερα πέντε γίδια ποὺ τὰ τηρούσα σὰν τὰ μάτια μου. Ἄξαφνα, ἀπὸ τὸ χινόπωρο, ἀρχίνησαν νὰ μοῦ ζγκλομπίζουν κι' ἄρρώστησαν κακὰ. Τὶ γιατριγιές δὲν τοὺς ἔκαμα, τί φάρμακα καὶ βότανα δὲν τὰ πότησα· αὐδιὰ πθενά. Ὅλο πίσω καὶ πισώκωλα μοῦ πάειναν. Πῆρα κι' ἄγιασμό 'πὸ τὸν παπᾶ καὶ τὰ ράντσα, πῆρα καὶ τὸν ἴδιο καὶ τὰ διάδασε, ἀλλὰ πίσω τὰ ἴδια. Τὶ νὰ κάμω... τί νὰ κάμω; Δὲν παίρνω, λέω μοναχός μου, κι' ἀπὸ τὸ βακουφι τοῦ μπαμπᾶ—Ὁσμάν, ποὺ κάμνει τόσα θάματα, νὰ τὰ ταῖσω, μὴν λάχη καὶ ἰδοῦν γιατριγιά;

Τὶ νὰ σᾶς πῶ ἀφεντάδες μου! Μαζώνουντας κάμποσα μπρούσκουλα καὶ ριχουντάς τους, ἀρχίνησαν νὰ ξεγυρνοῦν! Ἦρθα κι' ἔμασα ματαπάλιε καναδυό, 'πὸ κρυφὰ για-

τί σκιαζοῦμον μὴ μὲ μποδίσουν καὶ γίνωκαν τὰ γίδια μου μιὰ χαρὰ! Γι' αὐτό, εἶπα νὰ ματαμάσω 'κόμα καμιὰ βολά, γιὰ νὰ μοῦ γερέψουν ντίπ καλὰ.

—Βαλαῖ! ἀνέκραξαν οἱ Τούρκοι· εἰν' ἀλήθεια ὄρε Γούσια αὐτὸ ποῦ λές;

—Μὰ τὸν θεό, ἀλήθεια εἶναι ἀφεντάδες μου... «Τὸν κακό σας τὸν καιρὸ μπουν. ταλάδες» ἔλεγε ἀπὸ μέσα του ὁ πόνηρος Ρωμιός.

—Ἄφερίμ ὄρε Γούσια, ἀφερίμ! Ἄειντε, σῦρε στὸ καλό, καὶ μολόγα στὸν κόσμο, γιὰ νὰ μάθουν τὴν καλωσύνη ποὺ σέκαμ' ὁ (καλὸς) μας.

Ἔτσι λοιπόν, τὴ γλύτωσε φθηνὰ ὁ Γούσιας μὲν τὴν ἐξυπνάδα του· καὶ οἱ ἀφελεῖς Τούρκοι, ἐξακολουθοῦσαν νὰ πιστεύουν, ὅτι ὁ ἅγιος ποὺ φόρεσε τὰ πατήκια καὶ τυλιχτήκε μὲ τὴ θελέντζα, ποὺ ἔπαιρνε νὰ σαπούνια καὶ τ' ἄλλα ἀφιερῶματα, καὶ περπατοῦσε κι' ἔκαμνε καλωσύνες στοὺς ὁμοθρήσκους του, γιάτρεψε καὶ τὰ γίδια τοῦ ἀλλόθρησκου Γούσια, χάρις στὴν πίστη του... Μόνον ὁ Σιαῖμ-μπέης, εἶχε μερικὲς ἀμφιβολίες, γιὰ τὸ θαῦμα τοῦ καλοῦ μπαμπᾶ, καὶ τὴν ἐξαφάνιση τῶν ἀφιερῶματων, ἀλλὰ δὲν τόλμησε νὰ τίς ἐκφράσῃ δημοσίᾳ ἀπὸ φόβο μήπως θεωρηθῆ ἀνευλαβὴς καὶ κακόπιστος Μουσουλμᾶνος.

Ὁ Γούσιας, ποὺ μόνον αὐτὸς ἤξερε πῶς εἶχαν ἐξαφανισθῆ τ' ἀφιερῶματα (τὰ εἶχε βουτήξει ὁ ἴδιος) καὶ πῶς εἶχαν γιατρευτῆ τὰ κατὰ φαντασίαν ἄρρωστα γίδια του, χαμογελοῦσε κρυφὰ κάτω ἀπὸ τὰ μoustάνια του, καὶ δὲν ἔλεγε τίποτε. Μοναχὰ ὕστερα ἀπὸ χρόνια, σὰν ἦρθε τὸ Γιουνάνικο (Ἑλληνικὸ κράτος) τὰ μολογοῦσε μυστὰ στοὺς Τούρκους, καὶ ξεκαρδιζόταν στὰ γέλοια· ἐνῶ αὐτοὶ στραβομουτσούνιαζαν.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΑΡΚΟΜΑΝΗΣ

Προικισμένο φτωχόπαιδο τῆς ἠπειρωτικῆς ἐνδοχώρας, ὁ Σεραφεῖμ Ἀρκομάνης (1915—1952) πρόφρασε νὰ διαγράψει κι αὐτὸς τὴ σύντομη τροχιά του μεταξὺ τοῦ γενέθλιου χωριοῦ, τῆς Ἄρτας καὶ τῆς Ἀθήνας. Γεννήθηκε στὶς Πηγές, κοντὰ στὴ γέφυρα τοῦ Κοράκου, μεταίχιμο Ἡπείρου, Θεσσαλίας, σχεδὸν καὶ Ρούμελης. Στὴν Ἀθήνα ὁ πολυμήχανος νεαρὸς Ἡπειρώτης ἄλλαξε πολλὰ ἐπαγγέλματα χρησιμοποιώντας ὡς βοηθοὺς του κατὰ προτίμηση φτωχοὺς σπουδαστὲς ἀλλὰ, ἐφαρμόζοντας τὶς ἰδέες του περὶ ἰσότητος καὶ κοινοκτημοσύνης ἀπέτυχε. κι' ἔνα διάστημα—τὸ ποιητικώτερο τῆς ζωῆς του—ἔκαμε τὸν «πλασιέ» ὧπου παντρεύτηκε στὴν κατοχὴ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κατασταλάξει σὲ θετικὲς ἐπιδιώξεις, μὲς ἀπ' τὸ νεφέλωμα τῶν οὐτοπιῶν του, καὶ ν' ἀποκτήσει δική του «φίρμα» στὸ ἐμπόριο τοῦ κύκλου του (αἰθέρια ἔλαια, ἀρώματα κλπ.). Κι' ἐνῶ συντηροῦσε ἄνετα δλόκληρη φαμίλια, ὁ αὐτοδημιουργητὸς αὐτὸς πατριώτης μας, τὸν βρῆκε ἀπάνω στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, ἔνα καταραμένο μεσονύχτι. τὸ ἄξαφνο κακό: κἀνκε ἀπὸ τὰ μίγματα τῆς πρᾶχικῆς ἐμπνευσῆς του, ἀπὸ τὶς χημικὲς ἐνώσεις ποῦ—μοντέρνος Προμηθέας—δὲν ἤξερε νὰ τὶς ὑποτάξει.

Ὁ Σεραφεῖμ ἦταν γεννημένος ριμαδόρος. Στιχουργοῦσε ἀπὸ μικρὸς εὐτράπελα θέματα παρμένα ἀπ' τὸ χωριὸ του, ποῦ τὰ θυμοῦνται ἀκόμα οἱ χωριανοὶ του. Ὅταν ἤρθε στὴν Ἀθήνα κι ἄρχισε νὰ μελετᾷ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τ' ἀπλούστερα, βιάθηκε ὅσο μπορούσε τὴν ἐμπνευσή του. Ἀλλὰ τὸ στοιχεῖο ἔμεινε πάντα ὁ αὐτοσχεδιασμὸς καὶ τὸ σκῶμμα. Μὲ τὶς ἄκακες σάτιρες του γελοῦσε πρῶτος ὁ ἴδιος. Ἄν δὲ μεσολαβοῦσε ὁ εὐτυχῆς ὡστόσο γάμος μὲ τὰ τόσα οἰκογενειακὰ βάρη, ὁ Ἀρκομάνης εἶχε περιθώριο ν' ἀναπτύξει πιὸ ἀβίαστα, πιὸ τεχνικὰ τὰ πηγαῖα προσόντα του, ποῦ τὸν ἀνάδειξαν ὡστόσο πρῶτο εὐθυμογράφο (γιατὶ σατιρικός προῦπηξε ὁ Βηλαρᾶς) τῆς Ἡπείρου. Ἐκτός ἀπ' τὶς τυπωμένες δυὸ συλλογές του, τὶς «Τσουκνίδες» (1936) καὶ τὰ «Ἐπιτάφια» (1939), ἄφησε ἀνέκδοτη μιὰ ἐπιθεώρηση. Πρῶτόν τ' αὐτοῦ εἶχε τὸ Σουρή, τὸ Σκόκο καὶ τὸν Πῶλ Νόρ. Ἦξερε ὅμως, πλὴν τὰ γουστόζικα πειράγματά του, νὰ βρῖσκει καὶ λυρικοὺς τόνους.

Ὁ Ἀρκομάνης φεύγοντας πρόωρα ἄφησε τὴν εἰκόνα ἑνὸς καλόκαρδου, σπιρτόζου πρόσχαρου παιδιοῦ ποῦ ἀντιμετώπιζε τὴν κακοδαιμονία τῆς ζωῆς μὲ ἀθῶα, δροσερὰ καλαμπούρια, ὀλιγογράματος καὶ πολυγράφος. Αἰσθηματίας, ὠραιολάτρης, εἶχε πάντα τὴν καρδιά του στὰ χεῖλη. Ἦταν ἕνας λάλος σπίνος ποῦ ξεμάκρυνε ἀπ' τὰ κατατόπια μας τὰ ἠπειρωτικά στὶς ἀθηναϊκὲς κακοτοπιές, ὅπου ἡ προσρομογὴ δὲν τοῦ ἀφαίρεσε τὸ θέλητρό του.

Γ. Κοτζ.

Η ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΜΟΥ

Θάτανε κατὰ τὸ χίλια
(κειὸν τὸν χρόνον) ἐννιακόσια
δέκα πέντε, στίς Πηγές
τοῦ νομοῦ Ἄρτας, ὅπου ἡ ζήλεια
στὸν καθένανε γιὰ γρόσια
δὲν τοῦ ξάνοιγε πληγές.
Τὰ ζευγάρια δὲ θρηνοῦσαν
γιὰ τὰ τέκνα πού γεννοῦσαν.

Καὶ πρὸ πάντων οἱ χωριάτες,
πού ἄλλο...σπόρ τους δὲν ἔκάναν,
τόχαν ρίξει στὰ παιδιά.
Ἔτσι κι ὄχι πιά ἀκαμάτες
κι οἱ καλοὶ γονεῖς μου ἔβάναν
πέισμα κάθε μιὰ βραδιά
γιὰ νὰ δώσουν—μὲ χαρὰ τους—
τέκνα πὶὸ πολλὰ τοῦ Κράτους.

Φτιάνοντας τὸ πρῶτο ἀγόρι
βάλανε γιὰ μὲ σ' ἐνέργεια
κι ἦθε ἡ μέρα νὰ γινῶ.
Τῆ μαμά μου ἔστε ὀχώρει
στὸ μυαλό της ἡ περιέργεια
μέχρι βράδι ἀπ' τὸ πρωινό.
Τέλος καὶ μετὰ τὸ δεῖπνο
πέσανε κι οἱ δυὸ στὸν ὑπνο.

Ποῦ νὰ κοιμηθεῖ ἡ μαμά μου!
Στριφογύριζε στὸ στρῶμα.
Κι ἀπ' τοὺς πόνους τοὺς φριχτοὺς
ξεσηκώνεται ἀπὸ χάμου
μὲ τρεμάμενο τὸ σῶμα
καὶ μὲ θρήνους βογγηχτοὺς
τὸ νιάου—νιάου, τρισαλιά της!
ἄκουγε μὲς στὴν κοιλιά της.

Σὰ χαζὸς παραμιλοῦσα
μόνος μου, λὲς κι ἀπὸ τότε
κίολας ἤμουνα ποιητής.
Χοροπήδαγα, γελοῦσα.
Μὰ ἡ μαμά μου πότε—πότε
μ' ὕφος μάνας βαρετῆς
μ' ἀπειλοῦσε δίχως οἶχτο:
«Ἐβγα, βόμπ'ρα, καὶ σοῦ δείχνω»..
.....

Μπλούμ! στὴν κολυμπήθρα κι οὐλος
πῆγα μέσα (κι ὡς ἐφιάλτης,
φῶβε, ἀκόμα μὲ χτυπᾶς).
Καὶ «βαφτίζεται ὁ δοῦλος...
—τῶν πλουσίων» εἶπε ὁ ψάλτης,
—τοῦ Θεοῦ» λέει ὁ παπᾶς.
Κι ἐξορκίζει ὡς θεοβγάλη
τὸν...ἀριστερό τὸν ψάλτη.

Μὲς στῆς Κόλασης τὰ βάθη
λὲς καὶ μ' εἶχανε βουτήσει
βάζοντάς με διαολικά.
Κι ἀπ' τὴ νίλα πούχα πάθει
τὸ νερὸ εἶχε...κιτρινίσει
αὐξαινόντας καμιά δκά.
Κι ὦ! τῆς Ἐκκλησιᾶς ρεκλάμα,
τόκανε ὁ παπᾶς τὸ θάμα.

Κι ἔτσι μήνα μὲ τὸ μήνα
ἐμεγάλω'να κομμάτι,
δίχως ὅμως μιμπατέρα.
Καὶ τοῦ τάδε καὶ τοῦ δεῖνα
τοῦ καλόμπαϊνα στὸ μάτι
κι ἤμουν ὅλων ἡ χαρά.
Πλὴν στὸ δρόμο τῆς ζωῆς μου
τὶ δὲ λέγαν στοὺς γονεῖς μου!

—Μάρω μου! ἄκουγες τὸν ἕνα,
—Παναγιώτη μου! τὸν ἄλλο,
στὸ παιδί σας προσοχή!
Εἶναι ξύπνιο ὅσο κανένα
κι ὅταν θὰ γενεῖ μεγάλο
πρέπει νάβρει κάποια ἀρχή.
Κι ἔτσι πρέπει, σὰν ἀξήνει,
χωροφύλακας νὰ γίνει.

Μὴν τὸ πάρετε, παιδιά μου,
τέτοιο ζήτημα στὰ κούφια.
Χωροφύλακας ἐκεῖ!
Πέρα δῶθε, κεῖθε χάμου,
θὰ τοῦ βγάνουνε τὴ σκούφια
τρομαγμένοι οἱ χωρικοί.
Καὶ σὰ ρήγας, μὲ ὕφος σπάνιο:
«Γεῖα χαρὰ στὸν καπετάνιο».

ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΑΝΑΚΛΗΣΙΣ

Τέθηκ' ἐν ἀποταξία
κάποιος στρατηγός, καθότι
τὸν περνοῦσαν ἐξωμότη
καὶ προπάντων ταραξία.

Ὡσπου νὰ—τρανή του ἡ χάρη—
κάποια μέραν ἀρρωσταίνει
κι ἕνας του γιατροῦ συσταίνει
ρετσινόλαδο νὰ πάρει.

Κάθε μέρα πὺ περνοῦσε
κι ἕνας χρόνος τοῦ φαινόταν,
μὰ ὅσο δὲν ἐπανερχόταν
τόσο γιὰ χακὶ θρηνοῦσε.

Δὸς του καὶ μὲ λαιμαργία
παίρν' ὡς κάτω ἕνα μπουκάλι.
Κι ἔτσι τέθηκε καὶ πάλι
στρατηγός...ἐν ἐνεργείᾳ!

Η ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ

Ὅταν τῆς ζήτησα φιλί,
μοῦ εἶπε μ' ἀπορία:
—Μὰ εἶμαι κόρη τοῦ παπᾶ
καὶ εἶναι ἀμαρτία.

—Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ σοῦ τὸ ζητῶ,
ἀπήνησα ἀκάκως.
Μιὰ κι εἶσαι κόρη τοῦ παπᾶ,
πές το πὼς εἶμαι...διάκος!

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Σὲ μαγκούφη δικηγόρον

Δυὸ χρόνια θὰ τὸν δίκασαν ἕνα φτωχὸ πολίτη,
κι ἀφ'οὔ δευτερολόγησε, τὸν πῆγαν...ἰσοβίτη.

Γνωμικὸν

Θές νὰ σὲ δυπλοχαιρετοῦν καὶ μέσα νάχης πάντα;
Πάρε γυναῖκα ὁμορφη: ἡ πιὸ καλὴ ἀβάντα.

Εἰς ἀτζαμὴν ζωγράφου

Κάνεις προσωπογραφίες, οἱ φιλότεχνοι γελοῦνε,
κάνεις γελοιογραφίες καὶ τὰ κλάματ' ἀρχινοῦνε.

Ὁ γειτονικὸς φούρναρης

Ψήνει ψωμιά, ψήνει φαγιὰ στὸ λαῦρο του καμίνι,
κι ὅταν εὐρῆ καὶ δουλικά, καὶ μὲ αὐτὰ τὰ..ψήνει.

Εἰς γεῦμα διανοουμένων

Ἄφου στρωθήκανε γερὰ καὶ φάγαν ὃ, τι βροῆκαν,
στὸ τέλος, καίτοι χόρτασαν, ἀλληλοφαγωθήκαν.

Εἰς φυλάργουρον

Τὴν τελευταία του στιγμή κατάφερε μιὰ τράμπα
καὶ γράφτηκε ὡς ἄπορος γιὰ νὰ τὸν θάψουν τζάμπα!

[Τσουκνίδες]

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΠΗΣ

Πενιχρά είναι τὰ στοιχεία τῆς ζωῆς τοῦ Γιώργου Ἀράπη. Γεννήθηκε στὸ Κρουονέρι Ἀρτας, ἀκολούθησε τὸ διδασκαλικὸ κλάδο καί, ἀφοῦ ὑπηρετήσε σὲ γειτονικά χωριά ἀποσύρθηκε ἀπὸ κωρὶς συνταξιούχος στὴ Ράμια πατριδα τῆς γυναίκας του, νὰ ζήσει μὲ τὴν οἰκογενεῖά του. Ἐκεῖ τὸν βρῆκε πρόωρος καὶ σκληρὸς θάνατος τὸ 1945, σὲ ἡλικία 45 χρονῶν. Πρὶν χαθεῖ ἔτσι ἀδίκαια, πρόφτασε νὰ κάμει μιὰ ἐκθεση στὴν Ἀρτα καὶ νὰ ἐκδώσει μιὰ συλλογὴ στὴν Ἀθήνα, αὐτοδίδακτος ζωγράφος καὶ ποιητής.

Τὸ Γιώργο Ἀράπη τὸν εἶχαμε δάσκαλο στὸ γενέθλιο χωριό, νεώτατον, πρὶν πάει ἀκόμα στρατιώτης. Κι ἐπιτελώντας χροεὸς τιμῆς στὴ μνήμη του ξεχωρίζουμε ἓνα δυὸ ποιήματά του γιὰ τὴν Ἠπειρωτικὴ Ἀνθολογία. Εἶναι παρμένα ἀπ' τὸ βιβλιαράκι του «Κάνθαροι» (1938). Ὁ κατατοπισμένος ἀναγνώστης ἄς προσπεράσει μ' ἐπιεικεία τὶς ἀρρυθμίες καὶ ἄλλες ἑλλείψεις αὐτῶν τῶν πρωτολεῖων. Ἀς σκεφτεῖ τὴν πνευματικὴν ἀπομόνωση ποὺ περιστοίχιζε, προπάντων τότε, ἓνα φτωχὸ δασκαλάκο ἀπόμερου χωριοῦ καὶ ἄς ἐπιτρέψει σ' αὐτὰ τὰ δευλὰ ψελίσματα τῆς μούσας νὰ προβάλουν στὸ πανηπειρωτικὸ κοινὸ—σχεδὸν συμβολικά—ἓνα ὄνομα χωρὶς ἀξιώσεις.

Γ. Κ.

ΣΤΟ ΞΕΦΛΟΥΔΙΣΜΑ

Θυμᾶμαι μιὰ φορὰ, κοντὰ στὴ χινόπωρο,
εἶχαμε ρόκες γιὰ ξεφλούδισμα ἔξω ἀπὸ τ' ἄλωνι·
καὶ γὰ παιδάκι τότε, δέκα χρονῶν ἀγόρι,
κουβάλαγα ὥσπου νύχτωνε μ' ἓνα παλιὸ κασόνι.

Τὸ βράδυ, τί χαρά! Θὰ οχόταν οἱ γειτόνοι
γιὰ τὸ ξεφλούδισμα. Λάμπα; Μοναχὰ μὲ τὸ φεγγάρι...
Θὰ λέγαμε τραγούδια· θὰ παίζαμε «τ' ἀηδόνη».
Θάχαμε γιὰ τὸ «χαμένο» κι ἓνα παλιὸ σαμάρι.

Ἄρριά μὲς στὸ ξεφλούδισμα ἐτύχαινε καὶ ρόκα
κόκκινη σὰν τὸ κράνο· κι ὁποῖος θῆε νάβρισκε ἀπ' αὐτὴν
—τὶ γέλια—θὰ σηκώνονταν κι ὄλους μὲ τὴν ἀράδα
θὰ τοὺς φιλοῦσε, ἂν ἤθελε, ἢ θὰ τοὺς τράβαγε τ' αὐτὶ.

Καὶ σοῦχε τύχει δυὸ φορὲς ἢ ρόκα σὰν τὸ κράνο,
καὶ δυὸ φορὲς σηκώθηκες καὶ μούστριψες τ' αὐτὶ·
μὰ κείνο σου τὸ τράβηγμα ὥσπου νὰ πεθάνω

θὰ τὸ θυμᾶμαι, ἔλεγα, τὴν καταφρόνια κείνη.
Μὰ πιδ πολὺ ἐπόνεσα στερεὰ τὶς ἄλλες μέρες,
ὅταν μὲ τὰ φιλιὰ σου πιδ μοῦ πῆρες τὴ γαλήνη.

ΣΤΗ ΝΕΚΡΗ

(Ἄπόσπασμα)

Κι ἤρθα ξανά—λαχτάρησα—λουλούδια νὰ σοῦ φέρω
καὶ θάρχωμ' ὄλοένα
στὴ μυστικιά σου χάρη...
μὴ σὰν ἀχνὸς γλιστροήσεις,
σὰν ἴσκιος ἀπ' τ' ἀπόκοσμα τὴ λησμονιὰ γελάσεις...
Τάχα ν' ἀκούς;...

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΟΙ ΣΥΝΑΘΛΗΤΑΙ ΜΑΣ

Πρὸ ἐνὸς περιόπου ἔτους, μὲ τὴν εὐκαιρία συμπληρώσεως δύο χρόνων πνευματικῆς ζωῆς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἐστίας», ἐχαρκτηρίσαμεν τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπιμελείας ὕλης τοῦ περιοδικοῦ κ.κ. Ἰω. Ν. Νικολαΐδην, Γεώργ. Γ. Παπαγεωργίου, Δημ. Σ. Σαλαμάγκαν, Δημ. (Τάκην) Σιωμόπουλον, Παν. Γ. Φάντην—ἀλλὰ καὶ τὰ ἀντεπιπέλλοντα τοιαῦτα—ὡς τὰ «πνευματικά της βάρη, ἐπάνω στὰ ὁποία οἰκοδομήθηκε ὁ σεμνὸς αὐτὸς βωμὸς τοῦ Ἡπειρωτικοῦ πνεύματος». Σήμερα, μὲ τὴ βράβευσον

τῆς κοινῆς προσπαθείας ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, διαπιστώνεται κατὰ τρόπον ἐπίσημον διὸ δὲν ὑπερβάλλαμε στὴν ἐξαρχὴν τῆς ἀνιδιοτελοῦς συμβολῆς των, ὅπως καὶ τῆς συμβολῆς τῶν ἄλλων συνεργατῶν μας, γιὰ τὴ θριαμβευτικὴν ἐπιτυχίαν τῆς πνευματικῆς μας ἐξομύσεως. Μὲ καινούργιες, λοιπὸν, δυνάμεις, στηριγμένοι στὰ πνευματικά αὐτὰ βάρη καί, γενικώτερα, στὴ διανόησιν τῆς Ἡπειρώτου, ξεκινοῦμε γιὰ νέα ἐπιτεύγματα.

Η «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

ΘΑ ΤΟΝ ΕΝΘΥΜΗΤΑΙ

Κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ἡ Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἰωαννίνων ἀποτελεῖ ἓνα πνευματικὸν φάρον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀκτινοβολία δὲν περιορίζεται εἰς τὰ στενὰ ἡπειρωτικὰ πλαίσια ἀλλὰ διαχύνεται ἀνὰ τὸ Πανελλήνιον. Συμβαίνει τοῦτο διότι ἡ Ἀκαδημία ἔχει τὸν τελευταῖον καιρὸν ἐπιτελεῖσαι ἐν ἔργον πρὸς τὸ ὅποιον δυσκόλως δύναται νὰ παρατεθῆ σύγκρισις. Ὁ κύριος συντελεστής τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τῶν καρπῶν τοῦ ὁποίου πρὸς πολλοῦ ἤρχισεν ἡ συγκομιδὴ, ἤπληξεν ὁ κ. Παναγιώτης Κοροنتζῆς, μέχρι τοῦδε Διευθυντῆς τῆς Ἀκαδημίας, μετατεθείς ἐσχάτως εἰς Ἀθήνας. Καὶ ἐπέτυχεν εἰς τὸ ἔργον του ὁ κ. Κοροنتζῆς, διότι συνεδάξε ἀρτίαν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν, ἀρίστην φιλοσοφικὴν καὶ παιδαγωγικὴν κατάρτισιν καὶ σπανίας διοικητικὰς ἱκανότητας. Ἀπετέλει δηλαδὴ μίαν ὁλοκληρωμένην π ρ ο σ ω π ι κ ὴ τ α, ὅταν ἀπαιτοῦν αὐτὴν αἱ ἀνάγκαι τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς Παιδείας. Ἡ Ἡπειρὸς ἡ ὁποία τὸν ἐγγνώρισεν καὶ ὡς ἐπιστήμονα ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν ἄνθρωπον, ἐγγυημένως πάντοτε θὰ ἐνθυμῆται τὴν εἰς αὐτὴν ὑπηρεσίαν του.

«Η.Ε.»

*

ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ...

Εἰς τὰ ἐνδιαφέροντα δημοσιεύματα τοῦ Ἐπιμητητοῦ Ἀρχαιοτήτων κ. Σωτ. Δάκαρη καὶ ἐιδικώτερα, εἰς ἐκεῖνον τοῦ τεύχους αὐτοῦ, ποῦ ἀναφέρεται στὰ πορίσματα καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα στὴ Δωδώνη, εἰκονίζονται μερικὰ ἀξιόλογα εὐρήματα, ἴδιως τὰ ἀγαθὰ τῶν εἰκότων 8, 4 καὶ 5 («Η.Ε.» σελ. 25,26,27). Τὰ τεκμήρια αὐτὰ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ μας, ἀντί

νὰ φυλάσσωνται εἰς τὸ ἐδῶ Δημοτικὸν Μουσεῖον, ἐστάλησαν, γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν φυσικά, στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὸ κακὸ προηγούμενον τῆς κλοπῆς πολιτικῶν εὐρημάτων ἀπὸ τὸ Δημοτικὸν μας Μουσεῖον κατὰ τὸ 1936, καὶ τὸ γεγονός ὅτι καὶ οἱ σημερινὲς συνθήκες φυλάξεως δὲν παρέχουν ἀπόλυτην ἐγγύησιν ἀσφαλείας τῶν ἀρχαίων κειμηλίων τοῦ τόπου, κατανοοῦμε τοὺς λόγους ποῦ ἐπέβαλαν στὸν διαπρεπεῖ Ἡπειρώτη ἐρευνητὴ τῶν ἀρχαιολογικῶν μας χώρων κ. Δημ. Εὐαγγελίδην τὴν ἀπόφασιν τῆς μεταφορᾶς τῶν εὐρημάτων αὐτῶν στὴν πρωτεύουσα. Ὅμως δὲν ἀποκρύπτουμε τὴν ἀπογοήτευσί μας γιὰ τὴν... ἀποδημίαν τῶν ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τὸν τόπον τῆς ἀνευρέσεώς των, ἀπὸ τὸ ἱστορικὸν καὶ γεωγραφικὸν περιβάλλον ποῦ τίς δημιούργησε ἢ τίς διαφύλαξε ἐπὶ χιλιετηρίδες. Γιὰ τὸ Δημοτικὸ Μουσεῖον τῶν Ἰωαννίνων τὰ εὐρήματα αὐτὰ θ' ἀπέτελουν ἀληθὴ ἐξωραϊσμὸν καὶ θὰ προσέδιδαν σ' αὐτὸ μιά κάποια αἴγλη, ἐνῶ γιὰ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν εἶναι «σταγὼν ἐν τῷ ὠκεανῷ». Γι' αὐτὸ οἱ δικαιολογημένοι φόβοι τοῦ ἐκλεκτοῦ συμπατριώτου Καθηγητοῦ κ. Δημ. Εὐαγγελίδην καὶ τοῦ συνεργάτου του κ. Δάκαρη, πρέπει νὰ παύσουν ὑπάρχοντες, καὶ θὰ παύσουν ἂν ἡ Γενικὴ Διοίκησις καὶ ἰδιαίτερα ὁ Δήμος εὐρουν τὴν χροστὴν τὸμην τοῦ ζητήματος δημιουργοῦντες συνθήκας ἀπολύτου ἀσφαλείας εἰς τὸ Μουσεῖον μας, ὁπότε οἱ πρόσφυγες—ἀρχαιοτήτες τῆς Δωδώνης θὰ ἐπαναπαρισθοῦν καὶ θὰ κατατεθοῦν στὸ Δημοτικὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως, ὅπως πρέπει καὶ ὅπως ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ.

Μ. Χ. Μ.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΕΡ- ΚΥΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1954

Με ιδιαίτερο—και εύνόητο γιά μᾶς τούς 'Ηπειρώτες, πού τόσους ὁ τόπος μας ἔχει ιστορικούς καί ἄλλους δεσμούς μέ τό ὄραιο καί καλλιερρημένο νησί τοῦ Ἰονίου—ἐνδιαφέρο παραολογηθήσαμε στίς στήλες τῶν «Κερκυραϊκῶν Νέων» τήν ἐκθεση τοῦ πνευματικοῦ καί καλλιτεχνικοῦ τῆς Κέρκυρας ἀμνητοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται, ἀπό εἰκοσι μία διαλέξεις, ἔντεκα συναυλίες καί ρεσιτάλ, τέσσερες ἐκθέσεις ζωγραφικῆς, δυό ἐρασιτεχνικῆς θεατρικῆς παραστάσεις, μιᾶ ἐκθεση φωτογραφιῶν, δυό περιοδικῆς ἐκδόσεις καί τέσσερα βιβλία τῶν ὁποίων τό περιεχόμενο ἀναφέρεται στήν ἱστορικῆ ἐρευνα τό μυθιστόρημα, τήν κριτικῆ.

Ἀπό τίς διαλέξεις, πέντε διοργανώθηκαν ἀπό τήν «Ἐταιρεία Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν», δυό ἀπό τήν «Αναγνωστικῆ Ἐταιρεία», τέσσαρες ἀπό τή «Χριστιανικῆ Ἐστία», πέντε ἀπό τό «Βρετανικό Ἰνστιτοῦτο» καί ἄλλες πέντε ἀπό τό «Γαλλικό Ἰνστιτοῦτο». Οἱ συναυλίες καί τὰ ρεσιτάλ, διοργανώθηκαν ἀπό τίς δυό «Φιλαρμονικῆς» τῆς πόλης, τόν «Καλλιτεχνικό Ὁμιλο Κυριῶν», τό «Ὠδεῖο» καί τήν «Κερκυραϊκῆ Χορωδία». Οἱ ἐρασιτεχνικῆς θεατρικῆς παραστάσεις δόθηκαν ἀπό τό «Σῶμα Ἑλληνίδων Ὁδηγῶν» σέ συνεργασία μέ τό «Σῶμα Προσκόπων», καθῶς καί ἀπό τό «Μουσικό δραματικό Τμήμα τῆς Φιλαρμονικῆς «Μαντζαρῶς». Στίς Κερκυραϊκῆς ἐκδόσεις τοῦ 1954, περιλαμβάνονται καί τὰ περιοδικά «Πρῶτο Σκαλί» καί «Πρόσπερος».

Δ. Σ.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μιχ. Περάνθη. «*Ἀμβρακία*».—Ἀθήνα 1954

«Χρονογραφία μιᾶς πολιτείας»—τῆς ἀρχαίας καί μερικῆς, μεσαιωνικῆς *Ἀμβρακίας*, (πού ἀργότερα, καταστρεμμένη στούς καιροῦς τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, ἐξεπετάχθηκε ἀπό τήν τέφρα τῆς σῆς Ἀκαρνανικῆς *Ἀράχθειας*, καί σέ τρίτη τῆς ζωῆς, σά χρόνια τῆς σκλαδιᾶς, ὡς *Ἄρτα*)—ὀνοματίζει ὁ Μιχ. Περάνθη τή μέ τόν ἐπί κεφαλῆς τίτλο καινούργια ἐργασία του, πού μ' ἔλα ταῦτα θάταν ἀκριβέστερο νά τή χαρακτηρίζαμε ἱστορικό λογοτέχνημα. Ἡ «*Ἀμβρακία*», ἀποτελεῖ; γράφει κάπου ὁ σ., τόν πρῶτο τόμο τῆς ἱστορίας τῆς Ἄρτας, πού εἶναι καί ἡ ιδιαίτερο τῆ τοῦ πατρίδα, καί περιορίζεται σ' αὐτή, μόνο σά μέχρι τῆς ἀπό τοῦς Βούλγαρους καταστροφῆς τῆς (κατά τό 12ο αἰῶνα) ἱστορικά.

Μιάν ἀγάπη καί ἕνα αἶσθημα, συνταιριασμένα ὅμως μέσα σέ ἀδυστηρά ἱστορικά πλαίσια μελετημένου στοχασμοῦ, εἶναι αὐτά πού γέννησαν τήν ἐργασία του. Τήν ἀπωλεσθεῖσα, τήν παλιά τῆς *Ἀμβρακίας* εὐκλεία, ἔζητε νά ἐναζωντανέψη ὁ στοιρικός μελετητής, καί θά θεωροῦσε, γράφει ἄν τό πετύχαινε, ὅτι δικαίωεται ὁ μόν

χθος τοῦ ὁ συλλεκτικός, γέννημα χορδῆς πατριδολατρικῆς.

Μά τὰ εἶσα φέρνει ὁ θρόλος» ἀρχίζει τήν ἐργασία τοῦ σ., καί προσεγγίζοντας κατόπι ἱστορικότερα κείμενα, μπαίνει στή χώρα τῆς μικροπύλας Ἠπειρώς:—Ὁ Κάδμος, ἀναζητώντας τήν ἀδελφή του, παλεύει μ' ἕνα δράκοντα, τόν σκοτώνει καί σπέρνει τὰ δόντια του. «Ἐναν ἀπ' ὅσους φύτρωσαν ἐνοπλους ἄντρες, τόν Ἐχίωνα, τόν κἀνει γαμπρό του· κι ἀπό τό γάμο αὐτό, γεννιέται ὁ Πενθέας κι ἡ Ἠπειρώ. Καθῶς οἱ Μαινάδες κομμάτιασαν τόν ἀδερφό τῆς, ἡ μικροῦλα ἡ Ἠπειρώ, ξεκινάει ἀτρομη γιά τή βορεινή Ἰλλυρία, γιά νά συναντήσῃ ἐκεῖ τόν Ἰλλυριό, γιού τοῦ Κάδμου καί τῆς Ἀρμονίας, μέ τόν ὁποῖο ἡ μικροῦλα τώρα ὀφρανή, εἶχε ζῆση μαζῶ στή θῆβα καί τόν εἶχε ἀγαπήσῃ. Ἀφήφῃσε ἡ Ἠπειρώ δρόμους καί ποτάμια, θηρία καί φύβους, κάρπους καί ῥάχες· κι ὅσο ἄντεχαν τὰ πόδια τῆς, ὑπάκουε σ' ὁ χαρούμενο πρόσταγμα τῆς καρδιάς τῆς. Ἦταν ὁμοῦς ἀδυνατοῦλα καί εὐαίσθητη· καί σάν, ὑστερα ἀπό δυό μέρες δρόμο, ἔφτασε κάτω ἀπό τήν πολιτεία τοῦ ἀγαπημένου τῆς, ἔγειρε κατάκοπη μέσα σ' ἕνα δάσος· μὰ ὁ ὕπνος, τῆς γίνθηκε ἐκεῖ θάνατος· Ἀπό τήν ψυχούλα τῆς, μοσκοβόλησε ὁ τόπος· κι ἀπό τό ἄρωμά τῆς γεννήθηκε ἡ Ἠπειρος.

Μπαίνοντας κατόπι ὁ σ. στή Δυναστεία τῶν Αἰακιδῶν, καταπιάνεται μέ τοῦς πολεμικούς πρῶτος γέγοντες τοῦς ἀγῶνες, καί πλησιάζει ἐρευνοῦντας τόν Ἀλέξανδρο τῆς Ἠπείρου.

Στό δεύτερο μέρος τῆς «*Ἀμβρακίας*», κυριαρχεῖ ἡ μορφή τοῦ Μεγάλου Πύρρου, καί ξεδιπλώνονται τὰ ἱστορικά τῶν Μακεδονικῶν πολέμων, τῶν ἐπιχειρήσεων τῆς Ἰταλίας, τῶν ἀγῶνων στήν Πελοπόννησο. Στό τρίτο μέρος, μέσα σά δημιουργημένα ἔτσι γενικώτερα ἱστορικά πλαίσια, ἐρευνάται, εἰδικότερα τώρα, ἡ *Ἀμβρακία* ἡ Ἑλληνίς, ἡ κοινωνικῆ τῆς ζωῆς, τό μαντεῖο τῆς Δωδώνης, ἡ παρακμή τῆς τελικά, καί τὰ περιστατικά τῆς πάλῃ τῆς μέ τή θανάσιμη ἀντιζηλό τῆς τῆ Νικόπολη.

Ἡ ἱστορικῆ διερεύνησι τῶν καθ' ἕκαστα τῆς ἐργασίας τοῦ Μ.Π. εἶναι ἀληθινά ἐξαντλητικῆ ἡ πλούσια ὅμως χρωματικῆ κλίμακα τῆς ἀφήγησῆς, τό γλαφυρό καί ρέον ὕφος καί ἡ λογοτεχνικῆ ἀτμόσφαιρα πού κυριαρχεῖ σέ ὅλο τό βιβλίο, κάνουν ἐπαγωγό τό διαβάσμα του, καί σιγνά προκαλοῦν τή λυρικῆ τοῦ ἀναγνώστη ἀνταπόκριση σέ ὅλες τοῦ σ. τίς ἐξάρσεις: «Ἐκείνο πού εἶναι σίγουρο» γράφει κάπου γιά τὰ παλιά ἱστορικά στοιχεῖα τῆς Ἠπείρου, «εἶναι τό ὀργίλο ὕφος τοῦ τόπου: Κρουνοί ἀπό ρυπαρῆ βροχή, φαλμωδοῦν τό μονότονο παραμῦθι τοῦ φθινοπώρου. Μυστηριώδεις ὀμίχλες, θραυνοῦνται ἑαρκινά ἀπό κερανοῦς, ἀποκαλύπτονται τὰ βραχίωθῆ ὕψη, ὅπου καταδοκοῦν οἱ χαιμῶνες. Φύση τραχεῖα καί ἀγρία, γῆ σκληρή κι ἀκανάνιστη, πού ἀναιγνῶμεῖ στή σκαπάνη. Ἐδῶ σοῦ ἀνοίγει βάραθρα, κι ἐκεῖ κρεμάει πᾶν

ἀπό τὸ κεφάλι σου τὸ ἐναέριο μεγαλεῖο λίθινων ἀκρωρείων...»

Ὁ ἱστορικός του ρεμβασμὸς—καθαρὴ ποιητικὴ φλέβα—δείχεται ἔντονος στὸ τελευταῖο κομμάτι τῆς ἐργασίας του, καθὼς ἀντικρύζει τὰ σημερινὰ ἐρείπια τῆς περήφανης κάποτε πολιτείας: «Ἡ Νικόπολις, εἶναι σήμερα ὁ τόπος τῶν ἀρχαιοστῆγων καὶ τῶν σχολικῶν ἐκδρομῶν. Κάτω ἀπὸ τὸν καταγάλανο οὐρανὸν, ἡ φρουριακὴ τεμποροῖτα τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μετὰ τὴς Βυζαντινῆς προσθήκης τῆς, παραμένει μουντὴ, σκεφτικὴ, συνοφρυωμένη, μετὰ τὰ παρακλάδια τῆς, μετὰ τὸς πυργίσκους ποὺ δὲν ὑπάρχουν, μετὰ τὸς πολεμιστὰς ποὺ δὲ θὰ ξαναφανοῦν, μετὰ τὴς ἱποτικῆς ναυπηγίας ποὺ δὲ θὰ ξαναχῆρουν... Ἐνα κλίμα ρωμαντικῆς ὑγρασίας, ὅπου μπορεῖς, κλείνοντας τὰ μάτια σου, νὰ ξαναστήσης τὴ χαμένη εὐκλεία μετὰ τὸ ὕλικὸ τῆς φαντασίας...»

Ὁ Μ. Π. μετὰ τὴν «Ἀμβρακία» του, χάρισε ἕνα ὄρατο ἔργο στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα του, κὶ ἕνα βοήθημα στὸν ἱστορικὸν καὶ τὸν αἰσθητικόν. Τὸ βιβλίον του, πλουτίζεται μετὰ ἱστορικὰς διασαφητικὰς ὑποσημειώσεις καὶ μετὰ πλουσιότατη βιβλιογραφία.

Ἡ ἰδιαιτέρη πατρίδα του καὶ ἡ «Ἡπειρος, θὰ περιμένουν σύντομα τὴν ἐπόμωμεν ἐργασία σου γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ Ἀράχθεια καὶ τὴν Ἄρτα.

Δ. Σ.

★

Βασίλη Φανίτσιου «Ἡ Ζαγοροῖσια ἱστορία τοῦ Λαμπρίδη». Ἀθήναι 1954

Μετὰ τὸν τίτλον αὐτὸν κυκλοφορῆς ἔδω καὶ λίγον καιρὸ ἕνα βιβλίον ποὺ περιέχει μέσα μερικὰ σταχυολογήματα ἀπ' ὅσα βιβλία ἔχει γράψει κατὰ τὸν περασμένον αἰῶνα ὁ Ἰ. Λαμπρίδης. Σταχυολόγος τῶν ὄσων διαλαμβάνονται στὸ βιβλίον αὐτὸ καὶ ἐκδότης του ὁ συμπατριώτης μας ἀπὸ τὴν Λεργοκαρὰ—Ζαγοριοῦ κ. Βασ. Φανίτσιος. Στὴν Ἀθήνα ἀπὸ χρόνια τώρα βρίσκεται ὁ κ. Φανίτσιος κὶ ἔχει τύπως τὸ βιβλίον του.

Καθὼς εἶναι γνωστὸ ἡ ἀσχολία μετὰ ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ στοιχεῖα ἀποτελεῖ ἔθνικὸ καθήκον ὄλων μας. Γιὰ τοῦτο θεωρεῖται, ὅτι προσφέρουν σημαντικὴ καὶ πολὺπλευρὴ ὑπηρεσία ὄλοι οἱ ἐρευνητῆς τῶν ἱστορικῶν πηγῶν τοῦ τόπου μας. Οἱ ἐργασίαι τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν χύονον φῶς ἐπὶ τὴν ἱστορία τῆς πατρίδας μας, ποὺ παρουσιάζει αὐτὴ πολλὰ σημεῖα ἀσαφῆ καὶ σκοτεινά.—Στὸν τομέα αὐτὸν ὁ ἱατροφιλόσοφος ἀπ' τὴν Ἄνω Σουδενα—Ζαγοριοῦ Ἰωάν. Λαμπρίδης πρόσφερε ἐξαιρετικὴ ὑπηρεσία, ὅχι μόνον γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ζαγοριοῦ, μὰ καὶ ὅλης τῆς Ἡπείρου μετὰ τὴν περισυλλογὴν ἀφθόνων καὶ πολυτίμων στοιχείων καὶ τῆς δημοσίευσίν τος ἐπὶ διάφορα βιβλία κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα τῶν τελευταίων τριάντα χρόνων τῆς περασμένης ἑκατονταετηρίδας. Τὰ βιβλία ὅμως αὐτὰ μετὰ τὸ πέραςμα τῶν χρόνων καταστράφηκαν, ἰδιαιτέρως δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ζαγοριοῦ στὸν πόλεμον τοῦ 1912—13, καθὼς καὶ κατὰ τὰ χρόνια 1940—49. Διγύστεψαν τόσος,

ποὺ ἐφθασαν σήμερα στὸ σημεῖον νὰ θεωροῦνται σπάνια.—Μπροστὰ στὸ γεγονὸς αὐτὸ, δηλαδὴ στὴν ἔλλειψη τῶν βιβλίων αὐτῶν, ἐπρόβαλε ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἡ ἀναδημοσίευσιν τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν βιβλίων, μέσα στὰ ὅποια περιλαμβάνεται ἀξιολογὴ ἱστορικὸ—λαογραφικὴ ὕλη πολὺ συμπυκνωμένη.

Τὸ μεγάλο αὐτὸ κενὸ, δηλ. τὴν ἔλλειψη τῶν βιβλίων τοῦ Λαμπρίδη, θὰ περίμενε κανεὶς νὰ καλύψῃ καὶ νὰ συμπληρώσῃ ἡ ἀναδημοσίευσιν τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, ποὺ ἔχει ἐξαγγελθῆ ἀπ' τὸν περασμένον χρόνον, ὅτι θὰ γινόταν ἀπ' τὸ συμπατριώτη μας κ. Βασ. Φανίτσιου.

Πολλοὺς χαροποιήσε ἡ ἀναγγελθεῖσα ἀναδημοσίευσιν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Λαμπρίδη, γιὰ τὴν θὰ γινόταν κατορθωτὸ νὰ ἀποκτηθοῦν αὐτὰ καὶ νὰ μελετηθοῦν ἀπὸ πολλοὺς πατριώτας γιὰ τὸ καλὸ πάντως τῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Δυστυχῶς ὅμως οἱ ἐλπιδες ὄλων διαψεύσθηκαν. Ἄντι νὰ κυκλοφορήσῃ ἡ ἀναδημοσίευσιν τῶν βιβλίων τοῦ Λαμπρίδη, βγήκε καὶ κυκλοφορῆσε τὸ νόθο κατασκευάσμα μετὰ τὸν τίτλον «Ζαγοροῖσια ἱστορία». Θὰ χειροκροτοῦσα πρῶτος τὴν ἀναδημοσίευσιν, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ ἀναδημοσίευσιν. Θὰ ἔσπευδα δὲ νὰ συγχαρῶ τὸν κ. Φανίτσιον γιὰ τὴ δουλειὰ του αὐτῆ, γιὰτὶ ὅχι μόνον μᾶς συνδέουν φιλικοὶ παιδικοὶ δεσμοὶ μ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἔκτιμῶ πολὺ τὴ φιλομάθειά του καὶ τὴν ἀγάπην, ποὺ δείχνει γιὰ τὸ χωριὸ του. Εἶμαι ὅμως ὑποχρεωμένος, ὅστερα ἀπ' τὸ διάβασμα τῆς «Ζαγοροῖσιας ἱστορίας» τοῦ κ. Β. Φανίτσιου, νὰ παραμερῶ τὰ φιλικὰ συναισθήματα καὶ νὰ ἐκφέρω τὴ γνώμην μου γιὰ τὸ βιβλίον αὐτὸ γιὰ χάρη τῆς ἀλήθειας. Τὸ θεωρῶ ἐγκληματικὸ νὰ παραμεινῇ κανένας ἀπαθής καὶ αἰσιπλόος μπροστὰ στὸ φαινόμενο αὐτὸ ἀπὸ σεβασμὸ κατὰ πρῶτον λόγον τῆς μνήμης τοῦ Ἰ. Λαμπρίδη, ἀλλὰ καὶ κατὰ δεύτερον λόγον, γιὰτὶ παρουσιάζεται τὸ Ζαγοροῖ μας ἀπ' τὸ Β. Φανίτσιον τέτοιον ποὺ δὲν εἶναι.

Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἂν ὁ φίλος κ. Φανίτσιος ἀκολουθεῖ κάποιο ἰδιόρρυθμον σύστημα στὸ γράψιμὸν του. Δικαίωμά του εἶναι αὐτὸ. Σεβόμεστε τὴν πρωτοτυπία του. Πάντως ὅμως νὰ θέλῃ νὰ παρουσιάσῃ, ὅτι στὸ Ζαγοροῖ συνηθίζονται νὰ μιλιένται οἱ λέξεις «κούκαλα, τμημένα, βολὰ, ναράδα, ἀγλήγορα, διαβαστάδες, στραβομάρες, ἀρμαθίς, ψιύχαλα, λόια, τμηθὸς ἄκκο, ετογιάια, εθώια, ἀπδάν, ωσιπού, γιαιφτούς, ψανάκρο κόντομα, πώγινη, ἔρη» καὶ πάρα πολλὰς ἄλλας, ποὺ συναντᾷ κανένας μέσα στὴ «Ζαγοροῖσια ἱστορία», αὐτὸ δὲν τὸ βρισκόμε καθόλου ὠστος. Στὸ σημεῖον αὐτὸ, μέσα στὰ 80 χρόνια τῆς δασκαλικῆς μου ζωῆς στὸ Ζαγοροῖ, κατὰ τὴν ὅποια ἔχω καταγίνει καὶ μετὰ τὸ Ζαγοροῖσιον γλωσσικὸ ἴδιωμα, δὲν βρισκω νὰ συμβαίνει τέτοιον πράγμα. Δὲν εἶμαι ἀκριβῶς ἂν μόνον στὸ χωριὸ τοῦ Φανίτσιου συμβαίνει αὐτό. Πάντως καὶ ἂν συμβαίνῃ, δὲν ἐπιτρέπεται τὸ φαινόμενον τοῦ χωριοῦ του (Διασκοπετιναῖα ἑτηήματα) νὰ τὰ γενικεύῃ ὁ Φανίτσιος γιὰ ὄλο τὸ Ζαγοροῖ, ἀφοῦ δὲν ἔχουν ἔτσι τὰ πράγματα στὴν οὐσία τους.

Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ κ. Φανίτσιος κάνει μεγάλην κατάχρησιν τῶν λέξεων μὴ ἀσάφους καὶ κερματικῆς

κτλ». 'Αφίνει νά έννοηθῆ, ὅτι προσπαθεῖ νά ἀποποιήσῃ, νά ἐκλαϊκεύσῃ ὅσα γράφει ὁ Δαμπρίδης γιά νά τὰ καταλαβαίνουν καλύτερα οἱ ἀναγνώστες. Πολλά θά μπορούσαμε νά πούμε καί γιά τὸ ζήτημα αὐτό. Περιοριζόμαστε μόνο σέ ἕνα: Δυστυχῶς καί σὸ σημεῖο αὐτό ὄχι μόνο ἐπέτυχε τέτοιο πρᾶγμα, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, μέ τὰ πολλά καί ἀταίριαστα σχόλια του, μέ τίς ξεκάρφωτες παραποιμπές του καί μέ τὰ ἀκατανόητα συνθήματά του καί τοῦς ἀριθμούς, ἔχει μπερδέψει τόσο πολὺ τὰ πράγματα, ὥστε ὄχι μόνο γιά τὸν «κοιμάνη», ἀλλ' ἀκόμα καί γιά πολλούς, πού ξαίρου γράμματα νά καθίσταται δύσκολη καί χρήσιμη ἡ μελέτη τοῦ βιβλίου. Τὸ λέγω αὐτό καί τὸ θακκρῦττω ἀπὸ δοκιμές, πού ἔκαμα σέ άτομα μέ μέση ἢ μάλλον μέ καλὴ μόρφωση, στά ὁποῖα ἔδωσα νά διαβάσουν τὸ βιβλίο. Μοῦ εἶπαν ὅτι εἶναι τόσο μπερδεμένα τὰ ὅσα γράφονται σὸ βιβλίο αὐτό, ὥστε δὲν κατάλαβαν τίποτε.

Σέ πολλά σημεῖα ἀφίνει νά χυθῆ κάποιο δηλητήριο γιά τοῦς μορφωμένους (σελ. 3 «γιά τὸν παραγκωνισμό τοῦ ἀπ' τοῦς σπουδαγμένους μας ἀκούστε» σελ. 38 «Ἄν λοιπὸν ἔχωμε σπουδαγμένους καί γραμματισμένους τῆς προκοπῆς καλοῦς παιδαγωγοῦς καί κοινωνιολόγους ἂν εἶναι ἀληθινὰ πρῶτα «Γκεσεμία» σὸ Ζαγορίσιο μας λαὸ ας μας τὰ κάνουν λιανιὰ νὰ μας τὰ πουν φαριδιὰ πλατιὰ», σελ. 91 «μὰ τὰ γκεσεμία οἱ προσκομένοι μας δὲν εἶχαν ἰδέα ἀπὸ τέτοια», σελ. 44. «Οἱ ἐκάναν ὅλοι οἱ ἐτῆ γραμματισμένοι Ζαγορίσιοι: Κάθε πέρα καὶ καλύτερα! Ἀντί νὰ καταπιστοῦν με τὰ ζωντανὰ ζητήματα του τόπου μας ἔγραψαν βιβλία καί γραμματικὲς πού θὰ ἐξηγηθοῦν στὸν ἄλλο κόσμολ κ.λ.π. κ.λ.π. Ἀπὸ κάνει το κακό ὁρμηγεμα—ἡ κακὴ «καθοδήγησι» καὶ «διαφύττησι» τὰ κακὰ τὰ γράμματα τὰ γράμματα πού μας μαθαίνουν ὄχι γιά το καλό μας μα γιά το κακό μας». Δὲν πρέπει νά τὸν παρεξηγή κανένας τὸν ἀγαπητὸ Φανίτσιο γιά τὰ παραπάνω. Φαίνεται ὅτι τὸν ἄνθρωπο τὸν ἔχει θεμένον κάποιον συναίσθημα μειονεκτικότητος, πού μονάχα ἢ ψυχαναλυτικὴ ἐπιστήμη θά μπορούσε νά μᾶς ἐξηγήσῃ τί συμβαίνει. Ἐρωτοῦμε μόνο πάνω σ' αὐτὰ τὸν κ. Φανίτιο τὰ ἔζη: "Ἄν ἦταν αὐτὸς μορφωμένος τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαμπρίδῃ θά εἶχε βρῆ τὸ σωστὸ δρόμο σκέψως καὶ δράσεως; Θά σκεφόταν διαφορετικὰ ἀπὸ ὅτι σκεφότανται ἐκεῖνοι γιά τὸν τόπο τους; Ἄφου θέλει νὰ παριστάνῃ τὸν κοινωνιολόγο ὁ κ. Φανίτιος ἔπρεπε νὰ ξαίρη ὅτι ὁ καθένας ἀκολουθεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, στῆν ὁποῖα ζῆ.

'Ακόμα μέσα στῆ «Ζαγορίσια ἱστορία» τοῦ κ. Φανίτιου υπάρχουν καί πολλῆς ἀνακρίβειας, πού δὲν θάχαν τῆν θέση τους, ἂν ὁ σταχυολόγος ἦταν καλὸς ἐρευνητῆς καὶ ὄχι ἐπιπόλαιος σχολιαστῆς τῶν ὅσων γράφει ὁ Δαμπρίδῃ. 37ῆ σελ. 67 στῆν ὑπ. ἀριθ. 84 ὑποσημείωσή του ρωτᾷ: «Ἐχει σχέση με τὸ Ρόβα πού λέμε στο τραγοῦδι τους;» Ἐπρεπε νὰ ξαίρη ἐδῶ ὁ ἐρευνητῆς κ. Φανίτιος, ὅτι δὲν πρόκειται γιά τὸ Ρόβα τοῦ τραγοῦδιου, γιάτὶ ὁ Ρόβα, πού διαλαμβάνεται στὰ «Ἀγαθοεργήματα» τοῦ Δαμπρίδῃ ἦταν ἀπ' τῆν

Καλωτὰ καὶ ζῶσε στὰ 1785, ἐνῶ ὁ Ρόβα τοῦ τραγοῦδιου ἦταν ἀπ' τὰ Γιάννια καὶ πῆθανε στὰ 1875. Κατὰ συνέπεια δὲν μπορούσε νά κινή τῆν ἐδεργεία στὰ 1785. (Βλέπε γιά τὰ παραπάνω: «Ἡπειρωτικὸν ἡμερολόγιον ἢ Ἀσθὼνῃ» 1896).

"Ἄπρπο θεωροῦμε, κατὰ τῆν γνώμη μας καὶ τὸ ὅτι ὁ κ. Φανίτιος ἀνέμιξε στὰ σχόλια του καί μεμονωμένα γεγονότα τοῦ τελευταίου πολέμου, ὅπως τέτοια εἶναι στῆ σελ. 53 «Παλιοχώρι Φρίξος», ἐνῶ στῆν πραγματικότητῃ ἢ ὄνομασίᾳ εἶναι μόνο «Παλιοχώρι» Ἐπίσης στῆ σελ. 55 γιά τῆν VI Ταξιαρχία στὸ Σκαρνέλι καὶ τῆν Πολιτικὴ Διοίκησι στὸ Τσεπέλοβο κλπ, στῆν σελ. «Τὸ 1944 τὸ χαμένο ἀπέδω ἀρχισ ὁ ο ἐμφύλιος πόλεμος στο Ζαγόρι μας—το παιδὶ σκότωσε τον πατέρα του» κλπ. Τὰ γεγονότα αὐτὰ δὲν ἔχουν καθόλου θέση στὸ βιβλίο αὐτό. Ἀποδεικνύουν ὅτι κατὶ θέλησε νά γράβῃ μόνοπλευρα γιά τὰ ζητήματα αὐτὰ ὁ κ. Φανίτιος, ξεκάρφωτα καί χωρὶς καμμιὰ λογικὴ σύνδεση.

Θά μπορούσε κανένας νά βρῆ καί νὰ τονίσῃ πάρα πολλά σημεῖα ὄχι καλὰ τοποθετημένα στὸ βιβλίο αὐτό σχετικὰ μέ τὰ σχόλια τοῦ κ. Φανίτιου. Διαστρέφουν αὐτὰ δὴ τῆν ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ τὸ χαρακτῆρα τῶν ὁσων ἤθελε νά θίξῃ ὁ Δαμπρίδῃ στῆν ἐποχῆ του. Καθὼς βλέπει ὁ ἀναγνώστης τοῦ βιβλίου ὁ κ. Φανίτιος διαλέξε τὰ μέρη πού περιλαμβάνονται στὰ συγγράμματα τοῦ Δαμπρίδῃ ὄχι μέ ἀντικειμενικότητῃ, ἀλλ' ἐπηρσασιμένως κατὰ πολὺ ἀπὸ κάποιον ἄγνωστο μὰ καὶ ἀπώτερο σκοπὸ, πού φαίνεται ὅτι ἐπιδιώκει μέ τῆν δημοσίευσιν τοῦ βιβλίου του. Παρουσιάζει μιά προσπάθειαν διαστρέφῃς τῆς ἀληθείας, ὅπως π.χ. στῆ σελ. 50 γράφει—ἢ ἀπὸ τον Ἀδάμ καὶ τῆν Εὐὰ ἡ απ τ' ἀνάβασι—με τις μαῖμούδες κλπ.

Γενικὰ, μπορούμε νὰ πούμε, ὅτι ἀπ' τὸ βιβλίο αὐτὸ λείπει ἡ ἀπαιτούμενη ἐπιστημονικότητῃ. Δὲν μπορεί αὐτὸ νάχη ἀξία καὶ κύρος μέ τὰ ὅσα διαλαμβάνει ὁ κ. Φανίτιος; «Καφολαμπρίδῃ, ὄρε, λάλατο Δαμπρίδῃ λάλατο, ὡωω χωριανὸ κλπ.». Εἶναι, τόσο πολλά τὰ ἄτοπα σχόλια τοῦ κ. Φανίτιου, σὰν τὰ παραπάνω, πού δυστυχῶς ἐπισκιάζου, πνίγου κυριολεκτικὰ, τὰ κομμάτια πού διαλαμβάνονται στὸ βιβλίο αὐτόσῃ ἀπ' τὰ συγγράμματα τοῦ Δαμπρίδῃ. Γιά ὅλους τοῦς παραπάνω λόγους, ἔχουμε τῆν γνώμη, ὅτι τὸ βιβλίο αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό νὰ καλύψῃ τὸ κενό, πού παρουσιάζει ἡ ἔλλειψι τῶν βιβλίων τοῦ Δαμπρίδῃ. Ἄν καὶ τὸ θεωρεῖ ὁ κ. Φανίτιος «Ζαγορίσια ἱστορία» τοῦ Δαμπρίδῃ «ἔξανωζωντανεμένη λίγο» ἀπ' αὐτόν, γιά μᾶς θεωρεῖται τὸ βιβλίο αὐτὸ πρᾶγματικὸ ταλαλόκωμα τῶν συγγραμμάτων τοῦ Δαμπρίδῃ. Τὰ τόσο ὄρατα καὶ τόσο χρήσιμα βιβλία τοῦ Δαμπρίδῃ περιμένουν τῆν πιστῆ, τῆ σωστῆ, τῆν πραγματικὴ ἀναδημοσίευσίν τους.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

*

Κ. Δ. Κ α ρ ο ῦ ς ο υ. «Ἡ ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ» Ἀθήνα 1954, «Νέες Δοκιμές,» ποιηματα (Λαυρίδης, 1954).
Μὲ κάποια θειλὴ συγκίνηση, τ' ἄμολογῶ!

άνοιγα τὰ βιβλιαράκια μὲ στίχους τῶν νέων ποιητῶν μας καὶ κόβω μὲ τὸ κοκκαλομάχαιρο τὰ φύλλα τοῦς. Πολλὲς φορές μ' ἀφίνουν ἀδιάφορο, ἄλλοτε ψαγουλεύω μέσα τους καὶ βρίσκω πετραδάκια πὺρ γυαλίζουν. Κριτική δὲν «ἀσκῶ» καὶ τὴν ἐντύπωσή μου δὲν κάνουν, τέτοια ἢ τέτοια δὲν τὴ γράφω.

Τώρα ὅμως μὲ μάτι στοργικό, μ' ἐκστατική ψυχὴ διαβάξω δύο μικρὰς συλλογὰς τοῦ Ἀναπλιώτη νέου ποιητῆ Ν.Α. Καρούζου. Τὴν «Ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ» καὶ τὴν «Νέες Δοκιμὲς». Ὁ νέος αὐτὸς ποιητὴς εἶναι νεῦρο γερό καὶ κάπως σκληρό. Ἀντικρύζει τὰ γύρω του καὶ τὰ ὅσα μέσα του, μ' ἕναν τρόπο ποὺ ἐξαφνιάζει γιὰ τὴν ὀρμή του καὶ συχνὰ τὴν ἀπρόσμενη ὀριμότητά του, ἀλλὰ καὶ πάντα τὴν ξεχωριστὴν εὐγένεια τοῦ ὕψους του καὶ κάποτε καὶ τὴν γνήσια λυρικήν ἀπαλότῃτά του. (π.χ. τὸ «Ἀπολέλυσαι τῆς ἀσθενοίας σου»).

Εἶναι ἀλήθεια πῶς τοῦ συμβαίνει κάπου κάπου νὰ παρασπηρερουνίζει τὴν πηγασὸ του καὶ νὰ πῶ ματώσει τὰ πλευρὰ (π.χ. «Ἀπόσπασμα συγχρόνου ἡμερολογίου»).

Μὰ ὅσο κι' ἂν μᾶς ἐξαφνιάζουσι οἱ τολμηρὲς τέτοιες κραυγές, καμαρώνουμε τὴν ἀγνή του πρόθεση καὶ τὸν βαθύ του τὸν πόνο ποὺ τὸν κεντρίζει. Ἀλλὰ καὶ τὴν ὀρισεμένην ποιητικὴ του τοῦ συνείδηση καὶ τὸν καλοδέματο στίχο του. Καὶ θέλω νὰ πιστεύω ὅτι ὁλονένα ὀριμάζει ὁ μέσα του κόσμος καὶ ἡ πλημμύρα ποὺ τὸν πνίγει, θὰ ξεσπάσει γρήγορα σ' ὀλοκληρωμένη, ὀριμη, αὐτοῦσια λυρική ὄντοτητα. Καὶ πιστεύω ὅτι θὰ μᾶς δώσει σὲ λίγο κατασταλαγμένη καὶ ὑπεύθυνη ποιητικὴ προσφορά, ποὺ θὰ ἔχει πάντα καθαρὰ προσωπικὸ χαρακτῆρα καὶ θὰ ἐπιβληθεῖ, χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία

Τὸ περιμένουμε.

ΑΓΙΣ ΘΕΟΣ

*

Τάκη Χατζηαναγνώστου :
«Καμπάνες» (Διηγήματα) Μυτιλήνη, 1954

Ἡ ζωὴ μας εἶναι μιὰ σειρά μικρὰς στιγμῆς. Ἡ κάθε μιὰ ἔχει τὴ θέσι της, γιὰτὶ ὅλες μαζί κάνουν τὸ σύνολο ποὺ εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Ἔργο τοῦ ἀληθινοῦ πεζογράφου εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀνασύνθεση τῶν στιγμῶν αὐτῶν καὶ ἡ λογοτεχνική τους ἐκμετάλλευση, σύμφωνα μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία καὶ τὴς δυνατότητες τοῦ καθενός. Στὸ μυθιστόρημα τὰ πράγματα εἶναι σχετικῶς ἀπλᾶ γιὰτὶ ἀπαιτεῖται προβολὴ μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς ἢ τουλάχιστον τμήματός της στὴ φυσική τους χρονική διάρκειά. Τὸ διήγημα εἶναι δύσκολο, γιὰτὶ προβάλλει μιὰ κατάσταση, ἐκμεταλλεύεται ἕνα γεγονός, ἀποκαλύπτει τοὺς χαρακτῆρες του μὲ λίγες κινήσεις, ἀπείλει, τέλος, ν' ἀφήγει στὸν ἀναγνώστη ἰκανὸ πεδίο προεκτάσεως. Τοῦτα εἶναι καὶ ἡ στερεώτερη διαφορά μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου.

Ἦταν ἀπαραίτητος ὁ κάπως μακρὸς αὐτὸς πρόλογος, γιὰτὶ ὅσα περιλαμβάνει εἶναι ἔκείνη ἀκριβῶς τὴν ἀπαιτούμενην ἐπισημάνει.

βιβλίου τοῦ Τάκη Χατζηαναγνώστου. Τὰ κομμάτια τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εἶναι γνήσια διηγήματα, καὶ σὰν μορφή καὶ σὰν περιεχόμενο. Σ' αὐτὰ ὑπάρχει χάρη, ὁμορφὴ περιγραφή, γνήσιος διάλογος. Ὑπάρχει κυρίως ποίηση, ὅχι ἔκείνη ἡ συμβατικὴ καὶ ἡ ψεύτικη ποὺ συναντοῦμε τόσο συχνά, μὰ ἡ ἀληθινή, ἡ μοναδικὴ καὶ πηγαιὰ ποὺ πορεύεται ἀπ' τὸ χῶμα τῆς γῆς, ἀγκαλιάζοντας τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴ μοῖρα του. Οἱ ἥρωες ποὺ δροῦν στὶς «Καμπάνες» εἶναι ἀγνοί, ἀμόλυτοι, γιὰτὶ ἀκριβῶς ἔχουν δεθεῖ μὲ τὴ γῆ κι' ἀπάνω καὶ ἔχουν στήσει τὴ ζωὴ τους: «Μέσα στὸ χωράφι ἦταν ἕνα ὄνειρο καὶ τὸ κυνηγοῦσαμε κάθε μέρα...» Κι' ὅλα αὐτὰ θεσμένα μ' ἕνα τρόπο προσωπικό, μὲ ὕφος. Βέβαια μαντεύει κανεὶς εἰκόλα κάποιες ἐπιπλοαὶς ἀπ' τὸν Βενέζη, μὰ τοῦτο δὲ σημαίνει πῶς ἡ ἀξία τους μετριάξεται. γιὰτὶ καὶ ἀναπόφευκτο εἶναι καὶ σωστό: οἱ παλαιοὶ νὰ ἀδηγοῦν τοὺς νέους.

Α.Α. ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ

*

Γ ε ὄ ρ γ ο υ Κ α λ ο ὕ δ η (Δ ὕ δ α) : «Ἀνθρώποι κι' Ἀνθρώποι Μυθιστόρημα. Ἀθήνη 1953.

Ὅταν διαβάσῃ κανεὶς τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Γεώργου Καλούδη «Σαῖζὸν στὴ Μύκονο» καὶ δοβάσει ὕστερα καὶ τὸ νεώτερό του βιβλίο «Ἀνθρώποι κι' ἄνθρωποι», δυσκολεύεται νὰ παραδεχθῆ πῶς καὶ τὰ δύο αὐτὰ πεζογραφήματα γράφηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο συγγραφέα. Κι' ὅμως ἔχουν καὶ τὰ δύο αὐτὰ βιβλία ἀρκετὰ κοινὰ σημεῖα, αὐτὰ ἀκριβῶς ποὺ συνθέτουν τὴν προσωπικότητα τοῦ νέου αὐτοῦ πεζογράφου.

Ὁ ποιητικὸς οἶστρος καὶ ὁ κοσμοπολιτικὸς τόνος, ποὺ ἀποπνέουσι οἱ σελίδες τοῦ γοητευτικοῦ μυθιστορημάτος «Σαῖζὸν» στὴ Μύκονο, ἐναλλάσσονται, στὸ νέο του ἔργο «Ἀνθρώποι κι' ἄνθρωποι», μὲ ἕνα ἔντονο ἠθογραφικὸ στοιχεῖο καὶ οἱ τόσο βαθυστόχαστες σκέψεις καὶ οἱ ἐπιγραμματοεικοὶ ὀρισμοί, γιὰ τὸν ἔρωτα, δίνουν τὴν θέσι τους, στὸ νέο πεζογράφημα. σὲ ἄλλες σκέψεις, γιὰ τὴν θρησκεία γιὰ τὴν πίστη, γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Τὸ νέο πεζογράφημα τοῦ κ. Καλούδη εἶναι ἕνα μυθιστόρημα τοποθετημένο, χρονικὰ καὶ τοπικὰ, στὰ γεγονότα τοῦ ἀνταρτοπολέμου. Ὁ νέος συγγραφεὺς δημιουργεῖ μ' ἐνάργεια καὶ μὲ περισσή τέχνη τὸ περιβάλλον ἔκείνης τῆς ζοφερῆς ἐποχῆς.

Στὸ μυθιστόρημα αὐτὸ περιγράφει τὴν ζωὴ ἑνὸς νέου, ἀπὸ κάποιον ὀρεινὸ χωριό, ποὺ ἀθελά του ἐγινε ἀντάρτης. Μὲ πόση πειστικότητα περιγράφει αὐτὴ τὴν ἀθέλητη ἐκτροπὴ τοῦ ἥρωά του, ἀπὸ τὴν νομιμοσύνη καὶ τὴν ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς τοῦ!

Οἱ σελίδες τοῦ μυθιστορημάτος αὐτοῦ ἀποπνέουσι τὸ αἶσθημα τῆς αἰσιοδοξίας, γιὰ ἕνα κολύπερο μέλλον, ποὺ ἀνέτειλε, μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας, γιὰ ὅλους καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὸν ἥρωα τοῦ ἔργου. Καὶ ἐδραϊώνουσι τὸ χριστιανικὸ αἶσθημα μὲ τὴς ὑπέροχες περιγραφὰς τῆς καλωσύνης καὶ τῆς φιλαλληλίας τῶν καλοῦσων ἐνὸς νεοπροστυπῆς ποὺ ἔδωκε σὲ ἀναγνώστη ἕνα ἄλλο

τοῦ μυθιστορήματος, ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον, ὅταν βρέθηκε σ' αὐτὸ βαρειά πληγωμένως.

Ἐνα ἔργο μὲ ὑποτυπώζην ὑπόθεσις καὶ μὲ παλαίσι ἐντυπωσιακά γεγονότα, ποῦ ἦταν, στὴν ἐποχὴ, ποῦ διαδραματίζεται ἡ ἱστορία αὐτῆ, τὸ καθημερινὸ περιεχόμενον τῶν ἐφημερίδων. Ἡ τέχνη ὅμως τοῦ δημιουργοῦ του, ἔχει δώσει σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον τὴν ἀξία ἐνὸς πεζογραφήματος, ποῦ ἀσχετὰ μὲ τὴν ἐπικαιρότητα τοῦ θέματός του, θὰ μείνῃ στὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας, σὰν ἓνα ἔργο γνήσιας ποιητικῆς ἐμπνεύσεως.

N. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΖΩΣΙΜΑΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΕΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀγαπητῆ «Ἡπειρ. Ἐστία»

Στὸ τεῦχος σας τοῦ Νοεμβρίου ἐ.ἔ. καὶ στὴ μελέτῃ τοῦ Γ.Α. Οἰκονόμου «Οἱ Ζωσιμάδες καὶ οἱ Ἰσραηλίτες τῶν Ἰωαννίνων», στὴ σελ. 1044 δ' στήλῃ, στὸν 5ο στίχο τοῦ ἐκεῖ δημοσιεύμενου λαϊκοῦ στιχοργήματος, ἡ λέξις **Μ α ρ μ π ἔ** ἐρμηνεύεται σὰν ὄνομα ποῦ ἔδιναν συνήθως οἱ Ἰσραηλίτες στὴν ὑπηρετρία, ὅπως οἱ Τούρκοι τὸ **Φ ά τ μ ε**.

Δὲν ξέρω ἂν εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ Τούρκοι τὴν κάθε ὑπηρετρία, ὁποιοδῆποτε κι ἂν εἶχε αὐτὴ θρήσκευμα ἢ ὄνομα, τὴ μετονόμαζαν σὲ **Φ α τ μ ε**. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ξέρω θετικά, εἶναι ὅτι σὲ **κ α μ μ ι ἄ** περίπτωσι οἱ Ἑβραῖοι τῶν Γιαννίνων ὀνομάτιζαν τὶς ὑπηρετρίες τους **Μαρμπέ**. Ἡ λέξις αὐτῆ, εἶναι ἀληθινά, ἐβραϊκῆ σημαίνει ὅμως **πιδ π ο λ υ**, τὸ **π λ η θ ο ς**, τ ἡ ν π λ η σ μ ο ν ἦ, καὶ κατ' ἐμὲ, τ ἡ φ λ υ α ρ ι ἄ, τ ἄ π ο λ λ ἄ λ ὄ γ ι α.

Δὲν ἀποκλείω νὰ ἔχη ὑπάρξει καμμιά, σ υ γ κ ρ ι μ μ ἔ ν η ὅμως περίπτωσι, ποῦ κάποιος λογὸς ἢ φλύαρῆς ὑπηρετίας νὰ τῆς κάλλησαν κάποτε τὸ παρατσούκλι **Μαρμπέ**. Ξέρω ὅμως καὶ μιᾶ, ποῦ κάποιος δούθροσκός μου Χατζῆ Σολομών, ἦταν παλαιὰ γνωστός μὲ τὸ παραγκῶμι **Μαρμπές**, καὶ ποῦ οἱ Ἑβραῖοι προὔχοντες τῶν Γιαννίνων, τὸν προσκαλοῦσαν πάντοτε στὰ γλέντια τους, σὰν ἓνα εἶδος Μπερντόλδου γελωτοποιοῦ, γιὰ νὰ διασκεδάσουν μὲ τὶς εὐφυολογίες του, καὶ τὰ ἔξυπνα ἀστεία καὶ πειράγματα τὰ του.

Ὁ Χατζῆ Σολομών **Μαρμπές**, εἶχε μὲ

τὰ ἔξυπνα αὐτὰ τεχνάσματά του, κατακτῆσει κι' αὐτὸν ἀκόμα τὸν συνήθως αὐταρχικὸν καὶ βλοσυρὸ Ἀλῆ πασᾶ τὸν Τεπελενλί.

μὲ τὸν ἐξῆς, λιγάκι καραγκιόζικο τρόπον. Κάποια μέρα ποῦ αὐτὸς εἶχε κάποιον ἀπρόσμενον ἐγγὺς στὴν ἀγορά, ὅλοι ὅσοι ἐπισκόταν στὸ δρόμο—θὲς ἀπὸ σεβασμὸ, θὲς ἀπὸ φόβο—τσακίστηκαν νὰ τρυπώσουν ἐπὶ θὲς—κειθε στὰ μαγαζιά, καὶ μόνο ὅσοι δὲν τὸ πρόλαβαν, στάθηκαν ὅπου εἶχαν ὀρεθεῖν γιὰ νὰ τὸν πρὶσκυνήσουν καθὼς θὰ διαδαινε.

Τύχαινε τῆ μέρα ἐκεῖνῃ νὰ περνᾷ στὸ ἀντικρινὸ τοῦ Ἀλῆ πεζοδρόμιο ὁ Χατζῆ Σολομών, ὁ ὅποτος, ἀντίς, δὲταν ἔπρεπε, νὰ σταθῆ καὶ νὰ προσκυνήσῃ, ἔκανε στὸ φεβροῦρ Ἀλῆ Πασιᾶ νόημα μὲ τὸ δάχτυλο νὰ σταματήσῃ γιὰτι καὶ ἦθελε νὰ τοῦ ἔλεγε.

Ὁ Ἀλῆς ποῦ δὲν μποροῦσε ποτὲ νὰ περιμένῃ ἀπὸ μέρους ἐνὸς ραγιά παρόμοιο τόλμημα στὴν ἀρχὴ δὲν κατάλαβε, τὸν εἰδοποίησε ὅμως κάποιος τῆς συνοδείας του, καὶ στάθηκε ὠργισμένος γιὰ τὴν τόση ἀβίαθεια τοῦ γέρο Ἑβραίου.

Ὁ Χατζῆ Σολομών ὅμως δὲν προτίθηκε οὔτε καὶ τρομοκρατήθηκε· μὲ σιγανὸ ἔημα, πέρασε ἀτάραχος στὸ ἀπέναντι πεζοδρόμιον, καὶ πλησίασε τὸν Ἀλῆ.

Κάποιος τότε σωματοφύλακας τὸν ἐσπρωξε· ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἑβραῖός συνέχιζε μὲ τὰ νοήματά του νὰ δείχνῃ ὅτι καὶ ἔλεγε στὸ Βεζύρη, περίεργος αὐτὸς γιὰ τὸ ἐπιμονο θράσος, διέταξε νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ πλησιάσῃ.

—Τὶ θέλεις γέρο; ρώτησε ὁ Ἀλῆς.

Ὁ Σολομών, σὲ ἀπάντησι τοῦ ἔκανε νόημα ὅτι θέλει νὰ τοῦ μιλήσῃ στ' αὐτὴν ἰδιαιτέρως, καὶ καθὼς ὁ Ἀλῆς συγκατάνευσε:

—Βεζύρη μου, ἔσκυφε κρυφομιλώντας του ὁ Σολομών. Ριτζιά σου κάνω, δὲταν μὲ βλέπεις στὸ δρόμο, νὰ μὲ καλῆς καὶ νὰ μολὲς στ' αὐτὴ μου, νὰ μοῦ...—κι ἐδῶ ὁ Σολομών πρόφερε μιᾶ βαρειά λέξι—τὸν πάτερ.

Ὁ Ἀλῆς, φαίνεται, καταλάβαινε καὶ ἀπὸ ἀστεία καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια ἐκεῖνῃ στιγμῇ ἄρχισε νὰ μεταβάλῃ σὲ πραγματικότητι τὴν παράξενη παράκλησι τοῦ Ἑβραίου.

Ὁ κόσμος ἀπὸ τὰ μαγαζιά, εἶχαν ἔτ

θαια παρακολούθησει ὅλη τὴν περίεργη καὶ πρωτόφαντη γι' αὐτοὺς σκηνὴν δὲν εἶχαν ὁμῶς ἀκούσει τίποτε ἀπὸ τὴν στιχομυθία 'Αλῆ καὶ Σολομών. Καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ σκεφθοῦν, ὅτι θὰ ἔπρεπε ὁ τελευταῖος, νὰ βραβεύεται σὲ κάποιες ἰδιαιτέρες καὶ ὀπωσδήποτε στενές μὲ τὸ Βεζύρη σχέσεις, γιὰ νὰ μιᾶν οἱ δύο τοὺς τόσο ἐμπιστευτικὰ καὶ κρυφά, στὴ μέση ἀπὸ τὸ παζάρι.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἕνας ἔμπορος ποῦ τοῦ εἶχε ἐπιδικαστῆ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ 'Αλῆ εἰσφορά ἀπὸ 2 ἴσαμε 3 χιλιάδες φλωριά, πῆγε στὸ σπῆτι τοῦ Σολομών καὶ τοῦ ἔπεσε στὰ πόδια νὰ μπῆ στὴ μέση γιὰ νὰ τὸν συμβιάσῃ μὲ χίλια φλωριά, κλαίοντας καὶ ἰκετεύοντας ὅτι δὲν ἔχει ἄλλα, καὶ τάζον-τας γενναῖα στὸ Σολομών ἀμοιβή.

Ὁ Σολομών γεμάτος αὐτοπεποίθηση δέχτηκε καὶ πῆγε στὸ παλάτι· εἶπε τὸ ὄνομά του, καὶ καθὼς ἐπέμενε, οἱ φύλακες, ποῦ τὸν εἶχαν κι' αὐτοὶ ἴδῃ, νὰ μιλάγῃ σι' αὐτὴ τοῦ Βεζύρη, τὸν ἄφησαν καὶ πέρασε.

Ὁ Τεπελενλῆς, σὰν εἶδε μπροστά του τὸ Σολομών τὸν ρώτησε σκυθρωπὸς τί ζητοῦσε. Αὐτὸς τότε, ἀντὶ γιὰ κάθε ἄλλη ἀπάντησιν, ἔδειξε τὸ σακοῦλι μὲ τὰ φλωριά.

Τοῦ 'Αλῆ τὸ μάτι χαμογέλασε· καὶ καθὼς ἀμέσως ρώτησε ἔμαθε ὅτι αὐτά, τοῦ τάστελνε ὁ ἔμπορος μὲ εὐχαρίστησιν καὶ λυπάται γιὰτι δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ δώσῃ περισσότερα.

Ὁ 'Αλῆς εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὴν αὐθόρμητη αὐτὴ προσφορά, καὶ πῆρε τὰ φλωριά χωρὶς νὰ γίνῃ πιὰ λόγος γιὰ λίγα ἢ πολλά.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, κι ἄλλοι πολλοὶ πρόστρεχαν στὴ μεσολάβησιν τοῦ Σολομών γιὰ νὰ μικραίνουν ἔτσι σὲ λογικώτερα ὅρια τὰ ποσὰ ποῦ τὰ ὄργανα τοῦ 'Αλῆ ἐπέβαλλαν μὲ αὐστηρότερα κριτήρια στοὺς ραγιάδες του.

Ἀθῆναι 23—12—1954

Μ' ἰδιαιτέρη τιμῇ
ΝΙΣΙΜ ΝΤΕΚΑΣΤΡΟ

*

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑ

'Αγαπητὴ «Ἡπ. Ἐστία»,

Εἰς τὸ βιογραφικὸν σημεῖωμα τοῦ ποιη-
τοῦ Ἀλεξᾶ, παρακαλῶ νὰ προστεθῶσιν καὶ

αἱ ἀκόλουθοι πληροφορίες τὰς ὁποίας εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ γνωστοποιήσῃ ἢ μοναχοκὼρη τοῦ Χρυσούλα μετὰ τὴν δημοσί-ευσιν τοῦ σημειώματός μου.

Εἰς τὸ περιοδικὸν «Νεότης» (Β' περιό-δου) εἶχον δημοσιευθῆ τὰ πεζὰ του «ὁ Γέ-ρος τοῦ Λυκαθητοῦ», «ὁ Ἄπραγος», «ὁ Προφήτης», «Ἐπὶ ζωῆς» κλπ.

Εἰς τὸ περιοδικὸν «Κόσμος» τὸ διήγη-μα «Ἄμαξ» ἐξέδωκε δὲ ἐκτὸς τῆς «Ὠραί-ας καὶ τοῦ Τραγουδιστοῦ» καὶ τὴν «Ἀντιό-πη» τῆς ὁποίας ἀτυχῶς δὲν εὐρέθη ἀντίτυ-πον.

Μετὰ τιμῆς
Μιχ. Κ. Πετρόχειλος

*

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΜΑΧΗΝ ΤΟΥ ΚΟΥΤΣΕΛΙΟΥ

'Αγαπητὴ «Ἡπειρ. Ἐστία»

Εἰς τὸ ἱστορῆμα τοῦ ἐκλεκτοῦ συνεργά-του σας κ. Β. Χ. Σκαφιᾶ ποῦ δημοσιεύ-τηκε στὸ διπλὸν τεῦχος Αὐγούστου—Σε-πτεμβρίου 1954 (σελ. 803) σχετικῶς μὲ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1854 ἐν Ἡ-πειρῶ καὶ Θεσσαλίᾳ καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μετσόβου ἃς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἀναφέρω συμπληρωματικῶς τι συνέβη στὰ Γιάννινα κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Φεβρουα-ρίου τοῦ 1854 ὅταν ἐγένινεν ἡ φονικὴ μάχη τοῦ Κουτσελίου.

Εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθησαν οἱ Τουρκο-γιαννιώτες τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Θεοδωράκη Γρίβα εἰς τὸ Κουτσελί, κατατρομαγμένοι μαζεύτηκαν στὸ Κάστρο, ἐνῶ ὁ Ἀβδῆ—Πασᾶς μὲ πολὺν στρατὸν ἐξεστράτευσε ἀπὸ τὸν δυτικὸν δρόμον τῆς «Προσκύνησις»—διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀντιληπτὸς ποῦ κατευθύνε-το—ἐναντίον τοῦ Κουτσελίου.

Ἦταν ψυχρὰθάββατον τῶν Ἀγίων Θεοδώρων κι' ὁ καπετάνιος ἐώρταζε. Τὰ παλληκάρια τοῦ Γρίβα διεσκέδαζον ἐκεῖνο τὸ βράδυ γιὰ τὴν γιορτὴ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ζαλισμένοι ὅλοι τους ἀπὸ τὴν κρασοκατάνυξιν δὲν ἀντελή-φθησαν ὅτι εἶχαν περικυκλωθεὶ ἀπὸ τῆς ὀρδῆς τοῦ Ἀβδῆ—Πασᾶ. Διότι καὶ ὁ φύλαξ σκοπὸς εἶχε συλληφθῆ. Μονάχα ὁ Γρίβας καθὼς βγήκε δι' ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ἀν-τελήφθη τὴν πολιορκίαν κι' ἐφώνησε:

—Οἱ γουρουνομῦτες ἤλθανε παιδιὰ, Στὰ ὄπλα!

Και οί μὲν Γριβατοὶ μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν διέφυγον πρὸς Μέτσοβον ὡς ἱστορεῖ ὁ κ. Σκαφιθᾶς. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁμως—ἀλλ' ἐδῶ ἄς ἀντιγράψω τὸ χρονικὸν ὅπως τὸ ἐξιστόρησε ὁ ἀείμνηστος Γ. Χατζῆς (Πελλερῆν).—«Ὁ Ἀβδῆ—Πασᾶς τὴν ἄλλην ἡμέραν πρῶτ—πρῶτ ἐν τῷ μέσῳ τῶν νιζᾶ-μηδῶν ἔφερε στὰ Γιάννινα τοὺς τρεῖς συλληφθέντας αἰχμαλώτους. Ἡ ἀναγγελία διελαλήθηκεν ἀπὸ τὸ βράδυ καὶ τὸ πρῶτ ὄλο τὸ μακρυνὸ μπεζεσετένι, ἀπὸ τὴν μεγάλην θύραν τοῦ Κάστρου, ἕως ἐπάνω, τὴν σημερινὴν πλατεῖαν—ποῦ ἦτο τότε πέρα ὡς πέρα μιὰ στοὰ στενόμακρη τενεκεδοσκεπασμένη, ἐπλημμύρισεν ἀπὸ τοὺς ἀναθαρρήσαντας καὶ ἀπειλητικούς τουρκογιαννιώτες, ποῦ ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ Κάστρον, διὰ τὰ ὑποδεχθῶν μ' ἀλαλαγμοῦστόν... νικητήν. Ὁραῖες Τουρκάλες ἀναμαλλιάρες μὲ τὰ «κεφτεντένια» καὶ τοὺς «μπαλντάδες» τῶν μαγειριῶν στὰ χέρια κα' ἀγριωπέδες ἀράπισσες σκλάβες ἀπὸ τὸ μεγάλο ἀπόκρυφον τάγμα τῆς σεβασμίας «Γκώδιας»; (.....) ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ Κάστρο μᾶζῃ μὲ τοὺς ἄνδρες τους γιὰ τὰ σφάζουν τοὺς «γκιαούρηδες».

Αὐτὰ γράφει ὁ ἀείμνηστος Πελλερῆν. Καὶ προσθέτει τοὺς κατωτέρω στίχους ποῦ διεσώθησαν στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ ἀποθανατίζουσι τοῦ Γρίβα τὸ παράπονον:

Ἦμρον παιδί καὶ γέραςα, ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά μου
Ποτὲ δὲν ἀντροπιάστηκα δὲν ἐγγῆκα ντροπιασμένος
Κι' ἐδῶ στὸ ῥημο Κουσελιό σ' ἐνοῦ παπὰ τὸ σπῆτι
Κι' ἄλλος κικᾶς μὲ πρόβωσε στ' Ἀβδῆ-Πασά τὸ
[στόμα
Παπᾶς νὰ μ' εἶχε γίνονταν, παπᾶς νὰ μ' εἶχε γίνῃ
Κι' Ἀβδῆ-Πασᾶς ἐκίνησε τὴ νύχτα μὲ σκοτάδι
ἕνα σκοπὸ μού ἔπιασε στὸν ὕπνο ποῦ κοιμώνταν...

Ἐκ τυπογραφικῆς ἴσως ἀβλεψίας στὸ χρονικὸ ποῦ ἱστορεῖ ὁ Πελλερῆν ἀναγράφεται τὸ ἔτος 1873 ἐνῶ πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τοῦ 1854 ὅπερ εἶναι καὶ τὸ πραγματικόν.

Μὲ τιμὴν
Μ. ΚΟΚΚΟΡΟΣ

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ ΜΟΔΕΣΤΟΣ ΠΕΡΤΣΑΛΗΣ

Θῆμα ἀτυχήματος ἀπεβίωσε στίς 12 Δεκεμβρίου 1954 εἰς Ἀθήνας, καὶ μεταφερθεὶς κηδεύθηκε στὸ Μέτσοβο—γενέθλιόν

του τόπο—μιὰ ἐξαιρετὴ κληρικὴ, ἐθνικὴ καὶ κοινωνικὴ ἡπειρώτικη φυσιογνωμία, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Μόδεστος,—κατὰ κόσμον Πέρτσας.—Ἀρχιερατικὸς Ἐπιτροπὸς Μετσόβου. Ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, ὅπου συμμαθήτευσεν μὲ τὸν σημερινὸν Ταγὸ τῆς Ὁρθοδοξίας Οἰκουμενικὸ Πατριάρχον κ.κ. Ἀθηναγόραν, ἐπὶ σαράντα χρόνια, ἐνσάρκωνεν τὴ θερησκευτικὴ, πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ἔκφραση τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, καὶ κατὰ τοὺς πολλαπλοῦς ἀγῶνες τοὺς ὁποίους διεξήγαγε κατὰ τὸ μακρότατον αὐτὸ χρονικὸ διάστημα—ἀνάμεσα σ' ὁ ὅλοισι καὶ τὰ σκληρὰ καὶ δύσκολα χρόνια τῆς ξενικῆς κατοχῆς—ἐπέδειξε ἀξιοσημεῖωτον θάρρος καὶ τόλμη, καρποῦς ὄλους αὐτοῦς βυθεῖας πίστεως καὶ συνειδητῆς εὐλάβειας.

Μὲ τὸ θάνατό του, τὸ Μέτσοβο καὶ ἡ Ἡπειρος χάνουσι ἕναν ἐξαιρετὸν πατριώτην καὶ κληρικόν.

Δ.Σ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ

Τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1955 ἀπέθανεν καὶ ἐκηδεύθη δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς ἀναγνώρισιν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τὸν τόπον ὁ Νικ. Καζαντζῆς, τὸν ὁποῖον ἀπεχαιρέτησεν ὁ γράφων ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς προέδρου τοῦ Δικηγορικῶν Συλλόγου Ἰωαννίνων.

Ὁ Νικόλαος Καζαντζῆς ἐγεννήθη εἰς τὸ Καλένιζι τῶν Κατσανοχωριῶν κατὰ τὸ ἔτος 1892· ἐκτραφεὶς ἐν μέσῳ περιβάλλοντος ἐμπεποτισμένου μὲ πίστιν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος ἐπεράτωσε τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς του εἰς τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν Ἰωαννίνων, τὸ δὲ 1913, ἐνεγράφη εἰς τὴν Νομικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας ἀνηγορεύθη πτυχιούχος. Κατὰ τὸ ἔτος 1921, διορίσθη Γενικός Γραμματεὺς τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Δυτικῆς Μακεδονίας ὑπὸ Γενικὸν Διοικητὴν τὸν Ἡπειρώτην ὑπουργὸν Κωνσταντῆν Καζαντζῆν, προσενεγκῶν σπουδαίας ὑπηρεσίας.

Κατὰ τὸ 1923 ἐγκατεστάθη ἐν Ἰωαννίνοις ὡς δικηγόρος ἐνθα ἤσκησε τὸ ἐπάγ-

γελμα μέχρι τοῦ 1953, ὅποτε ἀνίκατον νόσημα τὸν ἔρριψεν εἰς τὴν κλίνην τοῦ πόνου, ἀφ' ἧς νεκρὸς πλέον ἀπῆλθεν.

Ὁ ἀπελθὼν, ἐτιμῆθη δις ὑπὸ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ λαοῦ ὡς ἐκπρόσωπός του εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον. Ἐκ τῆς πολιτικῆς του δὲ ζωῆς, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἀπεκόμισεν, ἦτο ἡ θλίψις καὶ ἡ ἔντιμος πενία.

Ὡς Γενικὸς Διοικητὴς Ἡπείρου, ἀφῆκεν ἀρίστα ἀναμνήσεις διοικήσας μὲ φανταστικὴν προσήλωσιν πρὸς τοὺς Νόμους ἀνευ διακρίσεως πολιτῶν καὶ πολιτικῶν παρατάξεων. Ὁ ἀποθανὼν εἰμαῖτο ἰδιαιτέρως, οὐ μόνον ἀπὸ τοὺς συναδέλφους του, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν κοινωνίαν τῆς πόλεως, ἧτις, σύσσωμος, παρηκολούθησε τὴν κηδεῖαν του. Ὁ νεκρὸς του, μετὰ τὴν ἐπικήδειον τελετὴν, μετεφέρθη κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ ἐτάφη εἰς τὴν γενέτειράν του Καλέντζι.

B.Σ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Ἐκθεσις ζωγραφικῆς

Κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἑορτῶν ὁ ζωγράφος Ε. Μάϊπας ἐξέθετε εἰς τὰς αἰθούσας τοῦ Ὁδείου μίαν σειρὰν πινάκων ἡ ἐκθεσις του ὁμῶς δὲν ἔτυχεν δυστυχῶς τῆς δεούσης προσοχῆς. Πρόκειται περὶ ζωγράφου πολὺ νέου—εἶναι σπουδαστὴς τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου—καὶ ὁ πόθος νὰ ἐμφανισθῇ τὸν ὄθησεν ἴσως εἰς τὸ νὰ παρουσιάσῃ, μαζὶ μὲ καλὴν ἔργασίαν, καὶ σχεδιάσματα πρόχειρα, ἀσκήσεις παντὸς εἶδους, καὶ προϋόντια παροδικῶν ἐξάψεων, τὰς ὁποίας μὲ κάποιαν εὐνόητον ἀμέλειαν ὁ νεαρὸς ζωγράφος ἐκλαμβάει ὡς ἔμπνευσιν. Ἐν πάσει περιπτώσει πρόκειται περὶ νέου ἀναμφισβήτητα προικισμένου. Ἐχει ἀνησυχίας, ἔχει καλλιτεχνικὸν ἦθος, εἶναι καλὸς σχεδιαστής. Μᾶς παρουσίασε σχέδια καὶ πίνακας παντὸς εἶδους: τοπίου, φωτογραφίαν, πορτραῖτο. Εἰς τὸ τὸ τελευταῖον ἀσφαλῶς θὰ διαπρέψῃ, ἐὰν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ ἓνα τοῦλάχιστον πορτραῖτο κόρης, ὅπου ἔγινε μεγάλη καὶ ἐπιτυχῆς προσπάθεια ψυχολογίας. Ὅταν ὁ Μάϊπας ἀπαλλαγῇ τῶν ἐπιδράσεων τῆς κρίσιμου ἡλικίας—αἱ ἐπιδράσεις αὐτὲς φαίνονται καλύτερα εἰς τοὺς πίνακας ὅπου ἐπιδεικνύει

κάποιον αὐτάρκη σατανισμόν—ὅταν γίνῃ κύριος τῆς τεχνικῆς, μὲ συστηματικὴν μέλητην, διότι εἶναι αὐτοδίδακος, θὰ ἀξιοποιήσῃ ἀσφαλῶς τὸ ἀξιόλογον καλλιτεχνικὸν του δυναμικόν, καὶ θὰ ἀφήσῃ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἡ εὐαισθησία του, ἡ τόσον προφανῆς εἰς ἐκείνους ποὺ τὸν γνωρίζουν.

Καὶ εὐχόμεθα νὰ ἐνισχυθῇ ὕλικά καὶ ἠθικά διὰ νὰ μὴ χαθῇ καὶ αὐτός, ὅπως τόσοι ἄλλοι, ποὺ ξεκινοῦν εἰς τὸν τόπον αὐτὸν πλοῦσια προικισμένοι ἀπὸ τὴν φύσιν, καὶ ἱκανοὶ μὲ τὸ λαμπρὸν καλλιτεχνικὸν των αἰσθητήριον νὰ τονώσουν τὴν καλλιτεχνικὴν ζωὴν τῆς χώρας διὰ νὰ καταστήσουν ἀπλοὶ διδάσκαλοι καταπολεπτικῆς εἰς τὰς σκοτεινὰς αἰθούσας κάποιου ἐπαρχιακοῦ Γυμνασίου, μὲ σπασμένα τὰ πτερὰ τῶν μεγάλων ἐλπίδων καὶ μὲ σπαταλημένον τὸν ἐνδύναμον καλλιτεχνικὸν των πλοῦτον. Μαζὶ ὁμῶς μὲ τὴν ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῆς κοινωνίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὁποίας ζῆ, εἶναι ἀπαραίτητος, πέραν τῆς καλλιτεχνικῆς καὶ μιᾶς ἄλλης, ἰδικῆς του, προσπάθειας: ἡ προσπάθεια νὰ κατακτήσῃ τὰ μέσα, τὰ τεχνικὰ καὶ πνευματικά, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ δώσῃ σάρκα εἰς τὴν ἔμπνευσιν, εἰς μίαν ἔμπνευσιν χαλιναγωγημένην ἀπὸ μακρὰ ἔη ἀγῶνων διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν τέχνην καὶ συνεπῶς πολὺ πλουσιώτεραν εἰς περιεχόμενον καὶ πολὺ γνησιώτερον εἰς μέταλλον, ἀπὸ τὰς θορυβώδεις ρωμαντικὰς ἐκρήξεις ποὺ ἀποτελοῦν τὰς ἔμπνευσεις τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Καὶ ὁ Βὰν—Γκόγκ τὸν ὁποῖον, ὡς φαίνεται, ἐξέλεξεν ὡς πρότυπον ὁ νεαρὸς Μάϊπας, ἐὰν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ πολλὰς του προσπαθείας διὰ νὰ μιμηθῇ τὴν τεχνοτροπίαν του, ἄς τοῦ εἶναι περισσότερον πρότυπον ὡς ἄνθρωπος. Ἄς ἐνθυμεῖται πάντα τὸν ἀγῶνα του, τὴν ἀγωνίαν του, τὰς θυσίας του, τὴν διστακτικότητά του νὰ ἐμφανισθῇ καὶ προπάντων τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν κατέστρεψε ὅτι δὲν ἱκανοποιεῖ ἀπολύτως. Αὐτὸ τὸ τελευταῖον, ἐὰν μᾶς ἐστέρησε μερικῶν καλῶν ἔργων, ἐστάθη βραδύτερον τὸ ὑπόβαθρον τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου.

A. ΓΕΡ.

ΙΩΑΝ. Γ. ΖΩΗ

ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΝ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Ἡ δημοσιευθεῖσα πληροφορία περὶ καταρτίσεως νομοσχεδίου προβλέποντος μεταξὺ ἄλλων τὴν ἀπαλλαγὴν ἐκ τῆς φορολογίας ποδοσφαιρικών συναντήσεων ομάδων β' καὶ γ' κατηγορίας μέτρον εὐεργετικώτατον διὰ τὸν ἐπαρχιακὸν κυρίως ἀθλητισμὸν—ικανοποιεῖ ὀλόκληρον τὸν φιλάθλον κόσμον ὅστις ἀναμένει ἤδη ὅπως τὸ νομοσχέδιον τοῦτο καταστῆ συντόμως Νόμος.

Ἦτο καιρὸς νὰ ἀναγνωρισθῆ ὅτι ὁ ἀθλητισμὸς ἔχει ἀνάγκην ἐνισχύσεως καὶ ὅτι ἡ ἐπιβολὴ φορολογίας ἐπὶ ἀθλητικῶν συναντήσεων—εἰς τὰς ἐπαρχίας—ἀπετέλει τροχοπέδην εἰς πᾶσαν προσπάθειαν τῶν ἀθλητικῶν μας σωματείων ὅπως ὀρθοποδῆσουν καὶ μεριμνήσουν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀθλητισμοῦ. Εἶναι εἰρωνία νὰ ὀμιλῶμεν περὶ ἐνισχύσεως τοῦ ἀθλητισμοῦ ὅταν ὑπάρχῃ ἔστω καὶ ἴχνος φορολογίας. Ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ἐπιχειρήσεων ἀποβλεπουσῶν εἰς τὸ κέρδος ἐὰν τὰ ἀθλητικὰ σωματεῖα ἦσαν ἐπαγγελματικὰ καὶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχον ἔξοδα τότε ἡ φορολογία, θὰ ἐδικαιολογεῖτο. Ἄλλὰ τώρα; Εἶναι ὀρθὸν νὰ φορολογοῦνται ἀθλητικὰ σωματεῖα πού διὰ τὸ ἀγοράσουν μίαν πάλαν ἢ νὰ καλέσουν μίαν ξένην ομάδα καταλήγουσαν ἐνίοτε εἰς ἐράνους; Εἶναι νοητὸν ἀντὶ ἔστω καὶ ἡθικῆς ἐνισχύσεως νὰ ἐξισοῦται ὁ ἀθλητισμὸς μὲ τὰ παντὸς εἶδους δημόσια θεάματα; Ἀσφαλῶς ὄχι. Τὸ Κράτος ἀναγνωρίσας τοῦτο ἔκαμε μίαν καλὴν ἀρχὴν ἀπὸ τότε πού ἐμείωσε τὴν φορολογίαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρῃσεν αὐτὴν εἰς τὸ κέντρον μὲ παράλληλον ἀνοιγμὰ λογαριασμοῦ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀθλητισμοῦ ἐκ τῶν ἐσόδων τοῦ φόρου αὐτοῦ. Ἡ ἀρχὴ ὁμοῦ ὅσον καλὴ καὶ ἀν εἶναι εἶναι πάντοτε ἀρχή. Πρέπει νὰ ὑπάρξῃ συνέχεια εἰς τὸ ἀναληφθὲν ἔργον. Ὁ ἐπαρχιακὸς ἀθλητισμὸς ἔχει ἀνάγκην οὐσιαστικῆς ἐνισχύσεως καὶ ὁ Ἠπειρωτικὸς ἴσως περισσότερον ὅλων.

Ἡ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Εἰς τὸ προηγούμενον σημεῖωμά μας τὸ ὅποιον περιελάμβανε τὴν ἀνασκόπησιν τῶν ἀθλητικῶν γεγονότων ὀλοκλήρου τοῦ ἔτους 1954 ἀφήσαμεν ἀναπάντητα τὰ ἐρωτήματα: «Ποῖα ὁμάς ἐφέτος θὰ εἶναι πρωταθλήτρια Ἠπείρου καὶ ποῖα θὰ ἐκπροσωπήσῃ τὴν Ἠπειρον εἰς ἀγῶνας ἐκτός αὐτῆς διὰ τὸ Κύπελλον Ἑλλάδος;». Ἡδῆ, ἡ κατάστασις δὲν μετεβλήθη αἰσθητῶς καὶ τὸ ἐρώτημα παραμένει.

Φυσικὰ προβλέψεις εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουσι πολλαί. Ἀλλὰ θὰ τὰς ἀποφύγωμεν. Ἄλλωστε πρόθεσις μας εἶναι νὰ προβῶμεν μόνον εἰς μίαν σύνοτον ἀνασκόπησιν τῶν ἀθλητικῶν γεγονότων τοῦ μηνὸς εἰς τὴν περιφέρειάν μας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἰανουαρίου ἐτελέσθησαν ἐν ὄλῳ ἑξ ἀγῶνες ἐξ ὧν 3 διὰ τὸ Πρωτάθλημα Ἠπείρου, 2 διὰ τὸ Κύπελον Ἑλλάδος καὶ 1 διὰ τὸ Τουρνουὰ Χριστουγέννων.

Τὸ πρῶτον «μάτς» τοῦ ἔτους ἦτο ἡ συνάντησις Ἀτρομήτου—Ἀβέρωφ διὰ τὸ Τουρνουὰ. Νικητὴς ἀνεδείχθη ὁ Ἀτρομήτος μὲ 5—1, (Ὁ ἀγὼν ἦτο ἐπαναληπτικὸς. Κατὰ τὸν πρῶτον—τελεσθέντα τὰ Χριστούγεννα—νικητὴς ἦτο πάλιν ὁ Ἀτρομήτος ἐπιβληθεὶς τοῦ ἀντιπάλου του μὲ 6—4).

Ἐπηκολούθησαν αἱ ἐξῆς συναντήσεις μὲ τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα:

9*) Παναμβρακικὸς—Ἀβέρωφ 1—0 εἰς Ἀρτ. Π. (*)
 16 Ἀβέρωφ—Ἑλλησποντος Κερ. 3—1 > Ἰωάν. Κ. (*)
 16 Ἀτρομήτος—Παναμβρακικὸς 4—1 > Ἀρτ. Κ.
 23 Ἀτρομήτος—Ὀλυμπιακὸς Ι. 2—0 > Ἰωάν. Π.
 23 Ἀβέρωφ > Α. 4—2 > Ἀρτ. Π.

Ἡ θαμνολογία ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀγῶνων Πρωταθλήματος Ἠπείρου τῶν ομάδων Βορείου Ὀμίλου (Ἰωάννινα—Ἄρτα) ἔχει οὕτω:

Ὁμάδες	Ἀγῶνες	Βαθμοί
Παναμβρακικὸς	4	11
Ἀβέρωφ	5	10
Ἀτρομήτος	3	9
Ὀλυμπιακὸς Ι.	4	8
Ὀλυμπιακὸς Α.	4	4
Ἀετός	4	4

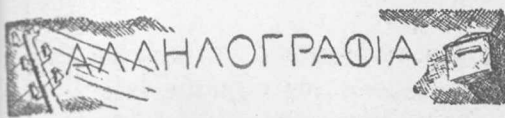
Ἐκ τῶν ομάδων Ν. Ὀμίλου (Πρέβεζα—Λευκάδα) προηγεῖται ὁ Τηλεκράτης Λευκάδος καὶ ἀκολουθοῦν ἡ Ἐνωσις Πρεβέζης, ἡ Νικόπολις Πρεβέζης καὶ ὁ Λευκάτας Λευκάδος.

Ἐτερον ἀξιοσημειώτων γεγονόσιν εἶναι ἡ ὑπογραφή πρακτικοῦ ὑπὸ τῶν Συλλόγων Ἀτρομήτου καὶ Ἀβέρωφ περὶ ἔγκαινιάσεως περιόδου στενῆς συνεργασίας ἐφ' ὅλων τῶν ἀθλητικῶν ζητημάτων.

(*) Ἡμερομηνία

(*) Ἀγὼν Πρωταθλήματος Ἠπείρου

(*) > Κύπελλον Ἑλλάδος

Εδωγγ. Γκολ. ΒΣΤ' 902. Λυπούμαστε πού δέν ανταποκριθήκαμε στην επιθυμία σας· δέν εξηρτάτο από μας. Νά σάς τά στείλουμε; *Πετρ. Μαρκ.* 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε· στείλαμε. — *Νικ. Καραούζ.* 'Αθήνα. 'Η κριτική πού μάς έδωθε ό κ. Σ. δημοσιεύεται. Πήραμε και τίς δεύτερα αντίτυπα τών βιβλίων σας. — *Δ. Κοκκ.* 'Εδεσσα. Σάς γράψαμε άντεπυχόμαστε τά βέλτιστα. — *Κ. Τσίλιμ.* Κωνσταντινούπολι. Στόν κ. Ν. Παν. στείλαμε. 'Εκτιμούμε τού ενδιαφέρον και τίς τόσες φροντίδες σας, λάβαμε και τή νέα συνεργασία. Σάς περιβάλλουμε, καθώς και τίς εργασίες σας, κι' έμεις με τά ίδια στοργικά αισθήματα. 'Εχετε τή σεμνότητα πού προσιδιάζει στούς αληθινούς πνευματικούς ανθρώπους. — *Ν. Βαζ.* Κάϊρο. Σάς στείλαμε τά δικαιολογητικά. 'Η εθγενική σας δήλωση: «Αί υπηρεσίες μου είναι πάντοτε άντιδιωταλείς πρὸς τήν 'Ηπειρωτικήν διασώσιν». μάς συγκινεί. Παραμένετε βαθειά 'Ηπειρώτης! — *Ν. Ψαρουδ.* Θεσσαλονίκη. Ευχαριστούμε θερμά και σάς εδχόμαστε γρήγορη και πλήρη επιτυχία στις επιδιιώξεις σας. Οί συνεργάτες τής «'Ηπ. 'Εστίας» ευχαριστοῦν και άντεπυχονται. — *Μ. Γρηγ.* Πειραιά. Τά «Φῶτα στό Μαντουδί» θά άναυείνη τή σειρά τού. Τό άλλο είναι κάπως ξένο πρὸς τού «κλίμα» τού «'Η.Ε.». — *Τασ. Καρατζ.* Θεσσαλονίκη. Ευχαριστούμε γιατί με τόση αγάπη μάς παρακολουθεíte και άντευχόμαστε τά βέλτιστα. — *Τ. Γριστ.* 'Αθήνα. Σάς στείλαμε τρία τεύχη και δέκα αντίτυπα. — *Κ. Δαφν.* Κέρκυρα. 'Η άπουσία τού Διευθυντού μας, μάς στέρησε τής εδχαριστήσεως νά συμβάλουμε στην όργάνωση τής εκθέσεως έργων ζωγραφικής. 'Αν είναι άκόμη καιρός γράψτε μας. — *Ι. Κουτσ.* Κοζάνη. — *Ε. Κίρκ.* Φιλοθέη. — *Κ. Μαντ.* 'Αγία Μαρίνα. Σάς εγράφαμε και στείλαμε τεύχη. — *Π. Χρ.* Θεσσαλονίκη. Ευχαριστούμε και άντευχόμαστε. 'Η σκέψη σας μάς εθρίσκει· συμφώνους· γράψτε μας τίς απόψεις σας για τόν τρόπο τής εκδηλώσεως. *Χρ. Σολομ.* 'Αθήνα. Τό θερμό και στοργικό σας μήνυμα, μάς συγκίνησε βαθειά. — *Αχ. Βαντζ.* και *Γ. Βαντζ.* 'Αθήνα. Τό ένα δημοσιεύεται· τό άλλο λίγο αργότερα. — *Στ. Μανρ.* 'Αθήνα. Δημοσιεύεται. 'Ο συνεργάτης μας κ. Σ. σάς θυμάται πάντα. — *Η. Δαμπ.* 'Αθήνα. Πάντα μάς συγκινούν και μάς ενισχύουν όσα γράψετε. Νά σάς εδχαριστήσουμε πάλι; θά ήταν λίγο. — *Στεφ. Παν. Διπ.* 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε για τή συμμετοχή σας στή χαρά μας και για τίς εσχές σας. — *Χρ. Ζιτσ.* Θεσσαλονίκη. Δικαιοδοτε, μαζύ με δλους τούς άλλους στενούς συνεργάτες μας νά συμμετέχετε ολοκληρωτικά στή δικαίωση τών προσπαθειών μας. 'Αναγγέλλεται και τό περιμένουμε άνυπόμονα. — *Κ. Παφ.* Τρίκαλα. Σάς εγράφαμε και σάς στείλαμε τού οικείου τεύχος. — *Κ. Κωνστ.* Γουριά, Ευχαριστούμε και σάς τίς άναποδίδουμε. Σάς γράφαμε. — *Στ. Παν.* 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε για τήν άναμνηστική

ήπειρώτικες εσχές σας για τό Περιοδικό. Αδτή άκριβώς είναι και ή βασική επιδιώξή μας; Νά μπορέση νά γίνη «ή ολοκληρωτική 'Εστία τών συμπατριωτών μας». — *Θεοχ. Καρ.* Κάϊρο. Ευχαριστούμε για τά συγχαρητήρια σας· μάς συγκινεί ή προσοχή σας. — *Ν. Κοσμ.* Λαγκαδά. 'Η διθυραμβική χαρά σας είναι και δική μας. Ευχαριστούμε. — *Γ. Θεοδ.* 'Αθήνα. Τά όσα στοχαστικά και στοργικά μάς γράψατε με τήν εδκαιρία τής βράβευσης τής «'Ηπ. 'Εστίας» μάς συγκίνησαν βαθύτατα. Σάς ευχαριστούμε για τή χαρά πού μάς δώσατε. *Τ. Τσ.* 'Αθήνα. Τι νά σάς πούμε σοάς καλέ μας φίλε; άπ' τά βαθύτατα τής καρδιάς και ένα θερμό ευχαριστώ. Δέν ξεχνάμε τή συμβολή σας—ήθική και πνευματική—στό νά κλείσουμε έτσι τόν πρώτο κύκλο τής πορείας μας. — *Μ. Πετρ.* 'Αθήνα. Σάς γράψαμε ταχ)κώς. — *'Ηλ. Βασ.* 'Αθήνα. Συνεχίζουμε κανονικά όπως βλέπετε και οί παραδρομές θά τακτοποιηθοῦν στό τέλος, αρκει νά μάς τίς γνωρίσετε εδκαιρώς. *Βασ. Βετσ.* 'Αθήνα. ευχαριστούμε· κάθε βήμα μας πρὸς τά έμπρός είναι και δήμα τών υποστηρικτών τής προσπάθειας μας. Τό τεύχος δ) όριου πού ζητήσατε, σάς τό ταχυδρομήσαμε. — *Nie I. Tsoum.* Elizabethville Σάς γράψαμε εδχαριστούμε θερμά. — *Νικ. Πρωτ.* Θεσ)κη, θά σάς γράψουμε. — *Σ. Στουτ.* Κέρκυρα. 'Η συνεργασία πού μάς στείλατε, ή κάθε συνεργασία σας, μάς είναι και θά μάς είναι πολύτιμη· θά σάς γράψουμε. — *Ευθ. Παπᾶν,* Β Σ.Τ. 902. Μας συγκινούν βαθειά τά όσα μάς γράψετε για τή βράβευσή μας και γενικότερα για τήν προσπάθειά μας. — *Γ. Κοτζ.* δημοσιεύεται. — *Ν. Τσαν.* 'Αθήνα. Θερμά ευχαριστούμε για τά συγχαρητήρια σας· με φίλους και υποστηρικτάς σάν και σάς, θά προχωρούμε πάντοτε γεμάτοι θάρρος και πεισμα. — *Ι. Φραγκ.* Θεσσαλονίκη. Θερμά ευχαριστούμε. 'Αλλάξαμε τή διεύθυνση. Σάς εσχόμαστε επιτυχία στά νέα σας καθήκοντα. — *Γ. Πρατσ.* 'Αθήνα. Αισθανόμαστε κυριολεκτικά τήν άδολη και θερμή για τό περιοδικό και τούς συναθλητάς του αγάπη σας, και καταλαμβάνετε πόσο βαθειά αισθανόμαστε τή χαρά σας για τή βράβευσή του. — *Ι. Ραπτ.* Γαβαλού. 'Η συνεργασία σας θά είναι πάντοτε εδπρόσδεκτη στό περιοδικό μας· είστε ένας εξαίρετος σμιλευτής τού σονέτου ευχαριστούμε. — *Μ. Μεσκ.* 'Εδεσσα. Σάς στείλαμε τεύχη τού Περιοδικού από τό 21ο. Τά αποσταλέντα είναι θαυμάσια. Τό ένα δημοσιεύεται.

Τά «ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ» και τά «ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ», λόγω πληθώρας ύλης, θά δημοσιευθοῦν εἰς τὸ ἐπόμενον τεύχος.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ κ. κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ

Παρακαλούμεν και πάλιν θερμῶς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς μας, τὰς καθυστερούντας τὴν συνδρομὴν των, ὅπως ἀναλογιζόμενοι τὰς τεραστίαις ἐκδοτικὰς μας δαπάναις καὶ τὰς παντοίας οἰκονομικὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει κατὰ μῆνα ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», σπεύσουν νὰ μᾶς ἀποστείλουν ἢ νὰ καταβάλουν εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἀντιπροσώπους μας, τὴν συνδρομὴν των συντελοῦντες οὕτω εἰς τὴν ἀπρόσκοπον συνέχισιν τῆς ἐκδόσεώς της.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΜΕΝΟΙ ΤΟΜΟΙ
ΤΗΣ "ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ,"

Ἡ Διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ μας ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν καλλιτεχνικώτατα χρυσοπανόδετα καλύμματα διὰ τὴν βιβλιοδέτησιν τῶν τευχῶν τῶν συνδρομητῶν τοῦ Α' Β' καὶ Γ' ἔτους τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» ὡς καὶ βιβλιοδετημένους τόμους ὡς ἀκολούθως:

Τιμὴ καλυμμάτων καὶ τόμων

—Κάλυμμα χρυσοπανόδετον ἕκαστον	= Δραχ. 15
—Α' τόμος (1952) χρυσοπανόδετος (Σελίδες 900)	= » 180
—Β' » (1953) » (Σελίδ. 1350)	= » 180
—Γ' » (1954) » (Σελίδ. 1250)	= » 180

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΝ:

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΡΥΛΟΥ»

(Ἡπειρωτικὰ διηγήματα)

Θεσσαλονίκη 1955

ΑΡΧΙΖΕΙ ΤΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΤΟ:
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ
"ἩΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ,"

ΠΛΟΥΣΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ
κ. ἄ. βιβλίων

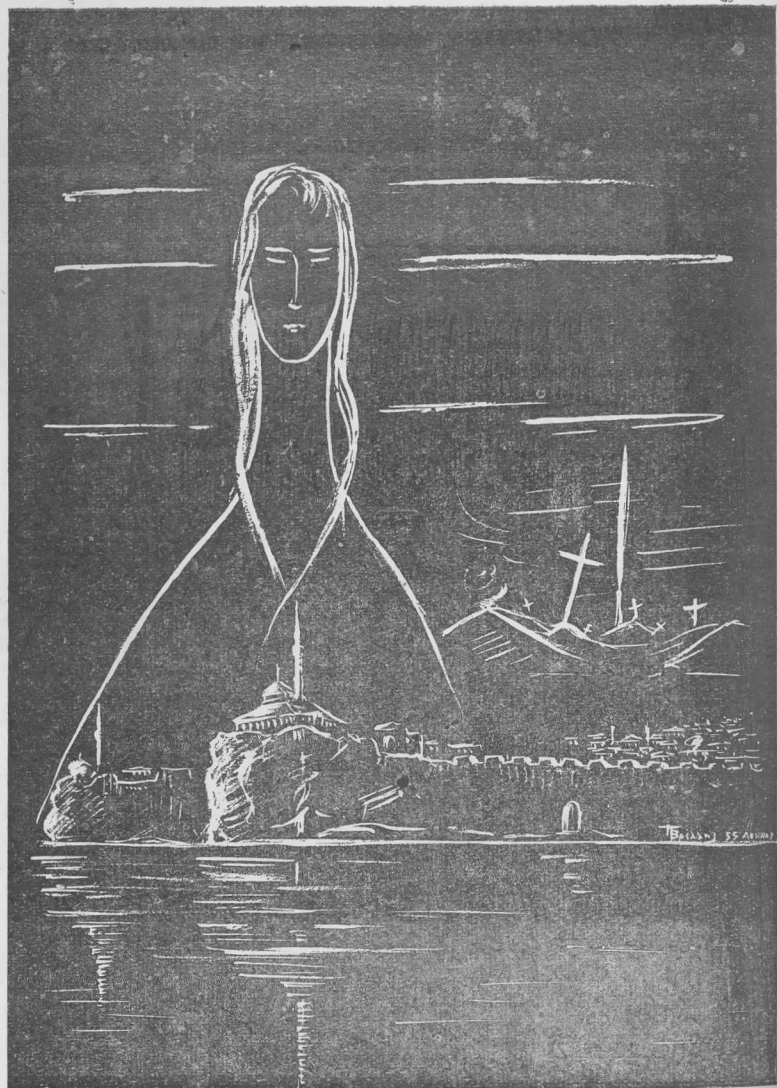
Ἔλα τὰ παιδικὰ καὶ σχολικὰ βιβλία ὡς καὶ τὰ μαθητικὰ εἶδη.
Μεγάλῃ ποικιλίᾳ χαρτικῶν, εἰδῶν γραφικῆς ὕλης, Κάρτ—ποστάλ, ἀλμπούμ,
χαρτοφυλάκων κλπ.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΕΣΤΙΑΣ,"

Ὀδὸς 28ῆ Ὀκτωβρίου 60—Τηλ. 6—59

—ΙΩΑΝΝΙΝΑ—

"ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ,"
ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΓΙΑΝΝΕΝΑ

.....
Τῆς λευτεριάς περήφανο τὸ πνεῦμα προσδιαβαίνει.
.....

ΚΛΕΑΡΕΤΗΣ ΔΙΠΛΑ

Σχέδιο
ΠΑΥΛΟΥ ΒΡΕΛΛΗ
Γλύπτου

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Δ'

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1955

ΤΕΥΧΟΣ 34

ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

21 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ

Ἄχος βαρὺς ἀκούγεται, πολλὰ ντουφέκια πέφτουν
μήνα σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ πανηγύρι;
Δημοτικὸ τραγούδι

Συνήθεια εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρματολικὴν ἐποχὴ στὴν Ἑλλάδα, πὺ τὴν ὥρην νὰ καταργηθῆ, ἀλλὰ δὲν ἔλειψε τελείως ἀκόμα, νὰ ἐκδηλώνωμε μὲ ντουφεκιὰς τὸν ἐνθουσιασμό μας. Στὰ πανηγύρια, στὶς χαρὰς καὶ στὰ συμπόσια οἱ πυροβολισμοὶ ἀκολουθοῦν τὸ γύρισμα τοῦ τραγουδιοῦ μας. Ὅταν φτάνωμε στὸ θόλωμα τοῦ νεροῦ ἀπὸ τὴν ἐλαφίνα, ἢ ὅταν χαιρετᾷ ὁ Κατσαντώνης τὰ βουνα, ἕνας ἢ περισσότεροι πυροβολισμοὶ συνοδεύουν τὸ τραγούδι μας, γιὰ νὰ τονίσουν μὲ τὴ φωτιά ἢ μὲ τὸ βόλι, πὺ ἔρχοιτο ἢ πὺ δέχονταν ὁ κλέφτης, τὴ μεγάλη σημασία τοῦ λόγου.

Ἐνας ὄριμος τώρα ἄντρας, πὺ τότε ἦταν ἀκόμα νήπιος, θυμᾶται, λέει, ἐν' ἄγριο ντουφεκίδι, γελαστὲς μορφὲς καὶ μιὰ λαχὴ «ἔπεσαν τὰ Γιάννινα!» στὸ χωριὸ ἐκεῖνο τῆς Λάκκας τοῦ Σουλιοῦ, πὺ ἔτυχε νὰ βρεθῆ πυροπαθὴς κι' αὐτοεξόριστος μαζί μὲ τοὺς δικούς του, γιὰ τὸ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν κάψει τὸ χωριὸ του. Τὶ παραλήρημα καὶ τὶ ντουφεκίδι ἦταν ἐκεῖνο!.. Ἄντρας, γυναῖκες καὶ κορίτσια, πὺ φοβοῦνταν νὰ πιάσουν ἄλλοτε ντουφέκι, τὸ ἔπαιρναν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἀδερφοῦ καὶ γελαστὲς ἔρχοιτο στὸν ἀέρα κι' ἄκουγαν μὲ ἰδιαιτέρη χαρὰ τὸν βροντερὸν ἀπὸ τοῦ πυροβολισμοῦ τοῦ, σὰν νὰ ἤθελαν ἔτσι νὰ διαλαλήσουν αὐτὲς οἱ ζαρκάδες κι' ἢ ἐλαφίνες τῶν Ἡπειρωτικῶν βουνῶν τὸ μεγάλο γεγονός στὸν οὐρανὸ, στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα.

Τὴν πόλη, ὅπου γεννήθηκε, λέει, πὺς δὲν τὴ θυμόνταν. Τὰ Γιάννινα ἦταν γιὰ κείνον ἕνα ὄνειρο, ἕνας κόσμος ξωτικός, τρανός. Καὶ καταλάβαινε ἀόριστα, ὅτι κατὰ μεγάλο ἔγιγε. Ἀνάμεσα στὸ ντουφεκίδι καὶ στὶς φωνὲς τῆς χαρᾶς ἀνακατεύονταν οἱ λέξεις «Κωνσταντῖνος! Βενιζέλος! Βενιζέλος! Κωνσταντῖνος!» Θὰ τὰ

4

Ἄπ' τὴν ἀνατολὴ ὁδοβαμμένα
 χαριτωμένα ἀπλώνετε κι' ἀνάγια.
 Σ' ἀτλάζει γαλανὸ ζωγραφισμένα
 τριανταφυλλένια νέφη ἀνθοκλωνάρια.

Στῆς νύχτας νὰ τυλίγεστε τὴ χάρη
 σὰν ὄνειρο γλυκὸ καὶ φευγαλέο
 νὰ παίζει τὸ κρυφτοῦλι τὸ φεγγάρι.
 καὶ νὰ φαντάζει πιδὸ λαμπρὸ κι' ὄρατο.

Κι' ὦ τὴν ἀσύγκριτη ἀποθέωση τῆς δύσης.
 Στὴν πύλη τ' οὐρανοῦ φωτιὲς σκορπᾶτε,
 —τόση ὁμορφιὰ καρδιὰ πῶς νὰ τὴν κλείσης—
 τὸ μέγα Ρήγα τῆς ζωῆς σὰν προβοδᾶτε.

5

Ἄσπρα πελώρια ὑψώνετε, βουνὰ μὲ πλήθια χιόνια,
 Κρέπια κρεμιέστε σκοτεινά, βαρεῖα τρικυμισμένα.
 Μ' ἀνεξιχνίαστες βουλὲς νὰ τρυγυρνᾶτε αἰώνια.
 Δράκοι, στοιχειά, φαντάσματα κι' ἄρμενα ἄρματωμένα.

Ὡ Δὸν Κιχῶτες τ' οὐρανοῦ σὲ πλάιες ὀπτασίες,
 Κάποια γαλάζια χίμαιρα τρελλὰ νὰ κινηγᾶτε.
 Νὰ ὀρμάτε ἀγέρινοι Θεοί, φλόγινης φαντασίες
 κι' ὕστερα σὰν ὄνειρατα σβυσμένα νὰ ξεφτᾶτε.

6

Τῆς ζωῆς μας ζωὴ
 φοβέρα κι' ἐλπίδα
 μὲ δροσιὰ σπλαχνικὴ
 μὲ σκληρὴ καταιγίδα.

Πνεῦμα ἄν-εἶσαι κακὸ
 κεραυνὸς καὶ χαλάζει
 τὸ φῶς τὸ γλαυκὸ
 τ' οὐρανοῦ δὲν ἀλλάζει.

Ὡ χαροῦμένο φῶς
 ἀνηλέητο καὶ λαῦρο.
 Στεῖρος ἥλιος ξανθός.
 ...Ἐλα σύννεφο μαῦρο!

Χρυσάνθη Ζιτσαία